ספריה עממית בטורונטו
יהדות
מחלקה ביבליותק
מארצות
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/collectedworksal0000avro

אברהם רייזן.

אכטער באנד:

אָרימע געמיינדען.

ארויסגעגעבען פון פערלאג „אידיש"
1917 ניו־יארק תרע"ז.

אלע ווערק
פון
אברהם רייזען
אין 12 בענדער.

יובילעאום אויסגאבע.

אַרימע נעמיינדען.

Copyright, 1916
by
YIDDISH

די אָרימע קהלה.

דאָס שטעדטעלע וואָינאָווקע, וואָס בעשטעהט פון פערציג הייזער און פינף און דרייסיג בעלי־בתים, וויל פינף הייזער שטעהען לעדיג, וויעזט זיך, רוישט און קאָכט, וויי א קליין טיי־כעל ערב־פּסח, וועז דער שניי צוגעהט. עס איז אבער ניט ערב־פּסח. עס איז א וואָך פאר ראש־השנה, — א וואָך פאר ראש־השנה, און די קהלה האָט נאָך נישט קיין בעל־תּפלה...

אין דעם נאָהנטען שטעדטעל יאָהנאָווקע, וואָס איז פיעל מאָל גרעסער פאר וואָינאָווקע, קען מען אפילו קריגען א בעל־תּפלה און דוקא רעכטען מיט א האלז מיט א געמבע און מיט חוצ'ישע שטיק, וויל ער אבער מען זאָל איהם גוט בעצאָהלען— און דא איז דאָס אונגליק! דאָס שטעדטעל וואָינאָווקע האָט געפּט'ט די עטליבע קהל'שע רובל אויף א חזן, וועלבען דער שווארץ־יאָהר האָט היינטיגען זומער אָנגעטראָגען, און האָט גערוועט א שבת־מברכים מיט זעקס זינגער. צוריק גערעדט איז דאָס ווערטה געווען: צייט וואָינאָווקע איז וואָינאָווקע האָט זי אזא נגינה ניט געהערט. דער בית־המדרש, וועלבער איז שוין אלט איבער צוויי הונדערט יאָהר, לויט ווי די אלטע לייט דערצעהלען, האָט דעם דאָזיגען חזן מיט זיין קאפּעליע קוים איבערגעלעבט. די פענסטער האָבען זיך געטרייסעלט, די וועגד האָבען זיך געשאָקעלט און פון דער סטעליע אויבען איז גאנצע שטיקער קאלך געפאלען... פון גרויס התּפּעלות האָט מען דעם דאָזיגען חזן מיט זיין קאפּעליע דאָס גאנצע געלד, וואָס קהל האָט פערמאָגט, אוועקגעגעבען, און איצט, א וואָך פאר ראש־השנה, האָט מען זיך געהאפט, אז עס איז ניטאָ א גראָשען פאר

וועגרט זיך זרח דער שוסטער צום שבת'דינען בעל־תפלה, חייקעל־שעפס, וועלכער האט יא א שטיקעל קול, נאר ער ווייסט מעהר ניט ווי די שבת'דינע נגונים פון דאוונען.

— א־נו, חייקעל — פרוב זיך! וועגדען זיך צו איהם אייניגע בעלי־בתים: זיי זיך מכין!

חייקעל־שעפס ווערט רויט און ענטפערט קוים:

— איך האב מורא.

— פרוב, פרוב: ה—מ—לך! ווייזט איהם זלמן שמיר א וועג.

— איי, קענסט דאך אליין! — רופט זיך אן חנן מלמד און העלפט איהם ווייטער:

יו—שב—על—כ—סא

רם ו—נ—שא—א—א!

—אי—אי—אי—אי—אי—אאאי!...

חאפט אונטער דער עולם.

און דער בית־מדרש הילכט עטליכע מינוט פון די ימים־נוראים'דינע נגונים, וועלכע האבען בעגייסטערט דער אסיפה...

— איצטער קענען אלע, און ווי עס וועט קומען ראש־השנה וועט קיינער ניט קענען, — ווארפט אריין א בעל־הבית אן השערה.

די השערה נעהמען אלע אן, און דער עולם בלייבט פער־טראכט.

— איהר ווייסט, אידען, אז מיר האבען קיין בעל תקיעה אויך ניט! — איז מודיע אין מיטען דרינען דער שמש פון בימה.

דער עולם בלייבט ווי געפלעפט.

— וואס הייסט: וואו איז נחמן?

עס בעווייזט זיך נחמן, א בליך, דאר בחור'ל פון א יאהר ציואנציג, וואס עסט דא טעג און לערנט „פאר זיך" און שוין צוויי יאהר, אז ער בלאזט שופר אין בית־מדרש בחנם.

— היי־יאהר וועל איך בלאזען אין דעם דארף סאסנאוור־

וואס צו דינגען א בעל־תפלה, און דער עולם האט זיך איצט פערואמעלט אין בית־מדרש צו בעקלערען אן עצה.

— דאס איז נעווען אן אקט אין דער וועלט! — האט נעשריען אריה ליב דער שניידער, וואס האלט זיך פאר א שהכנען אידען, וויל ער האט א לאנגע באָרד און האט א בחור'ל, וואס לערנט אין יאחנאווקער ישיבה.

— שויך אנ'אקט! דאס קען נאר טרעפען ביי אונז! האלט אונטער חיים דער נלעזער; מען זאל נעהמען און אוועקנעבען א חזן אין א מיטען יאהר דאס נאנצע נעלט, וואס קהל פערמענט!

— עס איז נעווען א משוגעת! א ריינע משוגעת! דריקט מיט די פלייצעס חנן דער מלמד.

— איהר וויסט וואס איך וואלט נע'פסקנ'ט — נעמט אן זרח דער שוסטער דאס בערדעל, און מאכט א מינע פון א רב; — איך וואלט נע'פסק'נט, אז די וואס האבען פערהאלטען דא דעם חזן און האבען איהם בעדוננען, זאלען איצט דינגען פאר זייער נעלד א בעל־תפלה. דאס איז מיין עצה! האט ער אויסגעלאזען מיט נרויס ערנסט, פונקט, ווי עס וועלדט זיך נאר אן זיין עצה...

— היינט נעה טרעף, ווער האט איהם בעדוננען? אלע האבען איהם בעדוננען! צושלאנט זלמן דער שמיד זרח'ס עצה; אלע האבען נעוואלט הערען אמאל אין א נאוויגע א ביסעלע גנינה. עס איז אפשר ניט קיין שלה. אבער ווען? אז דאס שטעדטעל איז רייך! א יאחנאווקע קען זיך פערגינגען אין מיטען יאהר אויסגעבען אויף א חזן עטליכע רובל, אבער ניט מיר, קבצנים.

— איז וואס בלייבט פאָרט! הערען זיך צום סוף נעשרייען אין בית־מדרש.

— עס איז ניט פרעהליך! — ענטפערט איינער.

— חייקעל שעפס וועט דאוונען מיט'ן שבת'דינגען נינון,

— וואס איז דא פארהאן וואס צו קלערען? — רופט זיך אן אייגער: מען וועט היינטיגע ימים נוראים דאוונען ביחידות... אוים קהלה!

— א שעהנע מעשה נאר א קורצע! — לאכט ביטערלעך א צווייטער.

— דאס דארף מען פערשרייבען אין פנקס.

— אוים וואינאווסקע!

— זאלען זיך אלע צוזאמענלעגען אוו דינגען פאר אייגענע נעלד, ניט אן עצה חנן מלמד און דערשרעקט זיך גלייך פאר זיינע אייגענע ווערטער.

— ווייז אהער א רובל. נו! שטעלט אוים זלמן שמיד די האנד.

— איך האב ניט! — פערשעמט זיך חנן. — פארהאן דאך אבער בעלי־בתים, וואס האבען....

— ווער האט?

— קיינער האט ניט!

— אזוינע ימים־טובים געהען — א קלייניגקייט!

— וואס־זשע וועט זיין?

— ניט גוט.

אין בית־מדרש רוישט. יעדער זאגט אן אנדער עצה. נאר קיין אמת'ע עצה איז ניטא.

פלוצים גיט דער אלטער שמש א פאטש איבער'ן בימה אוו אין בית מדרש ווערט שטיל.

— איך האב א עצה, שווייגט א וויילע!

— אדרבה, אדרבה! — שרייט אוים אלע אונגעדולדיג.

דער שמש נעהמט אין זיך אריין אביסעל מעהר אטעם יוי געוועהנליך, גיט א שטארקען שמעק־טאבאק, ווישט די נאז פון בויד זייטען אוו רעדט ענדליך ארויס:

— די מעשה דערפון איז אזוי, די מעשה: אונזער קהלה איז היינטיגען זומער בעגאנגען א גרויסע נארישקייט, מיר

טשינע: דריי קערבלעך גיט מען מיר... דריי קערבלעך... האָט ער קוים אויסגעשטאָמלט מיט שרעק פאר זיין בגידה, וואָס ער האָט בוגר געווען אין זיין קהלה, וואָס גיט איהם עסען.

— ע, ביזטו א פּאַרך! — האָט עמיצער אויסגעשריען.

— א גרויסער שייגץ! — האָט נאָך עמיצער אונטערגעהאָלפּען.

— א „דאַרמאָיעדניק"! — האָט א דריטער געוידעלט.

און אויף דעם אַרעמען נחמנ'ען האָבען זיך אָנגעהויבען שיטען וועדטער און וועדטלעך, אזש עם האָט איהם ווי מיט נאָדלען געשטאָכען.

— איך דארף מאכען א ווינטערדיגען בגד... איך קען ניט... האָט ער זיך געבעטען. — זייט מיר מוחל... ווינטער איז קאַלט...

— וואָס ווילסט מען האָבען טאָקי פון איהם? איז דער עולם צוריקגענאַנגען: ער דארף זיך מאכען א ווינטערדיגען בגד. ער געהט נעביך א הויליער, א נאָקעטער...

—די מעשה איז דאָך אזוי! — האָט יעדערער פּאַדטאָקעווען.

— האָבען מיר הייסט עס, ניט קיין בעל־תפילה און ניט קיין בעל־תקיעה?

— מיר האָבען, דאכט זיך, קיין בעל־קריאה אויך ניט!— האָט מודיע געווען וויעדער דער שמש פון בימה.

— וואָס הייסט! — האָט זיך דער עולם דערשראָקען:— וואו איז אלטער פּעשעם, וואו איז ער? וואו איז ער?

— אלטער פּעשעם וועט אויך לייענען אין סאָסנאָווטשיגע, — איז מודיע, ווי א פערשוולדיגטער, דער זעלביגער נחמן— ער נעהמט צוויי קערבלעך.

דער עולם דערשרעקט זיך ניט אויף א געלעכטער: אנדערע לאָזען אראָב די קעפּ, ווי זיי וואָלטען געזוכט אנ'עצה, אנדער־ע וויעדער הויבען אויף די קעפּ צו דער סטעליע און שטעהען אזוי פערטראכט עטליכע מינוט.

— זאלען זיי, די ישובניקעם, צו אונז קומען!
— וואם זיינען זיי געווארען פאר יחסנים!
— אמאל פלעגען די ישובניקעם צו אונז קומען דאוונען.
— היינט האבען זיי זיך אויסגעלערנט עברי — מאכען זיי אין דער היים א מנין...
— עברי ווי עברי, נעלד קענען זיי געווים צעהלען...
— וואם פעהלט זיי? — פון אלעם־נוטען: פולע זאשיקעם מיט קארטאפעל, מיט קרויט, מיט היהנער, מיט אייער...
— סמעטענע, פוטער און קעז...
— מיט אלע צרות אויף זייערע קעפ!...
— ששש, שילט זיך ניט אידען, עס איז אלול!
דער עולם האט זיך פאר דער קללה אין אלול דערשראקען און איז נענאנגען צוריק:
— ווער שילט זיך, ווער, ווער...
— קיינער ניט, קיינער ניט..
— וואם האט מען צו זיי?
— בערקע סאסנאווטשינער איז א טייערער איד, ביי איהם וועט זיין דאוונען א תענוג: — א שטוב, ווי א פעלד, דריי מאל ווי אונזער בית־מדרש.
— ערשט היי־יאהר האט ער געשריעבען א רייניגקייט.
—א טייערער איד!
— און וואם פעהלט די איבריגע ישובניקעם? גוטע מענשען!
— אודאי!
— בלייבט עם אזוי, אז מיר געהען היי־יאהר דאוונען אין סאסנאווטשינע?
— קיין אנדער עצה איז ניטא.
— א טייערע זאך, ווי איך בין א איד — ארא׳ב א בארג פון פליצע!
— שייך א בארג!

האבען די עטליכע רובל, וואס מיר האבען פערמאגט. פערטהאלט אויף א נאשערי, מיר האבען פערגעסען אונזער ארעמקייט, אונזער שטאנד און אונז האט זיך פערוואלט הערען א חזן. דער גוטער יאהר וויסט וער ער איז! א דורכפאהרער א חזן, איז ניט קיין גרויסער צדיק. אנ'עהרליכער חזן זיצט אין דער היים... נאר די מעשה איז — עס איז שוין אנ'אבגעטהונענע זאך. דער סוף פסוק איז: מיר זיינען געבליבען אהן א בעל תפלה אויף ימים נוראים, אהן א בעל תקיעה, און אהן א בעל קורא... ממש אהן גאר נישט... אויב איהר ווילט וויסען נאך עפעס — איז שוין דער שופר אויך ניט ווי נעהעריג איז... איצט אלע־צייט, עטליכע תקיעות — בלאזט ער נאך ווי עס איז; ס'וועט אבער קומען ראש־השנה, מען וועט דארפען אזוי פיעל בלאזען: א תרועה, א שברים, א תקיעה־גדולה, — ער וועט זיך פערהאלטען... פאר א יאהרען נאך האט ער זיך פערהאלטען. אויב איהר נעדענקט?.. איך געדענק נאנץ גוט... און נחמן איז א גוטער בלאזער (דער עולם קוקט זיך אום אויף נחמ'ען און נחמן וועלט רויט...) לכן וואלט געווען מיין עצה, אז מיר זאלען היי־יאהר מאכען בשותפות מיט סאסנאווטשינער מנין, דהיינו, מיר זאלען אלע נעהן דאונען היי יאהר אין סאסנאווטשינע— נעהן מעג מען, סך הכל דריטהאלבען וויארסט וועג, עס וועט זיין א שפאציער... וועלען מיר אלע פערשפארען צו ברעכען די קעפ: וואו נעהמט מען א בעל־תפלה, א בעל־קורא און א בעל־תקיעה און טאקי א שופר אויך. וויל דער שופר, איך זאג אייך נאך אמאל, דער שופר וועט זיך ראש־השנה אבזאגען... קיין „תרועה־שברים" וועט ער זיכער ניט נעהמען. ער קען שוין ניט נעהמען, ער איז שוין אלט און האט שוין עטליכע פנימות... פאר אונז איז נעבליעבען נאר סאסנאווטשינע...

נאך דעם שמש'ס רעד, האט דער עולם אנגעהויבען רוי־שען:

— פון שטאדט איז דארף! און נאך ראש השנה — ניין!

די קנעטערין.

שרה איז שוין צעהן יאָהר אן ענוגה. דער מאן איהרער לייבע דער שניידער, מיט וועלכען זי האָט געלעבט פינף פינסטערע יאָהר, ווי זי רופט זיי אָן, איז אויפ'ן זעקסטען יאָהר אווקנעפאָהרען אין אמעריקע און איז ווי אין וואסער אריינגעפאלען. שוין צעהן יאָהר, אז זי איז זיך אליין מפרנס דערמיט, וואָס זי וואשט גרעט פאר די רייכע שטעדטעלדיגע בעל־הבית־טעס. וואשט דילען, פליקט נענז, און נאָך אזעלכע ארבייט. די אלע ארבייטען גיט מען איהר פאר רחמנות צו איהר און צו איהר איינציגען בן־יחיד'ל; אזוי זאָגען די בעל־הבית'טעס. פון דעסטוועגען איז זי נאָך פון די רייכע בעל־הבית'טעס רחמנות ניט רייך געווארען און אז עס קומט שבת, קומט זי אב מיט א הערינג אנשטאָט פלייש און יום־טוב מיט א שטיקעל לונג און לעבער.

פסח אָבער מאכט זי, ווי זי דריקט זיך אליין אוים, „ניט צו פערזינדינגען". מצה באקט זי אין פאָדריאד, וואו זי איז אלע יאָהר א קנעטערין און בעקומט פיער גילדען א טאָג א חוץ „מאכען", און „מאכען" „מאכט" נאָך ביז א רובל. אין פאָדריאר שטעהט זי אב צוויי וואָכען. און א טאָג פאר ערב יום־טוב, וועז דאָס מצה באקען ענדיגט זיך, צעהלט זיך איהר קאָפיטאל ביז 12 רובל, — צוויי רובל איז ביי איהר אוועק אויף עסען; עס איז אפילו א סך נעלד, נאָר נאָט וויסט דעם אמת— אזוי פערענטפערט זי זיך אליין, אז זי האָט ניט נעמיינט צו „פרעסען", זי איז נאָר אויסען געווען א בעסערן ביסען צולייעב דעם, זי זאל קאָנען האָבען כח צו שטעהן ביי'ן „באקען" און

— מען דארף שיקען אנפרענען, צי ערלויבט ער.
— א שאלה, צי ער וועט ערלויבען, ביי איהם וועט זיין נאך א זכיה!
— א קלייניקייט! שטערטעלשע אידען קומען דאוונען אין דארף...
און די אסיפה האט זיך געענדיגט בשלום.

און או די שטערטעלשע אידען האבען דעם ערשטען טאג ראש השנה אין דער פריה (מעריב האבען זיי געדאוועט אין זייער בית־מדרש) געלאזען זיך געהן דאוונען אין סאסנאווטשינע, און האבען פארביגעהענדיג א קוק געטהאן אויף זייער אלטען, האלב איינגעפאלענעם בית־מדרש, ווי ער שטעהט אזוי מיט זיינע דונקעלע אויגען פערטרויערט און פער'יתום'ט, — האט זיי זייערע הערצער נעצופט און נעקלעמט און שטיל אהן ווערטער, נאר מיט בליקען האבען זיי איהם מחילה געבעטען...

הבית'טע א דיענסט, וואס האט קיין שום „וועדע" ביי קיינעם ניט, וואס אויסער איהר שטיקעלע יחוס, וואס זי איז אן עגונה און מען האט דערפאר אויף איהר רחמנות, האט זי קיין אויס־קוק ניט פון וואנען זי זאל קענען לעבען, — זי וועט גאר ווערען א „פריצטע" און וועט דינגען זיך „מענשען" צו רוימען, וואשען ביי איהר אויף פסח! עס איז בזיונות פאר לייטען, מען וועט פון איהר חוזק מאכען...

פון דעסטוועגען בעשלויעסט זי עס פעסט צו טהאן. פאר צוויי גילדען וועט איהר חאשע די אלמנה אליין צואוואשען. זי וועט איהר דערצעהלען די גאנצע מעשה, זי וועט איהר בעטען זי זאל קיין פעראיבעל ניט האבען...

זי מאכט זיך א הארץ און געהט ארויס קענען איבער צו חאשע די אלמנה, וועלכע פערנעהמט אויך דיזעלבע שטעל ביי די שטערטעלשע רייכע בעל־הבית'טעס, וואס זי, שרה.

— גוט מארגען, חאשע, — זאגט זי קוים ארויס אריינגע־הענדיג צו דער אלמנה אין פינסטערען שטיבעל.

— גוט מארגען, גוט יאהר, א גאסט! — ענטפערט חאשע, וועלכע עסט פון א צובראכענער שיסעלע א מין געקעכץ, וואס האט נאך דערווייל קיין בעזונדער נאמען ניט.

— האסט עפעס ארבייט? — פרעגט שרה, און דאס הארץ ציטערט איהר.

— ניין. — ענטפערט חשה — איך האב שוין ביי אלע בעל־הבית'טעס מיינע ארבייט אבגעטהאן. קוים, קוים פערדיענט אויף פסח.

— וואלסט עפשר וועלען נאך עפעס פערדיענען? — פרעגט שרה א דערשראקענע.

— אח, מיט'ן גרעסטען כבוד! — ענטפערט חאשע א דער־פרעהטע — א קליינינקייט פסח! פיעל מען פערדיענט — איז וועניג.

דערהערענדיג אזא מיינונג וועגען פסח, פערשעמט זיך

אויסהאלטען אזא שווערע פראצע, ווי א קנעטערין האט.

און אז זי ענדיגט איהר ארבייט, פיהלט זי, ווי הענד און פיס זיינען ניט איהרע, ווי זי וואלט זיי געליהען ערגעץ און זיי זיינען ניט אויף איהר מאס... זי האט נאר איין פערלאנג — א ווארף טהאן זיך אויף איהר בעטל און שלאפען, שלאפען שטענדיג, קיינמאל שוין ניט אויפשטהען. קיין גרעסערער גליק איז שוין דאכט זיך פאר איהר ניטא. אזא גליק אבער קען זי זיך ניט פארגינען. אוועקגעהענדיג מיט צוויי וואכען צוריק איז „פאדריאד", האט זי איהר שטיבעל געלאזען אפילו נישט קיין אויסגעקעהרטע, חמץ איז אלע ווינקעלעך, דער אלטער קאסטען, וואו זי דארף די מצה לענען, איז ניט קיין נעוואשענער, די כלים נישט קיין נע'כשר'טע. ביי איהר איז נאך ניטא קיין סימן פון פסח, און געלד מיט וואס צו מאכען פסח האט זי יא, נאט צו דאנקען. איצט פעהלט איהר נאר כח, און שרה שמועסט זיך איין, אז דער „פאדריאד" איז נאך ניט געענדיגט: זאל דאכטען, אז זי דארף נאך א טאג שטעהן און קנעטען, פון בעקען טאר מען דאך נעווים ניט אוועקגעהן, היינט וואס מאכט זי זיך נארישׂ? און זי פרובט אנהויבען צוצוקלויבען, מאכען פסח'דיג. נאר עס פאלט ביי איהר פון די הענד. זי האט קיין כח ניט איינצובויגען זיך, און זי בלייבט פערצווייפעלט.

— איך וואלט חיים'קען כאטש האבען אין דער היים!— קלאגט זי זיך, — ער איז א טייער קינד, שוין 12 יאהר א בחור, ער וואלט מיר געהאלפען!

איהר חיים'קע איז אבער שוין דרייַ יאהר פערקויפט ביי וועלינ דעם שוסטער פאר'ן עסען. און זעלינ וועט איהם ניט לאזען קומען העלפען דער מאמען.

און שרה'ן פאלט נאר איין דינגען א „מענשען", צו מאכען אין איהר שטיבעל פסח...

לכתחילה פערשעמט זי זיך פאר'ן נעדאנק. זי ווערט ממש רויט. סטוייטש. זי, ארעמע ענונה, וואס איז ביי יעדער בעל־

און חאשע קומט צו שרה'ן אין שטיבעל און הויבט אן ארבייטען.

שרה ווי׳ל זיך צולעגען, זי קען ממש אויף די פֿים ניט איינשטעהן, זעהענדיג אבער, ווי חאשע נעהמט אלייז שלעפען דעם קאסטען און ווערט רויט שלעפענדיג, פערקלעמט איהר דאס הארץ און זי נעהט איהר צו העלפען.

— נעה. נעה!... טרייבט איהר חאשע: איך ווי׳ל אליין!

נאר שרה נעהט ניט אוועק און מיט די לעצטע כחות העלפט זי איהר ארויסטראגען דעם קאסטען.

שפעטער א ווייל פערגעסט זיך שרה אן אלע איהרע וועהטאגען און זי הויבט אן גלייך ארבייטען מיט חאשען. חאשען ווערט נמאס אוועקטרייבען איהר, און ביידע ווייבער ארבייטען מיט דעם זעלבען חשק, אויסרעדענדיג איינע פאר די אנדערע די טרויעריגע הערצער.

און זעהענדיג ווי זיי ארבייטען ביידע, וואלט שווער געווען צו דערקענען ווער איז דא די בעל־הבית׳טע און ווער די געדונגענע...

שוין שרה אויסצורעדען איהר בקשה, אוּן זי ווערט אנ־
שוויגען.

— וואוהין איז דאָס? — פרעגט חאשע.

— וואוהין... וואוהין?... דאָס איז צו...

שרה פערליערט זיך אוּן קען נישט אויסרעדען קיין וואָרט.

— אודאי צו דעם „חזיר" צו בייֿלה ברוך׳ס? — ווילֿ חאשע טרעפען.

— נייֿן! — האקט אָב שרה, אוּן גיט צו ווי מיט גוואלֿד:

— איך האָב געוואלֿט זאלֿסט צו מיר אריינגעהן...

— צו דיר? — פערוואונדערט זיך חאשע אוּן שטעלֿט אויס די אויגען: לאכסט דאָס ניט?

דאָ בעלֿיידיגט זיך שוין שרה. זי דערמאָהנט זיך אָן איהרע 12 רובלֿ, וואס זי פערמאָגט אוּן רעדט ארויס ווי מיט שטאָלֿ:

— וואָס מיינסטו, איך וועלֿ דיר נישט בעצאָהלֿען? איך וועלֿ דיר בעצאָהלֿען ווי א בעלֿ־הבית׳טע.

דער שטאָלֿצער טאָן געפעלֿט שוין ניט וויעדער חאשען: א נייע בעלֿ־הבית׳טע געוואָרען — טראכט זי — אוּן זי בלאָזט זיך אָן.

— נו, איז וואָס, דו געהסט אריין? — פרעגט שרה ווי א בעלֿיידיגטע.

— נייֿן, מיט אַן אמת?... ווילֿ חאשע ניט גלויבען.

— ס׳אַר׳א נאָר דו ביזט! קומט שוין שרה צו זיך: עס איז מיר נאָר ניט אזוי פרעהלֿיך אויפ׳ן הארצען צו לאכען פוּן דיר אוּן קיין כח האָב איך דערצו אויך ניט, קוים וואָס איך לעב. צוויי וואכען אז מען שטעהט אב ביים בעקער ביז צ ויי א זייגער ביי נאכט, איז ניט קיין געלֿעכטער... איך קען מיט א גלֿיעד ניט א דיהר טהאָן. וועסט ביי מיר אביסעלֿ א וואש טהאָן, איך וועלֿ דיר ניט קריוודען, שרעק זיך נישט.

חאשע שמייכעלֿט אוּן דאָך בעשלֿיסט זי צו געהן.

— מילֿא, זאלֿ זיין פוּן א קאוואק — אבי צום לעבען.

נאך דער מעשה געהט ער איבער צום קורס, ווען דער רוסישער רובעל הויבט זיך אן ווען ער פאלט: (גרונם קען עס בשום אופן ניט פערשטעהן: ער ווייסט דאכט זיך, אז א רובעל איז אלע מאל א רובעל! ער ווייל עס פרעגען, נאר ער האט קיין העזה ניט). ווייטער דערצעהלט ער פון זיין נסיעה קיין קעניגסבערג יענע וואך, וואוהין ער האט „אטפראוועט א טראנספארט" געהילן: ווי אזוי ער האט צוריקפאהרענדיג זיך בעקאנט מיט א פוילישען גלח, האט געהאט מיט איהם א ויכוח וועגען אמונה, און ער האט דעם גלח מנצח געווען... און נאך אזוינע טויזענד־דער מעשיות, וואס נאר א גביר קען עס ווייסען, א גביר, וואס פיהרט נעשעפטען מיט די נרעסטע שררות און קיין זאך איז פאר איהם ניט צו שווער...

גרונם וואלט אבנעגעבען א האלב לעבען, נאר אויסרעדען אמאל חאטש א י י ן וואלט מיט'ן גביר, ער וואלט זיך מחיה געווען... ער פרובט עס אבער קיינמאל נישט: דאס גבירי־שע נעשטאלט, די הויבע נעוויקס, דער גרויסער בויך לאזט עפעס ניט צו: דאס קלארע, פולע פנים, דער שטרענגער קוק ווארפט אן אויף גרונם'ן א פחד. ער וואונדערט זיך נאר אויפ'ן שוחט'ס גבורה, ווי אזוי יענער שטעהט אמאל נאר נאהנט נעבען גביר און ווארפט אריין אין שמועס אויף א וואלט... „מען דארף טאקי האבען, טראכט גרונם דאמאלס, א שוחטישע הארץ צו פועל'ן דאס ביי זיך... איך קען דאס נישט!"..

און גרונם, וועלכער דאוועט שוין באלד פונפצעהן יאהר אין „קליינעם בית־המדרש", האט נאך קיינמאל מיט'ן גביר קיין וואלט נישט אויסנערעדט. נאך קיינמאל די זכיה נישט געהאט און האט עס אפילו אין זינען נישט. וועז? ווי אזוי? סיידען ער זאל ווערען אלייו א נגיד, נאר פון וואס קען ער רייך ווערען? פון די דרדקי־יונגלעך?

דאך די לעצטע ציים האט גרונם אנגעהויבען צו טראכ־

דער שמעק טאבאק.

אין דעם קליינעם שטעדטעל קאניוויקע נעפינען זיך פינף גרויסע שוהלען, נאר די גרעסטע ראלע שפיעלט דאָרט „דער קליינער בית־המדרש", ווייל אין איהם דאוונט דער שטעטלשער ערשטער גביר, ר' יעקב סינקעם. שאצט דאס שטעדטעל דעם גביר'ס פערמעגען אין צוויי הונדערט טויזענד רובל, נאר א מאה־אלף האט ער טאקי נעהאט, און פאר קאניווקע וואלט נעגוג נעווען א פיערטעל פון דעם, אום צו שפיען א גבירישע ראלע. דערפאר דאוונען טאקי „אין קליינעם בית־המדרש" די שעהנסטע בעלי־בתים, אויך די שטעדטעלשע כלי־קדש, ווי למשל דער רב, דער שוחט, דער בעל־טאקסע, א פאר פרושים, וואס „דיענען" שוין באלד א יאהר צעהן אין דער קהלה.

צווישען די אלע שענע אידען האט דא נעדאוונט נרונם דער דרדקי מלמד, וועלכער איז דא נעווען עפעס ווי א פינפטער ראד צום וואגען. פון קינד־ווייז אויף א דערשלאנענער, האט ער קיין מאל נישט נעהאט דעם מוטה ארויפצומישען זיך אין א שמועס שבת נאכ'ן דאוונען, וואו דער ראש־המדברים איז נעווען דער „גביר". ער האט אפילו ניט נעוואגט אנבוינען דעם קאפ אויף א זייט און צולענען דעם אויער עפעס הערען. פון ווייטען פלענט ער נאר שטעהן און שלינגען יעדעס ווארט, וואס נעהט ארויס פון גביר'ס מויל. א שפאס וואס יעקב סינקעם דערצעהלט זיך אן! דא דערצעהלט ער פון נראף צאפסקי, מיט וועלכען ער איז שטארק „נעקנעפעלט" און איז ביי איהם כמעט אלע וואך, ווי אזוי דער דאזיגער נראף האלט חשוב א אידען.

איהר געמיינט: ער וועט איהם צו אנ'אנדערן מלמד אוועקגעבען? מעהר וואלט איהם ניט פעהלען?...

א גליקליכער שמייכעל בעשיינט זיין פינסטערן פנים. נאר ער גיט א קוק אויפ'ן גביר און פון גאנצען דמיון ווערט אש! דאס בלוט ווערט אין איהם פערקיהלט פאר שרעק: „ווי אזוי גענהט מען צו“? וואו נעמט מען אזוינע געזונדטע פיס, זיי זאלען קענען איינשטעהן בשעת מעשה, וואו נעמט מען אזא הארץ, וואס זאל אזוי ניט קלאפען?...

און אט איז שוין די „אנדערע טעג“ פסח! היינט מוז ער צוגעהן, ער מעג אפילו ווייסען, אז ער וועט דערפון זיכער שטארבען! ער מאכט אן אנדנונג מיט זיינע געדאנקען און גרייט זיך צו, ווי אזוי צו רעדען נאכ'ן דאוונען.

— „גוט יום־טוב“, ר' יעקב!... מאכט ער א רעפעטיציע— דאך בעקלערט ער: עס איז צו פרואסט: „גוט יום־טוב, ר' יעקב!“ אזוי זאגט מען דאך אלעמען, היינט וואס איז דער חילוק? איך וועל בעסער זאגען: „א גוטער יום־טוב, ר' יעקב!“... עס געפעלט איהם ווייטער נישט: ער געדענקט, שמחת־תורה האט זיך לייבע דער שוסטער איינגעשכורט פלעגט ער אזוי שרייען וועמען ער פלעגט נאר בענעגענען... ביי איהם בלייבט, אז ער וועט טאקי זאגען „גוט יום־טוב“, נאך וויך און שטיל...

— גוט יום־טוב — דעקלאמירט ער... — יא, אזוי וועט זיין גוט.

ער גרייט זיך ווייטער צו:

— איך האב געהערט זאגענדיג, אז אייער אייניקעל, זאל זיין אויף לאנגע יאהר (דאס וועט דעם גביר זיכער געפעלען וועלען) הויבט אן אין א מזל'דיגער שעה היינטיגען זומער צו לערנען... איך בין גרונם דער מלמד... ביי מיר לערנען די שענסטע בעלי־בתי'שע קינדער... איך בעט אייך, ר' יעקב, (אפשר מורנו ר' יעקב? — פליהט איהם דורך אין קאפ) גיט מיר אייער אייניקעל, צוליעב שכנות — מען דאוונט צוזאמען...

טען וועגען רעדען עפעס מיט'ן גביר, און נישט נאר רעדען, נאר טאקי שטארק א שמועס טהאן...

ביים רעיזן וועגען שמועס, קומט איהם דאס בלוט גלייך אריין אין פנים, דאס הארץ — קלאפט ווי ביי א גזלן, וואס גההט הרג'נען א מענשען. א שפאס! ער דארף פיהרען מיט'ן גביר אזא וויכטיגען שמועס! ער ווייל בעטען דעם גביר'ס אייניקעל, וואס הויבט ד ע ם זומער אן צו לערנען, צו זיך אין חדר אריין. בעטען א אינגעל אין חדר איז ביי גרונם'ן אפילו ניט קיין נייעס: אלע „זמן" בעט ער אזוי איין צוואנציג תלמידים, און האט שוין דערויף אן אויסגעארבייטען „נוסח", נאר וואס גלייבט מען? מיט פשוט'ע בעלי־בתים מאכט נישט אויס, ווי אזוי מען רעדט, אבער מיט אזא גביר דארף מען דאך וויסען וואס צו רעדען, א י י ן איבריג ווארט, חלילה, קען אוועק־הרג'נען אין גאנצען...

און פון פורים אן ביז פסח קומט פאר ביי גרונם'ן אין הארצען א גרויסע מלחמה. ער ווייל אריינגעהמען א גרויסען געלערנטע אין פלעץ, און ווייס נישט אויף וואס פאר אן אופן און האט סתם מורא...

נאר אט איז שוין פסח! אויב ער וועט די טעג נישט צוגעהן איז שוין פערפאלען, פערשפיעלט דאס גליק אויף אייביג! און א קליניגקייט וואס פאר א גליק דא וואלט געווען! דעם גביר'ס אייניקעל לערנט ביי איהם!... ערשטענס דאס געלהד: ער וואלט אודאי געצאהלט פונפצעהן קערבלעך, אויב נישט די גאנצע צוואנציג. היינט דאס צאהלען שמועסט מען דאך נישט— פאראוים א צעהנ־רובעלדיגע!... היינט דער כבוד אליין, וויפיעל איז ווערטה דער כבוד?...

און גרונם'ן פערטראגט דער כח הדמיון ווייט:

— וואו לערנט ר' יעקב'ס אייניקעל, ר' גרונם?

— וואס הייסט „וואו"? איהר ווייסט גאר נישט? א שענע מעשה? ער לערנט ביי מיר, ביי מיר טאקי! וואס דען האט

— זייט מוחל שמש — וועגדט ער זיך מיט א הארץ־קלאפענישׂ צום שמש — ניט א שמעק טאבאק.

דער שמש נעמט ארויס פון׳ם בוזעם דאס פושקעלע, גרונם רוקט אהין אריין די צוויי פינגער, פארשיט אביסעל אויף דער ערד, נאך דעם גיט ער א שטארקען שמעק, ניט נאך זיין גע־וואהנהייט. און טראכט זיך: „זאל זיין, רבונו של עולם, צו רפואה!" און לאזט זיך געהן קענען גביר, ווי שבור...

אט שטעהט ער שוין נעבען ר׳ יעקב׳ן.

— גוט יום־טוב, ר׳ יעקב — רעדט ער קוים ארויס.

דער גביר שטעלט אויס פערוואונדערט אויף גרונם׳ן די אויגען און פרעגט:

— וואס וועט איהר זאגען?

„ע, ער לאזט זיך דאך הערען — טרייסט זיך גרונם — שטייפער, שטייפער! נאר נישט געשראקען זיך", און ער פאסט זיך מוטה ווייטער צו רעדען:

— איך... האב... א פ ש ש ש ש — צענים׳ט ער זיך פלוצים, פון שמעק טאבאק, די אויגען וועהען איהם פול טרערען, און פערשפריצט דעם גביר׳ס ראק און פנים...

— טפוי! וואס איז דאס פאר א מין מיאוסער איד!— וועדט ר׳ יעקב אויפגעבראכט און מיט עקעל ווייזט ער מיט דער האנד — געהט אייך, געהט אייך ווייטער! איך האב מיט אייך קיין געשעפטען ניט!... פוי... אין פנים ניסט ער... וואס א לומפ ניט קען. שמש!

דער שמש פליהט אונטער, ווי ניט לעבעדיג.

— וועד איז ער, אט דער שוטה! — פרעגט דער גביר, קו־קענדיג בייז אויפ׳ן שמש.

— א מלמד... א דרדקי־מלמד — ענטפערט דער שמש דער־שראקען.

נאָר דאָס לעצטע נעפעלט איהם נישט. וואָס פאר א שכן ביזטו מיט מיר, מלמד אייגער — דו דאוועגסט נעבעז טהיר אוז איך נעבעז ארוז קדש..

ער זוכט אנ'אנדער נוסח: „צולייב אלטע בעקאנטשאפט"..

פוי, נאָך ערגער, שפייט ער אויס — „א נייער בעקאנטער" וועט ער זאָגען אוז נאָר אין כעם ווערעז.

ענדליך נעלינגט איהם צו פערבייטען אזוי:

— איך בין א נרויסער „בעל־פועל", אין א י י ן „זמן" פאהרט מען ביי מיר אריין אין עברי, טאקי רעכט אין עברי! איך האָב דערצו א בעזונדער למוד.

ער קלערט איבער דאָס זעלבע נאָך אמאל אוז נעפינט, אז עס איז נוט, נאָר „פאהרט מען ביי מיר אריין" איז עפעס מעשה „בעל־עגלה"...

ער זוכט אז אנדער נוסח:

— אין איין „זמן" לערן איך אויס עברי על־פי דקדוק.— דאָס נעפעלט איהם שוין אין נאנצען אוז ער האָפט, אז דער נביר וועט איהם מיט נאָטס הילף ניט אבזאָגען.

נאָכ'ן דאוונען לענט ער זיך איבער אוז בעשליעסט זיך פעסט צוצוגעהן. ממה־נפשך — שטאַרקט ער זיך — יא — יא, ניט — ניט! אין קאשע וועט ער מיך דאָך נישט אויפעסען.

די שענע בעלי בתים זאָגען שוין דעם נביר נוט יום־טוב, מען וואַרפט זיך איבער נאָר מיט אייניגע וועַרטער, אוז מען נעהט זיך פענאַנדער. קיין וויכטיגעם האָט די לעצטע טעג ר' נענומען. אוז דער נביר האָט שוין בדעה ארויסצוגעהן, ער דארף יעקב נישט צו דערצעהלען, עס האָט זיך איבער יום־טוב אויס־נאָר צונויפלענען דעם טלית.

גרונם רוקט זיך ווי א שאָטען... די פים ברעכען זיך אונטער איהם.

— מען דארף נעהמען א שמעק טאבאק ביי דעם שמש, דאָס וועט מיך אפשר מוטהיגען, בעשליעסט ער.

דער אלטער טשעסלער.

אלט איז שוין לייזער דער טשעסלער, געבוינען געהט ער שוין אוֹן קענטיג, אז דער שטעקען זיינער, וואס ער האלט אין דער רעכטער האנד, קומט איהם שטארק צו־נוץ, אהן דעם שטעקען וואלט ער אין בית־מדרש גאר ניט געגאנגען; מעהר ווי אין בית־מדרש געהט ער נישט — עס איז איהם שווער אוֹן אנב האט ער נישט וואוהין צו גיהן; זיינע קינדער זיינען זיך צע־פאהרען אין אמעריקא אוֹן ער איז עלענד, ווי א שטיין. „די אל־טע" זיינע איז שוין אויך טויט. געשטארבען איז זי מיט דריי יאהר צוריק, וועז ער האט נאך געארבייט, אוֹן געארבייט האט לייזער אזוי לאנג, ביז וואנען ער האט שוין ניט געקענט, אזוי לאנג, ביז די האק האט זיך נישט פוֹן זיין האנד ארויסגע־גליטשט. דאמאלס האבען איהם די יונגערע טשעסלייארעם גע־זאגט:

— צייט שוין ר' לייזער, אייך אברוהען!...

אוֹן אוֹן שוין צוויי יאהר אז ער רוהט טאקי; אמת אין גאנצען רוהט ער ניט, עס קומט איהם אָן זעהר שווער די „הוצאה" זיינע. דאס עסען איז שוין ווי עס איז: א פאר נע־באקטע קארטאפעל אוֹן א קאפ פוֹן א הערינג קלעקט איהם אויך א טאג. דאס אומגליק איז נאר דאז, וועז עס קומט איהם אויס צו צאהלען דעם אלטען זלמן די צוויי גילדען דירה־געלד; דא־מאלס ארבייט ער מעשים, קעהרט איבער וועלטען; עס פער־שטעהט זיך—נישט מיט די הענד, נאר מיט'ן קאפ; ער זוכט אויך אין מוח פערוואלגערטע בעלי־בתים. וועמען ער האט הייזער געבויט אוֹן וועלבע זיינען נאך איהם שולדיג געבליבען. א סך

— ס'איז א מין שוטה! אין פּנים אריין ניסט ער... א מין פּראָ־אָדם!.. פּוי!...

— היינט געה צוריים זיך — האָט גרונם, ארויסגעהענדיג מיט בזיונות פון דאוונען, געריבט מיט זיך אליין — קיינמאל שמעק איך ניט קיין טאבאק, היינט האָט זיך מיר גאָר פערגלוסט א שמעק טהאָן. א נייע רפואה!... אזוי וואלט דאָס אייניקעל ביי מיר געווים געלערנט, געווים, געווים! דער שמעק טאבאק האָט מיך נע'הרג'עט...

זאגען האט ער עס ניט געקענט, ווארום וואס האט ער צו זעהן? ער האט שטיל געגומען דעם שטעקען און האט זיך שטיל ארויס־גערוקט פון שטיבעל...

דאס אומגליק איז גרויס געווען! דאס אומגליק האט דעם אלטען לייזערן צוטומלט; ער איז געגאנגען און מיט שטארע בליקען געקוקט אויף דער ערד און אין די זייטען. נאר אט פער־שווינדט דאס גרויסע אומגליק, לייזער פערקוקט זיך אויף די הויז־זער און פערגעסט זיך. די הייזער ווערען איהם ליעב, פיעל פון זיי דערמאהנען איהם אמאל־ינע יאהרען, ווען ער, א הויכער, א גע־זונדטער, איז געשטאנען און געשמאק געארבייט. „אט די שטוב". דערמאנט ער זיך, פערבייגעהענדיג יענקעל דעם שענקערס שהנע הויז — האב איך צהן וואכען געטהאן! — ער האט נאנץ עהרליך געצאהלט — פינף גילדען א טאג, און פלעגט אמאל נעבען אביסעל בראנפען נאך דער ארבייט. — עס איז נאך נאנץ שטארק! א מאליגע געהילץ — אייזען!... אט די שטוב — פערקוקט ער זיך אויף נאך איינער — האב איך שוין געארבייט ניט פון טאג — אנולנא! איך האב זיך דעמאלט אב־גענארט, עס האט מעהר נישט אויסגעמאכט ווי א האלבער רו־בעל צי פיער גילדען א טאג — ער קען זיך נישט דערמאהנען... אט נעהט ער פארביי דעם גבירס הויז. „א הייזעלע, טראכט ער און קוועלט — „נאך נאר ניי!" — שוין א מעשה, פון א יאהר צוואנציג — א מאסע חדרים, דערמאהנט ער זיך, זיינען דא! — ביי דעם גביר האט ער נישט שלעכט פערדיענט:— זעקס גילדען א טאג. ער פערוואונדערט זיך אין נעדאנק: „אזוי פיעל?" „נו, ער איז דאך פארט דער ערשטער גביר אין שטאדט!" פערענטפערט ער זיך אליין זיין הארבע קשיא... און ער פערקוקט זיך אויף נאך און נאך הייזעלעך, וועלכע ער האט אין זיין לאנגען לעבען געבויט; זיי גיבען איהם אב גריסען און עס ווערט איהם ווארעם אין זיין אלטער קאלטער נשמה... נאר אט וואקסט פלוצים דאס אומגליק צוריק ארויס, ער דער־

פון זיי לייקענען איהם: אנדערע זיינען מודה און שווערן, אז זיי האבען ניט; טהיי׳ל זיינען ניט מודה און לייקענען ניט, און ווארפען איהם דאך ארויס א פאר גילדען.

נאר די לעצטע צייט קומט איהם אן אלץ שווערער און שווערער די צוויי גילדען דירה נעלד צו קרינען. ער איז שוין שולדיג דעם אלטען זלמן פיער גילדען פאר צוויי חדשים און עם געהט שוין באלד א דריטער חדש. זלמן וואלט איהם אפילו נעווארט, נאר ער קען ניט — ער איז אליין ניט דער „בעל־הבית, ער אליין צאהלט דירה נעלד און איהם קומט דאס אויך זעהר שווער אן. סך הכל איז זלמן אנ אלטער שנייידער, אויך איין אויג שוין בלינד, און מעהר אז לאטעם לעגען קען ער ניט, און וואס פערדיענט ער פון א לאטע, מישטיינס נעזאגט!...

לייזער דער טשעפלער האט אויך איהם קיין פאראיבעל ניט וועז ער מאהנט א מאל צו שטארק, נאר גוט איז דאס איהם ניט, צייט ער לעבט האט ער קיין לינגען ניט נעזאגט און איצטער, אויך דער עלטער, האט ער שוין דעם אלטען זלמן נענארט, אז היינט, מארגען ניט ער איהם נעלד...

און די לעצטע טעג בלייבט לייזער אין בית־מדרש ביז שפעט נאך מעריב, ער זיצט ביי א ספר אויף עברי־טייטש און ווארט ביז וואנען דער בית־מדרש זיינער שלאגט 10. דאמאלס וויים ער זיכער, אז דער אלטער זלמן שלאפט שוין און ער נעהט אוועק א חיים...

דער אלטער זלמן האט שוין נעגעבען לייזער'ן אנצוהערעניש אז ער וועט פערדינגען זיין ארט א צווייטען, אויב ער וועט איהם די טעג קיין נעלד ניט נעבען. לייזער איז צוטומעלט געווארען. ער האט א מורמל נעטהאן: אוילט זיך ניט, מיר וועלען זעהן... נאר טאקי מעהר ניט ווי א מורמל — הייטליך

— ר' זלמן, שטעכט זיך ניט — בעט ער זיך — איך וועל אייך די פיער גילדען אבצאהלען, מארגען הויב איך אן צו ארבייטען ביי יענקעל דעם שענקערס הויז, ער צאהלט פינף גילדען א טאג... זלמן וויל עס ניט הערען און שטעכט איהם מיט'ן נאדעל אין די אויגען און אין אלע גליעדער. און אט דערפיהלט ער אז ער שטורכעט איהם.

נאר דאס שטורכען איז שוין געווען אויפ'ן וואהר. דאס האט געשטורכעט דער אונטער־שמש, וואס איז נעבען איהם געשטאנען און בייז געברומט:

— זייט מוחל, דא איז מיין ארט! איך דארף זיך לעגען. לייזער האט אנגעהויבען רייבען די אויגען. דערזעהענדיג אנשטאט דעם אלטען זלמ'ען — דעם אונטער־שמש איז ער צו זיך געקומען. ער האט זיך דערמאהנט אן זיין פלאן, אז ער בלייבט פון היינט אן אין בית־מדרש, נאר דער אונטער־שמש האט איהם טרוקען איבערגענעבען, אז דא איז ניט קיין הקדש; די גבאים האבען פערזאגט, אז מען זאל קיינעם ניט לאזען נעכטיגען, עס איז נענוג די ישיבה בחורים, וואס שלאפען דא.

אוים...

און געהענדיג צוריק צו דעם אלטען זלמן, האט שוין לייזער נישט נעקוקט אויף די הייזער, וועלכע ער האט געבויט; עס איז נעווען זעהר א פינסטערע נאכט און אין די אויגען איז איהם נאך פינסטערער נעווען. זעהר פאמעליך איז ער גענאנגען, נאך פאמעליכער ווי ער האט נעקאנט: עס איז איהם לייבער נעווען צו שלעפען זיך אין דער פינסטערער נאכט אייער צו קומען צו דעם אלטען זלמ'ען, צו זיין „מאהנער"... און וואס וועט זיין דער סוף?...

דער אלטער זלמן וועט איהם ווארטען נאך א פאר טעג, אבער ניט מעהר... אויפ'ן גאס וועט איהם אויסקומען צו לעגען זיך... אויפ'ן גאס!

— אוי! — האט ער א קרעכץ געטהאן ביי דעם רעיון...

מאהנט זיך עפעס שרעקליכעס און זיין אלטער קערפער צי־טערט...

פערצווייפעלט איז ער אריין אין בית־מדרש, אבגעדא־ווענט מנחה, שפעטער — מעריב. דער זיגער שלאגט שוין 8—9—10. איצטער שלאפט דער אלטער זלמן, נאר לייזער האט נאך נישט בדעה צו געהן אהיים. ער זיצט ביי'ן „קב הישר". זיינע נעראנקען אבער זיינען ערגער ווי אנדערש. „וואס טהוט מען", אט די אייזערנע ווערטער קלאפען איהם אין זיין אלטען מח. זיי האבען אבער אזוי לאנג געקלאפט, ביז זיי האבען אויפ־געבויט אין זיין קאפ א גליקליכען פלאן. דער אלטער שמייכעלט, ער איז גליקליך: פון היינט אן ווען ער שוין בלייבען אין בית־מדרש אויף שטענדיג, צוריק ווען ער שוין נישט געהן צום אל־טען זלמן! — ער לענט זיך איבער עטליכע מאל, טאמער איז דא פארהאן א שטיקעל חסרון, עפעס א שטערענישן, נאר ער געפינט ניט. ער ווערט בעגייסטערט: געווים, געווים — בע־שליעסט ער זיך פעסט — פון היינט אן בלייב איך אין בית־מדרש. אראב אזא יאך! א קליניגקייט — אלע חדש צוויי גילדען... „צוויי גילדען!" רעדט ער ארויס שוין ניט אין גע־דאנק, נאר מיט ווערטער, און איהם דאכט זיך, אז פון זיינע פלייצעס איז עפעס אראב געפאלען און איהם איז גרינג נע־ווארען...

א פיצעלע משא בלייבט איהם דאך — **דער חוב! אב־צאהלען מוז מען! נאר ווי אזוי? ער זיפצט...**

* * *

דער בית־מדרש זיינער האט נעשלאגען צוועלף. דער אל־טער לייזער זיצט ביי'ן טיש און דרעמעלט און איהם חלום'ט זיך, אז דער אלטער זלמן זיצט נעבען איהם און שטשאבעט, און נאך יעדען שטאך אין בגד, גיט ער איהם מיט'ן נאדעל א שטאך אין די אויגען.

ווען עסט חיים מלמד א בויגעל ?

צוויי פרנסות האָט חיים געהאט: ער האָט געקנעלט און בייגעל געבאקט, און א וואונדערליכע זאך! — ער איז געווען א ארעמאן און האָט געווכט א דריטע פרנסה, נאָר צו קיין דריטער פרנה האָט ער שוין ניט געטויגט; א קול האָט ער אפילו געהאט א הייזעריגליכען און האָט געקלונגען זעהר הארציג און צובראכען, און ימים־נוראים וואָלט ער געקאָנט דאוונען פאר'ן עמוד און כאפען דערפאר עטליכע רובל, — האָט ער אבער, ניט פאר קיין אידען געדאכט, געהאט א קורצען אטהעם: רעדענדיג אפילו פלעגט ער זיך מוזען נאָך יעדען וואָרט אברוהעז און חאָפען דעם אטעמ. עס פערשטעהט זיך, אז מיט אזא „פעהלער" קען מען ניט האָבען קיין העזה צו שטעלען זיך ימים־נוראים פאר'ן עמוד, ביי אזעלכע לאנגע שמונה עשרה'ס, וואָס מען דארף איבער'חזר'ן וואָרט און וואָרט פאר'ן עולם. דעם עולם געהט כלל ניט אָן, צי חיים האָט א לאנגען אטהעם, צי א קורצען און ער פערלאנגט פאר די עטליכע רובל, אז דער ש"ץ זאָל פאָהרען וויטער און וויטער, ניט אבשטעלען זיך אויף א רגע... חזנות איז ניט מלמדות — א מלמד קען אפילו קיין לונגען ניט האָבען, מאכט אויך ניט אויס: מיט קלייגע אינגלעך לערנען דארף מען קיין גבורה ניט האָבען, אבער שטעלען זיך פאר א צבור, איז געווים ניט קיין קלייניגקייט — דא דארף מען האָבען א האלז, א הארץ און טאקי אן אטהעם...

קיין לייכטערע פרנסות, צו וואָס חיים וואָלט יא געטויגט, איז אין שטעדטעל ניט געווען. צו א קראָם פאר זיין וויב האָט חיים קיין „קאפיטאל" ניט געהאט. דער האלבער פוד מעהל,

און איצטער האָט ער זיך דערמאָהנט, ווָאס זיין „אלטע" האָט איהם אמאל, אמאל געזאגט: „לייזער, אלע בויען זיך, לאמיר זיך אויך פערזאָרגען מיט א שטיבעלע". „מען קען ניט — האָט ער איהר געענטפערט, — פאר מיין ארבייט פאר זיך, וועט מיר קיינער נישט בעצאָהלען".

ער האָט איהר אפילו גוט געענטפערט, זי האָט דערויף ניט געהאט וואָס וויטער צו רעדען; דאָך דערמאָהנדיג זיך, אז אט באלד־באלד האָט ער זיך ניט וואו אהינצוטהאָן, ווערט ער אויף זיך אין כעס און זידעלט און שילט זיך אליין:

— אלטער נאר! הייזער האָסטו געבויט און אויפ'ן גאס וועסט דו שטארבען....

זייט פון אויוועז, געפלאקערט אוז בעלויכטען די ציילען בייגעל, ווען חיים פלעגט בריה"ש אויסזעצען אויפ'ן „פאד".

חיים איז געווען א בייגעל־בעקער, פלעגט אויסבאקען אלע טאג ביז צוויי הונדערט גראשענע בייגעל אוז פון דעסטוועגען האט ער אליין מיט דעם ווייב אוז קינדער, זעהר זעלטען א בייגעל פערזוכט, אוז חיים פלעגט זעהר אפט זיך ווינשען זייז א נגיד אוז עסען „אז אמת'ן ריינעם בייגעל"... „אז אמת'ער ריי־נער בייגעל" האט ביי חיים'ן געהייסען יענער בייגעל, וועלכען מען פערקויפט די בעלי הבתים פונ'ם שטעדטעל פאר א גרא־שען: ווען געהט ארוים פון אויוועז ריין, טרוקען, אוז גלאנצט, ווי מיט א רויטליכער פארב. אזא בייגעל הייסט פערברוינט אוז ער איז טאקי זעהר געשמאק — ער צעשיט זיך ממש אין מויל; וועמען גאט העלפט אויפעסען אזעלכע 5—6 בייגעל, קען וועדען געזונד ווי א מויער... אזעלכע גראטענע בייגעל האט חיים מיט זיינע בני בית זיך ניט פערגונען צו עסען. צו א שעה־נעם תכלית וואלטען זיי געקומען, ווען יעדער פון זיי וואלט אלע טאג אויפגענעסען אזעלכע עטליכע גראשענע בייגעל!... דאס זעכציג־רובעלדיגע קנעלונג פאר'ן זמן, ווען חיים האט אין שטעדטעל, וואלט אויך ניט געטראגען, אפילו אז אלע בעלי־בתים זאלען איינצאהלען, — בפרט אז א גוטע העלפט שכר־למוד ווערט פערפאלען...

עסען פלעגט חיים, זיין ווייב אוז קינדער נאר פון אזא סארט בייגעל, מיט וועלכען עס פלעגט טרעפען א סבה: אז ער פלעגט צוגעברענט ווערען א ביסעל, אדער אין אש זיך אייניריכ־טען, אדער אויף דר'ערד פון דער לאפעטע אראבפאלען אוז דערפון פערליירען זיין גאהריגע צורה. אזוינע מיני בייגעל פלעגט אבער טרעפען זעהר זעלטען, ווייל חיים האט זיך שטארק גאהיט, אז קיין סבות זאלען זיך ניט טרעפען. צייטענווייז נאר,

פון וועלכען חיים פלעגט אויסבאקעמען אלע טאָג בייגעל פאר דאָס שטעדטעל, פלעגט איהם אויך שווער אָנקומען. אוֹן דעריבער האָט זיך חיים געמוזט בעגנוגענען נאָר מיט די צוויי פרנסות אוֹן לעבען טאקי אין גרויס נויט...

די בייגעל פלעגט חיים באקעמען: ווינטער־צייט פאר טאָג אוֹן זומער — ווי די זונען פלעגט אויפגעהן. זיין ווייב, עלקע, פלעגט דאָס טייג פערקנעטען, די עלטערע טאכטער, בוילה, פלעגט וועל־גערן אוֹן מאכען קייַעכריג, דאָס יונגערע מיידעל, גרונה, פלעגט עס ווארפען אין א הייסען טאָפ וואסער, אוֹן פון טאָפ פלעגט שוין חיים בכבודו ובעצמו אליין ארויסנעהמען אוֹן זעצען אין אויוועז. ווי מען זעהט דאָ, האָט חיים געמומען פאר זיך די שוועדסטע מלאכה, נישט קוקענדיג, וואָס ער איז דער שוואכס־טער געווען פון די איבעריגע. דער טעם דערפון איז א פשוטער: ערשטענס איז דאָס זעצען אין אויוועז אנשטענדיגער, ווי קנע־טען דאָס טייג, אוֹן דאָס איז ניט אזוֹ בזיון פאר א אידען א תלמיד חכם, ווי חיים איז: זעצען איז א מאנסביל־שע ארבייט. פסח אין "פאדריאד" פון מצות זיינען אלע זעצער מאנסביל. אמת, עס טרעפען זיך אמאל ווייבער אויך זעצערינס, נאָר דאָס איז א זאך, וואָס געהט ארוים פון כלל, ווי למשל, אלע דאָק־טוירים זיינען מאנסביל־ען, פון דעסטוועגען טרעפט אמאל א „יודענע" אויך א דאקטארקע... צווייטענס, האָט חיים געמומען די ארבייט פון זעצען צוליעב דער וואַרעמקייט. חיים איז געווען א איד אהן א טראפען בלוט און איהם איז שטענדיג קאלט נע־ווען. עס פלעגט טרעפען אמאל, אין די גרויסע היצען פלעגט חיים קענען א זאָג טהאן צו די תלמידים:—מאכט צו קינדער־לעך די טהיר, מיר איז עפעס מאדנע קאלט...

אָט די וואַרעמקייט, איז חיים'ן ניט נאָר ווינטער, אפילו זומער אויך ליעב געווען, אוֹן ער פלעגט מיט גרויס תענוג שטעהן ביין אויוועז, וואָס דאָס פייער האָט אזוי פריינדליך, אין מזרח־

— מען וועט שוין, ברוך השם, אליין מוזען אויפעסען— וואס זאל מען טהאן? גע'פטר'ט א קאפיקע...

און נאכ'ן דאונען וואשט זיך חיים מיט מעהר „פראד", ווי שטענדיג, זאגט שאו ידיכם ויט א נגון און מאכט המוציא אויף א גאנצען בייגעל, חאטש א פערברענטען.

און יענער טאג איז ביי חיים'ען א מין דפגרא און וועז ער וואלט זיך ניט געשעמט, וואלט ער יענעם טאג מיט די תלמידים נאר ביז מיטאג געלערנט, ווי למשל ראש חדש, וועז זיין עלקע קאכט א „בעסערן ווארמעם"...

וועז חיים׳ס יצר הרע פלעגט זיך שטארק צופלאקערן נאר א שטיקעל בייגעל, פלעגט ער גאט בעטען, אז עס זאל זיך טרעפען עפעם א סבה, אזן ניט פערלאזענדיג זיך אין גאנצען אויף גאט, פלעגט ער „ברויכען" אייגענע מיטלעז, אז א פאר בייגעל זאלען ניט ארויס גאנצע פון אוויוועז. לאזען זיי בעצם ידו פערברענט ווערען, אזא העזה האט חיים ניט געקענט האבען; אליין קאליע מאכען — זאל דער אויבערשטער אויסהיטען, דאס איז א גרויסע טפישות אזן א חטא... נאר אבנארען זיך אליין אזן דאס ווייב אזן די בייגעל אפילו, דערויף האט חיים יא א העזה געהאט, אזן אין אזעלכע מינוטען, ווען דער יצר הרע — פן א בייגעל פלעגט זיך אויף איהם מתגבר זיין, פלעגט ער זיך כלומר׳שט פערטראכטען, וואו צו נעמען מארגען געלד אויף האלץ, נישט קוקען דערווייל אין אוויוועז, זיך פלוצים א חאפ טהאן צום אויוועז מיט א געשריי:

— א — אי — אי!...

— וואס איז דארטען? — פרעגט דאס ווייב דערשראקען.

— אי—אי—אי! — שרייט אלץ חיים אזן הויבט אן ארויסנעמען געשווינד די בייגעל, צוויישען וועלכע א פאר געפינען זיך אין גאנצען צוגעסמאליעט...

דאס ווייב אזן די צווויי טעכטער בעטראכטען די פאר בייגעל אזן זיפצען:

— ווער וועט זיי שוין איצטער קויפען?

— א משוגענער סיידען... זאגט חיים כלומרשט פערטרויערט אזן אין הארצען איז ער שטארק צופריעדען: ער וועט היינט עסען א בייגעל... ער וואלט נאר, אז עלקע זאל וועגען דעם דערמאהנען. ער ווייל ניט ארויסטרעטען דער ערשטער — עס פאסט פאר איהם ניט, א איד טאר קיין „זולל וסובא" ניט זיין...

אזן עלקע קוקט, קוקט אויף די פאר בייגעל אזן זאגט ענדליך ארויס:

קליידער בעדעקען זיך דאן אין גאנצען אין ווייסע קייקעלעך און די היטעל, וואס האט אין מיטען א ריס איז דורכאויס פער־קאלכט, אזוי אז דער ריס זעהט זיך ניט און מען קען דעריבער מיינען, אז זעליג דער מולער טראגט א גאנץ היטעל.

און וואס א טאג נעהנטער צו פסח, ווערט זעליג אלץ ווייר־סער און ווייסער, און אנהויב ניסן אז די לבנה איז נאך ניטא און די פינסטערניש אין שטעדטעל איז זעהר גרוים, בעגענענ־דיג זעליגען, דערפרעהט מען זיך ממש: פאר דער שיין פון זיין ווייסקייט קען מען זעהן ווי דורכצוקריכען די בלאטע, וואס שפיעלט זיך אין שטעדטעל אנהויב ניסן פונאנדער, אז מען קען אין דער פינסטער דערטרונקען וועדען.

און פון פורים ביז ניסן וואדפט זיך זעליג יעדערן אין די אויגען. ער איז דער איינציגער, וואס צייכענט זיך אוים מיט זיין אויסזעהן, און וועו אין שטעדטעל, למשל, קיין מאדע, אדער בעסער געזאגט, קיין „מנהג" ניט געווען דאס קאלכען זיך, און אזא אבגעווייסטער ווי זעליג וואלט אהין אריינגעפאלען, וואלט מען נאך איהם געווים נאכגעלאפען, ווי מען לויפט נאך נאך בערין דעם משוגענעם, אזוי אבער קוקט מען אויף זעליגס אוים־זעהן, ווי אויף א געווענהליכע זאך. יעדער שטעדטעלדיגער איד, אפילו א איננעל, פערשטעהט ווי באלד זעליג איז א מולער און א קאלכער מוז ער אזוי אויסזעהן, ווי דען אנדערש?...

פערשוואנדען פון דער סצענע ווערט זעליג ערב פסח. ניטא זעליגען! און וועו מען וואלט איהם ווי נויטיג געדארפט האבען, וואלט מען איהם בשום אופן ניט געפונעו, ווייל אויף דער אר־בייט נעהמט מען איהם שטענדיג פון גאס; וואו זעליג וואהנט וויסען נאר יחידי סגולה, א פאר שכנים, און דער שמש פון בית־מדרש.

נאר זעליג האט זיין ארבייט אבגעטהאן ביז ערב־פסח און קיינער דארף איהם ניט און ערב פסח מאכט זיך זעליג פסח'דיג, און פסח'דיג מאכען זיך דארף ביי זעליגען געדויערן זעהר

דער אורח.

זעלינג דער מולער, צי ער האָט ארבייט, צי ניט, געהט שטענדיג פערשמירט אין לעהם און ניט נאָר די בנדים, אויב מען קען זיי אזוי אָנרופען, נאָר אויך דאָס נאנצע פנים איז ביי איהם דערין אויסגעשמירט. און אז מען קוקט זיך אין איהם איין, דאכט זיך, אז ער איז אין נאנצען א לעהמענער.

זעלינג האָט ווינטער קיין ארבייט ניט, זעלטען וועז ער קרינט א שטיקעל ארבייט ביים בעקער, איז דאָס אויך נאָר אויף א האלבע שעה, און דאָך איז ער ווינטער אזוי אויסגעשמירט ווי זומער, וועז ער האָט פיעל ארבייט. עפעס דאכט זיך, אז דער לעהם איז אויך איהם פערטריקענט גענואָרען און עס איז שוין נאָר קיין סגולה ניטא איהם אראָפצואוואשען.

זעלינגען קען יעדער דערקאָנען פאר א האלב ווייַלסט. זיין נאנצער הילוך, זיין איינגעבויגענע פלייצע, פון די מולטערס לעהם, וואָס ער האָט אין זיין לעבען איבערגעטראָגען, שיידען איהם אָפּ פון אלע אנדערע אידען אין שטעדטעל און ער וואַרפט זיך שטענדיג אין די אויגען. אין א גרוים געלויף אין גאם, ביי יעדער רעדעל, אפילו אין בית־המדרש, וועז א בעריהמטער מגיד „זאָגט" און די אָנזויכטיגסטע בעלי־בתים פערלירען זיך צווישען גרויסען עולם, זעהט מען נאָר איין זעלינגען, און יעדערער, אויב ער טראָגט נאָר א שטיקעל רעכטען בגד, היט זיך פון זעלינגען ער זאָל חלילה זיין בגד אין לעהם ניט פערשמירגען.

נאָך פורים, אז דער עולם הויבט זיך אָן צו קאלכען, קען מען זעלינגען סיידען פערביטען מיט דעם צווייטען קאלכער חיים „האָזש", וועלכער איז אָן איין הויך מיט זעלינגען. זעלינג'ס

— א נעלעכטער, כ'לעבען... איך האב דאך ביי אייך די שטוב געקאלכט... זעלינ דער מולער...

— טפו, מיינע שונאים! — שפייט דער ערשטער אוים נאך דער ערקלערונג. — וואס עס קענען זיך טרעפען געשיכטען! איך האב געמיינט, אז דאס איז וועד וויסט וועד, ערשט זעלינ דער מולער נאר.

און די אידען ביי דער באנק שמועסען וועגען זייער טעות, ניט קוקענדיג שוין מעהר אויף איהם. זעלינען פערדריסט וואס ער האט אט די נארישע בעל־גאוה'דינע בעלי־בתים אויסגע־זאגט זיין יחוס.

— א קריינק זיי אין די ביינער, טראכט ער אין הארצען. ניעחיי וואלטען די „יאלדען" געמיינט, אז איך בין טאקי וועד וויסט וועד!

נאר יעדעם יאהר קען זעלינ זיך ניט איינהאלטען און זאגט אוים זיין יחוס...

לאנג. ניט אזוי גרינג איז אראָבוואשען אזוי פיעל לעהם אוז אזוי פיעל קאלך פון פנים, פון דעם גאנצען גוף. נאָר זעלבע רייניגט זיך, ער גיהט אין באָד אוז וואשט זיך דאָרט זעהר לאנג, חאָטש עס איז זעהר ענג. קומענדיג פון באָד רייניגט ער אוים זיינע שטיוועל, אנווייקענדיג פריהער זיי גוט אין וואסער. שפּעטער אביסעל הויבט ער אָן זיך איבערטהאָן. פּארטיג ווערט ער קוים, וועו מען גיהט שוין דאוונען אוז דאָס ווייב זיינעם, די ביינאכטיגע מלכה, טרייבט איהם: „גיה שוין, זעלבע, אין שוהל, ביזט שוין ריין".

נאָר זעלבען גלויבט זיך עפּעס ניט. איהם דאכט זיך, אז דער שפּיץ נאָז איז אין קאלך, אז הינטען איז דער גאנצער יום־טוב'דיגער סורדוט אין וויסע פלעקען, חאָטש ער האָט אין סוּרדוט קיינמאל ניט געארבייט, אוז ער זעהט זיך נאָך אמאל ארום, ביז ער איבערצייגט זיך, אז ער זעהט שוין אוים ווי א „מענש".

אין בית־מדרש קומט ער צו דער מנחה'דיגער שמונה־עשרה, אוז ער זעצט זיך אוועק אויפ'ן באנק הינטער דער בימה. דאָס איז די איינציגע באנק, וואָס איז א קהל'שע אוז וואו „שטערט" זיינען ניט קיין פערדונגענע.

די עטליכע אידען, וואָס דאוונען ביי דער באנק, קוקען אויף איהם, קוקען אוז ווילען עפּעס פרעגען. זעלבע קוקט אויף זיי אויך. ער דערקענט זיי יעדערן, ער האָט כמעט ביי יעדערן די שטוב געקאלכט...

ער וויל זיי עפּעס זאָגען, נאָר ער האלט זיך איין, ניט האָבענדיג אייגענטליך וואָס.

— שלום־עליכם! פון וואנען איז א איד?...

ביים דריטען „שלום־עליכם" קומט שוין זעלבע צו זיך אוז מיט א געלעכטער'ל נעהמט ער זיי ארוים פון טעות.

—איהר דערקענט מיך ניט? שטעלט ער אָן זיינע אויגען.

— נייו, הערט ער אן ענטפער, אוז באלד א פראגע: „ווער זענט איהר דען?"

געקאסט צו זעקסערלעך. איז אבער פריידע שלמה'ס א גרויסע פערזאָרגערין, באקען באקט זי די בולקעס כלומר'שט אויף פריי־טאג, און מיינען מיינט זי אויפ'ן מיטען דער־וואָך... און טאקי אויף דעם קומענדיגען שבת א קוגעל מאכען. פריידע שלמה'ס זאָגט, אז א קוגעל פון אן אלטער אָנגעווייקטער בולקע איז פאר מלכים צו נעבען — אזא מאכל איז דאָס, א שאד נאר וואָס די בולקע דערלעבט ניט אלט צו ווערען. ביז דיענסטאג קען זי די פערבליבענע עשירות בשום אופן ניט איינהיטען און פון אונ־טער די הענד גנב'עט מען זיי ארויס און מען פרעסט זיי אויף— פרעסען זאָלען זיי די ווערים! וואָרים פריידע האָט דען — ווי זי קלאָגט זיך — קינדער? שדים האָט זי, פרעסער, זויפער! און „ער", שלמה אליין, איז דען בעסער? ער איז אויך א גוטער טרפה'נער האלו. זי האָט איהם דען וועניג מאל געבאפט נאָך פאר'ן דאוונען — אזא שניידערוק — קייענריג בולקע. באקאָם זאל איהם ארויס!...

נאר דאָס איז אבער אלץ געזאָגט בנוגע די בולקעס, וואָס בליבען אויפ'ן מיטען־וואָך. פרייטאָג אבער איז זי אליין ניט קיין שטיעף־מאמע און גיט יעדען קינד, לויט די יאָהרען, צו שטיקלעך בולקע צום מילכיגען קרופניק, וואָס זי קאָכט טאקי לכבוד פרייטאג. איהם, דעם שפייזער, גיט זי א גאנצע בולקע, נאר וואָס קלעקט פאר איהם א בולקע? ווי א פערד א צוקער־לעקעך, אזוי זאָגט פריידע, נאכדעם ווי ער שלינגט זי איין ביי די ערשטע פאר לעפעל קרופניק און בעט נאָך א שטיקעל. עם פערשטעהט זיך, אז דאָס בעטען איז נאר אוים געוואָהנהייט. פריידע ענטפערט איהם אפילו ניט, אזוי צוקאָכט איז זי. סטייטש! א מענש זאל זיך קיינמאל ניט אָנעסען! ניט אזוי גיך אבער ווערט זי מוסכם מיט די קינדער, איבערהויפט מיט די קלענערע. מען רייסט זי פון אלע זייטען: מאמעלע, נאָך א שטיקעל; מאמעלע, נאָך איין בים, און נאר דאָס יונגסטע זעקס־יעהריגע גאלדעלע וואָס קען נאָך קיין קוס ניט זאָגען, שפרייט

בולקעס.

ביי פריידע, שלמה דעם שניידערס איז מען אפילו ברויט אויף נעווען זשעדנע, נאר אזוי ווי דאס ברויט האט זי אליין נעבאקען און באקען האט זי ניט נעקענט און עס איז שטענדיג ארויס אדער טייג אדער פערבראנט און דאס עצם מעהל איז נעווען שווארץ און זאמדיג, האבען זיך די זעקס קינדער, וואס זי האט פערמאגט, פאר ברויט ניט געשלאגען. א בולבע איז נעווען שוין א זאך וואס עס איז כדאי צו מאבען סקאנדאל. און אויך ניט פאר אלע מינים בולבעס. אויב די בולבע איז נעווען פון א העכערן מין, וואס הייסט סלאנקע און איז נעווען געשיילט און מיט זאלץ נעקאכט, האט זי זוכה נעווען או מען זאל פאר איהם מקריב זיין עטליכע „קניפ", גראפען און דאס גלייכען, טאמער איז אבער די בולבע נעווען פון דעם נידריגען מין, וואס האט געהייסען „מאסקווי־קע", א מין וואסערדיגע, פאר אזא פרי האט מען זיך נאר אונ־טערגעשאלטען און אויך ניט זעהר הויך.

סקאנדאלען זיינען ערשט פארגעקומען פרייטאג פריה ביי די בולקעס.

שטעלט זיך פאר, אז פריידע שלמה'ס האט געבאקען אויף שבת פיער פונט ווייצענס, האט זי פון די פיער פונט מעהל קודם כל געמוזט האבען דריי חלות אויף קידוש און די איבריגע אויף בולקעס אויף פרייטאג. וואלט טאקי פריידע אויסען נעווען די בולקעס נאר אויף פרייטאג אליין, וואלט נאך נעווען ווי־עס־איז, דען די פיער פונט מעהל פלעגען אייגענטליך אויסער די דריי חלות, נאך ארויסגעבען פון זיך אכט פונט בולקעס, אז מען זאל זיי דארפען קויפען ביי דער בעקעריין, וואלטען זיי

קורץ, עס ווייזט זיך ארוים, אז קיינער ווילן אויף צו־להכעים ניט עסען. פריידעם אויפרעגונג איז ניט משער צו זיין.

— איהר פרעסט, צי ניט? — ברענט זי און כעס'ט, — וואהרום איך וועל אייך מיט געוואלט אריינשטאפען.

שלמה געהט זיך וואשען, נאך איהם די קינדער.

מען שטעלט זיך אלע ארום דער מולטער בולקעם, פריידע גיסט אן יעדען צו נאנצע גלאז מילך און סטארעט זיך פריינד־ליך צו זיין: זי דארף יעצט זייער טובה.

— עסט, קינדערלעך.

הערענדיג אזא ווייכקייט פון דער מאמען, ווערען די קינ־דער נעריהרט און עסען מיט געוואלט א ביסען נאך א ביסען. אבער אז די מילך איז געענדיגט בלייבט נאך אין מולטער זעקס בולקעם.

פריידע קוקט אויף זיי פערצוויפעלט.

— משומדים, עסט! זאל איך ארוים וואהרפען זעקס בול־קעם?... פרעסט!

— כ'לעבען עס געהט ניט מעהר... בעט זיך שלמה — איך וואלט דיר אודאי צולייב געטהאן...

— נו, און איהר? — וועגדט זי זיך צו די קינדער.

די בעסערע, מעהר געהארכזאמע קינדער, וואס ווילען צו־ליב טהאן דער מאמען, נעהמען נאך צו ביסען, די ערגערע אבער האלטען אין איין טענה'ן:

— עס געהט ניט!...

עס העלפט ניט פריידעם ניט דאס נעטען מיט גוטען, ניט דאס שילטען: און א פערצוויפעלטע מוז זי א פיער בולקעם אריפטראגען אויפ'ן בוידעם, וואו עס ערוואכט זיי פערשימ־לונג און פערדראונג...

און זי שילט פול מיט ערביטערונג:

— זאל פון אייך ווערען וואס פון די בולקעם וועט איבער יום־טוב ווערען...

זיך אויס אויף דער ערד, פערוואַרפֿט דאָס קעפּעל און שרייט אין איינע קולות:

— נאָך בולטע!

און פּריידע ענטפֿערט איהם צום גראָם:

— נאָך א סטולטע וועל איך דיר געבען. דאָס הייסט, נאָך א מכה, און דאָס קינד וויל אבער פּאָרט נאָך א בולטע — הויבט זיך די שטוב.

א טאָג פּאר פּסח באקט פּריידע אויף דעם ערב־פּסח'דיגען אָנבייסען די זעלבע פּיער פּונט ווייצענס; קיין חלות אויף שבת דאַרף זי שוין אָבער ניט. עס געהען ארויס א בולקעס 12—13, זי בעהאלט עס ביז מאָרגען פּריה און גיט קיינעם ניט א ביסעל.

אין דער פּריה. ערב פּסח, וועקט זי די קינדער:

— שטעהט אויף ממזרים, די בולקעס עסען, באלד פּערברענט מען חמץ און וועט ניט טאָרען עסען.

די קינדער אבער, אלע פּערהאָרעווועט פון דעם נעכטיגען שייערן און כשר'ן אויף פּסח, שטעהען ניט אווי שנעל אויף און פּריידע מוז נאָך אויסשיטען איהר גאנצען רעפּערטואַר קלוֹת.

ענדליך זיינען שוין די אויפּגעשטאַנען. שלמה קומט שוין פון בית־המדרש, וואו עס איז אן ערב־פּסח'דיגער סיום געווען און ער האָט געגומען דאָרט אביסעל ברענדע מיט פּערבייסען. פּריידע טרייבט:

— נו, גיכער, לאָמיר שוין אָנבייסען די בולקעס מיט די מילך; באלד דאַרף מען דאָך חמץ פּערברענען.

— מיר וויל זיך גאָר ניט עסען... כ'לעבען — וויצעלט זיך שלמה, האלב־שכור'לעך... כ'האָב גענומען א ביסעל ברענדע..

— מיר וויל זיך נאָך אויך ניט עסען, אויף נאמנות! — קלאָגט זיך דאָס עלטערע מיידעל, קוקענדיג אויף דער מוטער מיט די בולקעס.

— איך וויל נאָך אויך ניט... זאָגט א קינד.

א דראַמאַ איבער 5 קאַרטאָפֿעלס.

— וואָס מען קען שוין די קאַרטאָפֿעל אַבזייען? — האָט פֿריידע געפֿרעגט מיט א שטאַרק ערנסטען פּנים, קוקענדיג צום טיש, וואו איהר מאַן, שלמה דער שניידער האָט געגעהט מיט צוויי פּועלים.

שלמה האָט נאָך אפֿילו קיין צייט ניט געהאַט צו לאָזען די ארבייט, ער האָט נאָך געדארפט איין ארבעל ענדיגען און צו־שניידען א פּאָר הויזען פּאר די פּועלים, נאָר דערהערענדיג דאָס וואָרט קאַרטאָפֿעל, האָט זיך ביי איהם דער „יצר הרע" אזוי צופּלאַמט, אז ער האָט גליך אויסגערופֿען:

— וואָס פֿרענסט דו, נארישע אידענע? אוראי אַבזייען! קאַרטאָפֿעל, אז עס וועלט פֿערטיג, זייט מען עס אַב. וואָס דען לאָזען איבערקאָבען זיך?...

— אלץ וויים ער! — האָט פֿריידע זיך געקרימט.

— וואָס עפּיס גוטע קאַרטאָפֿעל? זיי צופּאלען? — האָט שלמה געפֿרעגט, ניט בעמערקענדיג פֿריידעס קרימעריי...

— וועסט עסען, וועסט דו וויסען! — האָט פֿריידע בייז געענטפֿערט.

— נו, חברה! נעמט צו פון טיש, לאָז מען שוין עסען אַנבייסען! — האָט שלמה געקאָמאַנדעוועט מיט א לוסטיג פייער'ל אין די אויגען.

די „חברה" וואָס איז בעשטאַנען פון צוויי דאַרע בחורים־לעך, האָבען פֿלינק אוועקגעוואָרפֿען די ארבייט, פֿונקט ווי זיי וואָלטען עס מעהר צוריק קיינמאָל ניט בעדארפט נעהמען, האָבען אוועקגעשטעלט דעם פֿרעם אונטער'ן טיש און זיינען שוין נע־

נאר אין הארץ ניסט זי ערשט אויס א זיינער עלף, וועו די בולקעס זיינען שוין אויפ'ן בוידעם, דער חמץ פערברענט און קיין מצה טאר מען ניט אוו עס איז א שאד צו עסען — אוו אט ערשט דאן איז זיך מישב א קינד אוו מורמעלט ארויס:

—עס ווילט זיך עסען...

אוו באלד ווייזט זיך ארויס, אז אלע ווילען עסען...

דא פעהלען שוין פרויד'ן קללות אויס, אוו זי מוז קיה־לען איהר הארץ מיט א קלאפ, אוו זי רייצט זיך:

— אויפ'ן בוידעם ליגען פיער בולקעס...

אוו די קינדער הויבען אן שטארק חרטה האבען אויף זייערע זינד, ווען זיי האבען אין דער פריה ניט גענעסען, נאר די תשובה איז שוין שפעט. אוו שלמה אליין, וועלכער האט זיך שוין אויך נוט אויסגעהונגערט, נעהט ארום א האלבער א פסח־דיגער אוו מורמעלט:

— היינט זיי א חכם אוו טרעף, אז עס וועט זיך באלד וועלען עסען...

אוו א הונגעריגער וואלט ער אויפ'ן סדר, וועלכער וועט נאך ערשט העט־וועו זיין...

אוו א הונגעריגער נעהמט ער אויך זיך, בלי נדר, אז אי־בער א יאהר וועט ער אויפעסען אלע בולקעס, איבער א יאהר וועט ער פאר'ן בוידעם ניט לאזען קיין ביסען.

איבער א יאהר איז אבער וויעדער די זעלבע מעשה.

האט שוין פרויד אמאל געפרובט באקען נאר דרייי פונט, איז אויך נעבליעבען א דרייי בולקעס. ניט אנדערש ווי אימיצער האט פערשאלטען, ניט אנדערש!...

— דו לאזט מיר פרעסער, אבזייען די קארטאפעל, צי ניט, וואהרום איך שיט אויס באלד דעם טעפל קארטאפעל אויף דר'ערד.

שלמה האט מורא געהאט צוליעב איין קארטאפעל פער־שפיעלען די נאנצע, און קוקענדיג מיט אפעטיט אויפ'ן טעפל, איז ער זיך נענאנגען וואשען.

— איהר האט, א פנים, מורא פאר הייסע — האט ביי'ם וואשען זיך איינער פון די פוליים, בערציק, נעפרובט מאכען א שמועס וועגען דער ארבעפאלענער קארטאפל.

שלמה האט איהם נאר נישט געענטפערט, נאר מיט א שארפקייט אויף איהם א קוק געטהאן. דער פוליס האט חרטה געהאט וואס ער האט דעם „בעל הבית אויפגערייצט פאר'ן „אנ־בייסען" און האט אין הארצען א נדר געטומען קיין זייטיגע זא־כען מיט'ן בעל הבית קיינמאל ניט רעדען. „חאפט איהם דער רוח, העגגט ער זיך אויף!"...

דער „עולם" האט זיך געזעצט צום טיש, פריידע האט פרי־הער דערלאנגט דאס ברויט, נאך דעם האט זי צוגעטראגען א פאר זויערע אוגערקעס מיט ראסעל.

— גוט! גוט! — האט שלמה געלויבט קארטאפעל האט ליעב א זויערן אוגערעק, דאס ליגט אזוי אין דער טבע... גוט— גוט!

באלד האט פריידע אוועקגעשטעלט אויפ'ן טיש א גרויסע לעדיגע שיסעל. דאס איז געווען א מין דריטער קלונג, אז קארטאפעל געהט! און ווירקליך האט אין א רגע ארום פריידע צוגעטראגען דאס טעפל און האט מיט גרויס בריה'שקייט איבערגעקערט און אנגעהויבען שיטען אין שיסעל אריין. שלמה האט געקוקט ווי די קארטאפעל האבען פרעהליך איינע נאך ענדערער געיאגט זיך און געפלויגען מיט שמחה און ער האט העכסט צופריעדען אויסגערופען:

— גוט — גוט! א חוואט! נאר דאכט זיך אז וועניגלעך

וועז גרויס מיט זייערע הוננערינע מיילער איינשלינגען דאס, וואס די „גוטע" בעל־הבית'טע זייערע, פרייד'ע, וועט זיי דערלאנגען.

נאר ביי פריידע'ן איז עס נאך קענטיג, ניט אין גאנצען פערטיג געווען. זי האט זיך נאך געפארעט מיט גרויס פערטראגענקייט אין אויוועז, פונקט ווי דארטען וואלט זי היהנער נעבראטען.

אז פריידע האט שוין מיט גאט'ס הילף די קארטאפעל פון אויוועז ארויסגענומען אוז אוועקגעשטעלט דאס טעפעל אויפ'ן פריפעטשיק, האבען די צוויי פוילים פרייער אבגעאטהעמט: שלמה אליין, אלס בעל־הבית איז מיט בריוטקייט צוגעגאנגען צום פריפעטשיק, אוז איידער פריידע האט נאך גענומען אבזייעז, האט ער א חאפ געטהאן פון טעפעל מיט די הענד א צוגעברענטע קארטאפעל; די קארטאפעל איז אבער זעהר היים געווען, שלמה האט זי ניט געקענט איינהאלטען, אוז זי איז ארויסגעפאלען פון זיינע הענד אויף דר'ערד.

די צוויי פוילים, וועלכע האבען צום אנהויב איהם שטארק מקנא געווען אוז ניט פערגונען, וואס ער געהט צו צום טעפעל נעהמען א קארטאפעל, האבען זיך ווי מיט נקמה צולאכט אויף דער שרעקליכער סיבה.

אוז פריידע האט אויפגעפענט איהר מויל אוז האט אנגעהויבען צו שרייען:

— א קארטאפעל גע'פטר'ט! טריפה האלז! איינהאלטען קען זיך דאס ניט, אזוי ווי איך וואלט עס געטראגען פערקויפען.

שלמה'ן האבען פריידעס קולות קיינמאל ניט געארט. בפרט וועז עס געהט אין א קארטאפעל, אוז וועז זי האט שוין די קארטאפעל געזייעט, האט ער זיך מכין געווען וויעדער א חאפ טהאן פון טעפעל א קארטאפעל. נאר פריידע בעמערקענדיג עס (אויך האט פריידע שוין געקאנט איהם!) האט מיט א ווילדען כעס א געשריי געטהאן:

האט זי זיך געקלאגט פאר חיענען, רק מען פארעט זיך, ברוך השם!

— דו האסט היינט גאר געקאכט אויף אנבייסען קארטאפעל — האט חיענע געפרעגט, קוקענדיג מיט הונגעריגע אויגען צום טיש.

— יא, קארטאפעל, — האט פריידע געענטפערט ווי מיט א זיפץ, — איך האב אפילו קיין צייט ניט צו עסען. נעהם, חיענע, א קארטאפעל, האט זי ענדליך צוגעלעגט, ווי מיט א האלבען מויל.

שלמה האט מיט כעס א הוסט געטהאן, און די צווויי פועלים זיינען בלייבער געווארע.

— מען דארף טאקי פערזוכען א קארטאפעל — האט חיענע זיך פרום פערקנייטשט צוגעהענדיג צום טיש נעהנטער.

שלמה האט זיך נערוועז א הויב געטהאן פון באנק און זיך צוריק אראבגעלאזען, ניט ווייסענדיג וואס צו טהאן פאר כעס.

— טייערע קארטאפעל! — האט חיענע גלויבט, עסענדיג די קארטאפעל מיט נרויס אפעטיט.

„זאל איהר באקאם ארוים!" — האט שלמה אין הארצען געשאלטען.

— נאר גוטע קארטאפעל, וואו האסטו דאס געקויפט? — האט חיענע אלץ נעלויבט און נענומען נאך איינע.

שלמה האט א ציטער געטהאן. וועז ער וואלט זיך ניט נעשעמט, וואלט ער א חאפ געטהאן די שיסעל צו זיך און ניט געלאזט, נאר ער איז אזוי שטארק ניט נעווען און ער האט נאר זעהר כעס'דיג געהוסט.

— וואויל קארטאפעל, עס צוגעהט אין מויל! — האט חיענע אלץ נעלויבט און האט נענומען א דריטע קארטאפעל.

— „א רוח אין איהר טאטען אריין, וואס איז דאס פאר א העזה!" — האט שלמה שטיל נעקאכט. „דעם מוח וועל איך איהר פלעטען!"...

א ביסעל! — האָט ער צום סוף געמאַכט א בעמערקונג, זע־ הענדיג, אז די שיסעל איז ניט פול.

— עס וועט דיר זיין גענוג צו לעבען! — האָט פריידע מיט רוגזא געענטפערט.

שלמה האָט די ערשטע קאַרטאָפּעל געגומען, נאָך איהם האָבען געגומען די צוויי בלייבע דארע פּועלים, הערציק און בערציק, און די סעודה האָט זיך פּרעהליך אָנגעהויבען. ביי דער צווייטער קאַרטאָפּעל איז שלמה אריין אין זיין רעדע און האָט פערקאשערט אביסעל די היטעל, ווי זי וואָלט איהם געשטערט צו שלינגען. און די צוויי דארע בלייבע פּועלים האָבען וויל־ גלאָצט די אויגען: די קאַרטאָפּעל איז פאר זיי צו היים ג־ ווען; ווארטען, וויעדער, זיי זאָלען זיך אביסעל אָבקיהלען האָבען זיי מורא געהאט, אז ר' שלמה זאָל זיי מיאוס ניט אָבטהאָן, און זיי האָבען געשלונגען הייסע שטיקער...

אז שלמה האָט געהאלטען שוין ביי דער זעקסטער קאר־ טאָפּעל, האָט זיך די טהיר געעפענט, און עס איז אריין אין שטוב חיענע די שוסטערקע, וואָס האָט געוואהנט געגענאיבער און האָט זיך געהאלטען מיט פריידע אין קרובה'שאפט. שלמה אליין, צווישען אונז זאָל עס בלייבען, האָט אפילו אויך ניט ג־ שטאָמט פון גרויסען יחום, פון דעסטוועגען האָט ער זיך מיט דער שוסטערין אביסעל געשעמט, וועניגסטענס ניט צופריעדען ג־ וועז מיט איהר און פלענט זי ניט ליידען.

— וואו איז פריידע? — האָט חיענע געפרענט קוקענדיג צום טיש, וואו די חברה האָט „געריבען" די סעודה.

— איך וויים וואו! — האָט שלמה טרוקען ארויסגע־ ברומט — מסתמא אין קיך!

— איך בין דאָ חיענע! — האָט זיך געהערט פריידעס קול פון קיך.

פריידע איז ארויס פון קיך.

— מען דארף אָנקאָרמענען אזא „צעקער", אזא „פלויטע"!

די שוסטערין וואלט ניט אריין וואלט נאך מיט פינף קארטאפעל מעהר געווען – אויף זיין חלק צוויי און אפשר דריי...

— איך האב מורא פאר דיר מאקי! — האט פרויד זיך ניט אונטערגענעב ן.

בערציק און הערציק האבען געזומען נאך צו קארטאפעל.

די שיסעל איז נאך לעדיגער געוואָרען, און שלמה'ן האט זיך נאך נעוואלט, אזוי שטארק געוואלט שלינגען זיי, שלינגען אהן א סוף, און די פינף קארטאפעל, וואס חיענע, די מיאוסע שוסטערין, האט אויפגעפרעסען האבען איהם רוהען ניט געלאזט, און ער האט וויעדער א ברום געטהאן:

— דו שווייגסט!?... איך פלעט דיר דעם מח.

— איך לאך פון דיר! — האט פרויד זיך ניט געוואלט אונטערגעבען.

די שיסעל איז לעדיג געוואָרען, אויף שלמה'ן איז אנגעפאלען א ווילדער כעס: די פינף קארטאפעל האבען איהם באמת געפעהלט און זי לאכט נאך פון איהם. — זי, וואס זי האט אזא פרעסערין פאר א קרובה. ער האט פאר כעס ניט געקענט רעדען.

ער האט נאר געזוכט עפעס אויפ'ן טיש, דאס הארץ איז געווען איבער פול מיט רציחה. פרויד האט בעמערקט זיין רציחה, און עס האט איהר אויך שרעקליך פערברענט; זי האט אפילו איין קארטאפעל ניט פערזוכט, זי האט קיין צייט ניט געהאט, און ער האט זיך אנגעפרעסען ווי א פויער און ער שרייט נאך און זי האט א געשריי געטהאן:

— גזלן דו, פרעסער, שכור!

— וואו איז די שער? די שער? די שער!! — האט שלמה פאר רציחה געשריען. איך וועל איהר פלעטען דעם מח. און די שטוב האט זיך געהויבען אין דער לופטען..

— מארגען, אם ירצה השם, דארף מען אויך קאכען קאר־טאפעל — איך האב שוין לאנג ניט געקאכט.

— אז מען האט ניט, קאכט מען ניט, עסט מען ניט — האט שלמה געברומט אהן צוזאמענהאנג, נאר פאר ווילדען חשק צו שטעכען דער ארעמער קצבנ'טע, דער מיאוסער שוסטערקע, וואס פרעסט אויף זיינע קארטאפעל.

— נייו, ניט דאס, איך האב ניט קיין צייט צו שיילען — האט חיענע, ניט פערשטעהענדיג שלמה'ס כעס נעענטפערט און האט געגומען נאך א קארטאפעל.

— „שלעכט!" האט שלמה געטראכט און א וואַרף נע־טהאן א פערצווייפעלטען בליק צו די צוויי פועלים, ווי ער וואלט זיי געזאגט: חברה וואס שווייגט איהר, ראטעוועט! שוין פיער קארטאפעל! — די פועלים האבען אבער נאר נישט פערשטא־נען און חיענע האט געגומען א פינפטע קארטאפעל. . . .

. . . . . .

— דו!!! — האט שלמה ווילד אויסגעברומט, אז חיענע איז ארוים, — דו!!! וואס האסטו איהר געבעטען עסען קארטאפעל, הא? „בעל צדקה!"

— איך וויים, — האט פריידע, ווי פערשולדיגט געענט־פערט, מען קען דאך ניט זיין קיין „חזיר" — א מענש נעהט אריין, בעט מען עסען, זי דארף דאך אבער אויך קיין חזיר ניט זיין, זי דארף דאך האבען איהר אייגענע אייעלקייט און ניט עסען.

— דיינע א קרובה וועט האבען אייעלקייט! — האט שלמה געברומט.

— דיינע קרובים זיינען טאקי זעהר אידעל! לייבטשי דיין טייערער פעטער, אז ער קומט א מאל שבת פרעסט ער אויף אלץ...

— שווייג! — האט שלמה זיך צעקאכט. דערזעהענדיג שוין באלד די דעק פון שיסעל און דערמאהנענדיג זיך, אז וועז

און זעלינ בעשלוסט זיך שווייגען, זיצען אן׳אנגעטהונע־
נער און שווייגען אין געהאקטע וואונדען; זאל זיין וואס עס
וועט זיין, וועט אויסקומען צו דערצעהלען וועט ער דערצעהלען.

די צוויי איבריגע פּוּעלים האבען זיך שוין אנגעטהאן און
האבען זיך געזעצט צו דער ארבייט. זעלינ האט אויך זיי גע־
קוקט מיט קנאה. אט זיינען זיי גלייקליכע מענשען, זיי האבען
געזונדע מיטעלסטע פינגער און וועלען זיך זעצען ביז אנבייסען
און נעהען, און נאכדעם וועלען זיי זיך „אייגרייבען" די נוטע
קארטאפּעל מיט די אונגערקעס, מיט דעם טייערן מילכינען קרופּ־
ניק פערזופּען און זיך וויטער זעצען נעהען, ביז מיטאג: שען און
פיין. וואס וועט זיין מיט איהם?...

— וואו איז דאס זעלינ ערגין? — קייקעלט זיך א קול
פון לייזער'ן, וועלכער שטעהט ביי'ן גרויסען טיש און צייכענט
אן א סורדוט מיט קרייד, וואו די קנעפּ איינצונעהען.

— איך בין דא... שטאמעלט זעלינ, שטעהענדיג אין וויכ־
קעל. וווייסט ניט וואס צו ענדיגען און בלייבט אנשווייגען.

לייזער וועדט נשתומם פון ענטפער, גיט א קוק אין זעלינ'ס
ווינקעל און וויצעלט זיך:

— ביזט דא? יישר כוחך! וווילסט זיך דורכגעהן אפשר א
ביסעל שפּאציירען? אין דער פריה שאדט עס נישט. עס וועט
זיך עסען געשמאקער...

— א פינגער רייסט... מאכט זעלינ א טריט נעהנטער צום
טיש, און שטרעקט אוים דעם קראנקען פינגער, מיט א מינע פון
א גנב וועו ער איז זיך מודה, אז ער האט ג׳גנב׳עט.

— וואס? דערהערט ניט, אדער מאכט זיך לייזער ניט
הערענדיג — וואסער ציעג?

— א פינגער אנגעריסען, ווי א גלאז! וועדט שוין זעלינ
דרייסטער און האט א העזה אונטערצורוקען דעם גלעזערנעם
פינגער גלייך דעם בעל הבית אין די אויגען אריין און שמייכעלט,
ווי נעדעדט: נא, האב פון מיר נחת!...

דער קראנקער פינגער.

ביי זעלינגן, א בלאסער אכצעהניעהריגער פוּעל, ווועלכער ארבייט שוין ביי לייזער דעם שניידער צוויי יאָהר אוּן בעקומט שכירות פופציג רובל א יאָהר מיט קעסטל, האָט „אנגעריסען" א פינגער אוּן אקוראט יענער פינגער, אָהן ווועלכען די נאדעל קען ניט אויסקומען, מוז איהם נויטיג האָבען. ערב רייסען האָט זעלינג קיין יום־טוב דערפון ניט געמאכט. ער האָט אפילו געוואוסט, אז דעם יום־טוב פון פינגער־רייסענייש, ווועט ער מוזען פייער'ן, עס העלפט ניט קיין חכמות: ער האָט אבער געמאכט עטליכע טעג „נדחה", אבנעלעגט אויף מאָרגען, איבער־מאָרגען אוּן וווייטער אויף מאָרגען. דעם לעצטען פריה־מאָרגען איז ער אָבער אויפגעשטאנען מיט א פינגער, וואָס האָט געהאט דעם אויסזעהן פון א גלאָז אוּן מיט א שטעכעניש, וואָס איז אוש אין די שפיץ פינגער פון די פים פערנאנגען. אז ער האָט נעדארפט אנטהאָלטען דאָס רעקעל אוּן דער קראנקער פינגער האָט זיך פערטשעפעט אין די צוריסענע אונטערשלאָג פון ארבעל, האָט ער זיך שמערצליך פערקרימט אוּן נעגעבען א קרעכץ ווי אין דער הייס פאר דער מאמען:

— אי!

דא אבער, ביי'ן שניידער, האָט עס קיינער נישט נעהערט אוּן זעלינג האָט זיך ניט נעקענט קיין עצה געבען, וואָס צו טהאָן. ווי אזוי מעלדעט מען עס פאר'ן בעל־הבית אוּן פאר דער בעל־הבית'טע. מען דארף האָבען דערצו א כח פון א... ער ווייס אליין נישט וואָס פאר א כח — ער ווייס נאָר, אז ער ווועט עס ניט קענען מעלדען.

— אי, ווי עס רייסט!

— נו, ברודער! — וועגדעט זיך לייזער צו איהם, קיין קינפעטאַרין ביזט דו נאָך ניט, קיין סכנות שטעקט ניט, סיידען פּאר מיין קעשענע. קרעכצען גענה איז בעט...

זעהר ניט גוט, דער בעל הבית איז אין כעס טאקי... קרעכצען דאַרף מען ניט. וואו דען טהוט מען זיך אהין?

זעלינגען פאלט נאָר איין צו זאגען דעם בעל־הבית, או מאָרגען וועט דער פינגער זיכער בעסער ווערען.

— מאָרגען וועל איך מסתמא קענען נעהען... שטאמעלט ער ארויס.

— איך בין גליקליך! — ענטפערט לייזער אירגאניש.

— ע, דאָס איז שוין אן עולה — טראכט זעלינג — איך קוק ניט וואָס דער פינגער שטעכט מיר ווי מיט נאָדלען און וויל זיך סטארען מאָרגען גענהען און דו — נאָר נישט. ביזט א שלעכטער...

און זעלינג בעשלוסט, אז ער וועט נאָר ניט בעשטעהן אן איהם. וואָס שרעקט ער זיך אזוי? א ניים, אז עס רייסט אן ביי א שניידער־יונג א פינגער, מען נעהט אזוי פיעל! א קליינינקייט! א פינגער איז דאָך ניט פון אייזען, רייסט ער אן א מאל, איז וואָס איז דאָס פאר אן אונגליק! עס איז א העזה צו זיין אין כעס! זעלינג וועדט שטארק ברוגז: לא די וואָס דער בעל הבית טרייסט איהם ניט, קרימט ער זיך נאָך. וואָס קרימסטו זיך?

און זעלינג פראטעסטירט שטארק אין הארצען קענען בעל־הבית און רוקט זיך אָב מיט האלב זיכערע טריט צום בעט, וואו ער זעצט זיך אוועק, קוקט אויפ'ן פינגער, בלאזט אויף איהם און פערגינט זיך ארויסלאזען א קרעכצעלע און איז זיך נאָר מחיה... מורא האבען וועל איך, וואָס? טראכט ער ביי זיך דרייסט און נעמט זיך קרעכצען אפטער און העכער, און ער פיהלט, או ער איז נאָר ניט אזא ציטעריגער, ווי מען מיינט...

— ביזט א חכם! — שרייט אויס לייזער קוקענדיג מיט א דאקטארישען בליק אויפ'ן פינגער — האסט געפונען א ציים וועז א יום־טוב צו מאכען.

— וואס קען איך העלפען? — פערענטפערט זיך זעלביג: אוז שמייכעלט דאכט זיך מיט א טרעהר — דאס איז דאך ניט מיט א כיון...

— ניט מיט א כיון, יא מיט א כיון, חקר'נט זיך לייזער ביזזיך — די ארבעל וואס דו האסט צו מאכען, וועלען אבער דערפון ניט וועדען פארטיג.

„גוט אבנעשפיעלט"! — „דאנקען נאט"! — טראכט זעלביג נאך דעם בעל הבית'ם וועדטער אוז וואלט שוין זיין נאר צופריעדען, וועז ער וואלט געהאט אזא ווינקעל וואו צו בעהאלטען זיך, אז קיינער זאל איהם ניט זעהן. ער זאל זיך קענען זיצען שטיל־ערהייד אוז צוהערען זיך צום וועהטאג אוז פאמעלעך קרעכצען: אי — אי...

אזא ארט איז אבער ניטא. סיידען אין קיך: אין קיך קאכט אבער ציפע אנבייסען אוז זי איז ביים קאכען זעהר בייז אוז וועט איהם געווים ניט לאזען רוהיג...

ער שטעהט אין מיטען שטוב אוז ווייסט זיך ניט צו וואס צו באפען.

— אוי, עס נעמט! עס נעמט! פרובט ער ארויסרופען ביי לייזער'ן מיטלייד צו איהם, אויסשטרעקענדיג אין דער הויך דעם פינגער.

די צוויי פועלים גיבען אויף איהם א קוק, ווי געדרעט: ברודער! וואס קענען מיר דיר העלפען?... ווייסט דאך...

נאר זעלביגען איז זייער בליק ניט וויכטיג: איהם איז גוטיג פון דעם בעל־הבית א וואדט... לייזער אבער שווייגט

— ער מוז זיין אין כעם! שרעקט זיך זעלביג אוז פרובט פערגרינגערן לייזער'ס כעם מיט א קרעכץ. עס טהוט טאקי וועה, עס שנייאט ווי מיט מעסער.

זעצט ער זיך עסען ווי אן ארעם בחור און עסט אלע מאל וועני־
גער וויפיעל ער וויל, ווייל איהם דאכט זיך אלץ, אז לייזער
קוקט איהם אין מויל אריין און רעכענט זיך צי לוינט איהם צו
האלטען אזא עסער, א פשיטא שוין היינט וואס ער האט גאר
נישט פערדיענט...

און די פראגע „עסען צי ניט" פילט אן זעלינ׳ס מח און ער
פערגעסט אויף א ווייל דעם וועהטאג.

אט זיצט שוין לייזער ביים טיש, ביי די זייטען — די צוויי
פועלים. זיי קוקען צום קיך־טהיר, פון וואנען ציפט דארף עפעס
אריינטראגען. עס געדויערט עפעס צו פיעל. לייזער ווערט בייז
און גיעט א ברום:

— וואס פארקעסטו זיך דארטען? דיינע שעהנע מאכלים!
זעלינ דערשרעקט זיך פארן בעל־הבית׳ס שלעכטען הומאר. צו־
נעהן צום טיש איז איצטער א סכנה. ער זעהט ווי די פועלים,
וואס האבען געזונדטע פינגער און האבען עהרליך דעם נאנצען
פריהמארגען גיארבייט, ציטערן אויך ווי א פיש אין וואסער,
קייען די שטיקלעך ברויט און קענען דוכט זיך ניט ארבשלינ־
גען... און זעלינ בעט נאט, אז מען זאל גאר ביים טיש פערגע־
סען, אז עס עקזיסטירט דא ערגיץ אין שטוב, אויפ׳ן בעט ערגיץ,
נאך א פועל, וואס מען רופט איהם זעלינ... זאל מען איהם לא־
זען זיצען רוהיג, זאל ער ניט דארפען בענעגענען זיך מיט לייי־
זער׳ס בליקען...

נאר עס נעראט ניט. אז ציפט טראגט אריין די גרויסע
שיסעל מיט קארטאפעל און די טעלער מיט די זויערע אוגער־
קעס, ווערט לייזער ווי וויכער, ער זאגט מבינות אויף די קאר־
טאפעל און עסט מיט גרויס אפעטיט. זעלינ וואכט אויף עפעס
און דאס הארץ וואכפט זיך ווי ער וואלט ערוואכטען דעם בע־
שלום וועגען זיין וויטערדיגען לעבען.

נישקשה, אז ער דארף און ער ווי׳ל קאן ער קרעכצען... ער לאכט זיך פון איהם אוים!...

אין א פאר שעה ארום איז ציפע אריין פון קיך אין שטוב און א פערשוויצטע מיט אונטערגעקאשערטע עקען פון טיכע׳ל אויף די אויערן, מיט אראבגעלאזענע הענד און מיט א שטרענגען פנים, האט זי אבגענעבען א ראפארט:

— דער אנבייסען איז שוין פארטיג! מען דארף נרייטען צום טיש.

זעלינ, וועלכער פלעגט אלע טאג דעם ראפארט אבוואַרטען מיט גרוים אונגעדולד און אויסהערען ניט אהן פרייד, האט איצט דערפיהלט זיך ווי פערלארען, ער האט אראבגעלאזט די בליקען צום פינגער, ווי ער וואלט איהם אן עצה געפרעגט:

— קען איך נעהן צום טיש עסען? געגעהט האב איך הייגט ניט... ווי זאגסטו — עס פאסט?

דער פינגער האט אבער נאך שטרענגער געקוקט. גלייך א שטארקען שטאך געטהאן און גאר נישט געענטפערט.

זעלינ האט געזעהן, ווי ציפע שפרייט אוים איבער׳ן האלבען טיש א טישטוך, לענט אוועק א לאבען ברויט מיט א מעסער און זי לאזט זיך נעהן צוריק אין קיך. וויעדער זעהט ער, ווי די צוויי פועלים איידער זיי געהען זיך וואשען, ברעכען אב צו ביסען ברויט ער לחשבון און קייען מיט אפעטיט. דער זינגער שטעכט איהם וואס א רגע מעהר, ער איז אן אמת׳ער חולה. רער קאף אפילו טהוט איהם אויך וועה, און דאך, ווי צו להכעיס ווילט זיך איהם היינט מעהר עסען ווי אלע טאג, און נאט וויסט, צי וועט ער האבען כח איינזיצען אזוי אויפ׳ן בעט און ניט געהן עסען...

צוצוגעהן אבער צום טיש דארף מען האבען אויך א כח. וואו־זשע נעהמט מען איהם? מה דאך אז ער נעהט אויך אין רער פריה א פאר הויזען און פערדינט זיכערע 2—3 גילדען,

און עסט אויף אייגע. ער וויל נעהמען א שטיקעל ברויט. נאר קיין אנגעשניטענע אויפ'ן טיש איז ניטא. יעדער האלט נעבען זיך א שטיקעל, און ער אליין זאל נעמען צו זיך דעם לאבען און אבשניידען האט ער היינט ניט קיין העזה, און ער עסט אהן ברויט.

— ווייז, ווייז דעם פינגער! — רייסט איבער אין מיטען ציפע. זעליג לאזט דאס עסען, און חאפט זיך מיט אימפעט ווייזען דעם קראנקען פינגער. זאל זי טאקי זעהן, זאל זי ניט מיינען...

— א פינגער ווי א בארג! — זאגט ציפע און קעהרט גלייך אב דעם קאפ. ער וועט צורייבען א וואך, אויב ניט מעהר.

לייזער גיעט א קרומען בליק אין זעליג'ס ווינקעל. זעליג ווערט צוטומלט, און פאר צוטומלונג נעהמט ער נאך א קאר־טאפעל, נאר אראבשלינגען קען ער בשום אופן ניט, ער ווארגט זיך מיט איהר. די אויגען ווערען אנגעלאפען מיט בלוט, אין די שלויפען האקט און דער פינגער קעהרט ממש וועלטען, ער שטעכט און רייסט און בריהט...

זעליג דערשלינגט ווי עס איז די קארטאפעל און א קרעץ געבענדיג הויבט ער זיך אויף און געהט אוועק צום בעט, און בעשליסט, אז ביז וואנען דער פינגער וועט זיך ניט אויסהיי־לען וועט ער צום טיש, עעסן אפילו, ניט צוגעהן.

צוקומענדיג צום ווינקעל בעט, ווארט ער דאך, אז מען וועט איהם איינלאדען צום קרופניק, און עס קען זיין, אז ער זואלט אפשר געבראכען דאס ווארט און נענאנגען... ציפע איז זעהר א שלעכטע בעל־הבית'טע, קרופניקעס, אבער, א מכה איהר, קאכט זי זעהר גוטע, צום קרופניק אבער לאדעט מען שוין איהם ניט און זעליג האט חרטה, וואס מיט די פאר קארטאפעל

— וואו איז דאס ערגיין זעליג? — פרעגט פלוצים ציפּע, וועלכע זיצט שוין אויף ביים טיש.

זעליג רעכענט ניט פאר איבריג צו געבען אן ענטפער דורך א קרעכץ, אוז זאל מען שוין דארט ביים טיש ערקלערען וואס מיט איהם איז... ער שטרעננט אן די אויערן.

— זעליג איז א חולה! הערט ער לייזער'ס אירגענישען טאן.

— זעליג! — רופט ווידער לייזער.

— הא! — רעדט זעליג שוואך ארויס, אוז ווארט אויף א אינקלאדונג צום טיש...

— פון דעסטוועגען גיי צום טיש! — רופט לייזער פון יוצא ווענען.

„פון דעסטוועגען" — — וואס עפעס פון דעסטוועגען" — קריטיקירט ער אין געדאנק דעם בעל הבית'ס טאן, אוז ער איז זיך נוקם אוז שווייגט, חאטש ער ווייס, אז די נקמה איז א געפּעהרליכע. יעדע מינוט, יעדער רגע ווערט אין שיסעל ווייניגער.

— וואס? א פינגער רייסט איהם מסתמא? — פרעגט ציפּע קאלט, ווי איהר גיהט די גאנצע מעשה ניט אן.

— וואס דען? — ענטפערט נאך קעלטער לייזער — ווען זאל רייסען א פינגער אז ניט איהם? — זעליג, גיי צום טיש... זעליג ניט א קלער אהין אוז אהער, אהער אוז אהין, אוז ווי ער וואלט אויף זיך אליין קיין דעה ניט האבען, גיהט ער צו צום טיש, זעצט זיך אויף דעם שפּיץ בענקעל אוז ער הויבט ניט אויף די אויגען.

— לעג איהם אריין אין טעלער'ל א פאר קארטאפעל,— ווענדעט זיך לייזער צו ציפּען. ציפּע רוקט איהם אונטער א טעלער'ל מיט עטליכע קארטאפעלעס אוז זעליג מאכט זיך הארץ

דעם טאטנ׳ס שטיוועל.

אלע ווייסען, אז שטיוועל „מאכט מען" און א הויז בויט מען. חיים, אן ארימער טאטע פון 5 קינדער מיט א צוגאב א ווייב, איז קיין משוגענער ניט געווען, פון דעסטוועגען פלעגט ער שטענדיג זאגען: מען דארף בויען א פאר שטיוועל, אדער: איך האב, גאט צו דאנקען, אויפגעבויט א פאר שטיוועל... און זאגען פלעגט ער דאם ניט אין א וויץ — חיים׳ען איז ניט געלעגען אין קאפ זיך צו ווי׳צלען, — נאר אין ערנסט. דערפון קאן מען שוין פערשטעהן, ווי ווייט חיים׳ען איז שווער אנגעקומען צו מאכען זיך א פאר שטיוועל. און נישט אפט, פערשטעהט זיך, איז חיים אין שטאנד צו בויען זיך שטיוועל: אין משך פון צוואנציג יאהר נאך זיין חתונה, האט ער זיך סך הכל געבויט דריי פאר שטיוועל. עס איז לייכט אויסרעכענען, אויף ווי פיעל יאהר עס מאכט אויס א פאר שטיוועל און צו בענרייפען, ווי פיעל לאטעס א פאר שטיוועל האט מיט דער צייט בעקומען...

חיים פלעגט זאגען, אז ווען עס זאל זיך ווענדען נור אז איהם אליין, וואלט ער געטראגען א פאר שטיוועל בי׳ן טויט אריין; וואהרום ער ווייסט, ווי אזוי מען דארף זיך בעגעהן מיט א פאר שטיוועל; ער פערשטעהט ווען די פאר שטיוועל זיינען דארשטיג, און ווילען א טרונק, נאטירליך ניט קיין וואסער. נאר „דזיענזיץ", וואס ער פלעגט קויפען פאר דער לעצטער קאפיקע— און ווי אזוי זיי אבצוהיטען פאר איין אונגליק, ווי א פלאצונג פון דעם לעדער, א ריס א. ד. ג. איז אבער איין אונגליק, אז מיט די שטיוועל, וואס געהערען איהם אליין על פי דין און על פי יושר, און מען רופט זיי טאקי אין שטוב: „דעם טאטענס

האָט ער זיך נאָר מיאוס געמאכט, און ער זאָגט זיך אליין מוסר:

— פרעסער! אז מען נעהט ניט, עסט מען ניט, לייגט מען אין נעהאקטע וואונדען...

און דער פינגער שווייגט אויך ניט. ער הויבט אָן וואָס א מינוט שארפער און שארפער צו שניידען. אבער זעלינ שטארקט זיך: ער קרעכצט ניט. ער בעשלוסט אפילו זיך זעצען צו דער ארבייט און זאָל געשעהן מיט'ן פינגער וואָס עס זאָל נעשעהן: ער מעג איהם אפילו פערלירען: צו אלדי שוואַרץ יאָהר מיט'ן פינגער, מיט דער גאנצער האנד!...

און יענע שיך פון שטוב, וואס זיינען שוין לאנג אפילו, דאך אמאל ניי געווען... וויל זיך איהם אבער ארויסגעהן אין מארק אריין, וועו מען וויל גראד שיקען איין עלטערן נאך א האלבען הערינג, למשל:

— ווילסט נעהן אין מארק אריין — זאגט איהם חיים כלומרשט בייז, וואהרום אין אמת'ן האט ער איהם ליעב — גאה אין די „חאדאקעס".

— אין די חאדאקעס! — פערקרימט זיך לייבעל וויינענדיג, — עס איז דאך קאלט.

— קאלט? טא זיץ אין שטוב! — ענטפערט חיים.

— אין שטוב, אין שטוב! — וויינט לייבעל — א נאנצען טאג אין שטוב?

— מילא, ניעב איהם שוין די שטיוועל! — מישט זיך אריין די מאמע, — זאל דאס קינד זיך אביסעל דורכלופטערן. ער וועלט דאך נעביך פארזעסען.

— ביזט א בעל צדקה! — בייזערט זיך חיים און הויבט אן, פון דעסטוועגען, אראבצושלעפען די שטיוועל, פריהער פון לינקען, דערנאך פון רעכטען פוס, ווי עס שטעהט ערגיץ אין א ספר (חיים איז א איד וואס קען לערנען!)

— נא! — זאגט ער ארוים, וועגדענדיג זיך צו לייבעלען מיט א טאן, אין וועלכען עס הערט זיך: נעהם מיין נשמה!

לייבעל, וואס פערשטעהט ניט, ווי נרוים דער קרבן איז, וואהרפט שנעל פון זיך אראב די חאדאקעס מיט א שטראהלענדיג נעזיכט הייבט ער אן ארויפציהען דעם רעכטען שטיוועל אויף דעם לינקען פוס...

דערזעהענדיג אזא ווילדען טעות, וועלט חיים ווירקליך בייז אוו, אהן א וואלט צו רעדען, נעהמט ער צוריק די שטיוועל.

— פאר וואס? — פרעגט לייבעל מיט א געקלעמט הערצעל. אויסשטעלענדיג אויפ'ן טאטען די פערטערטע אויגען.

—דערפאר, וואס דו ביזט א גוי. ווי טהוט מען אן שטי-

שטיוועל", בענוצט זיך דאָך דאָס נאָנצע הויז־נעזינד, איבערהויפּט הערבסט אוּן ווינטער צייט, אוּן דאָס איז פּאַר־די שטיוועל נע־ווען, ווי חיים פלעגט זיך בייז אויסדריקען „אוּן אמת'ע הריגה"— מען קויפלעט זיי ממש אוועק פּאַר דער צייט! אָט, למשל, די יעצ־טיגע פּאָר שטיוועל, ווָאס ער האָט ערשט סך הכל מיט 5 יאָהר צוריק געבויט, האָבען שוין דריי לאָטעס אוּן ווָאלטען, עס זאָל נאָר זיין נערוּוס אין קעשענע אוּן פּרעהליך אויפ'ן הארץ, נע־דארפט נויטיג ווי דאָס לעבען, א פּיערטע לאָטקעלע.

מילא, אז דאָס ווייב, ווָאס האָט נעבעך זעהר צערִיסענע שיך, טהוט זיי אַן אין דער פּריה, ווען חיים שלאָפט נאָך אוּן גענהט אין זיי נאָך ווָאסער, איז א האלבע צרה; ערשטענס איז זי אַן „עלטערער מענש" מיט שכל, אוּן ווייס, ווי אזוי מען בע־נהט זיך מיט א שטיוועל (חאָטש, אייגענטליך, איז דאָס א מאנסביליעע זאָך...), צווייטענס האָט זי טאקי קיין עין הרע אויף א גרויסען פוס, פונקט ווי זיינער, אוּן דאריבער שאדט איהר טריט ניט אזוי שטארק. די זעלביגע זאָך איז מיט די עלטערע קינדער, ווָאס האָבען אויך נעבעך אלע צערִיסענע שיך, ווָאס נעעצן אוּן קוויטשען, ווי מען שטעלט זיי נאָר ארוים אויף דער בלאָטיגער גאס. אוּן זיי, ווָאס נעהען זומער־צייט ארום באָר־פים, האָבען אויך, קיין עין הרע ניט, נרויסע פים אוּן פּוּן זיי־ערם א טריט קען אויך אזוי שטארק א שטיוועל נישט ליידען. דאָס אונגליק איז נאָר מיט לייבעלען. מיט'ן 12 יעהריגען מו־זיניקעל, ווָאס האָט לחלוטין קיין שיך ניט אוּן האָט, בערך א קליין פּיסעל, אוּן אָט זיין פּיסעל איז שוין א הריגה פּאר'ן שטיוועל....

חיים, ווָאלט איהם אפילו ניט געלאָזט זיי אָנטהאָן: אין חדר נעהט ער שוין דעם לעצטען ווינטער סיי ווי סיי ניט. ער אליין לערנט מיט איהם א שטיקעל חומש. ארויסגעהן אויפ'ן הויף, קען ער אין די „חאָראקעס*.) ווָאס זיינען ספעציעל נע־מאכט געוואָרען צו פערשאָנעווען די אייניגע פּאָר שטיוועל

שמחה האָט ער בעקומען פֿליגעל.

א קלייניגקייט: ער, לייבעלע, א שנעק פון 12 יאָהר, נעהט אין טאָטענס שטיוועל, אין אזוינע גרויסע!...

און פּאר גלײַק, שפּרינגט ער אונטער, האָטש ער ווייס, אז פּאר די שטיוועל איז עס ווי דער טאָטע זאָגט: „איין אמת'ע הריגה"...

וועל? דעם רעכטען אויפ'ן לינקען פוס? ! צעקרימען ווילסטו זיי? !

לייבעל בלייבט שטעהן, ווי א פערשולדיגטער, אהן א ווארט פערטיידיגונג, און אין דער אמת'ן — מיט וואס קען ער זיך פערטיידיגן געגען אזא עולה, ווי ער האט געטהאן? אנטהאן דעם רעכטען שטיוועל אויף דעם לינקען פוס !...

מישט זיך אבער ווידער אריין די מאמע (א, די מאמע, די מאמע, לאנג לעבען זאל זי !...) און זאגט:

— פון וואנען זאל ער, נעביך, וויסען, ווי מען טהוט אן א פאר שטיוועל? דו האסט א סך פאר שטיוועל איהם געמאכט („געבויט" ווילט זיך חיים'ען פערבעסערן. נאר ער בלייבט ביים וועלען). די „חאראקעם" וואס ער טראגט, זיינען אייגפי־סיגע.

ביי אזא מין גערעכטיגע פערטיידיגונג ווערט שוין לייבעל שטאלץ און טרייבט שוין אפילו איבער די מאס. ער ניעט, וועגדעניג זיך צום טאטען, א געשריי:

— ניעב מיר די שטיוועל ! די שטיוועל ניעב אהער !...

איצט דערפיהלט זיך חיים שולדיג ! האט קיין מוט ניט צו אנשרייבען אויף לייבעלען, וואס איז עובר אויף „כבוד אב" און ער גיעהט איהם צוריק די שטיוועל, און לייבעל טהוט זיי שוין אן ווי געהעריג איז.

— אט אזוי ! לויבט חיים.

אז ער קוקט זיך אבער צו, ווי אזוי לייבעל מאכט דעם ערשטען טריט, קען ער זיך ניט איינהאלטען און ניעט איהם א רוף צוריק:

— ווי אזוי געהסטו? קרים ניט די אבצאסען. געה ווי א מענש !

נאר לייבעל הערט שוין נישט ! ער האט שוין האסטיג נע־עפענט די טהיר און ער „שוועבט" שוין, אין די גרויסע שטי־וועל, איבער דער בלאטיגער נאס און איהם דאכט זיך, אז פאר

אריינגעבענדיג אין דעם גרויסען תלמוד־תורה־הויף, וואס אין ארומנעצוימט מיט א הויכען לאנגען פארקאן, האט זי דער־פיהלט, אז איהר לעבען איז נאך נים אזוי פינסטער, ווי זיי מיינט, אז זי לעבט אזן ברענגט נוצען מיט איהר לעבען.

אין דעם דאזיגען גרויסען הויף, צווישען די פיעלע אבנע־ריסענע ארעמע תלמוד־תורה אינגלעך, נעפינט זיך איינער, אויך אן אבנעריסענער ווי אלע איבערינע, אזן א יתום — דאס איז איהר בערעלע; איהר טהייערער קריש.

— בערעלע! די מאמע מיט'ן באב איז נעקומען! הערט זיי, אריינגעהענדיג אין הויף, ווי קינדערישע שטימען רופען.

איהר הארץ הויבט אן קלאפען פאר פרייד, איהרע אויגען אונטער'ן קאפ־טיכעל שיינען.

— בערעלע! — רופט זי מיט נחת.

אזן עס בעווייזט זיך א בלאס אינגעלע, מיט צווי שווער־צע אויגעלעך אין מיט א צודראפעט שפיץ נעזעלע, ער לויפט צו צו דער מוטער אזן לאזט פערשעמט אראב די אויגען.

— בערעלע! האסט שוין נעלערנט? — פרענט זי מיט ליעבישאפט.

— שוין צווי מאל!— ענטפערט פאר בערעלען א צווי־טער מיט א פנים פון א רעכטען קונדס, אזן לאזט ניט אראב די אויגען פון טאפ מיט באב, וואס איז איבערגעדעקט מיט א גישט זעהר קלאר, פון פארע דורכגעפייכטען טישטוכעל.

— אזן ווער ביזטו? — פרענט חייקע מיט א גוטמוטיגען שמייכעל, קוקענדיג דא אויף איהם, דא אויף איהר בערעלען.

— אייער בערעלעם א חבר! — שיסט אויס דער קונדס'ל מיט נצחון, אזן קוקט אויפ'ן טאפ מיט באב.

די אידענע מיט'ן באָב.

דער נרויסער טאָפּ באָב, וואָס חייקע די אלמנה, א הויכע דאָרע אידענע מיט גוטע שווארצע אויגען, וואָס מען זעהט זיי קוים ארויס פון אונטער'ן טיף ארַאבגעלאָזטען קאָפּ־טיכעל— דער נרויסער טאָפּ באָב, וואָס זי קאָכט צום פערקויפען, איז אין די נאסען, וואו זי נעהט אום, זעהר א נאנבארע סחורה: מען רייסט זיי פון די הענד. ערשטענס איז באָב ביליג — א קאָפּיקע א מעסטעל; און צווייטענס קויפט זי זעהר נוטען באָב און קאָכט איהם אוים זעהר ווייך. וועד עס קויפט ביי איהר איין מאל, וועט שוין א צווייטען מאל זי זוכען. אוא נאָמען האָט איהר באָב! זי זאל זיין בעזאָנדערס שטאָלץ אויף איהר סחורה, קען מען ניט זאָגען: משטיינס נעזאָגט, דער נאכצער יחוס פון באָב! אז „ער" האָט נעלעבט און האָט נעקנעלט מיט אלף־בית קינדער, איז איהר נעוועזן אביסל בעסער! האָבען איהר א זעכציג קינדער נערופען „רביצין". אוודאי איז „רביצין" שעהנער, ווי באָב־אידענע... וואָס זאל מען אבער טהאָן? דאָרף „ער" קריגען די סוכאָטע און אוועקשטארבען! מסתמא האָט נאָט אזוי נעוואָלט.

אָבער מאנכע מינוטען פון נדולה ניעט איהר אויך דער מסחר פון באָב. און ניט נאָר נדולה, נאָר אפילו שמחה און נחת.

ווי נעזאָגט, האָט זי איהר באָב זעהר לייכט פערקויפט אין די ארעמע נאסען. ארומנעהן אין די הייזער מיט'ן באָב האָט זי ניט נעבראָכט; נאָר אין איין הויף פלעגט זי מיט א בעזונ־דער שמחה און נדולה אריינגעהן מיט איהר סחורה. אבער ניט צוליעב דעם, נאָר צוליעב נאָר עפעס אנדערס...

און דער אבגלאנץ פון דער פרייד בלייבט ביי חייקען אויף א גאנצען טאג. פאר נאכט קומט בערעל אהיים, און זי פרעגט איהם:

— נו, בערעלע, הייגט האט דיר קיינער ניט געשלאגען?

— די אינגלעך ניט, נאר דער רבי... — ענטפערט בערעל אומעטיג. דערצו האט שוין חייקע קיין מיטעל ניט. געלד פאר'ן רבי'ן האט זי ניט און באב עסט ער ניט — עס שאדט איהם צום געזונד.

— ער שלאָגט דיך ניט, בערעל — הא? — פרעגט זי בעזאָרגט.

— ניין מאמע! — ענטפערט בערעלע פערשעמט.

— איך נעהם זיך פאר איהם שטענדיג אן! — שרייט דער קונדס אויס מיט היץ — ניט אמת, וואס? זאג בערעל!

בערעל שוויינט, נאָר אין זיין שעמעדיגען שמייכעל שטעקט א בעשטעטיגונג.

— נו, ווילסט אביסעל באָב? — פרעגט זי דעם קונדס'ל.

דער קונדס דערפרעהט זיך און פערשעמט זיך צוואמען.

— אומזיסט וויל איך ניט... איך וויל קויפען...

— האסט דען געלד? — שמייכעלט גוטהערציג די אלמנה.

— באָרגען... איך וועל אייך מאָרגען אָבגעבען, אויף נאמנות!

— נו, איך באָרג דיר, ביזט אודאי אן עהרליך איינגעל! — ענטפערט חייקע געריהרט און שיט איהם א פול מעסטעל באָב אין די ביידע אויסגעשטעלטע, דארע און קויטיגע הענדטלעך אריין.

— א דאנק... זאגט ער ארוים ווי צוטומעלט פאר גליק. באלד אבער חאפט ער זיך, אז מען דאנקט נאָר פאר א מתנה, ער אָבער נעהמט דאָך בלויז אויף „באָרג", פערריכט ער זיך:

— מאָרגען בעצאהל איך אייך!

חייקען מיט'ן טאָפ רינגלען דערווייל ארום די אלע אינגעלעך, וואס האָבען שוין אבגעלערנט דעם פריהמאָרגענדיגען „שיעור". וועד עס קויפט פאר באָאָר, וועד אויף באָרג און וועד עס בעטעלט מיט שטומע יתומדיגע בליקען.

חייקע שטעלט אלע צופריידען, און אז זי נעהט אוועק זאנצט דער גאנצער תלמוד־תורה־הויף פאר פרייד.

צו גרויסע מחלוקות. און וואו עס פלענט האלטען שמאל, פלענט ער רופען צו הילף דעם תוספות, דעם „מהר"ם שיף", דעם „נחל יהושע", דעם „באר יצחק", און נאך און נאך, ביז ער פלענט ארויס ווי א העלה, א בעזינער און פלענט א ווייע אברוהען, גלעטענדיג דאס שפיציגע בערדל...

און מיר, חדר־איינגלעך, האבען נעמיינט, אז גרעסער פאר אונזער רבי'ן אין לומדות איז נאר אין דער נאנצער וועלט נישטא און אונזער מורא פאר איהם איז פון טאג צו טאג נעוואקסען.

אנב פלענט ער נאך אונזער מורא פערשטארקען מיט א קלאפ, א שמיץ און אנדערע מיטלען פון א הערשער...

עס פערשטעהט זיך, אז קענען קלעפ פלענען מיר שטארק, שטארק פראטעסטירען... מיט וואס פאר א העזה שלאנט ער אונז, 12—13 יעהריגע אינגלעך! א שאד נאר, וואס פראטעסטירען פלענען מיר אלע אונטער די אויגען, נעהענדיג מיט צוקלאפטע זייטען, צופאטשטע באקען א היים: אין די אויגען דעם רבי'ן האבען מיר קיינמאל די העזה און דעם שכל ניט נעהאט צו פראטעסטירען. און עס איז טאק שווער נעווען: נעה פראטעסטיר קענען ר' משה חיים ברוך'ס, אזא למדן! עס האט טאקי קיין פנים, חוזק וואלט מען פון אונז נעמאכט.

דארף זיך אבער טרעפען צום גליק אדער צום אונגליק א מעשה, אז מיין טאטע, וואס האט פאר מיר נעצאהלט 20 קערבליך א זמן — און נעצאהלט נוט, אלע חודש 4 קערבליך — אז מיין טאטען פערוועלט זיך אז דער רבי זאל מיט אונז שלשת ימי הגבלה לערנען אקדמות און רות...

און איך קום צו נעהן אין דער פריה אין חדר און זאג ארויס מיין טאטענס בעפעהל:

— רבי, דער טאטע האט נעהייסען, איהר זאלט מיט אונז לערנען אקדמות און רות...

די מרידה ביי אקרמות.

„שלשה ימי הגבלה" איז דאָס געשעהן, וועו אויף אונזערע הערצער איז נעווען פרעהליך, וועו מיר האָבען שוין געפיהלט די האלבע פרייהייט, וואָס מיר וועלען נעניסען די דריי טעג. לערנענדיג נאָר צו האלבע טעג און די גאנצע פרייהייט וואָס מיר וועלען נעניסען איז די פיער טעג: ערב שבועות, צוויי טעג שבועות און „אסרו חג"...

עה, פרייהייט, פרייהייט! אווי שרייט זיך מיר אצונד נישט־וויל־ענדיג אוים און איך דערמאן זיך אן דער מרידה, וואָס מיר, חדר־אינגלעך האָבען, דערשמעקענדיג די פרייהייט, געמאכט ביי אונזער רבי'ן אין חדר אוו, וואָס ער האָט איינגעשטילט, ווי דער שטיינער איז, מיט שמיץ...

א בייזער, א שטרענגער איז אונזער רבי, ר' משה חיים ברוך'ס, נעווען אוו א נרויסער למדן, דער ערשטער למדן אין שמאדט. נרויסע אידען מיט בערד האָבען פאר איהם אבשיי נעהאָדט, אוו מיר, חדר־אינגלעך, האָבען מורא נעהאט. עס איז נעווען נענוג, אז ער זאל זאָגען, דאכט זיך, נאָר שטיל: „נעהמט די גמרות", אז אונזערע הערצער זאלען זיך אנהויבען ווארפען פאר שרעק.

יא, א נרויסער למדן איז ער נעווען. מיר האָבען עס געפיהלט, לערנענדיג ביי איהם מסכת בבא קמא, אוו דערהויפט דעם פרק „מרובה". אין „מרובה" האָט ער נעוויזען נרויסע קונצען. ער פלענט אויף איין ריש־לקיש'ן אבשטעהן נאנצע שעה'ן, אויף די תנאים א נאנצען נאכמיטאג צייט אוו פלענט זעהן זיי אלעמען אויסנלייכען, אבשלאָגען אלע קשיות, נישט דערלאוען

— נו, נעהמט, נעפינט אקדמות! — האָט ער מיט אונגעוועהנלעכען כעס א קאָמאנדעוועט געטהאָן.

איך ווייס נישט, צי דערפאר וואָס מיר האָבען זיך געפיהלט שוין האלב פרייע אינגלעך, צי האָבען מיר זיך געשטויסען, אז דער רבי אונזערער, דער למדן, האָט מורא פאר אקדמות'ס מאד־נעם תרגום — אזוי צי אזוי — די מורא איז עפעס פון אונז אין גאנצען אראָב און מיר האָבען זיך פאר שמחה צעזונגען:

אקדמות מילין ושריות שותא
אולא שקילנא הרמן ורשותא.

דערביי האָבען מיר זיך אָבגעשטעלט און געווארט, אז דער רבי זאל אונז „טייטשען". דער רבי אבער האָט זיך אריינגעקוקט מיט דאָס גאנצע בערדל אין „מטה לוי" און האָט געזוכט עפעס דאָרטען, געזוכט מיט שרעקליכע ווילדע בליקען...

— נו, רבי... — האָב איך זיך אָבגעשטעלט — פער־טייטשט אונז...

— זאָגט, קינדערלעך, ווייטער... זאָגט... — האָט דער רבי פון אונטער „מטה לוי" וויך ארויסגערעדט...

דאָס ערשטע מאל האָבען מיר דערהערט פון אונזער בייזען רבי'ן דאָס וואָרט „קינדערלעך", דאָס ערשטע מאל האָט זיין קויל אזוי וויך געקלונגען.

דאָס האָט אבער נישט געווירקט, מיר האָבען אלע ווי אין געדאנק „יד אחת" געמאכט נישט ריהרען זיך פון אָרט, וואו ער וועט אונז נישט איבערטייטשען יעדעס וואָרט בעזונדער.

— נו, רבי! — האָט שוין נאָך א תלמיד געמאָהנט א בי־סעל מיט עזות — פערטייטשט!...

דער רבי האָט ארויסגענומען דאָס בערדל מיט די אוי־גען פון „מטה לוי" און האָט קוים ארויסגערעדט:

— אקדמות — איידער איך הויב אָן, מילין — ווערטער, ושריות־שותא... נו, זאָגט, קינדערלעך, ווייטער... האָט זיך דער רבי געבעטען און האָט געווישט דעם שטערען...

— אקדמות גאר... — האט דער רבי זיך ווי א קרים געטהאן, — וואס דארפט איהר אקדמות?...

— דער טאטע האט געהויסען... האב איך זיך געהאלטען ביי מיינס, וויסענדיג, אז מיין טאטע איז ביים רבי'ן א גוטער בעל הבית.

— נו, מילא, אז דער טאטע ווייל אקדמות, זאל זיין אקדמות, מהיכא תיתי — האט ער אונצופריעדען ארויסגעברומט און דער רבי האט געשיקט די תלמידים, וואס וואהנען נאהנט פון חדר, ברענגען שבועות'דיגע מחזורים.

עס איז געווארען לעבעדיג, די אינגלעך האבען זיך מיט געפילדער ארויסגעריסען פון טיש און ארויסגעכאפט זיך אויפ'ן גאס, פון וואנען עס האט זיך געהערט דער פרעהליכער אויסגעשריי: אקדמות!...

— אקדמות! — האט דער רבי געברומט, ווי דאס וואלט „אקדמות וואלט איהם עפעס גערייצט...

באלד האבען די פיער אינגלעך געבראכט די שבועות'דיגע מחזורים, דער רבי האט די מחזורים בעטראכט מיט קרומע בליקען און זיך גענומען אויסקלויבען א מחזור פאר זיך...

ער האט געקליבען עטליכע מינוט און האט עפעס געזוכט. נאר דאס, וואס ער האט געזוכט האט ער נישט געפונען, ווייל ווי עס האט זיך שפעטער ארויסגעוויזען, האט נעביך אונזער רבי, דער למדן, געזוכט א מחזור מיט „עברי־טייטשט"... מיט א כעס האט ער גענומען דאס מחזור וואס יאשקע־חייקעלס האט גערבראכט מיט די פירושים „מטה לוי", „בית לוי" און „מעשה אורג" — דאכט זיך געגוג פירושים, נאר דער רבי האט געבענגט נאך א פיערטען, וווייבערישען פירוש — נאך א ביסעלע „עברי טייטש"... ער וואלט נאר גענעזען געווארען... עס פערשטעהט זיך, אז דאס האב איך ערשט שפעטער מיט די איבעריגע תלמידים פערשטאנען...

ענדליך, אז מיר האלטען שוין אריינגעפאהרען אין האלב „אקדמות" פאלט דער רבי אויף א פלאן (קיין נאר איז ער נישט געווען) און רופט זיך אן מיט זיין שטענדיגער שטרענגער שטימע:

— נו, נענוג! דאס וועלען מיר „קאנטשען" מארגען; איצט נעהמט נעפינט רות...

ווי פון הימעל אראבגעפאלען פיהל איך זיך נאך דער גזירה. ס'טייטש נישט ענדיגען אזא פרעהליכעם שפיעל?... און איך בונטעווע מיין חבר מיט'ן פוס:

— מען דארף קאנטשען!..

און מיין חבר איז אויך קיין נאר נישט און בונטעוועט א צווייטען, און דער צווייטער איז אויך קיין נאר נישט און בונטעוועט א דריטען, ביז אונזער נאנצער חדר צובונטעוועט זיך און אלע שרייען ווי אין איין קול:

— קאנטשען אקדמות! ! !

— קאנטשען אקדמות! ! !

— קאנטשען אקדמות! ! !

אונזער בייזער רבי, דערזעהענדיג אזא מיאוסע מעשה פון זיינע ביזהעריגע שטילע, נעהארזאמע חדר אינגלעך, האט זיך אין נאנצען פערלארען. זיינע אויגען האבען זיך מיט בלוט אנגע־נאסען, די באקען זיינען ווי איינגעפאלענער נעווארען און ער האט זיך אין נאנצען נעטרייסעלט, נישט וויסענדיג וואס צו טהון, ווי אייניצושטילען די מרירה און ער האט קוים געקענט זשיפען:

— רות, זאג איך אייך!... רות!...

— אקדמות! אקדמות! האבען מיר זיך נעהאלטען פעסט...

. . . . . .

. . . . . .

דער סוף פון דער מעשה איז פאר אונז טרויעריג נעווען. דער רבי, ווי א צורייצטער האהן, איז ארויסגעלאפען פון חדר און

מיר האבען אויסגעשאסען א געלעכטער, פאר וואס מיר וואלטען אין אן אנדער צייט בעקומען א שעהן ביסעל פעטש און האבען געגומען ווייטער זינגען:

נויל אלו רקיעי קני כל חורשתא.

— רקיעי — די הימלען! — האט דער רבי אונז דאס ווארט פערטייטשט און געטריבען ווייטער:

— זאגט, קינדערלעך, זאגט, דער טאג שטעהט נישט, מיר דארפען נאך לערנען רות אויך, היינט איז דאך בלויז א האלבער טאג... נאך מיטאג פריי!...

דאס ווארט „פריי" האט דער רבי נעדריקט, ווי ער וואלט אונז וועלען דערמיט אונטערקויפען, אז מיר זאלען ניט בעטען „פערטייטשען". פון איין זייט האט ער נעוירקט, פון דער צווייטער זייט האט ער דערמיט נאך ערגער געמאכט, ווייל פרעהליך ווערענדיג פון דאס ווארט „פריי" האט זיך אונז פערוואלט לוסטיג מאכען איבער אונזער בייזער רבי'ן און יערער תלמיד פלעגט אלע וויילע אן אנדער ווארט פרעגען:

— וואס טייטש כלול גפי?

— וואס טייטש באדישתא?...

— וואס טייטש טרשותא?...

און נאך יערער פראגע פלעגט זיך גלייך הערען א שאס פון מויל — א הילכיג געלעכטער...

און דער רבי, דער בייזער רבי, האט מוטהלאז געווישט דעם קאלטען שוויים פון שטערן, צווישי ווערטער פלעגט ער אב־טיישען, צעהן דורכלאזען און פלעגט זיך בעטען אליין:

— זאגט קינדערלעך, זאגט! באלד דארפט איהר שוין נעהן פריי, און איהר האט נאך קיין רות נישט נעלערנט...

און מיר זאגען ווייטער און שטעלען זיך אב ביי שווערע ווערטער, און שלעפען דעם רבי'ן פון „מטה לוי", אווו ער זוכט „ראמונאק" און קען נישט נעפינען...

אויפ'ן בוידעם.

איינע פון די ערהאבענע זאכען, צו וואס לייזער'ל א זעקס־יעהריג אינגעלע, האט געשטערעט, איז געווען דער בוי־דעם פון דעם איינשטאקיגען שטיבעל, וואו זיין טאטע־מאמע האבען געוואהנט. ווי א פאעט ציהט צו די וואלקענס, צו די שטערן, צו דער לבנה, אזוי האט לייזערלען געצויגען צום בוי־דעם. אבער פונקט ווי די וואלקענס, שטערן, לבנה זיינען צו הויך און אונמעגליך צו דערגרייכען פאר דעם פאעט, אזוי איז צו הויך געווען און נישט דערגרייכבאר פאר לייזער'לען דער בוידעם.

און געצויגען צום בוידעם האבען לייזער'לען א סך זאכען. דאָרט אויפ'ן בוידעם, וווייסט לייזער'ל, געפינען זיך די פסח'די־גע כוסות, צווישען וועלכע עס געפינט זיך זיין כוס, א בלויער מיט בלומען... וווערער געפינט זיך דאָרטען א סך אלטע בגדים מיט א סך קנעפלעך, וועלכע וואלטען איהם זעהר גוט צונוץ געקומען, וועז ער זאל זיי אויסרייסען. ער וואלט באלד אנ'עושר, א „מיליאנער" פון קנעפלעך געוואָרען און אלע חברים פון דער גאס וואלטען פאר איהם דרך ארץ געהאט... אויסער כוסות און קנעפלעך, וווייסט לייזער'ל זיכער, אז דאס צובראכענע וועגעלע ליגט אויך אויפ'ן בוידעם. ער האט אליין געזעהן, ווי מען האט עס אמאל ארויפגעטראגען און פון דאמאלט אן האט זיך זיין בענקשאפט צום בוידעם פערגרעסערט. היינט וויפיעל זאכען ליגען דאָרט, וואס ער וווייסט נישט! און דאס טאקי אליין פערגרעסערט זיין שטרעבען צום בוידעם. ווער וווייסט וואס פאר א בילד עס וואלט זיך פאר איהם ענטפלעקט, וועז ער

אין א האלבע שעה ארום איז ער נעקומען מיט דריי בעלי בתים—דריי טאטעס — און האט נערעדט:

— דאס ערשטע מאל־טרעפט מיר אזא מעשה! דאס ערשטע מאל!...

— אזוי נאר קינדער, איהר שלאגט א רבי'ן?... — האט איין בעל הבית רוהיג זיך אבגערופען — פיין! פיין! פיין! נישטא וואס צו רערען!...

דער רבי האט זיי קענטיג דעם אמת נישט דערצעהלט און כדי צו פערגרעסערען אונזער שטראף האט ער אויסגעטראכט אויף אונז א בלבול, אז מיר האבען איהם געשלאגען.

— נו, וועט איהר, הייסט דאס, מיר העלפען? — האט דער רבי זיך נעוואנדט צו די בעלי־בתים...

— שייך העלפען — האבען די בעלי בתים, ווי אין איין קול געענטפערט — מען דארף זיי „קאטעווען", אז בלוט זאל שפריצען...

קיין בלוט האט אפילו נישט נעשפריצט, מען האט אונז מיט רחמים געגעבען נאר צו צעהן שמיץ — די בזיונות אבער האבען אונז וועה געטהאן, שטארק וועה געטהאן! אזוי, אז די פאר פרייע יום־טוב טעג איז אונז נישט איינגענאנגען און מיר האבען געמוסען אויף זיך דאס צווייטע מאל מאבען די רעוואלוציע מיט מעהר שכל...

פּאָרט א יום־טוב: און לייזער'ל דערמאָהנט זיך אָן נאָך מאָרגנ יום־טובים, וועז דער טאַטע עסט א בייגעל מיט אש, וועז מען שאָקעלט א לולב, וועז מען בעט אויס די שוהל מיט היי, וועז מען גיהט צום טייך אוז נאָך אזוינע יום־טובים.

„יאָ, דאָס איז נעווים אזא יום־טוב", בעשליסט ער פעסט אוז עס נעפעלט איהם.

אוז נאָך מיהר זיכערער ווערט ער אין דעם יום־טוב, אז ער ווייל עפּעס זאָגען אוז דער טאַטע מאכט איהם צו דאָס מויל אוז שעפּטשעט איהם צו:

— שטילער, מען טאָר נישט רעדען.

ווי באלד אז מען טאָר נישט, איז דאָס נעווים א יום־טוב. יום־טוב טאָר מען טאקי א סך זאכען נישט טהאָן...

באלד דערהערט ער פון דרויסען קולות...

— אוי מאמע, מען שרייט! — זאָגט ער אוז ווייל צוגעהן צום פענסטערייל א קוק טהאָן.

נאָר די מאמע אוז דער טאַטע שלעפּען איהם צוריק אוז לאָזען איהם נישט גיהן, אוועקלעגענדיג איהם נעבען זיך.

עפּעס א מאָדנער יום־טוב, וועלט לייזער'ל נישט צופרידען אוז קוקט מיט רוגזא אויפ'ן בוידעם, וועלכער האָט ביי איהם פערלאָרען זיין גאנצען חן, אוז עס ווילט זיך איהם ארַאָב, ארַאָב...

נאָר אויף דער נאס הערען זיך שרעקליכע קולות, יאָמעריל אוז ווי פון טויזענדער לויות...

וואלט נאך אריבערגעטראטען די שוועל פון דעם בוידעם....
מיט שטרעבען צום בוידעם אליין איז לייזער'ל נישט אבגעקומען.

נישט איין מאל פלעגט ער זיך מוטהיגען, קוקענדיג אויף דעם האלב־צובראכענעם הויכען לייטער און זיך נעהמען טאקע קריכען; נאר אוועקשטעלענדיג זיך אויף דער ערשטער טרעפ פלעגט זיך דער לייטער נעהמען שאקלען און א דערשראקענער פלעגט ער אראבפליהען, אבלעגענדיג זיין נסיעה אויף א צוויי־טען מאל, אז ער וועט נרעסער ווערען, און וועט ניט אזוי מורא האבען. — — —

אָבער צעריצענדיג זיך בלויז מיט דער איין מצה, איז יאָסעלע שוין ניט אָבגעטרעטען פון בלעך און אז ער האָט אליין שוין ניט זוכה געווען צו רעדלען, האָט ער חאָטש געהאלטען אין האנד א רעדל מיט א קאטשעלקע און געאיבט זיך אויפ'ן בלעך אליין. פון צייט צו צייט פלעגט איהם אויך געלינגען א פיהר צו טהאָן מיט'ן רעדל איבער אן אָבגערעדלטער מצה, אויף וואָס דער „סטאַרשי" פלעגט איהם גוט־מוטהיג בעמערקען.

— מע טאָר ניט, אינגעלע...

ער איז אזוי גוט צו יאָסעלע'ן געווען, וועז זייער מצה האָט זיך געבאקט, מיט א בעל הבית'ס א קינד קען מען ניט אייג־רייסען... אז די מצות האָבען זיך אבער אָבגעבאקט, און די מאמע איז אוועק א היים, נאָר יאָסעלע, ניט קענענדיג זיך שיידען פון בלעך, איז געבליבען, האָט זיך שוין דער „סטאַרשי" מיט איהם אנדערש בעגאנגען. די רעדל מיט דער קאטשעלקע האָט ער ביי איהם גלייך צוגענומען און שפעטער א ווייל האָט ער איהם אפילו געטריבען פון בלעך:

— געה אינגעלע, אהיים. געה געזונדטערהייט...

און נאָך שפעטער, אז יאָסעלע פלעגט זיך וויעדער צורוקען און קוקען מיט דאַרשטיגע בליקען אויפ'ן רעדל, האָט איהם שוין דער „סטאַרשי" מיט'ן האנד אָבגעטריבען:

— אז דו וועסט ניט געהן מיט גוטען, וועסט דו קריגען ארויסגעוואַרפען.

און יאָסעלע איז א פערשעמטער ארוים מיט אן ארַאָבגעלאָזענעם קעפעל פון פאַדריאר.

יאָסעלע איז אבער ניט אראָבגעפאלען ביי זיך. די גאס, וואו זיין טאָטע־מאמע האָבען געוואָהנט, האָט פערמעגט נאָך פאַדריאר. און אויף מארגען נאָך האלבען טאָג, וועז ער איז פריי געוואָרען פון חדר, איז ער שוין געשטאַנען אין א צווייטען פאַדריאר. דאָרטען איז געווען א רעדלער אן עלטערער איה, וואָס האָט זיך ג'גט מיט דעה ווייב, וויל ער האָט קיין

דער קליין רעדלער'ל.

דער חשק צו רעדלען האָט זיך ביי יאָסלען דערוועקט זשהר פריה. אז ער איז אלט געווען זעקס יאָהר, פלענט ער שוין נעהן מיט דער מאמען אין „פּאַדריאד", וועו מען האָט נעבאקט זייערע מצה אוֹן מען האָט איהם געמוזט נעבען חאָטש איין מצה אכ־רעדלען, עם פערשטעהט זיך, אז די דאָוויגע מצה איז נשוען א צוריסענע. א נע'פטר'טע, עס האָבען זיך פון איהר ממש שטיק־לעך, פּאכען נעשלעפּט, אויסער דעם האָט זי אין אויוועו שטארק נעבלעוועלט אוֹן דער זעצער, אזוי אויך א גרויסער כעסן האָט זיך צישריען: „נזלנים, וועמען לאָזט מען דאָס צום בלעך"... אָבער א „טאלאנט" האָט שוין אפילו דאמאלט דער „סטאַרשי" רעדלער אין איהם דערקענט.

— דער יאָט וועט וועו עס איז זיין א זעלטענער רעדלער, האָט ער זיך נעוועגדעט מיט אן אוטאָריטעטען־טאָן צו זיין העלפער.

אוֹן דער „פּאמאשטשניק", וועלכען עס האָט אפילו ניט אזוי שטארק געשמעקט צו האָבען א קינפטיגען קאָנקורענט, האָט אָבער אוים אכמונג אוֹן מורא פאר'ן „סטאַרשי" מודה געווען:

— יאָ, עס ווייזט אויס...

נאָר די מאמע יאָבעל'ס וואָס איז הערבי געשטאנען, האָט איהם אבנעשלעפּט פיר בלעך אין מיט גרינג־שעצונג געזאָגט:

— זאָל ער בעסער קענען לערנען, ווי רעדלען...

דאָס האָט שיין אי דעם „סטאַרשי", אי דעם „פּאמאש־טשניק" פערדראָסען, אוֹן דערפאר האָבען זיי בשום אופן ניט נעגעבען יאָסעל'ען נאָך א מצה אָברעדלען...

און יאסעלע האט נעבאך געמוזט אבווארטען א טאג און ניט אריינגעהן אין פאדריאד; אבער אויף איבערמארגען איז ער שוין ווידער געווען, געשטאנען נעבען בלעך מיט א רעדעל און קאטשעלקע אין האנד און מיט גרויס פערגניגען אויסגע־הערט די נביאות פון דעם אידען, דעם רעדלער:

— —מובטחני, יונגעלע, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען...

— אט דאס איז טאקי א גוטער איד, — טראכט דאמאלס יאסעלע — אט ער וואלט געווען א גוטער טאטע... האט ער דוקא קיין קינדער ניט.

און יאסעלען האט זיך געדאכט, אז גאט פיהרט ניט ווי מען דארף די וועלט...

א סך רדיפות און פערפאלגונגען, א סך מסירות האט יא־סעלע איבערגעטראגען אין א גאנצע רייהע פון יאהרען אין דער צייט פון די פאדריאדען. אבער דער „טאלאנט" זיינער האט זיך פאר קיין זאך ניט אבגעשראקען. צו צוועלף יאהר איז שוין יא־סעלע אנערקענט געוואָרען פון אלע רעדלער אין די פאדריאדען. זיי האבען געוואגט, אז ער וואקסט א רעדלער איינער אין דער וועלט און וועז ער וואלט געהאט א ביסעל מעהר כחות, וואלט מען איהם שוין געקענט אנטרויען א בלעך...

די ראזיגע קלאנגען זיינען דערגאנגען צו דעם טאטענס אויערן. דער טאטע, וואס האט אזוי פיעל געשטערט יאסעלען צו ענטוויקלען זיין רעדלערישען טאלאנט, האט ענדליך געמוזט, ווי־לענדיג ניט ווילענדיג, א מורמל טהאן:

— וואס מען קען, שארט נישט...

און יאסעלע האט שוין פון יענעם טאג אן פראנק און פריי בעזוכט אלע פאדריאדען אין גאס און האט זיך פערפאלקאמט אין זיין ארבייט. די עלטערע רעדלער האבען איהם מיט גרויס

קינדער ניט געהאט. און ער האט יאסעלעוֹ צוגענומען. ווי א טאטע.

— איך זעה, אינגעלע, — האט ער זיך צו יאסעלען מיט לעבשאפט געווענדעט — אז דו ווילסט „קענען"... און אז מען וויל, „קען" מען... מובטחני, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען.

און יאסעלע איז שוין פון דעם דאזיגען אידען און פון דער בלעך ניט אבגעטראטען און ער האט טאקע נעכאפט פון צייט צו צייט א רעדעל אין האנד און געפיהרט איבער די מצות, וועל־כע דער איר פלענט נאך דעם אליין איבערדעלען און זאגען דערביי:

— מען דארף, זוהנינקע, שטייפער צודריקען... שטיי־פער... אבער דו וועסט קענען... איך זעה, אז דו וועסט קענען. מובטחני שתהיה רעדלער בישראל...

וואלט שוין יאסעלע א גליקליכער געווען, דארף זיך אבער אין אלע זיינע גליקען אריינמישען דער טאטע און וועלען צו־שטערען זיי. אזא טאטען האט ער שוין. דאכט זיך, וואס קען עס ארען דעם טאטען, אז זיין בחור'ל וויל וועלען א מענש; וויל זיך עפעס אויסלערנען א מלאכה... ניין! יאסעלעס טאטע, כא־פענדיג זיך, אז יאסעלע וועלט פערפאלען נאנצע שעה'ן, הויבט איהם אן צו זוכען און „פאקט" איהם, א דאנק פערשיעדענע מסירות פון יונגערע און עלטערע ברידער און שוועסטער, וואס פערגינגען ניט יאסלען דעם נחת...

— א דו, שייגעץ! — שרייט דער טאטע, וועו יאסעלע'ן ברענגט אן עלטערער ברודער אדער די מאמע אהיים פון פאד־ריאר, וואו ער האט ניט נאר די רעדעל, נאר אויך די נשמה נע־לאזען — א, די יורקע! וואס טהוסטו דארטען אין פאדריאד צווישען אזוי פיעל נקבות... א שעהנער שטאט פון א בחור! וועסט דאך בטל בששים ווערען... שייגעץ דו... דיין פוס זאל דארט מעהר ניט זיין... די הויט וועל איך דיר אראבשינדען...

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האָט ער געוואַרט אויף נאָך פֿורים, וועו די פֿאַדריאַדען וועלען אַנהויבען צו באַקען מצות. ער וועט זיך פערדינגען פאר א „פֿאַמאַטשניק" און דאָס געלד וועט ער אַבגעבען דעם טאַטען... אין גאַנצען דעם טאַטען. וועט איהם דער טאַטע קויפען א היטעל, איז רעכט; וועו ניט, וועט ער זיך בעגעהן מיט דער אלטער...

— טאַטע! — האָט זיך יאָסעלע נאָך פֿורים געוועגדעט צום טאַטען — איך וויל היינטיגען פאר פּסח רעדלען מצה פאר געלד... וועסט לאָזען?...

דער טאַטע האָט פערקנייטשט דעם שטערן, אָנגענומען מיט ביידע הענד די בּאָרד, געברומט עפעס אונטער'ן נאָז אוו אַבגערופען זיך:

— וואָס איז שייך — צי איך וועל לאָזען... אודאי איז דאָס ניט אזוי שהן... עס איז ניט קיין שטאָט... שטעהן צווישען וווייבער ביז 12 א זייגער ביי נאכט... איך רעד שוין נישט, וואָס דאָס איז שווער... נאָר אויב דו ווילסט, וואָלט צוניץ געקומען, וואָלסט זיך געמאכט א גאַרניטורעל...

די מאמע האָט אָנפאַנגם ניט געוואָלט הערען: — פוו איהם וועט דאָך א תל וווערען, — האָט זי געטענה'ט — וועה איז מיר...

יאָסעלע האָט זיך אבער איינגעשפּארט, געזאָגט אז רעדלען איז זעהר גרינג... „אלין וואָס אויף רעדער" — האָט ער ערקלערט מיט שכל: „איז גרינג... עס געהט אליין".

און יאָסעלע האָט זיך פערדונגען פאר א רעדלער אין דער צווייטער גאס. אזוי האָט דער טאַטע געפאַדערט.

— זאָלען דאָס מיינע אויגען ניט זעהן!

א וואָך נאָך פֿורים איז שוין יאָסעלע געשטאַנען ביי יענקיל שרה'ס אין פּאַדריאַד אהן א רעקעל, נאָר אין ארבע כנפות מיט

רעספעקט אויפגענומען און פלעגען איהם די בעסטע רעדעל אונטערטאָגען.

— נא, אט האסט דו די דאָזיגע רעדעל — האָט זיך צו איהם איינמאָל געוואנדט א רעדלער — און בייט מיר איבער אויף א שעה...

בין אהער פלעגט מען יאָסעלען נאָר געבען א רעדעל אויף העלפען. לאָזען איהם אליין מיט'ן „פאָמאָטשניק" האָט מען נאָך ניט געוואנט. פון דער דאָזיגער נייער פאָרלעגונג איז יאָסעלע אפיציעל אנערקענט געוואָרען אלס א רעדלער, אויף וועלכען מען קאָן זיך פערלאָזען. שטאָלץ און גליקליך האָט ער זיך געפיהלט שטעהענדיג אויף דעם סטארשי'ס אָרט ביים בלאָך און אין די אויערן האָבען איהם געקלונגען דעם עלטערן אידענס ווערטער פון אמאָל:

— מובטחני, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען...

* * *

אין א ווינטער ארום איז יאָסעלע בעל מצוה געוואָרען.

— זאָלסט ווייסען! האָט איהם דער טאָטע געזאָגט, אז פון היינט אָן ווערסט דו שוין א איד, דארפסט זעהן פיהרען שטאָט... עס קען זיין, אז דו ווערסט אפשר דארפען פאָהרען אויף זומער לערנען אין דער פרעמד... שווערע צייטען.. קיין פרנסה נישטאָ... עס נעהט א פסח.. אוי—אוי—אוי, פון די זאָבען ווייסט דו נאָך נאָר נישט...

די דאָזיגע ווערטער האָבען יאָסעלען א גאנצען ווינטער געענגבערט אין קאָפ. עפעס האָט זיי דער טאָטע ארויסגעזאָגט, ניט ווי זיין שטייגער; מיט א בייזקייט, דאכט זיך, אָבער מיט א געבראָכענקייט, מיט א געבעט. יאָסעלע האָט עס דערפיהלט און ער האָט געגומען אויף זיך פון היינט אָן ניט נאָר מורא האָבען, נאָר אויך האָלט האָבען דעם טאָטען... און טאקי העלפען איהם.

מינע ערשטע האנאראַרען.

(פון ש. שרײַבמשטעלער'ס עראינערונגען)

מיין ערשטער האַנאַראר איז געווען ניט בעזונדערס גרויס: א צווייער פאר א ליער.

דערפאר אַבער איז דער צווייער געווען זיכער: וואַרים ניט פון א רעדאקציע האַב איך דעם צווייער בעקומען, נאר פון מיין באַבען...

מיין באַבע האַט געצאַהלט עהרליך! איהר קאַנט אודאי מיינען, אז מיין באַבע איז געווען א רעדאקטאַרין פון א אידישער צייטונג. וועט איהר א טעות האַבען. מיין באַבע, א פּשוט'ע קרעמערין, האַט מיט ליטעראַטור קיין מגע ומשא ניט געהאַט (דערפאר איז זי טאקי געווען א וואויל אידענע!), זי איז סתם געווען א ליעבהאַבערין פון גראַמען און זי איז געווען די אייניצינע, וואַס האַט אנערקענט מיין טאַלאַנט איז יענער צייט.

איך בין דעמאַלט אלט געווען א יאַהר צעהן־עלף...

מיין טאַטע האַט ניט געטאַרט וויסען, אז איך שרייב; ערשטענס איז ער דעמאַלט געווען געגען זשארגאַן און צוויי־טענס האַט ער בעסער געהייסען לערנען!

— ליעדער! — האַט ער געזאַגט — זאַלען שרייבען גרעסערע מענשען פאר דיר, עלטערע אידען...

דאַס האַט ער געמיינט טאקי זיך אליין... מיין טאַטע פלעגט ליעב האַבען אמאַל בין־השמשות צו מאַכען א ליעדעל, און ווער ווייסט, אפשר טאקי דערפאר האַט ער מיר פערבאַטען צו שרייבען: קיין „פראַפעסיע" האַט קיין קאַנקורענץ ניט ליעב.

מילא, ער לאַזט ניט, לאַזט ער ניט... נתפעל פון אזעלכע זאַכען ווערט מען ניט. און אז דער טאַטע לאַזט ניט געהן אין

פערקאשערטע ארבעל אויף די הענד אוֹן ׳האָט ׳נערערעלט א מצה נאָך א מצה. פון דעם שטאָלץ אוֹן גליק, וואָס ער האָט איבערגעלעבט אין די פריהערדיגע יאָהרען ביים רעדלעז, איז שוין מעהר קיין שפּור ניט געבליעבען. איצט האָט פערנומען דעם אָרט דער גערדאנק, אז די צעהנרובעלדיגע, וואָס ער וועט פערדיענען, וועט ער אוועקגעבען אין גאנצען דעם טאָטען.

אוֹן דאָס האָט איהם נעגעבען כחות צו שטעהן ביז 12
א זייגער ביי נאכט אוֹן רעדלען א מצה נאָך א מצה...

עפעס א גרויסע ישועה פון דאָרט און עס וועט ווערען אלעמען ליכטיג אין די אויגען...

טראָג איך יעדעס נייע ליעד דער באָבען, נאָטירליך אין אָבענד, וועו זי קומט פון קראָם. וואוינען וואוינט די באָבע די צווייטע שטוב פון אונז אין א קאמערל ביי איהר עלטערן זוהן, א גרויסער למדן, אבער זעהר א בייזער איד...

נעה איך אריין אין קאמערל, די באָבע זיצט ביים טישעלע און שטריקט א זאָק. דער זיידע כלומר'שט א בייזער, אָבער באמת זעהר א גוטער, זיצט אויך דעם אויוועלע, וואָס איז ספע־ציעל צוגעבויט געוואָרען פאר איהם צום גרויסען אויוועז, און לערנט עפעס אין א ספר.

איך שטעה נעבען דער באָבען און וואג ניט צו זאָגען איהר פון מיין ליעד, ביז זי וועט מיך אליין ניט פרעגען.

ענדליך פרעגט זי גוטמוטהיג:

— נו, וואָס שווייגסטו? זאָג עפעס!

מיט א הארצקלאפעניש נעהם איך ארוים פון קעשענע דאָס שטיקעל פאפיער, פערשריבען דורך און דורך מיט גראמען און האלט עס אזוי א ווייליע, ביז איך קריג מוטה און זאג:

—א ליעד געמאכט... איינער אליין...

— גאנץ פיין! — לויבט די באָבע נאָך איידער וואָס וועו — אדרבא לאָמיך הערען...

פון דער באָבעס גוטען טאָן בעקום איך שטארק מוטה און הויב אָן לעזען...

פאר א גראָשען געלט

ענדיגט זיך די וועלט...

די באָבע איז שוין צופריעדען, די ערשטע צווי ציילען גע־פעלען איהר שטארק, זי קאָן זיך ניט איינהאלטען און וועגדט זיך צום אויוועלע, וואו דער זיידע זיצט, ווי ניט איהם מיינט מען.

וואלד, געה איך דען ניט? און אז ער לאזט ניט, לאמיר, ווינטער קראצען די פערפרוירענע שויב, קראץ איך דען ניט?... מען קריגט שוין אנ'עצה...

קריך איך ארויף ווינטער אין אבענד אויפ'ן אויוועז (דאס ערלויבט ער יא!...) און גיס מיט גראמען...

וואס טהוט מען אבער — מען מוז דאך זיי עמיצען וויי־זען: עס איז דאך אונמענליך שטיקען זיך אליין מיט'ן ליעד. ער היום גלויב איך ניט די פערריסענע פאעטען, וואס זאגען כלומר'שט, אז זיי זינגען ווי דער פויגעל, נאר פאר זיך אליין און דער עולם געהט זיי ניט אן! שקר וכזב! א מענש איז ניט קיין פויגעל, און אז א מענש מאכט א ליעד, מוז ער האבען, דער מענש היימט עם, נאך א מענשען מיט צוויי אויערן, וואס זאלען זיין ליעד אויסהערען.

וועמען־זשע קאן איך פארלעזען מיין ליעד? דעם טאטען, ווי געזאגט, איז אן אונמענליכע זאך; די מאמע איז א פערטרא־גענע אידענע, חאטש זעהר א גוטע; די עלטערע שוועסטער האט יא א שטיקעל ידיעה אין אזוינע זאכען, זי זינגט אליין דאס ליעד „פון אזוי נאך יעווראפע בין איך אין אן אכסניא פערקרא־בען" און זינגט גאר ניט שלעכט; בין איך אבער מיט דער שוועס־טער שטענדיג ברוגז, דא צוקריגט מען זיך פאר א צונאמען, וואס איך גיב איהר, דא פאר א מסירה'לע און אמאל טאקי פאר א גרעסערע „המוציא"־חלה.

בלייבט מיר פארט די באבע. מיין באבע איז אפילו שוין אן אלטע אידענע. אבער זעהר א וועלטליכע. און דער עיקר— זי האט פרנסה! שטענדיג איז זי אויפגערוימט. זי האט א גרוי־סען רימענעם בייטעל מיט אלערליי מטבעות ארומגעבונדען פעסט ארום איהר קלייניעם גוף, און צוליעב דעם דאזיגען בייטעל וועהט פון דער באבען א זיסע וואראמקייט... וואר רעדט, אז די באבע לעגט אריין איהר דארע אדערדיגע האנד אין דעם רימע־נעם בייטעל, דאכט זיך אייך, אז באלד נעהמט זי ארויס

ברומט אויך אונצופריעדען, נאר וועד דארף זיי אלע, אז איך האב די באבען, וועלכע צאהלט במזומנים פאר יעדעם ליעד?

איך בין א גליקליכער, פערזארגטער מענש.

נעהט אבער אב א צוויי וואכען אזן עס נעהט ניט ארוים קיין איין ליעד. איך וועד שטארק פערצווייפעלט. נאט מיינער, ברום איך פאר וועהטאג, ניט שוין־זשע וועל איך שוין מעהר קיין ליעדער נישט מאכען, וואס טויג דאן מיין לעבען?

אזן וואס מעהר פערצווייפעלט איך בין, אלץ ערגער נעהט ביי מיר דאס מאכען א נייי ליעד. איך האב אפילו פון דעם אלייז, וואס עס מאכט זיך ניט קיין ליעדער, א ליעד נעווואלט מאכען אזן דערוויך האב איך שוין אפילו נעהאט צוויי גראמען:

איהר מענט אייך, ברידער, לאכען.

איך קאן איין ליעד ניט מאכען...

נאר איך האב אזא שרעקליכען סוד מורא נעהאט צו ענט־דעקען. צו וואס זאל מען וויסען פון מיין אונגליק? וואדום חאטש אין שטוב האט מען פון מיינע ליעדער ניט נעהאלטען, פלענט דאך די מאמע מיך רופען „דער בדחן" אזן דאס האט מיך שטארק נעפרעהט.

פערנאנגען דריי וואכען אהן א ליעד, פרענט מיך די באבע:

— נו, פאר וואס ברענגסטו ניט קיין ליעדער?...

איך וועד רויט פאר שאנד, איך פיהל, אז איך פערליער דעם נאנצען אנזעהן ביי דער באבען. איך נעהם זיך פעסט, איך מוז מאכען א ליעד.

אויך מארגען קלער איך א נאנצען טאג. איך פיהל, אז דער קאפ וועדט מיר צושפרונגען: עס נעהט נאדנישט ארוים. א ליעד אבער מוז איך דאך דער באבען ברענגען, וועז ניט בין איך פערלארען, איך האב שוין לאנג קיין קאפיקע אין די אויגען ניט נעזעהן...

אזן פלוצלונג פאלט מיר איין א וויצדע אידעע.

איך נעהם א ביכעלע מיט ליעדער, וואס נעפינט זיך ביי

— דו הערסט, מאשע — מאשע, דו הערסט, זואס זאגסטו אויף זיין קעפעלע?

נאר דער זיידע איז ניט צופריעדען. ער האלט דערפון ניט און ברומט ארוים:

—ער וואלט בעסער געלערנט גוט, אידער אזוינע נאריש־קייטען...

פון דער דאזיגער מיינונג ווער איך שטארק אראבגעפאלען און אלע מיינע גראמען פערלירען אויפלעזיקייט זייער נאנצען ווערטה: „אין דער אמת'ן" — בליצט מיר דורך אין קאפ — „וואס מאך איך זיך נארישׁ". די באבע אבער מוטהיגט מיך און זאגט:

— אט הער דעם אלטען, וואס ער רעדט... ס'איז זעהר שעהן; וואס מען קען איז גוט...

און זי גיט מיר א קאפיקע, זאגענדיג, אז איך וועל איהר ברענגען א ניי ליעד, בעקום איך ווידער א קאפיקע.

נאטירליך, הייסט זי מיר פון דעם געלד מאכען א תכלית, איך זאל זאמלען, הייסט עס...

איך וואלט אודאי מיין באבען געפאלגט, איך וויים, אז מען היט די קאפיקע איז אז וואויל און גוט, נאר זאמלען קאן איך ניט, ס'איז איבער מיינע כחות. אויף מארגען ווערט די קאפיקע פערשוועכט און איך זוך שוין א נייע טעמא פאר א ליעד, איך מוז ווידער האבען די קאפיקע.

א קאפיקע איז א מטבע! מאך איך נאך און נאך א ליעד־דעל און נאך א ליעדעל — דרויי ליעדער מיט אמאל. איך ווער אליין נתפעל פון מיין פרוכטבארקייט. איך מאך א חשבון, אז איך זאל אין פערלויף פון א יאהר מאכען דרויי ליעדלעך א טאג קאן איך נתעשר ווערען. אויסערדעם, זיינען דאך די ליעדלעך אן און פאר זיך אויך עפעס ווערטה... אמת דער טאטע האלט ניט פון זיי, ווייל אפילו ניט, איך זאל זיי שרייבען. דער זיידע

דער גימנאזיסט.

דער ערשטער, וואס האָט אַוועקגעשיקט זיין אינגעלע אין גימנאזיע, איז געווען אברהם אליה.

אברהם אליה איז געווען א איד א משכיל. עס איז וועגן איהם אין שטעדטעלע ארומגענאנגען, געדענק איך, א לעגענדע. אז בחור־וויי האָט ער זיך געהאלטען ביי׳ם שמד׳ן: אזוי ווייט איז ער, הייסט עס, אוועק אין חקירה... ווי אזוי ער איז פון שמד ניצול געוואָרען — האָט די לעגענדע ניט געוואוסט. עס איז אבער געווען אין דער לעגענדע א וואריאנט, אז פון שמד־האָט איהם אבגערעדט חנה בייליע, זיין איצטיגע ווייב, וואס איז געווען מיידעלע־וויי א גרויסע פארשוין און א חכמה און מיט וועלכער ער לעבט ער היום זעהר גליקליך.

אלענפאלם האָט מען איהם א סך זאכען מוחל געווען, סיי די צור־קורצע קאפאָטע, וואס ער האָט געטראָגען אין מיטען וואך, סיי דאָס גלוי־ראש צו הויז. אדרבא, מען איז געווען צור־פריעדען, וואס חאטש שבת געהט ער דאוונען — אמת, ניט אין שוהל, אבער אין א „מנין" איז אויך די תפילה אנגענומען. בפרט, אז אין מנין, וואו אברהם אליה האָט געדאוונט, איז צור־געגאנגען עכט־אידישלעך און מען פלעגט אפילו נישט דורכלאָזען די פיוט אין פרשה שקלים און פרשה זכר... אמאל פלעגט ער אפילו דאוונען שחרית פאר׳ן עמוד, און זיין עברי איז געווען וואס צו הערען: וועדטער ווי פערעל. איינם נאָר האָט די דאוונער פון מנין אביסעל געשטערט: א למד פלעגט ער אריוסזאָגען צו ווייב. נאָר א משכיל פון מנין האָט ערקלערט, אז דאָס קומט פון די פיעל דייטשע ביכער, וואס אברהם אליה לייענט... און

אונז, קלויב אויס פון דאָרט דאָס שעהנסטע ליעד, שרייב איבער און טראָג צו מיין באָבען.

דאָס הארץ קלאפט, וועד ווייסט, צי וועט מען מיך ניט כאפען.

איך לעז איהם דורך פאר מיין באָבען. מיין קול ציטערט און דער גאנצער אינהאלט פון ליעד געהט ארויס נעפעלדיג.

מיין באָבע הערט אויס, צונעגעצט זיך און זאָגט:

— דאָס ליעד געפעלט מיר עפעס ניט, ביזט, זוהנעניו, קאליע געוואָרען...

איך וועד שטארק פערשעמט: וואָס הייסט? א געדרוקטע ליעד... פאר וואָס זאָל איך ליידען פאר יענעמס ליעד און איך שים ארויס קיין סך ניט קלערענדיג:

— דאָס ליעד איז נאָר ניט מיינס.

די באָבע קוקט מיך אָן פערוואונדערט און בייזערט זיך:

— וואָס הייסט ניט דיינס? וואָס פלוידערסטו... נעה, נעה ביזט א נאָריש אינגעל...

אז מען קאָן א ליעד אויך גנב'ענען, דאָס קאָן מיין באָבע ניט פערשטעהן. איך וויל עס איהר ניט ערקלערען. איך בעשלים, אז עס איז בעסער זיין א נאָר איידער גנב'ענען ליעדער. איך נעה ארויס פון דער באָבען אהן האָנאָראר, אהן כבוד און נעהם אויף זיך קיין ליעדער קיינמאָל, קיינמאָל ניט צו גנב'ענען...

און גאָט האָט מיר שטענדיג נעהאָלפען!...

— ווייסט, נאָך יום־טוב פֿאָהר איך קיין מינסק, אין גימ־נאַזיע...

— אין גימנאַזיע !... — האָב איך אויפֿגעשטעלט אויף איהם די אויגען און באַלד צו זיך געקומען און געפֿרעגט:

— און אום שבת וועסטו שרייבען?

שלמה׳קע האָט א שמייכעל געטהאָן און נאָרנישט געענט־פֿערט.

איך בין אוועק א. פֿערשעמטער און פול מיט קנאה. אויף מיין טאַטען האָב איך נעקוקט מיט פֿערדרום און גרינגשעציג. אויך מיר א טאַטע! אָט אז מען האָט פֿאר א טאַטען אזא, ווי אברהם אליה, קאָן מען קומען צו א תכלית!... און איך וואָס?... אז שלמה׳קע וועט אמאל קומען צופֿאָהרען, וועט ער שוין אפֿילו ניט וועלען רעדען מיט מיר.

און איך האָב גענומען אויף מיר צו לערנען זיך רוסיש, געקויפֿט גאנצע זעקס בויגען פֿאפֿיר, געמאכט דערפון א העפֿט פון אכט און פֿערציג זייטען, יעדעס זייטעל האָב איך אָבגעצויגט מיט א לאנגען שטריך און אויף איין זייט פֿערשריבען אלע שוע־רע רוסישע וועלטער. אויף דער צווייטער זייט דעם „טייטש־וואָרט" און פלעג נאכאנאנד חזר׳ן: באָך — גאָט, ניעבא — דער הימעל, זוויאזדי — די שטערען, פּטיצא — א פויגעל...

אויף אזא אופן האָב איך געהאָפֿט אויסלערנען זיך „פּאל־קאָם" די רוסישע שפּראָך, און טאָמער קומט שלמה׳קע צו־גאָסט, זאל איך חאָטש ניט זיין קיין שטומער און קאָנען מיט איהם אויסרעדען א פּאָר וועלטער....

איינמאל אין א זומערדיגען שבת קום איך אריין מיט׳ן טא־טען אין מנין, ערשט איך זעה נעבען אברהם אליה׳ן זיצט אי־נער מיט א בעקאנט פּנים, אין א היטעל מיט א קאָקארדע, אין א בלאָהען מונדיר מיט מעשענע קנעפּ. אויסגעוועצט אין א לאנגער

דער קליינער עולם פון מנין איז מיט דער ציינט אויך מיט'ן ווייכען למד שלום געווארען.

אין מנין פלעגט אברהם אליה שטענדיג קומען מיט זיין עלטערען אינגעל, וואס פלעגט שטענדיג זיצען נעבען איהם מיט א סדור'ל אין האנד, און פאמעליך דאוונען. וועגען אינגעל האט מען דערצעהלט, אז ער קען אלע גראמאטיקעס אויסווייניג און דוקא אהן לעהרערס. דאס אלץ האט איהם דער טאטע אויסגעלערנט, און די דאוונער האבען געהאט פאר'ן אינגעל, שלמה'קע. פונקט דעמזעלבען דרך־ארץ, ווי פאר'ן טאטען אליין.

צווישען די דאוונער פון מנין איז אויך געווען מיין טאטע. וואס האט ליעב געהאט צו שמועסען, ווי וויט עס האט זיך געלאזט, מיט אברהם אליה'ן, וועלכער איז קיין איבערינ „בעררערטער" נישט געווען. דאך האט ער אויף מיין טאטען, אויך א שטיקעל משכיל, געלעגט דרך־ארץ, און זיי פלעגען אמאל צוזאמען ארויסגעהן פון מנין און דער איבערינער עולם פלעגט נאכגעהען פון הינטען און האלכען, פון וואס ריידען צווויי „קענער"...

איך פלעג דאן כאפען א שמועס מיט שלמה'קען.

— דו געהסט גאר ניט אין חדר?

— ניין... — האט ער קורץ געענטפערט.

— לערנסט מיט'ן טאטען?..

— אלץ מיט'ן טאטען..

— און רוסיש לערנסטו זיך אויך ביים טאטען?

— אפילו דייטש אויך.

— דייטש אויך?! — האב איך זיך פער'חדוש'ט און בין שטארק געווארען ארויבגעפאלען ביי זיך אין די אויגען, וואס איך קען נאך אזוי וועניג, און האב ניט געוואגט מיט שלמה'קען וויייטער צו רעדען.

שלמה'קע אבער איז געווען ביי זיך פראסט, און איינמאל האט ער מיר אנגעזאגט:

איך האָב נאָך מיין פּלאַן נישט אויסגעפּיהרט. איך האלט אלץ אין איין חזר'ן „זדראַווסטוואויטע". אוּן דאָ הער איהּ, ווי מען רופט אויס: יעמוד החתן ר' שלמה ב"ר אברהם אליה מפטיר....

מפטיר אין א גוי'אישען היטעל, אין מעשענע קנעפּ... פּערחדוש איך מיך. אוּן דאָך טהוט עס מיר הנאָה: ווי באלד אז מפטיר — איז ער דאָך פּאָרט נעהנטער צו מיר...

אמת, ביי די ברכות האָט ער זיך אביסעל אויסגעגליטשט, א פּאָר ווערטער האָט ער דורכגעלאָזט, אבער בכלל איז דער ניגון נעווען אויסגעהאלטען. אוּן ביי מיר בלייבט, גליך ווי ער ענדיגט מפטיר — צוגעהן צו איהם אוּן געבען איהם שלוֹם־עליכם. עס איז פּאָרט לייכטער, איידער אויסצורעדען „זדראַווסטוואויטע". ווער ווייסט, צי וועל איך עס נאָך שארף ארויסרעדען? איך קאָן נאָך מעשה־שטן ארויסרעדען מיט א „זשע", ווי עס טרעפט ביי מיר אָפט, אוּן דעמאָלט וועט ער האָבען וואָס צו לאכען.

אז ער האָט נעענדיגט דעם מפטיר, האָב איך שוין געמאכט א טריט פּאראויס. נאָר דאָ האָבען מיר געשטערט עטליכע אידען פּון עולם, וועלכע האָבען זיך א לאָז געגעבען איהם אבגעבען „שלום־עליכם".

— פּאר מיר — האָב איך בעטראכט — פּאסט ניט צוזאמען מיט די פּראָסטע אידען...

אוּן איך האָב אבגעלעגט אויף נאָכ'ן דאוונען..

אוּן נאָכ'ן דאוונען האָט מיר נאָט נעגעבען מוטה, איך בין צוגענאנגען צו איהם, אויסגעשטרעקט די האנד אוּן געבליבען שטעהן אָהן א וואָרט.

ער האָט צוריק דערלאנגט מיר די האנד אוּן נעשמייכעלט.

— איהר זענט א גימנאזיסט...—האָב איך אויסגעשאָסען פּון גרויס פּערלעגנהייט...

— יאָ, א גימנאזיסט... — האָט ער גוטהערציג געשמייכעלט.. — אוּן דו? וואָס מאכסטו?

רייה: האלט א סדור'ל אין האנד און קוקט דאָ אויפ'ן באלקעז, דאָ אויפ'ן עמוד און דער גאנצער עולם אויף איהם...

אַנפאנגס בין איך מבולבל געוואָרען, נאָר אין א ווייל ארום האָב איך מיך געכאפט, אז אט דאָס איז דאָך טאקע שלמה'קע אברהם אליה'ס, וואָס געהט איצט אין מינסקער גימנאזיע און איז אויף זומער געקומען אהיים.

שטעה איך אזוי און קוק אויף איהם און שלינג איהם שיער ניט איין מיט מיינע בליקען, און איך פיהל, אז דאָס איז זעהר ניט איידעל צו קוקען אזוי נאָכאנאנד אויף א מענשען, ער מעג אפילו זיין א גימנאזיסט... בפרט, אז איך האָב אין דעם יאָהר אויך עפעס אויפגעטהאָן: האָב אין מיין העפט שוין פערשריבען דריי הונדערט זיעבען און פערציג רוסישע ווערטער און קען אלע טייטש־ווערטער, און אין דייטש איז א סברא, אז איך קען שוין באלד דעם גאנצען א־ב־ע־צ... מיט איין וואָרט — שטארק נתפעל וועלען דאָרף איך ניט.. און איך בעשלים — איינאנצען מבטל זיין איהם, מיט זיין היטעל, מיט זיינע קנעפ און קוקען בעסער אין פענסטער אריין... אבער אויספיהרען דאָס איז ניט אזוי לייכט. איך וועל קוקען אויף איהם אזוי, אז ער זאָל ניט בעמערקען... איז אבער מעשה־שטן, ווי נאָר איך גיב א הויב די אויגען צו איהם, טרעף איך זיך גלייך מיט זיינע בליקען.

בעטראכט איך מיך, אז אין פלוג זיינען מיר דאָך אלטע בעקאנטע, פארוואָס זאָל איך טאקע ניט קוקען אויף איהם אפען? צו חזרת הש"ץ, איך זאָל ניט זיין קיין טרוס, קאָן איך אפילו צוגעהן צו איהם און געבען איהם די האנד און זאָגען: „זדראוואוויטע" — און זאָל ער ניט מיינען, אז איך בין שוין גאָר א גאָרנישט!...

א לייכטע זאך איז דאָס, נאָר אט־אט האלט שוין דער חזן ביי „שים שלום" און איך בין נאָך אלץ זיך מכין צו צוגעהן.

מילא, איך וועל דאָס אבלעגען צו קריאת־התורה. דעמאָלט וועט זיין בעסער. נאָר אט האלט מען שוין באלד ביי מפטיר, און

א אידיש הארץ.

נאך אינגעלווייז האט בעריל געוואוסט דעם חשבון פון זיינע אידען: צוועלף מיליאן! אזוי פלעגט ער זעהן שוואַרץ אויף וויים אין דעם לוח. אין איין לוח איז אפילו אמאל געווען נישט מעהר, ווי אכט מיליאן מיט עפעס, נאר בעריל האט אין דעם דאזיגען לוח ניט געגלויבט. פערקעהרט, ער איז געווען זיכער, אז עס איז נאך דא מעהר ווי צוועלף מיליאן, וואַרום, ווי אזוי קאן מען דאס אינגאנצען איבערצעהלען! אט איז די שוועס־טערל, דינה'לע, שוין דריי יאהר אלט און זי איז נאך ניט פער־שריעבען — הערט ער אפט ווי די מאמע דערמאנט דעם טא־טען. און וויפיעל אזוינע דינה'לעך זיינען נאך דא אויף דער וועלט. נאר ס'א דאנה! צוועלף מיליאן קלעקט איהם אויף. וויפיעל איז דער שיעור! אמת, גאט האט די אידען געבענשט זיי זאלען זיין. ווי די זאמד ביי'ן ברעג ים, נאר דאס איז נאר א משל, אין תנ"ך זיינען דא א סך משלים.

און אט די צוועלף מיליאן אידען האט בעריל דאס אינגעל ליעב מיט'ן גאנצען הארצען. עס פערדריסט איהם נאר, וואס זיי זיינען ניט אויף איין ארט. אט וועז ער זאל האבען אלע צוועלף מיליאן אידען אויף איין ארט, וואלט געווען א גוטע זאך: נאר בעריל טרייסט זיך מיט דעם געדאנק, אז גאט האט אליין געזאגט, אז ער וועט זיי צושפרייטען אין דער גאנצער וועלט, און דעדנאכדעם וועט ער זיי אויפקלויבען אלע צוזאמען. עס איז שוין אפילו צו לאנג. אז ער האט זיי פערשפרייט, שוין צייט אויפצוקלויבען, נאר ווי באלד, אז צושפרייט האט ער זיי, וועט ער זיי אמאל אויפקלויבען אויף. קיין לינגער, וויים בעריל, איז

— איך — איך קען שוין אויך גוט רוסיש, מיר פעהלען נאר אביסעל ווערטער...

— נו, מיר וועלען זיך זעהן... — האט ער אויסגעשטרעקט מיר די האנד און איז אוועק מיט'ן טאטען...

מיין טאטע איז צו מיר גלייך צוגענאנגען און מיט א צופריעדענער מינע זיך געווענדעט צו מיר:

— וואס האסטו גערעדט מיט שלמה'קען?

— עט, האב איך געענטפערט ווי א גרויסער — **נערעדט** ווענען רוסיש... ער האט ביי מיר געפרענט א **טייטש־וואָרט.**

— נו, **האסטו** געוואוסט?

— יא! — האב איך שטאלץ **געענטפערט...**

דער טאטע האט צופריעדען א גלעט **געטהאן דאס בער־** דעל, א הוסט געטהאן און זיך אנגערופען:

— עס שאדט נישט, אז דו זאלסט מיט איהם זיין אויפ־ געטראגען... קאנסט עפעס נאשען פון איהם, א שטיקעל גרא־ מאטיקע, א שטיקעל חשבון, דאס, יענעס...

און דעם נאנצען שבת האט דער טאטע אויך מיר נעקוקט מיט דרך־ארץ: **נערעדט** מיט'ן גימנאזיסט!...

האָט ער אפילו עגמת־נפש: ער האָט זיך געשמד'ט — אן עולה, א גרויסע עולה! נאָר ער לייענט וועגען איהם שווארץ אויף ווייס, אז ער איז געשטאָרבען א איד און פאר'ן טויט האָט ער אויסגעשריען: שמע ישראל! און בעריל גלויבט און איז מוחל.

און אויב פון היינט האָט ער אביסעל עגמת־נפש, וויים ער אבער, אז מעערבער, דער גרעסטער קאָמפּאָזיטאָר אין דער וועלט, איז געשטאָרבען א איד און לייגט אויפ'ן אידישען בית־עולם...

היינט די ראָטשילדען, ביי וועמען קיסרים לייהען געלד! און אזוינע אידען! איין ראָטשילד, וויים בעריל, זיצט יום ולילה און לערנט. און חאָטש בעריל איז שוין א שטיקעל משכיל און האלט, אז אויסער גמרא איז פארהאן נאָך עפעס חכמות אויף דער וועלט, פון דעסטוועגען איז ער שטארק צופריעדען, וואָס עס איז דאָ א ראָטשילד, וואָס זיצט און לערנט. פאר'ן כלל ישראל איז דאָס געזינדטער... וואָרום בעריל פיהלט, אז מען האָט צו־פיעל געלט איז זעהר א שווערע זאָך צו בלייבען ביי אידיש־קייט...

און אויסער די דאָזיגע אידען, וויים בעריל פון נאָך א סך גרויסע מענשען—אידען! צייטענווייז האָט ער א טעות און רע־כענט אריין בעריהמטע קריסטען אין אידישען צעטיל. אזוי, למשל, האָט ער א לאנגע צייט געהאלטען לעסינג'ען פאר א איד און האָט זיך אפילו געוואָלטען אין צוויי פּעטש: סטייטש, האָט ער ג'טענה'ט: א פ ר י ם ל ע ס י נ ג!... א פ ר י ם! עס פערשטעהט זיך, אז דעם נעוועט האָט ער פערשפּיעלט, ד. ה. ער האָט בעקומען צוויי פּעטש, נאָר פון דעסטוועגען איז ער גע־וועז צופריעדען, וואָס אזא גרויסער מענש, ווי לעסינג איז, האָט א אידישען נאָמען. צוליעב דעם אידישען נאָמען האָט ער אויך אמאל זיך טועה געווען און האָט געהאלטען פראנקלין דעם אמע־ריקאנער פאר א אידען. ב נ י מ י ן פ ר א נ ק ל י ן! אמת, נעוואָלטען האָט ער זיך שוין ניט. ער האָט זיך נאָר אזוי געשפּארט.

גאָט נישט. והא ראיה, ער האָט געזאָגט, אז אידען וועלען זייז אין גלות און זיי זיינען טאקי אין גלות. זעהט מען דאָך, אז עפּעס איז ער יא מקיים...

און צוריק רעדענדיג האָט בערל נענוג אידען אויף אייז אָרט אויף. „ברוסיא, אין רוסלאנד, לעזט ער אין לוח פינף מיליאָן!" ער צעהלט איבער די נולן, צי האָט ער קיין טעות ניט. און עס איז ריכטיג: זעקס נולען מיט א 5! פערמאָגט ער, הייסט עס, אין רוסלאנד אליין פינף מיליאָן! אויף אייז אָרט! מיט אזוי פיעל אידען קאָן ער שוין אויף עפּעס מאכען א תכלית. רוסלאנד איז אפילו אויף א גלות, פארהאן א סך גזרות אויף אידען. פון דעסטוועגען גאָר שלעכט איז ניט. אידישע קינדער גען העז אין חדרים, האָבען אייגענע בתי־מדרשים, רבנים, מען לאָזט קינדער מל זיין, חופּה שטעלען. ניט צו פערזינדיגען. אין רוים, אין יון, איז ערגער געווען, וויים בערל א ביסעל פון גמרא און א ביסעל פון „דברי ימי עולם" אין וועלכען ער קוקט אמאל אריין, בשעת דער טאטע איז ניטא אין דער היים. אי, וואָס דאָ ניט לאנג איז ארוים א גזרה, אז אידען טאָרען קיין שענקען ניט האלטען, איז ניט אזא בייז: וועלען זיי האלטען קראָמען, טרייסט זיך בערל. פון א קראָם קאָן מען אויך האָבען פרנסה. אָדער זיי וועלען האנדלען מיט תבואה. אבי אידען זיין לאָזט מען... און דאָס איז ביי דעם דרייצעהן־פיערצעהן־יעהריגען בערלען דער עיקר.

שפּעטער, אז בערל ווערט עלטער און הויבט אָן צו לייענען ביכלעך, ווערט ער אויך חלילה ניט אוים איד! ביי איהם בייט זיך נאָר דער קוק אויף קלייניגקייטען. מיט די צוועלף מיליאָן אידען איז ער אויך איצטער שטאָלץ. נאָר וואָס דען? די אידען פון אויסלאנד שפּיעלען שוין ביי איהם אויך א גרויסע ראָליע. מענדעלסאָן איז א גרויסער פילאָזאָף און א איד, האָט וכוחים מיט קרויסע גלחים און איז זיי מנצח... נאָכדעם דערוויסט ער זיך, אז דער גרויסער משורר הייגע איז געווען א איד. פון הייגען

די נאשערין.

דער אנבייסען איז ביי שיינדלען נעווען נישט קיין זעטינער. אפקאכען א טעפעל קארטאפעל, האט זי קיין צייט נישט נעהאט, זי איז נעווען פערנומען מיט די ווש ווא זי האט נעכטען נעוואשען. און אין דערפריה נעדארפט אויסהענגען צו טריקענען. זי האט אפילו דעם אויוועז נישט נעהייצט אוז אויף מיטאג נישט נעקאכט קיין ביסעל נעקעכטס. אז עס איז נעקומען א זיינער איינס, האט חיים, דער מאן, ווא איז כלומר'שט א הענדלער, א זאג נעטהאן נישט נאנץ דרייסט:

— דו ווייסט, שיינדעל... מיר ציהט עפעס אין הארצען...

— שוין? אזוי גיך! — האט זיך שיינדעל אנגענאפט — ווי לאנג, דוכט זיך, האט מען אנבייסען נעגעסען, איך ווייס נישט צי עס איז פארהאן פיער שעה...

— ווא רעדסטו, נארעלע, עס וועט זיין נעזונטע פיער שעה, אויב נישט טאקי די נאנצע פינפטהאלבען... — האט חיים זיך נעסטארעט צו רייזען ווא ווייכער אוז האט נענומען רעבענען אין דער שטיל, טאמער איז נאך טאקי קיין פיער שעה נישטא, זאל זי חאטש נישט הערען.

— אנבייסען האבען מיר נעגעסען פ א ר צעהן, איצטער איז נ א ך איינס... היינט דארט איז נעווען פ א ר צ ע ה ן אוז איצט איז נאך א י י נ ס...

דער חשבון האט איהם אויפגעמונטערט אוז ער האט שוין כמעט ווי מיט העזה ארויסגערעדט:

— ס'איז שוין דא שעהנע פיער שעה, טאקי באלד די פינפטהאלבען...

אויף עדיסאן האט ער אויך נעווארפען אן אויג. אזא קאפ! אזא גרויסער ערפינדער און די פאמיליע איז א אידישע. עס האט איהם אבער ניט נעגאלטען! איז וואס? ווערט ער אויך ניט נתפעל! ער האט נענוג אידען, גרויסע לייט!

שפעטער האט בערי׳ל נחת פון דר. הערצל. נאך א אידישען קיסר האט בערי׳ל שטענדיג געבענקט, און ניט איין מאל פלעגט ער בלעטערן אין תנ"ך פון ראשונים ביז מלכים. „ויומת— וימלך"... א סך מלכים זיינען ביי אידען נעווען! היינט איינער ניטא! און דר. הערצל איז ביי בערלען נעווען פעררעבענט, אויב ניט פאר א קיסר, וועניגסטענס פאר א שופט. וישפוט את ישראל און ער האט געמשפט די אידען. זאל דאכטען, אז ער לעבט אין דער צייט פון די שופטים.. און בערי׳ל האט זיך איינגעשריבען אין ציוניסטען...

אבער אויסער כבוד, ווי׳ל בערי׳ל אויך פאר אידען א תכלית. אויף אידען האבען זיך אנגעהויבען שיטען פאגראמען, מען שלאגט, מען הרג׳עט. פון די צוועלף מיליאן הויבט איהם אן עפעס צו פעהלען. איז קישינעוו — 45, דעם צווייטען מאל — נאך מעהר, דערנאכדעם גרעסער 136 שטעדט און שטעדטלעך, און אומעדום הרוגים! און עס איז נאך דעם שונא וועניג... בערי׳ל גרעסערט שוין צו א פארטיי, וואס זוכט פאר אידען אן ארט. מען לעגט איהם פאר ערד אין אזיען, אויסטראליען... בערי׳ל איז זיך מישב, וואו איז בעסערע ערד, וואו זיינען בעסערע תנאים, וואו וועט דאס אידישע פאלק, זיינע צוועלף מיליאן, פון וועלכע עס פעהלט שוין אביסעל, געפינען א שוץ, עס זאל בלייבען גאנץ.

און קיין צייט צו קלערען איז ניטא... און בערי׳ל איז פערצווייפעלט און זיין הארץ בלוטיגט...

— וואס טהוט מען מיט אידען? — ברעכט בערי׳ל מיט די הענד און זאגט ווי א טאטע, וועז זיין פאמיליע איז אין א סכנה.

— נו, געה, גרונע, אין קרעמיל אוז נעהם א הערינג... — האָט זיך שיינדעל, נאָך א ישוב־הדעת, געווענדט צו דער איבערער טאָכטער. וועסט „איהר" זאָגען, אז מיט נעכטיגען פערפער וועט זיין אינאיינעם 27 גראָשען.

דאָס מיידעל איז מיט שמחה ארויסגעלאָפען פון שטוב...

— נאָר א גוטען! — האָט שיינדעל איהר נאָכגעשריען.

— מיט רויגען! — האָט אויך חיים פון זיין זייט צוגעשריען.

נאָר דאָס איז געווען ווי א קול אין דער מדבר. די שליח'טע איז שוין מיט איהר שליחות ווייט געווען...

באלד איז גרונע געקומען צו לויפען פערפלאטערט און פערסאפעט, אבער א פרעהליכע, מיט א הערינג, איינגעוויקעלט נאָר אין דער מיט אין א שטיקעל פאפיער.

— ווייז, ווייז, — האָט שיינדעל אונגעדולדיג ארויסגענומען איהם פון איהר האנד און בעטראכטענדיג איהם פון אלע זייטען, האָט זי זיך פערקרימט און געזאָגט:

— א הערינג — א ברעט'ל... אז מען שיקט א „גלאָמפ".

— ווייז נאָר, — איז שוין אויך חיים בכבודו ובעצמו צוגענאנגען צום הערינג... אבער שיינדעל, אהן א בעזונדער סבה און אן אויפגערעגטע, האָט איהם אוועקגעטריבען:

— נעה, געה וועסט שוין זעהן פארטיגערהייד... — דאָך האָט חיים שוין בעוויזען דעם הערינג אָנצוקוקען און האָט מיט סלינע אין מויל, וואָס די מראה אליין פון הערינג האָט ביי איהם ארויסגערופען, גוטהערציג געזאָגט:

— נייז, מיר דאכט, אז דאָס הערינג'ל איז דוקא נישט קיין שלעכטער... א פעטינקער הערינג...

— אָט אזוי ווי דו ביזט פעט! — האָט שיינדעל געמורמעלט, חאָטש אין הארצען איז זי אליין געווען צופריערען פון הערינג.

— און אז צעהן שעה, וואם זאל איך דיר. געבען? זאל איך אווי וויסען פון בייז... — האט שיינרעל בעזארגט געדעדט — אין שטוב איז א חוץ ברויט נאר נישטא... אויך ווטשערע וועל איך עפעם קאכען.

— אפשר א הערינגעל... — האט חיים ווי דערשראקען פארגעלעגט.

— נאך א נייעם, — האט זיך שיינרעל געקרימט — וואם איז היינט פאר א מין „קאוואטשינע"! הערינג איז איצט פלאם פייער, אכט גראשען א הערינג, א ברעקיל...

— נו, פונדעסטוועגען איז א הערינג אויך מיטאנ נישט שלעכט... שיק נאך א הערינג — האט חיים, קענען זיין נאטור, זיך געהאלטען פעסט אן זיין אידעע.

— איך ווייל אויך עסען! — האט די עלטערע, זעכצעהניעהריגע טאכטער זיך אנגערופען פון א ווינקעל, וואו זי איז געזעסען און שטיל נעארבייט.

— און איך „שטארב" אויך עסען! — האט זיך אנגערופען די צוועלפיעהריגע גרונע, וואם איז געזעסען ביי'ן פענסטער און די נאנצע צייט געקוקט צום נאס.

— א הונגער איז אויך זיי אנגעפאלען! — איז שיינרעל אין כעס געווארען — פאר וואם ווילט זיך מ י ר נאך נישט עסען, דאכט זיך, איך בין אויך אוא מענש, ווי איהר.

— דו עסט טאקי נאר נישט... — האט חיים ווייך געדעדט — ביזט טאקי א שוטה... נארעלע, די וועלט איז אויך א וועלט.

— פון וואנעו, פערדיענער מיינער, זאל איך דאס אלץ נעמען? — האט זי פערדריסלעך געפרעגט. — וואס איך רייס נישט אפ פון זיך, דאס האב איך נישט.

— נאט וועט העלפען, נישקשה, — האט חיים נענומען טרייסטען. שיק נאך א הערינגעל, שיק! — איז ער אלץ ווייטער מעהר מוטיג געווארען.

— זי האָט אויפגענעסען! — האָט די עלטערע טאָכטער נע'מסר'ט — מען דערקענט אָן איהר פנים.

— זאָג, וואו איז די ציבעלע? — האָט די מאמע אויסגע־שטעלט פערבלוטיגע אויגען...

— איך האָב נעכטען אויפגענעסען מיט ברויט. — האָט גרונע א דערשראָקענע זיך פערענטפערט.

— זאָל אויף דיר קומען א טוידט! — איז אויף איהר שיינרעל ארויפגעפאלען מיט די דארע פויסטען.—משמרת'טע, ווי נאשט מען דאָס אויף אייגע אליין א גאנצע ציבעלע? !

— דאָס איז אן אקט אין דער וועלט און איז ווערט, אז מען זאָל זי אויף שטיקער צושניידען — אזא נאשערין!—האָט חיים פון זיין זייט צוגעלעגט.

און באלד, אלס פאָטער און ערציהער, האָט ער ארויסגענע־בען א פסק:

— מען זאָל איהר קיין ברעקיל הערינג נישט געבען.

דעם פסק האָט ער אויך בענרינדעט:

— נישקשה, מיט א ציבעלע קען מען זיין זאט אהן הע־רינג.

און חאָטש חיים האָט נישט אזא דעה אין שטוב, דאָך איז דער פסק דין ערפילט געוואָרען — עס האָט נישט געהאָלפען דער נאשערקעס געוויין.

— אין רחמים בדין! — האָט חיים זיך געשטאָרקט דאָס הארץ, וועו איהרע טרערען האָבען אויף איהם אָנגעהויבען שטארק צו ווירקען און דער הערינג איז שוין געווען אויפגענע־סען...

באלד זיינען אריינגעלאפען די דריי. קלענערע קינדער פון הויף, וואו זיי האבען געשפיעלט, און האבען זיך פרעהליך צוזונגען:

— א הערינג! א הערינג!

— מיר א שטיקעל?

— מיר דעם עק!

— מיר דעם „קאפ"...

— זעהט אביסעל, ווי זיי זיינען בעפאלען, ווי די קאזאקען — האט שיינדעל זיי אבגעשטופט — לאזט מיר איהם פריהער „מאכען".

— דו וואלסט איהם געמאכט מיט א „ציבעלע" — האט חיים פארגעלעגט.

— עס דארף ביי מיר זיין ערגעץ א ציבעלע — האט שיינדעל געענטפערט, און האט געזומען זוכען אויף דער גראטקע. וואו זי געדענקט אויף זיכער, די ציבעלע איז נאך נעכטען אין דער פריה געלעגען.

די ציבעלע איז אבער, ווי אין דר'ערד אריין!

— וואו איז די ציבעלע? — האט זיך שיינדעל נעוועגדט צו דער עלטערער טאכטער.

— איך וויים נישט — איך האב נישט געזעהן.

— ד י ך זאל איך נישט זעהן! — האט זיך שיינדעל צעקאכט—קיין זאך זעהט זי נישט... גרונע, אפשר וויסט דו?— האט זי זיך נעוועגדעט צו גרונען.

די קלייע גרונע האט אנשטאט צו ענטפערן, זיך שטארק פונאנדער גענאכט, נאר אין געלעכטער האט זיך געהערט פערצווייפלונג און טרערען...

— אי, זי לאכט! זי לאכט! זי האט אויפגענעסען! — האט זי דער געלעכטער ארויסגענעבען.

— א ליגען! — האט זי, רויט ווערענדיג, זיך געלייקענט.

ביי מיר א תענית איז א געלעכטער, דער רבונו של עולם זאל איהם נאר אננעהמען צו גוטען!

מילא פון די „געבאטענע" תעניתים שמועסט מען דאך נישט: א שהנע מעשה, די באבע מיינע זאל נישט פאסטען א תשעה באב צו אפילו א צום גדליה! און אז טויזענד רבנים וואלטען איהר זאגען: שולקע, דו ביסט אלט און שוואך, מיר זיי־נען מתיר: בייס אן, וואלט זי ניט געהערט, אפילו דער פעטער ר' הלל, א גרויסער למדן, וואס פון איהם האט די משפחה שטארק געהאלטען, אז ער וואלט איהר מתיר זיין, וואלט זי אויך נישט געפאלגט; שמועסען שמועס איך דא פון סתם תעניתים, ווי למשל א כה"ב, עשרת ימי תשובה, געהויבענער מאנטאג און דאנערשטאג, אויסער דעם ווען א קינד ארער א אייניקעל צו אן אור אייניקעל פלענט חלילה קראנק ווערען און נישט האבענדיג קיין אמונה אין דער רפואה פון דאקטאר, וואס פאהרט אום שבת, פלענט זי געבען איהרע אייגענע מיטלען: א תענית בשעת מעשה און אז דער אויבערשטער וועט געבען דאס קינד וועט נעזונד ווערען, זאגט זי צו בלי־נדר דעם רבונו של עולם פינף תעניתים!.. און מיין באבע פלענט האלטען ווארט און פינקטליך אלע תעניתים אבפאסטען, און מיר דאכט זיך, אז זי האט שוין געהאט אזוי פיעל נאמנות ביים רבונו של עולם, אז ווען זי זאל, למשל זאגען: רבונו של עולם! לייה מיר א פינף־און־צוואנציגער, איך וועל דיר אבגעבען מיט תעניתים, וואלט ער איהר אויך נעטרויט...

רייד־ענדיג דא אזוי ווענען מיין באבעס תעניתים, זאלען איהר ביישטהן, האב איך דערמאנט אן דאס גליק, וואס איהר האט אמאל נעטראפען מיט א תענית נאר אין א מיטען מיטוואך: א נעוועהנליכער מיטוואך, נישט קיין גזרה איז חלילה געווען צו הערען, נישט קיין הונגער צייט, אפילו איהר אייניקעל נחום, דער שוואכינקער נעבעך, איז אויך נישט שוואכער נע־ווארען, און דאך האט זי דעם מיטוואך אבגעפאסט לויט איהר

מיין באָבעס גליק.

(א שמועס)

מיין באָבע איז געווען א שוואכע אידענע, א קליין־געוויקסינע, און גאָר צו דער עלטער האָט זי אויסגעוויזען ניידריגער פון איהר פינף־יעהריגע אייניקלעך, און פון דעסטוועגען איז זי שטענדיג געווען און האָט אויסגעלעבט איהרע יאָהרען — הלואי אויף אונז אלעמען געזאָגט געוואָרען — צו 90 יאָהר איז זי געשטאָרבען, און געשטאָרבען שעהן, מיט לשון און מיט ודוי און האָט נאָך געניג זכרון געהאָט צו געדענקען איהרע אלע חפצים, וואָס זי האָט אבגעזאָגט די טעכטער, און דעם האָרבאַנד — דער אלטער זאָגערין פון גרויסען בית־מדרש, וואו מיין באָבע האָט געדאָוונט.

וואָס מיינט איהר, אמאָליגער כח איז טאָקי קיין שפאס ניט! און איהר וועט גלויבען, עס פלעגט זיך מאכען צייטען, וועו איך פלעג בעוואונדערען מיין באָבעס כח, — איבערהויפט אין די גרויסע תעניתים, אין די זומערדיגע טעג.

מיין באָבע איז געווען אויף אלץ א בריה, וואָס איהר וויל האָט זי נעקענט! מילא פון „לאָקשען מאכען" וויל איך שוין ניט שמועסען. דערמיט האָט זי געקלונגען אין גאנץ שטעדטל, און אז איינער פלעגט וועלען אויסדריקען א זאך, וואָס עס איז דין, פלעגט ער געבען א משל: דין ווי שולקעס לאָקשען (מיין באָבע האָט געהייסען שולקע). אבער בעסער פאר אלעם האָט זי נעקענט פאסטען תעניתים, דעריין מעג מען זאָגען איז זי געווען א מושלמת. ביי מיין באָבען האָט נעהאָט א תענית א וועלט ווי א שפיי. — ביי מיר א תענית, פלעגט זי זיך בעריהמען פאר איהרע אלטע חבר'טעס, און פאר די איינעגע קינדער —

— נו, דאנקען גאט, פארטיג! — האט זי געזאגט צו זיך אליין — איצטער דארף מען עפעס עסען.

זי האט א קוק געטהאן אויף דעם אלטען וואנט־זייגער און האט דערזעהן אז עס איז שוין באלד צוויי. א גליקליכער גע־דאנק איז איהר דורכ'ן קאפ דורכגעפלויגען, און זי האט ליעב געשמייכעלט...

— נאך צוויי שעה אין נאנצען! — האט זי זיך מיישב געווען — דער טאג איז איצט א ברעקעל! — מען דארף שוין גאר פאסטען!... עס וועט נישט וואו הין קומען, זאל זיך וואל־נערען א תענית...

נאך מעריב, נאכדעם ווי זי האט אנגעבויסען, איז זי גליך אוועקגענאנגען צו דער עלטערער טאכטער, איבערגעבען דעם אייניקעל די מתנה — די הענטשיקלעך, און האט דארט אלעמען דערצעהלט פון איהר היינטיגען גליק — אריינגעכאפט א תענית גאר נישט נעריכטערהייט. דערביי האט איהר פנים געשטראהלט, ממש די שכינה האט אויף איהר נערוהט...

מנהג ביי אלע תעניתים און צו מנחה אפילו „עננו" געזאגט.

די מעשה איז אזוי געווען:

אז זי איז אמאל ארײן צו איהר עלטערע טאכטער, האט זי בעמערקט ווי דער אכט יעהריגער אינגעלע, איהר אייניקעל, איז געקומען פון חדר מיט פערפרוירענע פינגער, עס איז געווען ווינטער. זי האט זיך צושריען אויף דער טאכטער, וואס זי לאזט איהם אזהן הענטשיקלעך געהן אין חדר, האט אויף איהר נעזאגט. אז זי איז נישט קיין מאמע, נאר א שטיעף־מאמע, נאך ערגער, און האט צוגעזאגט, פערשטעהט זיך, בלי־נדר, איהם אויסצושטריקען א פאר הענטשיקלעך פון גוטען וואל, וואס זי האט אליין אויסגעשפינט. נאר א נאנצע וואך האט זיך איהר אלץ קיין לעריגע צייט נישט געמאכט. דיענסטאג ביי נאכט, אז זי איז ווידער געקומען געוואהר ווערען די טאכטער האט איהר שוין דער אייניקעל דערמאנט:

— נו, באבע, וואו איז אייערע הענטשיקלעך?

— אם ירצה השם מארגען, מארגען! — האט זי איהם פערזיכערט.

אויף מארגען, מיטוואך, איז זי אויפגעשטאנען, אפגעדאוועט, אבגעזאגט אלע תחינות פון „קרבן מנחה" (מיין באבעם קרבן מנחה איז נאך איצטער אויך ווערט א גילדען צוהן ווער עם דארף נישט, איהר געפינט דארט פון פייגעל־מילך!) און האט זיך נאך דעם גלייך געגומען צו די הענטשיקלעך. זי האט אזוי פלייסיג געשטריקט עטליכע שעה ביז וואנען איז הענטשקעלע איז פארטיג געווארען און זי האט שוין געוואלט אויפשטעהן און נעמען עפעס אנבייסען, און דאס אנדערע הענטשקעלע שפעטער ענדיגען, נאר זי האט זיך בערעבענעט, אז דאס עסען וועט נישט ענטלויפען און איין מאל פאר אלע מאל— בעסער איצטער! און האט ווידער פלייסיג אפגענארבייט א פאר שעה ביז דאס צווייטע איז אויך פארטיג געווארען.

— נאר אויפ'ן גרויס־שטאדטיגען אופן! — פלעגט זאגען א מאל אן אנדערער, וואס האט געוואוסט וואס א גרויסע שטאדט בעטייט. און לייזער אליה פלעגט דאמאלס מיט גדלות ענטפערן:

— וועז איך זאל מיינע הייזער אריבערטראגען אין א שטאדט, וואלט איך שוין מיט אייך ניט גערעדט!

אבער שטארק זארגען, וואס זיינע הייזער געפינען זיך אין א קליין־שטעדטל, פלעגט ער ניט. מיט שכנים, גאט צו דאנקען, האט ער קיין זארג ניט. מאכט חתונה א בעל־הבית א טאכטער, קומט איהם צו א שכן, און חתונות מאכט מען אין שטעדטל ניט זעלטען.

צום גליק ניט לייזער אליה אויס זיינע קינדער אלע אין פרעמדע שטעדט, אזוי אז אויסער איין דירה פאר זיך אליין דארף ער ניט האבען און קאן אלע פערדינגען פרעמדע, ביי וועמען ער נעהמט דירה־געלד.

— און וואס מיינט איהר — זאגט ער אמאל, — זאל זיך מיין עלטערער טאכטער, למשל, מאכען א שידוך דא היע און זאל זי דארפען האבען א דירה, וועל איך איהר דען אבגעבען א שטיבעל? חלילה! עטליכע רובעל קאן איך איהר געבען אבער א שטיבעל — ניין! דאס איז מיין ברויט.

און זיין ברויט האט לייזער אליה געהיט. אלע איז דער פרידיה פלעגט ער, נאך פארן דאוונען, ארויסגעהן אויפ'ן הויף, ארומקוקען די וועגד, די פריזבעם, די קוימענס, די גאניקלעך, און טאמער חלילה בעט זיך א שטיקעל רעמאנטעל, פלענט ער ניט זשאלעווען צו לאזען זיך קאסטען עטליכע גילדען און נלייך פערריכטען.

דערהויפט האט ער אכטונג געגעבען אויף די אויוועגס. אלע טאג פלעגט ער פרעגען ביי די בעל־הבית'טעס:

— נו, ווי קאכט אייער אויוועז?

און בעקומענדיג א מאל אן ענטפער מיט א האלבען מויל,

די הייזער.

יעדער בעל־הבית אין שטעדטל, וואס האָט געהאט עטלי־כע רובל, — האָט געזוכט געשעפט, אָבער לייזער אליה איז ג׳ע־וועז אן אנדער מין איד — ער האָט געהאלטען פון הייזער.

— היינטיגע געשעפטען זיינען אלע אין דר׳ערד! — פלעגט לייזער אליה זאָגען, בדלות קאָן מען ווערען, און הייזער איז אלע מאל געלד. טאָמער א שרפה, בין איך נישט קיין שוטה ווי אנ־דערע און פערזיכער, קאָסט עטליכע רובל!

און לייזער אליה האָט זיך געהאלטען שטענדיג אין בויען. דער הויף זיינער איז געווען א גרויסער, און דער גאנצער הויף איז געווען אָנגעבויט מיט שטיבלעך. זיבען שטיבלעך אויפ׳ן הויף, אויסער די שטוב צום גאס, האָט לייזער אליה פערמאָגט. גערופען די שטיבלעך האָט ער אויך הייזער.

— מיינע הייזער! — פלעגט ער אָפט רעדען וועגען זיי מיט גרויס גדלות.

ער אליין האָט געוואוינט אין דעם קלענסטען שטיבל אויפ׳ן הויף, חאָטש ער איז געווען א מטופל מיט קינדער. ער האָט אבער ניט געקאָנט פערנעהמען קיין אנדער דירה.

— די דירות איז מיין מרויט! — פלעגט ער זאָגען, וועז איינער פלעגט איהם מאכען דעם פאָרוואורף, וואס ער, א בעל־הבית פון הייזער, וואוינט אליין אין אזא ענגשאפט.

און שכנים האָט ער געהאט א סך. אין יעדען שטיבל א געזינדל, אזוי אז דער הויף זיינער איז געווען א גאנץ פרעהלי־כער.

קיינער פון זיי ניט פאהרעז. עס פערשטעהט זיך, אז אזוי ווייט איז ער ניט געגאנגען. נאר אמאל פלעגט ער א זאג טהאן.

— זאל יענער ברעכען רוק און לענד ווער עס קלערט נאר צופאהרען אהין!

און ניט בעקומענדיג דערויף קיין הסכמה פון די שכנים, פלענט ער ווי צורייצטער ווערען און צוגעבען:

— אז איך וואלט זיין א רב, וואלט איך אויף אמעריקא געמאכט א חרם, עלעהיי ווי אויף יענקעל טרייפנאקס פלייש...

קיין חדם האט אבער דער רב ניט געמאכט און אין איין ליכטיגען פריהמארגען בשעת לייזער אליה האט אבגעשטעלט א יונגע שכנה און געפרעגט: „ווי קאכט דער אויוועז?" האט זי א שמייכעל געטהאן און געענטפערט.

— דער אויוועז קאכט נישקשה, נאר איך וועל זיך אם ירצה השם אין גיכען ארויסציהען צו מיין טאטען, ווייל „מיינעם" האט זיך פערוואלט קיין אמעריקא...

די שכנה איז געווען א קלייניע, א בלאסע און א שוואכע. בשעת זי האט געערצט, האט זי, דאכט זיך, אין די הענד נאר נישט געהאלטען, ווייל זיי זייענען ביי איהר געלעגען צונויפגענעלעגט רוהיג אויפ'ן ברוסט, נאר לייזער אליה וואלט שווערען, אז דאס ווייבעל האלט א דובינע און קלאפט איהם אין קאפ, און ווי א צוטומעלטער איז ער אריין אין זיין שטיבעל.

— וואס ביזטו אזוי צוטראגען, לייזער אליה? — האט איהם דאס ווייב א פרעג געטהאן:

— באלד בלייבט פוסטעווען א דירה! — האט ער מיט רוגוא געענטפערט, פונקט ווי דאס ווייב, און ניט קאלומבוס, וואלט ענטדעקט אמעריקא.

— וואס איז?

— יענקעלען האט זיך פערוואלט אמעריקא און זי ציהט זיך אריין צום טאטען.

פלענט ער גלייך אריינגעהן, הייסען עפענען דאָס ברעטל פון אויוועג, אריינרוקען דעם קאפּ אינוועניג. און אויב ער פלענט נאָר געפינען די קלענסטע פּנימה אין „פּאָר", צי שרינ'ן אנדערש וואו, פלענט שוין אין א שעה ארום שטעהן ביי דעם דאָזיגען אויוועג א איר מיט א פארטוך, א מולער הייסט עס—און פלענט שוין שמירען וואו מען דארף.

און לייזער אליה איז נעוועז זיכער, אז הערפאר וועט ער שכנים שטענדיג האָבען.

און ער ווייס, צי וואָלט טאקי לייזער אליה נעראַרפט וועז עס איז זאָרגען וועגען שכנים, וועז ניט די פערשאָלטענע אמעריקא.

פון אמעריקא ווייס מען שוין אין שטעדטל לאנג. נאָר וועד פלענט אמאל פאָהרען? א צולאָזענער שניידער, וואָס האָט פייגד געהאט דאָס ווייב און פלענט וועלען דאָרטען לעבען מיט א טייטשקע. א רעכטער מענש וועט דען פערשלאָגען דעם קאפּ אזוי ווייט?

לייזער אליה פלענט אלע מאל פיהלען, ווי דאָס הארץ וואָלט איהם געזאָגט, אז פון אמעריקא וועט קיין גוטס איהם ניט ארויסקומען, און וואו עס האָט נאָר געפאסט, פלענט ער עס זידלען מיט די שטארקסטע ווערטער.

— זאָגט מיר איך בעט אייך, — פלענט ער טענה'ן אפט פאר זיינע שכנים, — וועלכער רעכטער מענש לאָזט זיך דאָס אוועק אין אזא העק ווי אמעריקע איז, וואו עס איז אפילו ניטא ווי מען זאָגט, קיין קיסר, אלץ מע מען דאָרטען, יעדערער טהוט וואָס ער ווייל, עס איז ניטא קיין מורא פאר אן עלטערן — גלאט א הפקר־וועלט! און דערצו מוז מען וועדען נאָר א בעל־מלאכה, וועז ניט פגר'ט מען ווי א הונד פאר הונגער...

די שכנים פלענען איהם אלע ווי אייגער געבען געדעכט. נאָר לייזער אליה'ן איז דאָס נעווען ווי וועניג, איהם האָט זיך עפעס נעוואלט ארויסנעהמען א כתב, אז קיין אמעריקא זאל

געוואונשען. חאטש הרג'ע זי, וואלט זי ניט געוואוסט וואס האָט זי צו אמעריקא.

דער שכן איז אוועקגעפאהרען. דאָס ווייבעל האָט זיך אריינגעקלישבען צו איהר טאטען, און דאָס שטיבעל האָט נע־פוסטעוועט...

די לייזיקייט פון שטיבעל ביי טאג און זיינע פינסטערע שויבען ביי נאכט האָבען לייזער אליה'ן געשראָקען מיט א בייזער אומגליקליכער נביאות... און ער פלעגט דעם קאָפּ אבקעה־רען פון איהם.

אבער אויף די איבריגע שטיבלעך האָט ער שוין אויך אויפ־געהערט צו קוקען מיט אזא מין בעזאָרגטקייט ווי א מאל. זעל־טען וועז ער האָט געפרעגט ביי א בעל־הבית'טע: „ווי קאָכט דער אוויוועז?" עפעס האָט ער געקוקט אויף אלע שכנים ווי אויף ניט היעגע, ווי אויף געסט, וואס וועלען היינט־מאָרגען אוועק־פאָהרען.

און קיין טעות האָט לייזער אליה ניט געהאט. דאָס שטעד־טל האָט אָנגעהויבען וואס ווייטער צו פאָהרען אלץ מעהר נאָך אמעריקא... אויפ'ן הויף האָבען זיך וואס ווייטער מעהרער דירות אויסגעלויידיגט און ביי נאכט פלעגען צעהנדליגער פינסטערע שויבען פון די לויידיגע שטיבלעך איהם שרעקען, ווי אויגען פון א מלך המות.

— נו, וואס וועט איצטער זיין? — האָט ער א זאג געטהאָן אמאל צום ווייב, אז ער איז געבליבען מיט איין שכן אויפ'ן הויף...

— אפשר וואלטען מיר אויך געפאָהרען... — האָט דאָס ווייב כלומרשט געלאכט...

— וואס לאכסטו, וואס? — האָט לייזער אליה ווי אן אבל געענטפערט — איך וואלט דער ערשטער געפאָהרען. נאר מיט וואס, אז דאָס גאנצע געלד ליגט אין די הייזער... און קוי־

— נו, מילא... — האָט דאָס ווייב געטרייסט — וועסט קריגען אן אנדער שכן.

לייזער אליה'ן אבער איז ניט געגאנגען אין שכן, איהם איז נעגאנגען אין אמעריקא...

— דו וועסט זעהן — האָט ער זיך פּלוצים, ניט קאָנענדיג זיך איינהאלטען, ארויסגעהאפט — דו וועסט זעהן, אז דאָס אמעריקא וועט אונז אין דר'ערד לעגען...

— מיינע שונאים זאלען ליעגען אין דר'ערד! וואָס הייסט?

— אז דו ביזט א אידענע, א בהמה! — האָט זיך לייזער אליה געקאָכט — היינט וואָס זאל איך מיט דיר רעדען. דו ווייסט דען וואָס אמעריקא איז? דאָס איז דאָך א קליפּה... עס ציהט! דו מיינסט, איך ווייס ניט. א זאראזע איז דאָס, מען כעהמט זיך אן איינע פון די אנדערע... היינט פאָהרט איינער אוועק און מאָרגען דער אנדערער שכן און איבערמאָרגען דער דריטער און נאָכדעם וועסטו גרייזשען די קלעצער פון די הייזער. פערשטעהסט, די קלעצער... וואָרים קיין דירה־געלד וועסטו ניט האָבען.

געזאגט דאָס אלץ האָט ער לכתחלה נאָר פון צורייצטקייט. ער האָט ניט געגלויבט, אז די זאך האלט טאקי אזוי שמאל, נאָר ארויסזאָגענדיג דאָס אלץ און ניט בעקומענדיג קיין אבשלאָגונג פון דעם ווייב, האָט ער זיך אליין דערשראָקען פאר זייער בייזע נבואות און ער האָט זיך כלומר'שט פערכאפט.

— קיין פּרוסע יסורים האָב איך ניט... איך וועל קריגען שכנים... אט זוכט בערעם איידעם א דירה! ער וועהט אראָב כאלד פון קעסטל... איך מיין גלאָט, אז אמעריקא — איינגעבראכען זאל זי ווערען.

— הלואי רבונו של עולם! — האָט דאָס ווייב פרום צו־

די רעוואלוציע אין קליינעם בית־מדרש.

אין קליינעם בית־מדרש פלעגט מען שבת אבדאוונען שפּעטער ווי אין די איבריגע דריי בתי מדרשים, חאטש דאָרטען האָט ניט דער רב געדאוועגט און ניט קיין חזן געוונגען. געדאוועגט האָבען אין קליינעם בית־מחרש אויך ניט קיין פרומערע אידען ווי אין די אנדערע דריי בתי מדרשים. אדרבא, דוקא אין קליינעם בית־מדרש האָבען געדאוועגט אויך די פּאָר משכילים פון שטעדטעל, אויף וועלכע מען האָט אונטערגעמורמלט, אז זיי זיינען אביסעל ניט פרום און בחור־וויי זיינען זיי גאָר נעווען ווייט פון אידישקייט; די איבעריגע דאוונער זיינען געווען אידען פון א גאנץ יאָהר, אמת ניט קיין בעלי מלאכות— אין קליינעם בית־מדרש האָבען קיין בעלי מלאכות ניט געדאוועגט, — נאָר אידען קרעמער און תבואה־הענדלער, א פּאָר מלמדים, אויך מעהר פון די היינטיגע. וואָס האָבען שוין געוואוסט פון דקדוק און פון „שפה חיה" און אייגער האָט געהאט א חדר גאָר אויפ'ן נייעם שטייגער — מיט בענק.. און דאָס. ווי נעזאָגט, פלעגט מען דוקא פון קליינעם בית־מדרש שבת אַרויסגעהן מיט א שעה אנדערהאלבען שפּעטער ווי פון די אי־בעריגע שולען, אפילו שפּעטער ווי פון דער חסידישער שטיבעל. וואו עס האָבען געדאוועגט די ליבאוויטשער. נישט קוקענדיג, וואָס צווישען די דאוונער פון קליינעם בית־מדרש איז א חסיד אפילו אויך קיין רפואה ניט געווען.

די אורזאכע איז געווען גאָר אן אייגפּאכע: אין קליינעם בית־מדרש האָט געדאוועגט דער גביר פון שטעדטעל — חיים מאיר טשארניאק. וועגען זיין פערמעגען איז געווען חלוקי־דעות,

פֿען וועט זיי קיינער ניט... מען שמועסט, אז דאָס גאנצע שטערטעל צופֿאַלן זיך.

און לייזער אליה האָט זיך פערטראכט, אראָבגעלאָזען דעם קאָפּ און האָט נעצופֿט פון באַרד גראָהע האָר איינע נאָך די אנדערע... איינע נאָך די אנדערע...

דער, דאס הייסט ער איז געווען צו דיק... דער גביר איז אבער דערפאר בייז געווארען און האט געזאגט, אז ער בעט גאר ניט מען זאל אויף איהם ווארטען... ער איז מוחל דעם כבוד...

דעמאלט האט דער שמש געכאפט א פסק פון די בעלי בתים:

— עס האט ניט געפאסט טאקי צו געהן טרייבען איהם, עס איז ניט קיין דרך־ארץ פאר א גביר..

און אז דער גביר איז דעמאלט געקומען ערשט אין א האלבער שעה ארום, איז צוגעגאנגען צו איהם טאקי חנן דער תבואה הענדלער, וואס האט געהאט א נאמען פאר אן עזות־פנים און האט מיט א זיסען שמייכעל, וואס האט זיך צוגאסען איבער זיין גאנצען הארצען פנים ביז אראב באדד, אויסגעשטאמלט:

— פון אונזערטוועגען, ר' חיים מאיר, וואלטען מיר נאך געווארט... וואס איז שייך!... און ר' חיים מאיר האט האלב אנגעבלאזען און האלב גוטהערציג געענטפערט:

— רייסען מיך דארף מען ניט... אויב ס'איז שווער צו ווארטען — קיין זאל מען דאוגען אהן מיר.. איך פאזוואליע...

נאטירליך, איז געווארען באלד א מהומה: דער גביר איז ברוגז. עס זיינען צו איהם צוגעגאנגען די שעהנערע בעלי־בתים, די פאר משכילים, דער מלמד וואס לערנט אויפ'ן הייכטיגען שטייגער מיט'ן „שפה חיה" און מיט די „ביינק", און יערער האט ארויסגעזאגט זיין מיינונג, וואס דער הויפט גראנק איז בעשטאנען אין דעם, אז פון זייער זייט וואלטען זיי נאך געווארט און געווארט, נאר אלץ צוליעב'ן שמש...

— און דער שמש — נאר וואו שמש, ווען שמש? ס'איז געשטאנען ביי דער בימה א מת ניט קיין שמש — א קלייניגקייט — איינגעריסען מיט'ן גביר!...

קומט אן פלוצלונג אין שטעדטעל א נייעס, אז מען האט

מאנכע האבען געדרונגען, אז ער פערמאגט צוויי הונדערט טויזענד, מאנכע הונדערט טויזענד קערבלעך; די פאר משכילים, וואס זיינע, געווען אפיקורסיש נעשטימט, האבען איהם אראבגענומען זעהר א גרויסע סומע און האבען איהם נאר איבערגעלאזט א 50 טויזענד קערבלעך. נאטירליך פלעגט מען ניט דערלאזען אזא'ן עולה און ענדליך פלעגען אפילו די פאר משכילים מאכען א פשרה און דערלעגען איהם נאך א 25 טויזענד און זאל דער עולם ניט בייז זיין.

דערפאר איז אבער ביי קיינעם קיין חלוקי דעות ניט נעווען וועגען וואס רטען אויפ'ן גביר מיט'ן דאוגען, דערפון האט מען אפילו נאר ניט גערעדט. זאל זיין אפילו, אז די משכילים זיינען גערעכט, אז ער פערמאגט מעהר ניט ווי 50 טויזענד — נו און 50 טויזענד וואלגערען זיך דען אין נאם? וואס רטען מוז מען אויך איהם סיי ווי סיי. ס'וואלט נאר קיינעם ניט איינגעפאלען, אפילו אין א שפאס, א זאג טהאן, זאל מען דאוגען אהן איהם. אין דער פראגע זיינען די דאוגער פון קליינעם בית־מדרש געווען אייניג. ס'האט זיך אפילו אמאל געפוגען איינער, חגן דער תבאוה העגדלער, אן עזות פנים. וואס האט געזאגט, אז ביז ברוך שאמר קען מען דאוגען אהן איהם, נאר דער עולם האט דאס אנגענומען פאר א האלבען שפאס און קיינער האט אפילו ניט געפוגען פאר נויטיג צו שפארען זיך אויף ניין. די זאך פערשטעהט זיך ממילא, און ביז ברוך שאמר קען מען דעם גביר לאזען אליין? מען וועט איהם דען צווינגען צו נאכיאגען דעם חזן, וועלכער וועט האלטען וויטער? וואס הייסט! עס איז שווין, אמת, געווען אמאל נענוג העזה וועז מען האט, נאכדעם, ווי דער זייגער האט געשלאגען 10 און דער גביר איז אלץ ניט געקומען, געשיקט דעם שמש צו איהם אהיים פרעגען: וואס איז די מעשה? מען איז דאך ניט מעהר ווי א מענש — א גביר קען דאך אויך חלילה וחס קראנק ווערען.. בפרט, אז דער גביר האט טאקי געהאט א שטיקעל פעהלער: ס'האט געהייסען: די דיקע

— עס שלאפט זיך עפעס ניט... — האט דער גביר, ווי ברונזליך. אבער געגנג פיין געענטפערט — בין פריה אויפגעשטאנען...

— וואס זאגט איהר, וואס עס טהוט זיך אזוינס אין רוסלאנד? עס קעהרט די וועלט! — האט חנן געוואלט הערען דעם גביר'ס מיינונג.

דער גביר האט מיט שטאלץ א הוסט געטהאן און געענטפערט:

— וואס זאל איך זאגען? — לייראקעס, יונגאטשעס, ווי ווילען איבערמאכען א וועלט...

דא האט שוין דער שמש זיך אריינגעמישט און, אמת, א ביסעל מיט הארץ־קלאפענדיש, אבער דאך געגנג קלאר ארויסגערערט:

— מען זאגט, עס זאל ווערען פריי...

דער גביר האט איהם קרום אנגעקוקט און גאר נישט געענטפערט...

מעהר רעש האט אנגעמאכט אין בית־מדרש דער אויפשטאנד אויף „פאטיאמקינס שיף".

— מען זאגט, אז מען גיט קאנסטיטוציע... — האט אייגער א זאג געטהאן.

— וואס הייסט מען גיט? — האט דער מלמד, וואס לערנט אויפ'ן נייעם שטייגער געענטפערט — מען נעהמט אליין.

— שוין חדיי פיערטעל אויף 9! — האט חנן דער תבואה העגדלער פלוצלונג אויסגערופען. — לאז מען זיך שטעלען דאוונען אהן איהם.. ווי פיעל איז דער שיעהר צו ווארטען אויף איהם?

— ווי איך בין א איד, ער איז נערעכט.

געוואָרפען א באָמבע אויף פּלעווען... אין מיטען וואָך נאָטירלעך אין מען פערזאָגט אין פּרנסה, לאָזט מען דו נייעם בעשפּרעכען די ווייבער און די בחורים'לעך: זיי האָבען ציים! שבת אבער קעהרט זיך דער קלייניער בית־מדרש, איבערהויפּט די פּאָר משכילים. זיי דרינגען אז איצט וועט ווערען פּריי...

דערהערט דאָס וואָרט פּריי, פּרעגט דער שמש, וואָס הייסט פּריי, מען וועט דען מענען האלטען שעקטען, אדער וואהנען אין דערפּער? לאכט זיך פּאנאנדער איין משכיל און זאָגט, אז פּריי הייסט אָהן א קיסר, און חנן דער עזות פּנים ערקלעהרט די פּרייהייט אויף זיין שטייגער און זאָגט ארויס זיין השערה אז פּריי הייסט, אז מען וועט אויפהערען וואָרטען אויפ'ן גביר מיט'ן דאוונען...

געזאָגט געוואָרען איז עס נאָטירלעך אין א שפּאס, נאָר עפּעס איצט איז דער שפּאס געפּעלען געוואָרען און דער שמש האָט זיך אנגערופען:

— איך זאָג אייך, ברידער, אז דאָס וואָלט געווען די גרעסטע ישועה...

און חאָטש דאָס איז פון שמש געווען די ערשטע ארויסטרעטונג קעגען גביר, האָט ער זיך נאָר ניט געשראָקען, אדרבא ער האָט באלד א שמעק טאבאק געגעבען און געזאָגט וויערער:

— ער זיצט שוין מיר אט־א־דא־א!...

דעם אנדערען שבת, האָט מען שוין געריידט וועגען דער גרויסער דעמאָנסטראציע וואָס איז געווען, ווי בעלי העגלות דערצעהלען, אין דער גובערניע...

—מען זאָגט, אז דער חיל בונטעווועט זיך אויך — האָט איין משכיל פון די פּאָר מיטגעטהיילט...

נאָר באלד איז אנגעקומען דער גביר.

— עפּעס פּריה זענט איהר היינט געקומען, ר' חיים מאיר? — האָט חנן דער עזות־פּנים א פּרעג געטהאָן, — ערשט ניין אזייגער...

דער ארעסטירטער קרעטער.

1.

פאר וואס מען האט איהם ארעסטירט, האט חיים בשום אופן ניט פערשטאנען. אנהערענדיג זיך א סך מעשיות פון בלבולים, האט איהם, אז ער האט דערזעהען אין האלבער נאכט א פולע שטוב מיט פאליציי, א קלאפ געטהאן גלייך אין קאפ: א בלבול! נאר, אז ער איז עטוואס נעקומען צו זיך, און האט זיך דערמאנט, אז היינטיגע צייטען נעהמט מען צו נאר פאר מאדנע חטאים. האט ער נענומען זוכען אין קאפ, וועלכען חטא פון די נייע איז ער בענאנגען. א גאנצען טאג זיצט ער אין טאבאק־קראם און מישט זיך ניט אין קיין זאך. אפשר האט ער זיך עפעס אויסגערעדט אנטקעגען דער מלוכה? ער וויים אבער זיכער, אז ניט; אז ער האלט נאר פאר דער מלוכה. פערקעהרט, ער האט די „היינטיגע" פיינט ווי א איד חזיר. אפשר איז ער בייא מנין, וואו ער דאוונט, צו „הנותן תשועה" ניט אויפגעשטאנען? ער וויים אבער זיכער, אז ביי איהם קען דאס ניט שרעפען. עהדער דער בעל תפלה הויבט נאך אן ארויסצוזינגען דעם „הנותן", שטעהט ער שוין גלייך אויף. אמת, אין מנין דאוונען נאר אייגענע מענשען. נאר וואס דארף ער זיצען, אז ער קען שטעהן, בפרט אז יעדער מלך האט א שר... היינט פאר וואס? וואס וויל מען פון איהם.

ער האט זיך געמוטיגט פערענטפערן פאר'ן וושאנדארמסקען אפיציער; געווייגט, געבעטען זיך. „איך האב א וויב, האט ער ג'טענה'ט... איך טהו נאר נישט... איך בין א קרעמער..." אויך האט ער אליין געהאלפען מאכען דעם „אביסק" און זעהר וויך און ערשט דערקלערט וואס עס בעדייט דאס לאנג בעשרייבען־בי־

— קאַנסטיטוציע איז קאַנסטיטוציע! — האָט איינער פון די משכילים אויסגערופען.

— פרייהייט איז פרייהייט! — האָט א צווייטער משכיל אונטערגעהאַלטען.

און חנן דער תבואה הענדלער האָט זיך געשטעלט ביי'ן עמוד און אויסגעזונגען די ברכות פון פּאַרענט און דער עולם האָט מיט א בעהאַלטענער שמחה, געמישט מיט נקמה־געפיהל, חויך נאָך יעדער ברכה געענטפערט:

— אמן!

אויפ'ן וועג האָט ער געפרובט מאכען מיט זיי א שמועס. ער האָט געוואוסט, אז העלפען וועט דאָס ניט, נאָר גלאָט נעהן און שווייגען פאסט ניט. זיי קענען נאָך מיינען, אז ער איז טאקי א פערביסענער יונג... און ער האָט ביי איינעם פון זיי א פרעג געטהאָן, צי ער איז א געבאָרענער א היענער...

— גאָר, גאָר, ניט גערעדט! — האָבען זיך ביידע גאָרא־דאָוויעס אויף איהם ארויפגעוואָרפען — מיר קענען אייך!...

„נאָר קאליע געמאכט!" — האָט ער זיך געמוסר'ט אין גערענק, און האָט בעשלאָסען, אז רעדען איז נאָך ערגער.

3.

אריינגעפיהרט און איבערגעלאָזען האָט מען איהם אין א קאמער, וואו עס זיינען געזעסען א גאנצע חברה.

יעדער האָט זיך צו איהם געוענדט מיט א פראגע, נאָר חיים האָט ניט אויסהערענדיג גלייך אבגעהאקט:

— דאָס איז על פי טעות... מען וועט מיר גלייך ארויס־לאָזען. איך בין ניט פון אייערע...

אויסרעדענדיג דאָס, אלס סגולה, אזוי ווי א שפרוך פאר מזיקים, האָט ער אבגעזוכט א ווינקעל און זיך אוועקגעזעצט.

די פאליטישע האָבען אויף איהם געקוקט און געשמייכעלט.

שפעטער אבער איז איהם נמאס געוואָרען זיצענדיג און צו איינעם, וואָס האָט איהם אויסגעווייזען מעהר „גזעזעצ" ווי די איבריגע, האָט ער זיך געוענדט מיט א שאלה: ווי איז דער דין, אז „מען איז דאָך ניט מעהר ווי א מענש"!...

יענער האָט איהם מיט א שמייכעל דערקלערט דעם דין. חיים האָט בעדאנקט און איז ווייטער שטום געוואָרען.

עס איז אבער איהם זעהר אומעטיג געוואָרען און פאר לייענגוויילע האָט ער זיך גענומען צוהערען צו די שמועסען.

כעל מיט ציפער און אותיות! „דאס איז חובות, וואשע וויסאקא בלאנארדיע, חובות!"... „א ביכעל מיט חובות — ווייטער נאר נישט". און אז דער אפיציער האט ארויסגענומען א פאפיראס צו פערדויכערען, האט ער גענומען זוכען א שוועבעל, אויף ניך אנגעצונדען און איהם אונטערגעטראגען. און דער נאך זיך איינ־ געבייגט... עס האט אבער נאר נישט געהאלפען.

— עס קען זיי, עס איז א טעות! — האט דער אפיציער ענדליך איהם ערקלערט,—אבער ארעסטירען דיך מוז איך...

2.

די נאכט האט ער איבערגענעכטיגט אין צירקעל. פאר איהם אין די אויגען האט מען געבראכט עפעס א גנב, וועלכען א דיקער גראדאוואי מיט ווייסע אויגען און סארע וואנסען האט מיט אכזריות געשלאגען. חיים האט דאס צוגעקוקט און וועלענדיג זיך אונטער'חנפה'נען דער גראדוואי, האט ער ge־ זאגט:

— גוט אזוי! ווייטער וועט ער ניט גנבה'נען.

— און דו ווער ביזט? — האט זיך צו איהם דער גראדא־ וואי א לאז געטהאן, מיט אן אויפגעהויבענער האנט.

— ניין, ניין! — איז חיים אבגעשפרונגען, — איך זיץ על פי טעות... על פי טעות...

— איך וועל דיר ווייזען על פי טעות! — האט דער גראא־ דאוואי איהם געדראהט, — מיש זיך ניט.

חיים האט זיך בעהאלטען אין א ווינקעל און האט ge־ נומען זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסגעלייזט צו ווערען פון די גוי'שע הענט.

אין דער פריה האבען איהם צוויי גראדאוויעם געפיהרט אין טורמע.

צעהלט ווי אזוי ער האט זיך ביי'ן אביסק געהאלטען, פארשענד געפרעגט.

— נישקשה, מען האט ביי מיר גענוג געפונען, — האט זיך חיים בעריהמט.

— וואס האט מען ביי אייך געפונען? — האבען אלע פון קאמער זיך נאהענט צוגערוקט צו איהם.

— איהר ווילט ווייסען — וואס?... ער האט זיך פערהאקט. ניט וויסענדיג וואס אזוינס צו זאגען...

— ברידער, ער איז א שפיאן! — האט איינער דעם צוויי־טען איינגערוימט אין אויער.

— אבער א גרויסער שוטה! — האט א דריטער שוין הויך געמאלדעט.

און פון דעם שמועס אן איז חיים וויעדער געבליבען אליין, ניט וויסענדיג ווי אזוי זיך צו האלטען סיי מיט די „חברים" און סיי מיט נאטשאלסטוועט....

די שמועסען זיינען איהם געווען פרעמד. אבער פעראינ־טערעסירט האָבען זיי איהם מיט זייער נייקייט און דרייסט־קייט. איבערהויפט איז איהם געפעלען ווי. אזוי איינער אן אכ־צעהניעהריגער בחור האָט הערצעהלט ווי ער האָט זיך געהאלטען ביי'ן אָביסק.

— אויך קיין פראגע ניט געענטפערט.

— און איהר האָט קיין מורא ניט געהאט ? — האָט זיך חיים ארויסגעכאפט מיט א פראגע, ערשטוינט פון דעם בחור'ס גבורה.

דער בחור האָט א שמייכעל געטהאָן און געענטפערט: אזוי־נע ווי איהר האָבען מורא...

חיים האָט זיך פערשעמט. ער האָט זיך דערמאנט, ווי אזוי ער האָט געווויינט פאר'ן אָפיציער, ווי אזוי ער האָט ג'חנפה'ט דעם גאראדאוואי אין צירקעל, און האָט אויסגעזוהן ביי זיך אין די אויגען אזוי קלײן, אזוי געפאלען.

— וואָס מיינט איהר — האָט ער זיך געגומען פערענט־פערן — א ווייב, צוויי קינדער... א קראָם...

דער יונגער בחור האָט זיך פון איהם מיט עקעל אבגע־קעהרט.

ער איז אין אזא לאגע אָבגעזעסען עטליכע טעג. אין די עטליכע טעג האָט ער א סך ערפאהרען. די מורא פון דער ערש־טער צייט איז אביסעל ביי איהם קלענער געוואָרען, איהם האָט נאָר געקרענקט, וואָס די חברה לייט ווייכען פון איהם.

— מען מוז זעהן מיט זיי אָנהויבען לעבען גוט ! — האָט ער בעשלאָסען. און האָט דעם בעשלוס געכשר'ט מיט א פסוק: עם חסיד תתחסד.

— וואָס מיינט איהר, ברידער, — האָט ער זיך צו די פאַ־ליטישע געווענדט, — אז איך זיץ חלילה פאר א גנבה...

— פאר וואָס דען ? — האָט דער בחור'ל, וואָס האָט דער־

דעלט זיינע מענשען ווי חברים. אזוי דערצעהלט מען וועגען איהם. וואָס איז שייך צו די שכירות צאָהלט ער יעדען אוינעם לויט די עהרליכקייט און לויט די קינדער וואָס דער „מענש" פער־מאָגט. אויף יעדע ניי־געבאָרענע קינד איז בערע ראָפאָפּאָרט מוסיף א פּאָר רובעל די וואָך, און אז העם „מענשען" קומט אוים חתונה צו מאכען א טאָכטער, גיט בערע ראָפאָפּאָרט דעם נדן... אזא קבלה האָט ער שוין פון זיין טאָטען וואָלף ראָפּאָ־פּאָרט, און וואָלף ראָפאָפּאָרט שטאָמט פון דעם גרויסען צדיק ר' משה ראָפאָפּאָרט...

פון אזוינע שמועסט מען ניט...

און נאָך בעסער פון אלע זיינע מענשען בעהאנדעלט ער טאקי מעגדיל טאמארקינ'ען. ערשטענס, איז מענדיל א גרויסער בעל חשבון, עס איז א סברא, אז ער קען אזש ביז אריבער תשבורת... דערצו איז ער בעהאוועגט אין „חכמת המדירה". מיט'ן אויג מעסט ער אוים וויפיעל „טפחים" א בוים האלט די דיק און וויפיעל די הויך. דערצו איז א סברא, אז מענדיל טא־מארקין איז ראָפאָפּאָרט'ס שטיקעל קרוב... אויף זיכער וויים מען ניט, נאָר שמועסען שמועסט מען יא...

אָנגעקומען צו ראָפאָפּאָרט'ן אין וואלד איז טאמארקין א יאָהר נאָך דער חתונה. נאָכדעם וויי זיין וויב זעלדע איז אויפ־געשטאנען פון ערשטען קינפעט מיט דעם ערשטען קינד — א מיידעלע... גאנץ שטערטעל איז דאמאָלס געגאנגען חאָדאָראָם: א קלייניקייט — אזא שטעלע...

זעלדע אליין איז אפילו די ערשטע צייט ניט געווען בע־זאָנדערס צופריערען, דען אויסער וואָס מענדיל איז א גערא־טענער, איז ער טאקי א פארשוין א מאן. זיינע אויגען שווארץ ווי די נאכט, די האָר פון פּעך און זיין פּנים קלאָר און קיי־לעכדיג... אויף די ליפען ליגט שטענדיג א גוטער, זיסער שמייכעלע... עס איז איהר געווען שווער צו שיידען זיך מיט איהם...

א פסח'דינער טאטע.

יעדער בעל הבית פון שטעדטעל האָט זיך געוואונשען צו האָבען אזא „שטעלע" ווי מענדיל טאמארקין. ערשטענס איז דאָס א בכבוד'יגע שטעלע: א „שאפער" אין א וואלד, צווייטענס, איז זיין בעל הבית ניט קיין אנדערער ווי דער גרויסער בערע ראפאפאָרט — א איד, וואָס פערמאָגט איבער א מיליאָן. ס'הייסט, מען קען דען וויסען וויפיעל אזא גביר פערמאָגט. אז די בעלי בתים פון ארום שטעדטעלע זיינען בעזונדערס גוט אויפגעלעגט, ווי למשל אין א יום טוב, קאָנען זיי זיך פערגינען אן דערלעגען איהם נאָך א מיליאָן. אָט ממש איינס־צוויי, אן בערע ראפאפאָרט פערמעגט שוין צוויי מיליאָן. אן עס טרעפט אז אן עקשן א בעל הבית שטעלט זיך איין אן ווי נישט אנ־דערש, אז בערע ראפאפאָרט זאָל פערמעגען דריי מיליאָן.

— איהר וועט ביי מיר נישט אוועקנעהמען! — טענה'ט איינגעשפאָרט דער עקשן — איך וויים פון א זיכערען ארט, אז בערע ראפאפאָרט פערמאָגט איבער דריי מיליאָן.

נאָר ניט אין דער עשירות פון בערע ראפאפאָרט בעשטעהט דאָס גליק צו זיין ביי איהם א מענש. בערע סוטינער, למשל, פערמאָגט ארום זיעבען־אכט מיליאָן אן אפשר מיט א סמי־טשיק, אן האנדעלט אויך מיט וועלדער אן פון דעסטוועגען איז ביי'ן דאָזיגען בערע סוטינער צו דיענען דוקא ניט קיין גרויסער יחוס. א מענש האלט זיך ביי איהם ניט מעהר ווי א האלב יאָהר, ער איז יעדען אידען חושד אין גנבה... אן די שכירות וואָס ער צאָהלט איז אויך גאָר ניט מעשה־גביר...

בערע ראפאפאָרט אבער איז א איד א בן־תורה אן בעהאנ־

זעלדען האָט עס זעהר פערדראָסען, אבער זי האָט ניט געהאט קיין העזה איהם אָבצוהאָלטען. און אזוי איז מענדיל געווען א גאנץ יום טוב כעהר פאר לייטען ווי פאר איהר און פאר'ן קינד...

מוצאי־יום־טוב האָט זיך שוין מענדיל געפאקט אין וועג... זעלדע איז געשטאַנען מיט אראָבגעלאָזטע הענד און געזיפצט.

— שוין פאָהרסטו אוועק?...

— יא, מיין גאָלד... דער סוחר האָט מיר אָנגעזאָגט אז גלייך נאָך יום טוב זאָל איך צוריק קומען אין וואלד. עס איז דאָ א סך, א סך ארבייט...

אין עטליכע מאָנאָט ארום איז זעלדע טראָגענדיג געווא־רען...

די שכנות פון גאם האָבען געקוקט אויף איהר און האָבען געשמייכעלט...

— דער מאן איז נישטא און זי, פונדעסטוועגען...

— וואָס הייסט — האָט בעמערקט א צווייטע שכנה — ער איז דאָך יום טוב געווען אין דער היים, געהעו ט א ביסעל?...

זעלדע האָט געוואוסט, אז מען רעדט וועגען איהר ניט קיין שלעכטס, אז מענדיל איז יום טוב געווען אין דער היים האָט דאָך דאָס גאנצע שטעדטיל געוואוסט, פונדעסטוועגען איז איהר „די לאנע" געווען ווי אונבעקוועם, און זי האָט זיך געשעהמט צו ווייזען אין גאם...

געהאָפט האָט זי אבער, אז וען זי וועט געלעגען ווערען, וועט ער קומען. עס וועט אפילו אויסקומען פאר יום טוב, אבער ער וועט מוזען קומען... און טאָמער א ברית?...

צום שלים־מזל אבער איז דאָס צווייטע קינד אויך געבא־רען געוואָרען א מיידעל... זעלדע האָט איהם געלאָזט טעלעג־ראפירען...

ער האָט געענטפערט צוריק מיט א טעלעגראמע, אז ער

אבער מענדל האט איהר געשריבען די ערשטע צייט אזוי־נע שהנע ברייוולעך, אז עס איז שוין כראי נעווען צו ליידען פון דער צושיידונג... מיט'ן מויל וואלט ער אזוינס איהר קיינמאל ניט געזאגט... אין יעדען בריף האט ער איהר געטרייסט, אז אויף פסח קומט ער צופאהרען. ער וואלט געקומען פריהער, אויף אן אנדער יום טוב, אבער דער סוחר ראפאפארט לאזט איהם ניט אב... ער איז זייז רעכטע האנד געווארען...

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האט די יונגע זעלדע נע־ווארט אויף דעם ערשטען יום־טוב.

ענדליך איז געקומען פסח און מיט דעם יום טוב — איהר מאן מענדיל...

נאכ'ן ערשטען שלום־עליכם (צוקושען זיך האט מען נישט געקאנט, ווייל א שכנה איז גראד געווען אין הויז), האט זעלדע אביסעל שעמעווידיג — וואס האט איהר אבער צוגעגעבען מיהר חן — אנגענומען מענדלין פאר'ן האנד, איהם צוגעפיהרט צום ווינקל אין געשטאנען אין ווינקל פון שלאף צימער און איהם אנגעווויזען אויפ'ן יאהריגען קינד, וואס איז געלעגען און זיך געשפיעלט מיט די קלייניע, צונויפגעלעגטע פויסטעלאך.

מענדל האט עס אנגעקוקט מיט א ליעבען שמייכעלע, גע־נומען עס אויף די הענד און לאכענדיג געזאגט:

— איך דערקען עס גאר ניט... אוועקפאהרענדיג איז עס געווען אלט אין נאנצען א מאנאט... ווי רופט מען זי... איך האב שוין פערגעסען...

— ניטעלקע הייסט זי... — האט די מוטער מיט שטראה־לענדע אויגען געענטפערט...

— אך, יא, ניטעלקע... נאך דיין באבע'ן, דאכט זיך...

— יא, — האט זעלדע מיט גרוים חן צוגעגעבען.

דער יום טוב איז אוועק אין אייליגניש. מענדל, וועלכער איז געווען א גאנץ גרויסער בעל משפחה, איז א גאנץ יום טוב געווען פערנומען מיט געהן צו־גאסט און אויפנעהמען געסט...

סוחר ראפאפּאָרט. האָט מעהר ווי איינמאָל אין יאָהר א היים נישט געקענט קומען, אויסער דאָס איינציגע מאָל ווען זעלדע האָט געבאָרען א אינגעלע, נאָכדעם ווי זי האָט שוין געבאָרען פּיער מיידעלעך...

דאָמאָלס איז ער געקומען בלויז צום ברית און האָט זיך שטאַרק משמח געווען און איז אבער באלד צוריק אוועקגעפאָהרען.

די איבריגע קינדער זיינען ביי איהר אבער אלץ מיידלעך געבאָרען געווארען... און צו די מיידעלס געבורט פלעגט מענדיל יוצא זיין מיט א „מזל־טוב" דורך א טעלעגראמע...

אויף אזא אופן איז אין פערלויף פון צוואנציג יאָהר מענדיל נעווען א טאטע פון דרייצעהן קינדער...

בעקומענדיג אן הוספה פון סוחר פאר יעדע ניי־געבאָרענע קינד, איז מענדיל'ס געהאלט געוואקסען אין די הונדערטער...

— אויב אזוי — האָבען די אריסע בעלי בתים געשמועסט צווישען זיך — איז שוין כדאי צו קינדלעך... א קליניגקייט, אז גאָר פאר יעדען קינד בעצאָהלט מען...

זעלדע איז אבער נישט געווען בעזאָנדערס צופריעדען... מענדיל קאָן גאָר נישט די קינדער... ער איז א יום־טוב'דיגער מאן און א פסח'דיגער טאטע... קומט צו פאָהרען אויף יום טוב, און צוקושענדיג זיך פריהער מיט איהר, נאָכדעם מיט די קינדער, וואָס דאָס עלטסטע איז שוין ביי ניינצעהן יאָהר, הויבט ער זיך אָן צו טומלען אין די נעמען...

— נו, וואָס מאכסטו, באסקעלע? — פרעגט ער דאָס 12־יעהריגע מיידעלע.

דאָס מיידעלע לאָזט אראָב די אויגעלאָך און שווייגט.

— פארוואָס־זשע שווייגסטו, באסקעלע? — נעהמט ער זי אָן פאר'ן בעקעלע.

— איך בין נישט באסקע — ענטפערט דאָס קינד נאָך מעהר פערשעמט.

ווינשט איהר א מזל־טוב און ער האָט איהר ארויסגעשיקט געלט.

און נאכדעם האָט ער איהר געשריעבען א לאנגען און א הייסען מרעף, און געטרייסט איהר, אז אויף פסח קומט ער צופאהרען.

קומענדיג אויף יום טוב האָט מענדיל שוין געטראָפען צוויי קינדער.. דאָס ערשטע, גיטעלקע, איז שוין ארומגענאנגען. אז ער האָט זי אבער דאָס ערשטע מאל געזומען אויף די הענד, האָט זיך דאָס קינד דערשראָקען פאר זיין שיואַרצען באָרד און גרויסע שוואַרצע אויגען... זי האָט ארויסגעלאָזט א שרעקליכען געווײַן און מענדיל האָט זי געמוזט אַבלאָזען צוריק מיט א זיפץ...

דאָס צווייטע קינד איז שוין געווען אלט ביי פינף וואָכען... זעלדע האָט מענדלען פערזיכערט, אז עס לאכט שוין. מענדיל האָט אַבער נישט געוואָלט גלויבען. ער האָט געוואָלט עס זעהן מיט זײַנע אייגענע אויגען. זעלדע האָט דאָס קינד געקיצעלט, געשמוטשערט צו איהר אויפ'ן קינדערשען לשון: אומזיסט אַבער, דאָס פינף־וואָכעדיגע מיידעלע איז געווען שטרענג ערנסט און קיין שום שמייכעל האָט זיך ניט בעוויזען אויף איהרע לי־פעלעך...

— זי וועט שוין שמייכלען... — האָט מענדיל זעלדען גע־טרייסט...

— נייַן, — האָט זעלדען באנג געטאָן — עס איז א פערדראָסיגע זאַך. אט דאָ ניט לאנג האָט זי ביי מיר געשמיי־כעלט... איצטער דוקא ניט...

—נו, קיין בייז נישט — האָט מענדיל זי ווידער בערוהיגט,— איך גלויב דיר...

און ער איז באלד ארוים אין צווייטען צימער.

אזוי האָבען זיך געצויגען יאָרען. מענדיל, א דאנק זיין וויכטיגע שטעלע, וואָס ער האָט פערטראָטען אין וואלד ביים

גבירה'שע מצה.

די ווירטהין איז אריין צורודערטערהייט אין „פּאַדריאד" און האָט אָנגעזאָגט:

— נאָך דעם געבעק וועט באקען פייגע חנה!

דער עולם „וועלגערין'ס" זיינען געבליבען ווי צוגעשמידט צו די ברעטער און האָבען פאר איבערראשונג א וואָרט נישט געקאָנט אויסרויידען. נאָר איין רעדלער האָט געהאט דאָס מוטה איבערצופרעגען:

— פייגע חנה?!

— יאָ, פייגע חנה! אין א פּאָר שעה ארום וועט זי דאָ זיין!

— אט, וועט זיין א „מתנה"! האָט ענדליך איין וועלגערין, גרונע די מלמד'קע, אויסגערופען, וועגרעגדיג זיך מיט א פרעהליך שיינעגדיג פּנים צו די איבעריגע וועלגערינס.

— יאָ, יאָ! — האָבען פיעלע בעשטעטינט. — א שפּאס אזא גבירטע!

און אין „פּאַדריאד" האָט אָנגעהויבען צו רודערן. יעדער האָט פריהער פּאַרגעזאָגט פיעל די גבירה פייגע חנה וועט „צוטהיילען".

— און איך זאָג אייך, — האָט בעריל דעם שניידערס ווייב געזאָגט,—אז זי וועט ניט געבען מעהר פּאר אנדערע בעל־בתים, מען קען זי, אז זי איז ניט קיין גרויסע געבערין.

— אז פּריידע זאָגט איז פערהאן וואָס צו הערען, האָט גרונע די מלמד'קע ניט געוואָלט איינשטימען — קיין געבערין איז

— וואָר־זשע דען ביזטו? — פרענט ער צוטומעלט.
— איך בין טעמע... טעמע רופט מען מיך.
— אה, יאָ, איך האָב מיך טאקע טוה געוואָנדערט... — פערענטפערט זיך מענדיל — אזוי, ביזטו טעמעלע, הייסט עס... וואָר־זשע איז באסקעלע?
עס לויפט צו א צווייטע מיידעלע, אינגער מיט א יאָהר, און פאלט צו צום טאטענס קניע.
— איך בין באסקעלע... מיך רופט מען באסקעלע...
— יאָ, יאָ, איך דערמאָהן זיך...
זעלדע שטעהט דערביי און ווישט זיך די אויגען:
— א טאטע, שטיינס געזאָגט, וויים נישט אפילו ווי אזוי מען רופט זיינע קינדער...
מענדיל ווערט גריהרט, נעהמט זי אָן גוטמוטיג פאר'ן האנד און ענטפערט:
— וואָס־זשע קען מען מאכען, מיין זעלדעלע... אבי דיין נאָמען וויים איך.
און דער יום־טוב'דינער מאָן צוקושט זיך מיט זיין ווייב. די קינדער קוקען אָן די סצענע פערוואונדערט:
—א פרעמדער איך קושט זייער מאמע...
און זיי צולויפען זיך פערשעמט אין די ווינקלעך...

נאר איין גרונע די מלמד'קע האָט זיך געהאלטען ביי איהר'ס, או „זי" וועט איבערלאָזען א שעהנע מתנה.

זי האָט שוין צוגעגרייט, ווי צו רעדען מיט דער גבירה, ווען יענע וועט צו איהר צוגעהן און וועט הייסען זי זאָל דינער וועלגערען:

— געזונדערהייט זאָלט איהר עסען — וועט זי איהר זאָגען, איך וועלגעד דאָך אזוי רין, אזוי רין...

ווינשעווען, קלערט זי, וועט זי אזוי:

— הלואי זאָלט איהר איבער א יאָהר דערלעבען און „לשנה הבאה בירושלים"...—זאָל די גבירה זעהן, או א וועלגערין, וויים אויך ווי צו ווינשעווען אויפ'ן גרויסען שטייגער... זי וועלגערט און שמייכעלט, ווי זי וואָלט א גוטען חלום געזעהן... דאָס הארץ ציטערט הייסליך... דאָס הארץ ערווארטעט גרויסע פאנטאסטישע גליקען: פייגע חנה... א גבירה... דריי רובל... אפשר פינף... אויך איהר חלק א גילדען צווויי... זי וועט קויפען א האלב זיידען טיכעל לכבוד פסח!...

דער קלומעק וואָס פאר דער גבירה'ס איז שוין געענדיגט, באלד וועט מען ברענגען דער גבירה'ס מעהל.

עס איז דריי דער זייגער בייטאָג. אין דער צייט ווארפט מען אן דעם אויוועז אויך דאָס ניי מיט האלץ, דאָס הייצען געדויערט אנדערהאלבען שעה און דאמאלס געהען די וועלגערינס און די איבעריגע ארבייטער פון פאָדריאד אהיים עסען, און עס בלייבט נאָך צייט אביסעל אבצורוהען זיך, כדי מען זאָל קענען ווייטער ארבייטען ביז שפעט אין דער נאכט. איצט אבער, ריכטענדיג זיך אויף דער גבירה'ס מצה, מאכט מען דאָס עסען בקיצור און מען קומט גלייך אין פאָדריאד צוגרייטען זיך צו דער גבירה'ס מצה.

די בעל־הבית'טע פון "פאָדריאד" גיט ארויס א שטרענ־

זי טאקי ניט, אבער פּאַרט אזא גבירה, ווי וועט איהר אַנשטעהן צו געבען די וועלגערינעם וויניגער ווי דריי רובל.

— ממה נפשך, אז מיר וועלען לעבען וועלען מיר עסען,— האָט דער רעדלער, א יונג־בלאם בחור'ל, זיך נעוויצעלט.

דער זעצער, וועלכער האָט די גאנצע צייט פון דעם טור מעל ביי'ן אויוון ערנסט געארבייט, גלייך ווי צו איהם וואלט די גאנצע זאך ניט שייך נעווען, האָט ענדלעך זיך ניט איינגעהאלטען, ער האָט זיך נעווענדעט צו די וועלגער, האלטענדיג אין האנד א פּאָר טרוקענע מצות:

— פרעהט זיך, פרעהט זיך! — האָט ער נערעדט מיט א טאָן, אין וועלכען עס האָט געקלונגען איראָניע און פּעסימיזם— פּרעהט זיך, קינדער! איהר וועט דאנקען גאָט, אז איהר וועט ארויס לעבעדיג פון איהדע הענד; זי וועט אייך פּערמוטשען! דאָ וועט זי זאָגען, די מצות זיינען צו גרויס, דאָ — צו גראָב, שיטער נערעדעלט, פערברענט...

ער איז אין כעס געוואָרען און האָט זיך אַבגעהאקט, ווי ער וואלט ש ו י ן ערקונדיגט זיך, אז אזוי וועט טאקי זיין, און צוגעהענדיג צום בלעך און ארויפכאפענדיג אויפ'ן „זעיך־שטעקען" א פּאָר מצות, האָט ער וויטער געזאָגט:

— איך קען זיי!... כאפט זיי דער רוח. איך האָב זיי פּיינד די רייכע...

ביי'ן לעצטען וואָרט „רייכע" האָט ער מיט כונה אויסגעשפּייט, ווי א פרומער איד צו „עלינו".

דעם זעצער'ס בייזער טאָן און די גיפטיגע ווערטער האָבען זעהר ניט גוט נעווירקט אויף אלע ארבייטער אין „פּאַדריאד". דאָס קליין אינגעלע, „דער שיטער", וועלכער איז נעשטאנען ביים זאק מעהל אויסגעשמירט ווי א רוח, האָט אויסגעשטעלט דערשראָקען זיינע שוואַרצע אויגעלעך און עס האָט זיך געדאכט, אז ער בעט זיך ביי'ן זעצער:

— שרעק מיך נישט, איך האָב מורא!...

ארויסנעהמענדיג דעם קאפ צוריק פרעגט זי דעם זעצער צו־טראגענערהייט:

— זאגט מיר ר' חיים, טרוקענע העלצלעך האט איהר נעגוג?...

— איך האב, איך האב! — רעדט ארויס דער זעצער, ווי מיט גדלות און מיט כעס צוזאמען.

— זעהט־זשע! — מאכט איהם די ווירטהין מיט'ן פינגער, און געהט אייליגענדיג ארויס. ווייזט אויס, אז זי האט נאך פיעל ארבייט, וואס זיינען שייך צו דער גבירה'ס מצה.

און דער „פאדריאר" העבט זיך אין דער לופטען: מען שאבט די ברעטער, די קאטשעלקעס; דער רעדלער „שטעלט אן" דאס זיידענע רעדעל, ער קוקט צי האט זי נישט קיין פגימה, די מצות זאלען זיך ניט רייסען. גרונע די מלמד'קע לויפט אום פערשמייעט און זוכט א בעסערע קאטשעלקע, עס זאל זיך בעסער וועלגערען, זי בעמערקט ביי פרעידע דעם שניידשרם אונטער'ן ארעם אזא קאטשעלקע, וועלכע זי דארף; זי חנפה'ט זיך צו איהר און לעגט פאר מאכען א חלוף, נאר יענע דאנקט איהר זעהר פאר דער טובה און ווייל ניט הערען. דער זעצער קעהרט מיט א פערפלאמט־פנים דעם אויוועג, ער האט מורא עס זאל ניט זיין צו הייס, ער איז אין כעס און ווער עס געהט פערביי טרייבט ער מיט קולות:

— שטעהט מיר ניט אויפ'ן וועג — צום טייוועל געהט מיט „איהר" אין איינעם...

נאר אט טראגט אריין דער טרעגער דעם נייעם קלומעק מעהל — דער גביר'טעם מעהל... עס ווערען אלע שטיל; אויפ'ן טרעגער קוקט מען מיט דרך ארץ, מען לאזט איהם ברייט דעם וועג און עס איז איהם פערשפארט צו שרייען, ווי ביי אנדערע קלומעקעס: היט זיך, לאזט!... אפילו אויפ'ן זאק מעהל קוקט מען מיט דרך ארץ. גרונע די מלמד'קע געהט צו און ווייל מאכען

גען בעפעהל, אז מען זאל „גוט־גוט" (די ווערטער „גוט־גוט" דריקט זי צו) אבשאבען די ברעטער, די קאטשעלקעס, מען זאל גוט צו וואשען די הענד, רייניג פארטיכער אנטהאן און מען זאל ניט ריידען קיין גראבע רעד בשעת פייגע חנה וועט דא זיין און מען זאל קיין לעדעליך ניט זינגען...

— עס עקט זיך נאר די וועלט! — שפייט אוים דער זעצער, האטש אלע מאל פראטעסטירט ער אליין, אז מען זינגט ליעדער ביי'ן וועלגערען.

— אודאי ניט, — האפט זיך ארויס ערונע די מלמד'קע, ווי אנגעצונדען, — „ער" מיינט, אז חנה פייגע איז אזוי ווי אן אנדערע, אבי ווער...

— און דו, — וועגדעט זיך די בעל־הבית'טע צום רעד־לער, ניט ענטפערענדיג דעם זעצער,—זאלסט ניט מאכען קיין „מחזקות" מיט ציפקעלע דער וועלגערין, בשעת זי דערלאנגט דיר צום בלעך א מצה.

— שא, וואס ווילט איהר פון מיר! — שרייט אוים ציפקעלע, א יונג־מיידעל מיט פערנאנדערגעוואלפענע שוואלצע האר איבער די פלייצעס — שוין גאר צו מיר זיך צוגעטשעפעט!

די בעל־הבית'טע, ווי עס ווייזט אוים, דערשרעקט זיך ניט פאר ציפקעלעס שרייען, זי וועגדט זיך נלייך צו איהר און מוסר'ט איהר:

— עס וואלט ניט שאדען, נישקשה, אז דו וואלסט די האר פערפלעכטען צו דער גבירה'ס מצה, דער רעדלער וועט דיך אזוי אויך האלד האבען...

דערויף וויל שוין דער רעדלער עפעס ענטפערען, נאר די בעל־הבית'טע לאזט זיך אייליגדיג צום טהיר, ביי'ן טהיר אבער דערמאנט זי זיך עפעס, זי קעהרט זיך אום צוריק, געהט צו צום אויוועז, קריכט אריין מיט א האלבען קאפ אהין און

— שא, שא! זאל איך אזוי געזונד זיין, איצטער געהט זי טאקי אויך אן אמת. — זאגט אן א צווייטע וועלגערין.

אלע ווערען שטיל.

עס עפענט זיך די טהיר און עס געהט אריין די גבירה פייגע חנה, א הויכע דיקע פרוי מיט א שהען־קייל־עכדיגען־פנים, מיט א פאר שהענע נאר שטרענגע אויגען. אריינגעהענדיג ווארפט זי א פאר שטרענגע בליקען אויף די וועלגשל און נאך דעם זאגט זי מיט א טאן פון א גענעראל, וואס „זדאראוועט" זיך מיט זיינע סאלדאטען:

— גאט העלף אייך, ווייבער!

— שהען־דאנק, שהען־דאנק! — ענטפערען צוויי מאל די וועלגער: איין מאל — אן ענטפער אויף איהר וואונש און דאס צווייטע מאל — דערפאר וואס זי איז א גבירה.

די בעל־הבית'טע לויפט אריין דערשראקען, וואס זי האט ניט אבגעהיט דאס קומען פון דער גבירה. זי פערענטפערט זיך פאר איהר:

— עס איז אזוי פיעל ארבייט, אזוי פיעל ארבייט! א קליי־ניגקייט מען האט צו טהאן מיט מצה! זייט מוחל, זייט מוחל!..

די גבירה ענטפערט איהר דערויף ניט, זי געהט נאר צום אויוועז א קוק טהאן.

— דער זעצער פערברענט חאטש ניט? — פרעגט זי וועכרענדיג זיך צו דער בעל־הבית'טע, חאטש דער זעצער שטעהט דערבי. ער פיהלט זיך דערפון בעליידיגט: „וואס, ביי מיר קען זי ניט פרעגען!" קאכט אין איהם דאס הארץ — א גרויסע יחסנ'טע... איהם וויל זיך זידלען און פאר כעס ווארפט ער אריין אין אויוועז א העלצעל.

און די בעל־הבית'טע דערשרעקט זיך פאר דער גבירה'ס פראגע און זי צע'טענה'ט זיך:

— וועה צו מיר! וואס רעדט איהר! זאלט איהר געזונד זיין, נאט איז מיט אייך, וואס הייסט פערברענען, מען פער־

אויפ'ן פינגער א „פראבע טייגעל" צי קלעפט זיך דאס מעהל ניט, נאר דאס „שיטערל" טרייבט זי.

— געהט, געהט! — שרייט ער מיט נאוה, עס איז ניט אייער דאגה, עס איז דער גביר'טעס מעהל...

דער קליינער שיטער פיהלט שוין, ווי א גרויסער, וואס א גביר'טע בעדייט. זיין קליין קעפעלע, שטעהענדיג ביי'ן זאק מעהל, ארבייט שוין, פיעל וועט איהם די גבירה איבערלאזען. פאר איהם איז דאס איבערלאזען מעהר וויכטיג ווי פאר אנ'אנדער ארבייטער אין פאדריאר, ווייל קיין שכירות נעהמט ער ניט. זיינע שכירות איז נאר „דאס מאכען". —

— נו, פון מיינטוועגען מעג זי שוין קומען! — שרייט פלוצים פרעהליך אויס גרונע די מלמד'קע. זי האט געפונען א קאטשעלקע ווי זי האט געוואלט. פונקט ווי פאר דער גבירה'ס מצה.

— ווען וועט זי שוין טאקע קומען? — פרעגען אלע אונ־ געדולדיג: אלע זיינען שוין פערטיג.

— זי האט זיך אודאי גאר פערגעסען! — ברומט דער זעצער אין כעס.

— שא, זי געהט! — זאגט אן ציפקע די וועלגערין, וועל־ כע האט געקוקט אין פענסטער.

— וואס העדסטו?

— חא, חא, חא — צעלאכט זיך באלד ציפקעלע, — אב־ גענארט!

— חצופה! — זידעלט גרונע די מלמד'קע — דאס בלוט איז מיר אייגנעפאלען:

— גרונע, וואס האט איהר זיך דערשראקען? — לאכט ציפקעלע.

— דערשראקען? א האר אויך ניט. נאר צי אזוי שרייט מען. — זי שעמט זיך פאר איהרע אייגענע וועדטער.

אויף די וועלגער פאלט אן א שרעק, גרונע די מלמד'ס האט שוין ניט אין זינען צו רעדען מיט איהר, זי דאנקט גאט, אז „זי" טשעפעט איהר ניט, זי סטארעט זיך נאר וואס בעסער צו וועלגערן און אז די מצה געהט ארוים געראטהען הויבט זי איהר אויף אויף דער קאטשעלקע, כדי די גבירה'טע זאל זעהן, ווי גוט...

נאר — דאנקען גאט — דאס באקען ענדיגט זיך! אלע ארבייטער פון „פאדריאר", אויסער'ן זעצער, ווערען פרעהלי־כער; ארבאב אוא בארג — אוא שרעק; די מצות זיינען אויף „חדושים", ווי די בעל־הבית'טע פון פאדריאד דריקט זיך אוים.

— נאר געזונטערהייט צו עסען, — שמייכעלט די בעל־הבית'טע אונטערטראגענדיג דער גביר'טע א פאר מצות.—איהר זעהט ווי עס שפיגעלט!

די גביר'טע געהט אליין צו צום בעט וואו מען ווארפט די מצה. זי בעטראכט און עס איז קענטיג, אז זי ווייל עפעס אויסזעצען א חסרון, נאר זי קען לייכט ניט געפינען. און זי איז דערפאר ווי אונצופריעדען, ענטפערט ניט דער בעל־הבית'טע, ווען יענע לויבט: עבדליך ווערט זי ווי פרעהליכער, זי בעמערקט:

— צו שיטער גערעדעלט...

דער רעדלער דערשרעקט זיך אוון, א בלאסער, גיעט ער איהר, ווי ווייט מעגליך ערעל, צו פערשטעהן, אז נעריכטער רעד־לען האט מען שוין ניט געקענט: עס וואלטען זיך די מצות צע־ריסען.

— אז דו וואלסט וועלען, למשל, וואלסטו געקענט גע־דיכטער רעדלען.

דער רעדלער איז געבליבען אהן ווערטער, — צי האט איהם פאדרדראסען, וואס זיין מיה, זיין סטראניע איז נישט אנגע־לעגט, צי ער האט זיך בעליידיגט, וואס זי האט איהם, א צוואנ־ציג־יאהריגען, „דו" גענאגט — ווער קען עס ווייסען?...

דער טרענער לעגט אריין די מצות פון בעט אין צוויי

ברענט ביי אונז קיינעמס מצה ניט, בפרט אייערע... עס נעהט ארויס מצה ווי אויף דער זון געבאקט!...

— נעדענקט־זשע — שמייכעלט די גבירטע.

— א שאלה א ביסעל: — ענטפערט די בעל־הבית'טע צו־פריעדען פון דער גבירטעס שמייכעל.

פייגע חנה נעהט צו צו די וועלנער, די ווירטהין נעהט איהר הינטען נאך און ווינקט עפעס צו א וועלנערין, יענע פערשטעהט ניט, וואס זי מיינט און שרעקט זיך.

— אט — א גולם! — רוימט איהר איין אויפ'ן אויער די בעל־הבית'טע, זעהענדיג, אז מיט'ן וואונק קען זי נאר נישט מאכען — פערשפילע דאס יאקעל!...

דאס באקען הייבט זיך אן.

גרונע די מלמד'קע האט זיך נעפלייסט אוועקצושטעלען זיך נעבען דער גבירה'טע, אפשר וועט איהר נעראטהען צו פער־נאנדערערדען זיך מיט איהר און אויספערצעהלען פאר איהר איהר ארעם־לעבען, און זי וועט איהר אליין א שעהנערע מתנה איבערלאזען. זי וואנדערט אויף דער גבירה אויגען, חנ'ט זיך, קוקט איהר אין פנים און שמייכעלט חנפה'דיג, נאר רעדען עפעס האט זי קיין מוטה ניט, „אז זי וועט אנהייבען רעדען, דאמאלס" קלערט זי און וואנדערט...

די גבירה זעצט זיך אויף א שטוהל ביי דער „מיידע" און טהיילט די טיגלעך.

טיגלעך גיט זי קלייניע, כדי די מצות זאלען דינער זיין. זי קנעט מיט דער קאטשעלקע די „מיידע" און קוקט, צי מאכט מען ניט פון צוויי אייגע. איהר דאכט אז יא און זי צעבייזערט זיך:

— ווייבלעך, מיידלעך — מאכט ניט פון צוויי אייגע!

— ווער? — דערשרעקען זיך אלע און מען קוקט זיך איבער.

— עס קען זיין, איך האב א טעות נעהאט, מיר האט זיך אבנעדאכט. — זאגט די גבירה'טע קאלטבלוטיג.

— ווי פיעל, ווי פיעל! — קלינגען די פראגען נאך איהר ארויסגאנג.

יעדער האפט זיך צו בעטראכטען די מטבעות און עס ווערט א געפילדערטי:

— אוי, וואס פאר א חזיר דאס איז — די וועלגערינס האט זי בלויז איין רובל געלאזען — פאר 18 וועלגערינס אי ז רובל!...

— כדאי נעווען זיך צו מאטערען אזוי!

— אזוי נערדעקסעלט איהרע מצה!

— א גביר'טע האט מזל!

— וואס האב איך אייך געזאגט — שרייט דער זעצער— מיר האט זי, דער חזיר, א גילדען געלאזען.

— מיר דאס אויך ניט! — קלאגט זיך דער רעדלער — א זילבערנע נרייוע האט זי מיר אריינגעווארפט.

— גיעב א קוק, צי ניט קיין גלאטע,—לאכט דער זעצער.

— הערט איהר, קינדער, מישט זיך אריין די בעל־הבית'טע ווי א חברטאריין — זי האט ביי מיר דאס ערשטע מאל געבאקט און זאל עס זיין דאס לעצטע מאל. איך פערדיען פון איהר גאר נישט. פאר דער צייט וואס איהרע מצה האט זיך געבאקט, האב איך געקענט צוויי געבעקס אבבאקען, און צאהלען האט זי גע־צאהלט סך־הכל מיט א גילדען טיערער אויפ'ן פוד, און רער מיט איהר האט זי מיר גליקליך געמאכט!

אין פאדריאר ווערט פרעהליך, דער עולם הויבט אן צו קריטיזירען פייגע חנה'ן — עס שיטען זיך ווערטלעך און ווייצ־לעך און די בעל־הבית'טע קוועלט.

— א חכם איז דער זעצער — לויבען אלע — ער האט טאקי פריהער געזאגט.

דעם זעצער טהוט הנאה דער קאמפלימענט — „וואס דען" קלערט ער — „גלעך האבען זיי און שכל איז ביי מיר", ער וויל עפעס זאגען, נאר עס האט זיך פלוצים דערהערט א געוויין.

גרויסע קוישען, געפֿלאַכטען פון דינע קין. ער לעגט זיי פּאַרזיכ־
טיג, זיי זאַלען זיך ניט ברעכען, עס געלינגט איהם דאָך ניט, די
מצות זיינען אזוי גערַאטהען־טרוקען. אז זיי ברעכען זיך לי־
גענדיג שוין אין קויש, פייגע חנה צעשרייט זיך אויף דעם
טרענער:

— גוטן! עס וועט דאָך מיר אויף קדוש איין נאנצע מצה
ניט בלייבען.

דאָס קליין־געבויגען אידעל, דער טרענער, ווערט קלענער
און געבויגענער. ער וויל איהר זאָגען, אז ער איז ניט שולדיג,
נאָר א קוק טהוענדיג אויף איהר, פאלט איהם איין די דמים און
שטיל, מיט מעהר פּאַרזיכטיגקייט, לעגט ער איבער...

נאָר דאָס איבערלעגען איז שוין אויך פּאַרטיג. די צוויי
גרויסע קוישען זיינען פול, דער טרענער שטעהט גרייט צו נעה־
מען זיי טראָגען, ווי די גבירה וועט נאָר פון מויל אויסרעדען.

זי הויבט זיך אָן פערנאַנדער צאָהלען מיט דער ווירטהין.

אלע איבעריגע אין פּאַדריאד ווארטען. די הערצער קלאָ־
פּען — פיעל וועט זי לאָזען?... אויסער וואָס פאר די אָרימע
איז יעדע קאָפּיקע נייטהיג, איז זיי אויך אינטערעסאנט צו ווי־
סען: ווי פיעל?...

אבצאָהלענדיג דער בעל־הבית'טע, העבט זי אָן טהיילען די
ארבייטער. זי טהיילט מיט גדלות, כלומר'שט ניט געצעהלטער־
הייט. עס ווערט א געווינשעריי ביז'ן הימעל, עס פליהען מיליא־
נען געלד... הונדערטער יאָהר לעבען, געזונד, נחת פון קינדער.
נאָר די ברכה, וואָס גרונע די מלמד'קע האָט מכין געווען פרי־
הער. „לשנה הבאה בירושלים", איז ביי איהר אזוי נעבליבען;
עס איז עפּעס ניט אויסגעקומען צו זאָגען. עס האָט זיך איהר
געדאכט, אז עס וואלט נעווען, ווי א הוסט אין א קרענק...

— א דאנה מיר — טרייסט זי זיך אין נעדאנק — מעהר
קיין צער ניט האָבען!...

די גבירה געהט ארוים.

קער צעוויינט, אין ער צו איהם צוגענאנגען, א גלעט געטהאן איהם איבער'ן קעפּל אוּן האָט, בעמיהענדיג זיך צו שמייכלען, געזאגט:

— וויין ניט, נאָרעלע! פּאר דיר האָט זי ביי מיר איבערגעלאָזען א צעהנערל, — נא!

ביי די וועלט האָט ער איהם אין העכסטע אריינגעקוקט פּינף קאָפּיקעס.

די וועלגערינס האָבען זיך צוגעקוקט. גרונע די מלמד'קע האָט געוואָלט שוין קריטיזירען: „אן אָרימאן איז א בעל צדקה", נאָר א קוק טהוענדיג אויף'ן יתום'לס פערווייניטען פּנים, האָט זיך איהר דער צונג ניט געקערעוועט אויסצורעדען א וואָרט, שטיל נאָר האָט זי א קרעכץ געטהאן:

— געוואלט, רבונו של עולם! פּאר וואָס קומט דאָס זיי?!..

— שא, וער ווייסט דאס? — האבען אלע זיך פער־וואונדערט. מען האט זיך אומגעקוקט און מען האט דערזעהן ווי אין א ווינקעלע אנגעשפארט דאס קעפעל אן וואנד שטעהט דאס שיטערעל און ווייסט ביטער, רייבענדיג מיט'ן האנד די נא־סע אויגען און פערשמוצענדיג זיך דאס פנים.

— וואס ווייסטו, יענקעלע, וואס איז? — האבען אלע זיך צו איהם א לאז געטהאן.

— מיר... האט זי... גאר נישט געלאזען... — האט ער קוים ארויסגעבראכט.

— אוי, זאל נאך איהר א קלאג פארגעהן! — האט זיך גלייך ארויסגעריסען פון יעדערענס מויל.

— ווי זי האט פערגעסען אן דעם יתום'ל, אזוי זאל גאט אן איהרע קינדער פערגעסען — האבען אנדערע געשאלטען.

די קללות זיינען געווען ערנסטע, הערצליכע; קוקענדיג אויף זיי, ווען זיי האבען געשאלטען, האט זיך געראכט, אז זיי וואלטען גליקליך געווען, ווען עמיצער וואלט זיי צוזאגען, אז די קללות וועלען מקוים ווערען.

— וואס ביזטו אליין ניט צוגענאנגען, שוטה! — מוסר'ט איהם ווייך די בעל־הבית'טע.

— איך האב פאר איהר מורא געהאט! — כליפעט דאס יתום'ל.

— פאר אלעמען האט ער ניט קיין מורא, נאר פאר איהר— שטראפט ווייטער די בעל־הבית'טע. — דו זעהסט אלעמען גיעט „זי" און דיר ניט, געהט מען צו און מען זאגט „זייט מוחל, מיר האט איהר פערגעסען"... ווי דען?...

אין דער צייט ווען די בעל־הבית'טע האט גערעדט, איז דער זעצער געשטאנען און געקוקט מיט אויגען פערלאפענע מיט בלוט; ער האט צוואמעגעדריקט די פויסטען און געהויבען זיי אין דער לופט, ווי ער וואלט זיך געוואלט שלאגען; נאר אז דאס יתום'ל האט זיך נאך דער בעל־הבית'טעס רער, שטאר־

האבען אבער די לעצטע יאהרען חנן'ס מסחרים אזוי שלעכט אננעהויבען צו גיהן, או צייטענווייז איז איהם א שאד געווען אן ארימאן א שטיקעל ברויט צו געבען. און וואונדערליך: דוקא אין די שווערע צייטען האט ער געפיהלט, אז יערער ארימאן ווערט איהם פעהענטשער. על כל פנים האט ער שוין זיכער געגלויבט, או די אלע ארימע לייט זיינען זיינע ברידער, נעהערען צו דער אומה אידען...

און איינמאל, ווען ביי חנן'ען איז שפייכלער איז קיין קערענדעל תבואה ניט געווען, איז שטוב קיין גראשען נעלד ניט און נאר א האלבער לאבען שווארץ ברויט איז געלעגען אויפ'ן נאקעטען טיש, ווי א בייזער עדות אויף דעם ווילדען דלות, איז אריין אן ארימאן, זיך געשטעלט ביים טהיר און מיט א געברא־כענעם קול, שטיל און ווי שעמעווריג אויסגעברומט:

— קאנט איהר עפעס שענקען?

אזא מין ווענדען זיך פון אן ארימאן איז איהם געווען מאד־נע אומבעקאנט, און די דאזיגע נייע שאלה האט איהם עפעס ווי געשראקען און מיט געפאלענקייט האט ער געענטפערט:

— א שטיקעל ברויט, ר' איד, אויב איהר ווילט.

— א שטיקעל ברויט איז אויך גוט... — האט דער ארימאן שוין דרייסטער געענטפערט.

חנן האט איהם אליין אבגעשניטען א שטיק ברויט, בע־טראכט אין האנד די וואג און האט משער געווען, אז עס וועט זיין אודאי א האלב פונט. צופריעדען האט ער עס דערלאנגט דעם ארימאן צום טהיר און עס איז געווען קענטיג, אז דער ארימאן וויל עפעס רערען. חנן האט אבער פאר א שמועס מורא געהאט, ניט וויסענדיג אליין פארוואס און האט זיך אבגעקעהרט פון איהם...

פון דעם טאג אן האט זיך חנן שטארק געגומען אינטערע־סירען מיט ירימע לייט און פלענט פון צייט צו צייט א מורמעל טהאן, ווי פאר זיך.

אַרימע לייט.

אויף די אַרימע לייט, וואָס קומען יעדען טאָג צעהנדליגער נאָך א נרבה, האָט חנן דער תבואה־הענדלער שטענדיג געקוקט, ווי אויף א בעזונדערע אומה, חאָטש אויסער אידישע אַרימע־לייט פלעגען אין זיין שטיבעל קיין אנדערע ניט אריינקומען. זייער נאנצער הילוך, זייער האלטען זיך, זייערע אלע פאָסטעמקעם האָבען געטראָגען א חאראקטער פון א פרעמד, ווייט פאָלק. א חרוש נאָר, וואָס רעדען רעדען זיי דוקא אידיש...

חנן איז ניט געווען קיין גוטהערציגער, אלענפאלס איז עס פון זיינע בענעהמונגען ניט געווען קענטיג. שטענדיג א פערטראָגענער, א בייזער, א צורייצטער פון שלעכטע, ניט־גערָאטענע מסחרים, פלעגט ער זיצען אין שטיבעל, שוין אפילו אין די רוהיגע מינוטען, ווי א ברוגז'ער אויף וועלט און מענשען. אז עס פלעגט אריינקומען אן אַרימאן, פלעגט ער זיך בייז וועגרען צו איינעם פון די הויזיגע:

— גיעב איהם שוין א שטיקעל ברויט און זאָל ער גענוג.

און אז דער אַרימאן פלעגט נעהערען צו דער אריסטאָקראַטיע, וואָס געהען אָהן טאָרבעם און נעהמען בלויז מזומן, פלעגט ער וועדען אן אויפגעקאָכטער.

— ער וויל ניט, ווי ער וויל זיך...

און נאָכהער פלעגט ער א צורייצטער מורמלען:

— ברויט איז זיי שלעכט, דוקא א גראָשען !...

אַבוואָרטשענדיג א וויילע אויפ'ן אריסטאָקראָטישען אַרימאן, פלעגט גלייך א מסחר־מחשבה פערטריבען דעם נעדאנק וועגען אַרימאן און חנן פלעגט פערגעסען דאָס פאָרגעקומענע.

— צו־פוס געהן איז גאנץ ווייט... — האָט דער אָרימאן געענטפערט מיט א ווייכען שמייכעלע...

חנן האָט איהם וויעדער בעקוקט, געפונען, אז די קאָפּאָטע איז פונקט ווי זיינע, נאָר די קנעפּלעך זיינען אביסעל גרעסער ווי ביי איהם... האָט ער א הוסט געטהאָן און ווייטער געפרעגט:

— שוין לאנג, אז איהר זענט אין אזא מעמד?...

— שוין שהנע עטלעכע יאָהר... — האָט דער אָרימאן געענטפערט און אין זיין ענטפער האָט געקלונגען א מין שטאָלץ...

— איהר האָט א ווייב און קינדער? — האָט חנן ווייטער געפרעגט:

— עס איז דא א ווייב און קינדערלעך, זאָלען געזונד זיין און מען וואָרט אויפ'ן שפייזער...

— וואָס זענט איהר אמאָל געווען?

„ער וועט געווים ענטפערען א תבואה־הענדלער" — האָט זיך חנן געשראָקען.

און ניט אומזיסט, דער אָרימאן האָט וויעדער מיט שטאָלץ געענטפערט:

— געהאנדעלט מיט תבואה... געווען א סוחר...

איצט האָט שוין חנן געווואוסט דעם גאנצען סוד, די צוקונפט האָט איהם ערשיינט אהן א שלייער און ער איז ווי רוהיגער געוואָרען...

— יעדער איד איז ניט בעוואַרענט פון נעהן איבער די הייזער...

נאָך דעם דאָזיגען גראַנק פלעגט ער זיך צוזיפצען און עס האָט אויסגעוויזען, אז אין עצם איז דאָס ניט אזוי שרעקלעך...

און וואָס טהוט מאקי א איד — האָט זיך אוינמאל חנן פערטראכט — אז די געשעפטען געהען אוועק אין דר׳ערד און עס איז נימאָ פון וואנען צו לעבען?... טאָ וואָס טהוט מען?

„מען גהט איבער די הייזער!" — האָט אים ווי א קלוגע געטהאָן אין די אויערען.

גראָד האָט זיך געעפענט די טהיר און עס איז אריינגעקומען אן ארימאן, א איד פון א יאָהר זעכציג. חנן האָט אים גענוי בעטראכט און ער האָט בעמערקט, אז דער ארימאן טראָגט פונקט אזא קאפאָטע, ווי זיינע... איין קאלויער און איין שניט... ער האָט א שוידער געטהאָן.

צו דעם דאָזיגען ארימאן האָט אים עפעס א ציה גענטהאָן: קיין ברויט וועט ער אים ניט געבען: ער ווי׳ל אים ניט מבזה זיין: ער טראָגט אזא קאפאָטע, ווי זיינע... ער וועט אים געבען א גראָשען, וועלכער ליגט גראָד אויפ׳ן קוימען, א רעשט פון נעכטיגע „הליאק", וואָס מען האָט געקויפט אויף וועטשערע.

אבנגעבען דעם גראָשען מיט א ציטערדיגער האנד, האָט ער זיך געוונדעט מיט א שאלה:

— עפעס א ווייטער איד?...

דער ארימאן איז פון דער שאלה ווי געהויבענער געוואָרען, ער האָט זיך אויסגעגלייכט, בנעימות א זיפץ געטהאָן און ענטפערט:

—א קאָוונער...

— א קאָוונער? — האָט זיך חנן מאָדנע פערחידושט— עפעס נאָר ניט ווייט...

קיין צייט ניט, איך וועל באלד געהן. וואס מאכסטו עפעס, חיענע?...

— מען מוטשעט זיך.. וואס זאל מען מאכען. „ער" זיצט א גאנצען טאג אין שטוב און גיט ניט א קלאפ א פינגער אן א פינגער...

דער מאן פלעגט כעס'דיג א ברום טהאן און גאר ניט ענטפערען, און חיענע, קומענדיג שוין צו זיך, פלעגט אנהויבען רעדען און רעדען, קלאגען זיך און קלאגען זיך, און זעלדע, די רייכע שוועסטער, פלעגט שטעהן און אויסהערען אויפמערקזאם אלע טענות, דרעהענדיג די פרענז פון איהר מאנטעל...

— נו, איך דארף שוין געהן! — פלעגט ענדליך זעלדען נמאס ווערען אויסהערען חיענעס מעשיות — נא, דאס וועסטו האבען פאר די קינדער אויף א פאר העמדלעך... טייערע פרעזענטען...

— וואס? איך זאל דיר דאנקען? — פלעגט חיענע גערהרט ווערען, צוגעהמענדיג די מתנה — איך זאג דאך, פריהער גאט, דערנאך דו... עס איז ברוך השם...

ביי חיענען פלעגען זיך שטעלען טרערען אין די אויגען, צי פאר פרייד פון דער מתנה, צי פאר צער, וואס זי דארף נעהמען... אזעלכע זאכען איז שווער צו וויסען... און זי פלעגט ניט וויסען מיט וואס צו ענדיגען.

— פאַרט א שוועסטער — זי פערגעסט ניט! — פלעגט חיענע נאך זעלדע'ס אוועקגאנג זיך וועגדען צו די הויזיגע.

— א גרויל נאר! — פלעגט דער „מאן" וועלווועל ניט זיין צופריעדען — וויפיעל מיינסטו איז דאס ווערטה? ביי ליימען רייכע שוועסטער...

— ביי ליימען, ביי ליימען! — פלעגט חיענע איבערקרימען איהר מאן — דו האסט וועז געזעהן „ליימען", קבצן אויסנער?... דו דארפסט דאך נעמען א טאַרבע און גיהן איבער די הייזער...

— שא, שריי ניט אזוי — פלשגט וועלווועל אראבפאלען

צוויי שוועסטער.

צו דער ארימער חיענען פלענט די רייכע שוועסטער, זעלדע, זעלטען קומען; דערפאר אבער, אז זי פלענט שוין אמאל קומען, איז ביי דער ארעמער חיענען אין שטוב קענטיג נעווארען: די רייכע שוועסטער האט שטענדיג עפעס א מתנה נעבראכט, אמאל א שטיקעל סיץ אויף א קלייד‌ל, א מאל א פאר אבנעטראגענע שיך פאר די קינדער, א מאל אן עסענווארג אדער א מאל א מזומן קערבל.

אז זעלדע פלענט קומען, פלענט די ארעמע חיענע פון אכפאנגס צוטומלט ווערען. אויף איהר נעזיכט פלענט זיך אויסגיסען א פרייד און א שרעק צוזאמען, און די אויגען, די טיעפע אייגענגראבענע אויגען, האבען דאכט זיך נעלאכט און געווייגט צוזאמען...

— ס'א בזיונות א ביסל! — פלענט חיענע קוים צו זיך קומען — איך זעה אויס, ווי דער שווארץ־יאהר!

און חיענע פלענט ארבייטען נידעריגער דאם טיכל אויפ'ן שטערן און א וויש טהאן מיט די הענד דאם פנים און פלענט בלייבען שטעהן אהן ווערטער.

— פאר ווען בעטסטו ניט זיצען?... — פלענט שוין די שוועסטער חיענען פון פערלענגהייט וועלען ארויסנעהמען...

— ווייס איך... פלענט חיענע פערשולדיגט ענטפערן, ווארפענדיג א בליק איבער'ן שטיבל — עס איז ברוך השם ניטא וואו — א הקדש...

— ניין! ניין! — פלענט זעלדע ענטפערן — איך האב

שטאַנד געווען עפּעס צו שענקען איין מאָל אין יאָהר דער רייכער שוועסטער. עס איז געווען א מתנה אפשר ניט אזא טייערע, אָבער זעהר אַן אָנגענעמע.

די מתנה פֿלעגט זי איהר שיקען איין מאָל אין יאָהר — אסתר תענית — מאָהן אויף המן׳טאַשען.

חיענע האָט געהאט אין גאַם א פּויערטע, מיט וועלכער זי האָט זעהר גוט געלעבט. און די פּויערטע, אנדזשע, פֿלעגט איהר אלע אָסיען שענקען א האלבען טאָפּ מאָן.

חיענע פֿלעגט דאָס מאָהן בעהאלטען ווייט, ווייט אויפֿן בוידעם, כדי די קינדערלעך, וואָס האָבען מאָהן זעהר ליעב, זאָלען דערפון ניט דערשמעקען. און מיט א קלאַפּענדיגען הארצען פֿלעגט זי ארויפקריכענדיג א מאָל אויפֿן בוידעם, קוקען אויפֿן זעקעלע מאָהן און טראכטען:

— אסתר תענית !...

מעהר איז זי ניט אין שטאַנד געווען צו פּאַרשטעלען זיך, דער געדאנק פֿלעגט איהר ווי פערשכור׳ע און נאָר שטראהלענדיג פֿלעגט זי אויסרעדען הויך:

— אסתר תענית !...

און אסתר תענית אין דער פריה פֿלעגט זי לאָזען אלע ארבייט, ארויפקריכען אויפֿן בוידעם, מיט ציטערנדע הענד אראָפּנעמען דאָס זעקעלע מאָהן און מיט אן ערנסט בעזאָרגט פּנים פֿלעגט זי זיך אָנהויבען עסקן מיט די מאָהן...

— אי, מאָהן, מאָהן ! — פֿלענען די קלייגע קינדער זיך געזינגען און אוועקשטעלען זיך ביי׳ם טיש מיט דאָרשטיגע אויגעלעך.

— אוועקט, אוועקט ! — פֿלעגט חיענע פּאַרזיכטיג זיי אוועקטרייבען. דאָס איז פּאר דער מומע זעלדען — טשעפּעט ניט.

דערהערענדיג: „פּאר דער מומע זעלדען", פֿלענען די קינדער זיך איבערקוקען און אָפּטרעטען אויף א פּאָר טריט צוריק.

ביי זיך — וואס האב איך דיר אזוי געזאגט... איך מיין נאר ניט...

— אזוי, מיינסטו נאר ניט! — פלעגט חיענע זיך צוהיר־צען — איך קאן דיך, איך וויים, דו וואלסט וועלען, אז זי זאל דיר וואס זי האט אוועקגענעבען, דו זאלסט קענען א גאנצען טאג שלאפען...

און חיענע פלעגט נאך דעם א שעה נאכאנאנד רעדען וועגען דער רייכער שוועסטער און דערצעהלען, אז זי איז אלע מאל א גוטע געווען; בשעת זיי זיינען נאך מיידלעך געווען און ביידע געהאדעוועט זיך ביים ארעמען טאטען, פלעגט זי איהר אויך, וואס זי האט נאר געהאט, אוועקגעבען...

— דערפאר האט איהר טאקי גאט געהאלפען! — פלעגט זי אויסלאזען מיט א פרומען זיפץ, — גאט זאל איהר געבען צעהן מאל אזוי פיעל — זי איז דאס ווערטה....

און חיענע, וועלכער האט זיך שטענדיג געדאכט, אז זי איז זעהר פיעל שולדיג דער שוועסטער פאר די פיעלע מתנות, וואס זי גיט איהר איבער, פלעגט חאטש צאהלען מיט ברכות אונטער די אויגען, ווי זי וואלט וועלען גרינגער מאכען די שווערע משא, וואס לעגט זיך ביי איהר אויפ'ן הארצען נאך יעדער בעקומענער מתנה...

דאך וואלטען די ברכות אליין ניט געווען אין שטאנד צו פערגרינגערן חיענעס הארץ. משטיינס געזאגט, וואס פאר א ווערטה האבען איהרע ברכות? איהר מויל איז ניט אזא געבענשטער: א גאנצען טאג שעלט זי חעם מאן, די קינדער און זיך אליין — און ווער וויסט צי איז גאר איהר מויל מסוגל צו א ברכה?

פערגרינגערן איהר משא פון די בעקומענדע מתנה איז בעשטאנען אין אן אנדער זאך גאר. די ארעמע חיענע, וואס האט ערנעהרט כמעט אליין דאס גאנצע געזינד, דערמיט, וואס זי פלעגט האנדלען מיט גאסיגע „פויערטעס", איז אויך אין

בשום אופן זיך ניט נעקאָנט פֿאַרשטעלן, ווי אזוי וועט זי דאָס אריין און זאָגן: איך האָב דיר געבראכט א מתנה... ניין, זי וועט עס ניט קענען אויסרעהן... זי וועט זיך צעטומלען און עס וועט זיין א חרפה פאר'ן שוואָגער...

און חיענע וועגדעט זיך צו די קינדער.

— נו, ווער ווייל אוועקטראָגען דער מוהמען זעלדען די מאַהן?

— איך! — פלעגט איין קינד א שפרונג טהאָן.

— איך! — פלעגט א צווייטעס איבערשרייען דאָס ערשטע.

— איך! — פלעגט א דריטעס זיך איינשפּאַרען...

נאָר חיענע פלעגט יעדעס קינד בעטראכטען און געפינען חסרונות.

— ביי דיר איז צוריסענע הויזלעך. עס זעהט זיך דאָס הויזלע העמד... מיאוס פאר'ן פעטער...

— ביי דיר איז א צעריסען קליידעלע...

— דו, חאצקעל, געהסט אפילו ניט שלעכט אנגעטהאָן. ערסט פאר אכטאָגען א פּאָר לאטקעלעך געלעגט... איך האָב אבער מורא, דו קאָנסט אויפ'ן וועג אויפעסען... ביזט א נאשער. געדענקסט, ווי דו האָסט זומער אויסגעזופט א האלבע גלאָז זויער־מילך....

און חאצקעלע, א יונגעלע פון צוועלף יאָהר, הויבט זיך אָן שוועדען מיט אלערליי שבועות, מיט עולם הבא, מיט די ציצית, אז ער וועט אויפ'ן זעקעלע אפילו ניט קוקען, ניט נאָר ניט עסען. אי די האלבע גלאָז זויער־מילך, האָט ער געמיינט, אז דאָס האָט מען איהם געלאָזען אויף אָנבייסען...

און חיענע שיקט די מאַהן מיט חאצקעלען. זי קוקט איהם גוט ארום, פערשפּילעווט איהם די קנעפּלעך. שנייצט איהם אויס דאָס נעזעל און הויבט איהם אָן עקזאמינירען:

— וואָס וועסטו זאָגען?

— איך וועל זאָגען — הויבט אָן חאצקעלע—אן די אויגע־

בלויז דאָס יונגסטע. דאר אינגעלע מיט נרויסע שווארצע אויגעלעך פלעגט זיך בעטען:

— מאמע, וועל ניט נעמען, וועל נאר קוקען... מיינע נאמנות... קוקען...

— נו, קוק, קוק! — פלעגט די מאמע וויכער ווערען...

דערוועהענדיג, אז די מאמע איז מתיר צו קוקען, פלעגען זיך אלע קינדער א שאָט טהאָן צוריק צום טיש און בעטראכטען די מאָהן מיט נרויס חדוש און דרך ארץ...

און חיענע פלעגט אָנהויבען מעסטען און מעסטען. איהר געקנייטשטער שטערן פלעגט געקנייטשטער ווערען, די טיעפע אייגענגראָבענע אויגען פלעגען נערוועז אומלויפען. זי האָט ניט געקאָנט בעשטימען, פיעל זאָל זי לאָזען פאר זיך אליין: א האלבע קוואָרט, צי א קוואָרטירעל...

— וואָס זאָגסטו, וועלווע, עס איז ניט מיאוס צו שיקען איהר נאָר אנדערהאלבען קוואָרט?

— וואָס פרעגסטו מיר? — פלעגט וועלווע זיך בלאָזען — עס איז דאָך דיין שוועסטער, וויסטו דאָך בעסער פאר מיר...

וועלווע האָט שווארצען מאָהן ליעבער נעהאט פאר אלע גוטע זאכען, ליעבער נעהאט אפילו ווי מעהרען־צימעס... און הלואי וואָלט ער נאָך כאָטש א ביסעלע פערדיענט, וואָלט ער נעהייסען שיקען „איהר" א קוואָרט און פאר זיך א קוואָרט. נאָר וואָס העלפט דאָס ליעב האָבען? אן ארעמאן טאָר גאָר נישט ליעב האָבען...

און חיענע פלעגט נאָך א לאנגען ישוב־הדעת לאָזען זיך אליין נאָר א קוואָרטירעל און דאָס איבריגע פלעגט זי פערבינדען פאר זעלדען...

שווער איז דאָס צוגענאנגען מיט'ן אוועקטראָגען. אייגענטליך, וואָלט חיענע זיך מחיה נעווען, וועז זי וואָלט נעקאָנט אליין אוועקטראָגען, וועז זי וואָלט זיך ניט נעשעמט... נאָר חיענע האָט

— דער פעטער געווען אין דער חיים? — שלאָגט חיענע איבער.

— ניין! — האקט חאצקעלע אב פרעהליך.

חיענע גיט א זיפץ און טרייבט ווייטער: נו, דערצעהל.

— איך בין אריין, פרעגט מיך די דיענסט: וועגען דאָרפּ־טו, אינגעלע? זאג איך: איך דארף די מוהמע זעלדען...

— גוט געזאָגט! — שיינען חיענע'ס אויגען פאר גליק, וואָס איהר אָרעם איננעל איז אזא יחסן...

— די מוהמע זעלדע איז ארוים—דערצעהלט חאצקעלע ווייטער—באלד וועט זי אריין, זאָגט די דיענסט—וואַרט. און באלד איז אריין די מוהמע. „גוט מאָרגען!" האָב איך געזאָגט.

— הויך? — פרעגט חיענע.

— הויך, אויפ'ן קול, זאל איך אזוי געזונד זיין, — שוועדט חאצקעלע — גוט מאָרגען — די מאמע האָט איך געשיקט מאהן אויף המן־טאשען...

— פאר וואָס האָסטו ניט געזאָגט: א מתנה?... — פרעגט די מאמע, ווי בעלידיגט...

— אוי, איך האָב זיך פערגעסען... אוי — אוי! — האָט חאצקעלע חרטה און קראצט זיך אין פאה.

— נאָרישע אידענע!—ברומט וועלוועל—עס פערשטעהט זיך, אז דאָס איז א מתנה, ממילא. וואָס דארף מען נאָך אויסרעדען. אודאי אז דו שיקסט איהר מאהן איז דאָס א מתנה... „זי" פערשטעהט דען ניט?...

און חיענע גיט אין הארצען וועלוועלען גערעכט און א בערויגטע פרעגט זי ווייטער:

— נו, נו! וואָס האָט זי געזאָגט?

— זי האָט צוגענומען און עפעס געשמייכעלט...

— עס האָט איהר הנאה געטהאָן! — קוועלט חיענע...

— און האָט אריינגעשאָטען איז א נרויסער זילבערנער שיסעל און געזאָגט: טייערע מאהן...

לעך גלאנצען — איך וועל זאגען: די מאמע האט אייך געשיקט שלח־מנות...

— משוגע'נער, — דערשרעקט זיך די ארעמע מוטער — און די איבריגע קינדער צעלאכען זיך — משוגע'נער, וואס איז היינט פאר א שלח־מנות?... מ א ר ג ע ן איז דאך שלח־מנות.

— איך וועל זאגען: די מאמע האט אייך געשיקט מאהן אויף המן־טאשען...

—א, אזוי, אזוי,—וועט חיענע צופריעדען... דו וועסט פריהער זאגען: גוט מארגען! ששהן, הויך: גוט מארגען!...

— גוט מארגען! — שרייט אוים חאצקעלע — און אלע קינדער לאכען זיך פענאנדער — די מאמע האט אייך געשיקט א מתנה מאהן אויף המן־טאשען...

— גוט! גוט! — קוועלט אן חיענע ביי דעם וואגט מתנה — חאצקעלע איז טאקי א קלוגער...

און חאצקעלע לויפט ארוים מיט'ן זעקל מאהן. אין שטי־בעל וועט שטיל. אלע וואגטען אויף עפעס א גרויסע זאך. אלע־מען דאכט זיך, אז חאצקעלע וועט קומען צוריק און וועט עפעס ברייננען אזא זאך, וואס איז טייערער פאר אלץ, נאך וואס דאס גאנצע פינסטערע ארעמע שטיבעל קאן ליכטיג און רייך ווערען...

נאר מעהר אנגעשטרענגט ווארט חיענע אלײן. עס איז דאך איהרע מאהן און איהר שוועסטער... וואס וועט זי זאגען?... פאר וואס זוימט ער זיך אזוי לאנג?... דאס הארץ שפרינגט איהר שיער ניט ארוים....

— שא, ער לויפט שוין צוריק! — זאגט אן א קינד, וואס קוקט די גאנצע צייט אין פענסטער.

און חאצקעלע לויפט ארײן א פרעהליכער אין שטוב...

— נו? — שטעלט אוים חיענע אויף איהם איהרע אויגען.

— איך בין ארײן...

האצקע׳ איז נראָד דאָס יאָהר געגאנגען אָהן שטיוועלעך און ברוך׳קען האָט אבגעגאָלטען: די אלטע שטיוועלעך, וואָס די מוה־מע האָט געשאנקען, זיינען פונקט געווען אויף זיין „פוס".

מיט א קלאפענדען הארץ, ווי אלע יאָהר און נאָך מעהר ווי אלע יאָהר, וויל חיענע האלט שטארק, אז א הארץ „זאָגט"— האָט זי ערוואַרטעט זיין קומען, וואָס פאר א בשורה וועט ער ברענגען, וואָס האָט די שוועסטער געזאָגט?...

און אָט איז אריין ברוך מיט׳ן זעקל׳ מאָהן צוריק... א דערשל׳אָגענער, פערשעמטער, האָט ער זיך אוועקגעשטעלט און נית געקאָנט א וואָרט אויסרעדען...

— וואָס ביסטו נית געגאנגען? — האָט חיענע בייז גע־פרעגט.

— איך בין שוין געווען... — האָט ברוך׳קע קוים געענט־פערט.

— ניטא זי אין דער היים? — האָט חיענע ווייטער גע־פרעגט...

— אין דער היים איז זי...

— נו?... — האָט חיענע אויסגעשטעלט די אויגען...

— זי זאָגט, אז זי האָט שוין!

— וואָס, ביזטו משוגע? רעד! — איז חיענע ווי צומישט צוגעגאנגען נאָהענט צו איהם און אָנגעהויבען איהם צו טריים־לען...

— וואָס ווילסטו? — האָט זיך דאָס אינגע׳ פאנאנדערגע־ווויינט — וואָס בין איך שולדיג, אז „זי" האָט שוין?...

— פון וואנען? וואָס? ווער איז מיר! וואָס טהוט זיך דא היינט מיט מיר? פון וואנען האָט זי?...

— איך בין אריין — דערצעהלט ברוך׳קע פערווויינט — זאָג איך: די מאמע האָט אייך געשיקט מאָהן... זאָגט זי: איך האָב שוין... איך האָב גאָר פערגעסען, דאָס די מאמע שיקט מיר אלע יאָהר. איך האָב נעכטען געקויפט ביי זלאטע דער אלמנה

— שייך טייערע...—בעגיימטערט זיך חיענע — נאָר! היינטיגעם יאָהר איז גאָר ניט צו קריגען אזא מאָהן...

— בעדאנק דער מאמען! האָט זי געזאָגט, דערצעהלט וויי־טער האצקעלע, און זאָגט איהר, אז איך בעט איהר, זי זאָל קומען מאָרגען צו דער סעודה...

—א שוועסטער איז א שוועסטער! — זיפצט צופריעדען חיענע, קעהרט זיך אום צום פענסטער און ווישט די אויגען פאר פרייד...

* * *

אזוי האָט זיך עס פיעלע יאָהרען געצויגען. דאָס זעקעלע שווארצע מאָהן האָט חיענע'ן געמוטיגט. געגעבען שטאָלץ: זי, די אָרימע, דערשלאָגענע פרוי, איז אויך אין שטאַנד צו שענ־קען, און וועמען? איהר רייכער שוועסטער... פאר די אָפטע מתנות, וואָס זי נעהמט פון איהר, קעהרט זי איהר אום כאָטש איין מאָל אין יאָהר א מתנה...

און חיענע איז גליקליך דערמיט געווען.

נאָר די אָרימע פרוי האָט דאָס גליק פלוצים פערלאָרען און זי האָט דערפיהלט, אז איהר וועלט איז שוין פערשפּיעלט, זי האָט שוין ניט אויף וואָס צו האָפען — איהר שוועסטער, וואָס לעבט און איז רייך, איז פאר איהר אָבגעשטאָרבען.

עס איז געווען אסתר תענית. די אָרימע חיענע האָט, ווי אלע מאָל, מיט א קלאָפענדען הארצען פאר פרייד, דאָס זעקעלע שווארצע מאָהן אראָבגענומען פון בוידעם, געמאָסטען און גע־מאָסטען, געקלערט און געקלערט, וויפיעל זאָל זי פאר זיך לאָ־זען: א האלבע קוואָרט, צי א קוואָרטירעל און קוים מיט דער הילף פון די צעהנדליגער קניטשען אויפ'ן שטערן, האָט זי בעשלאָסען, ווי אלע יאָהר, אז פאר זיך וועט זיין גענוג א קווארי־טירעל — און האָט עס אוועקגעשיקט מיט ברוך'קען. ווייל

רייזעלע.

1.

אז דאס אכט־יעהריגע רייזעלע שטעהט אויף אין דער־פריה, רייבט זי אויס די פערשלאפענע אייגעלעך, קוקט זיך אום אין אלע פיערווינקעלעך פון דעם קלויזענעם שטיבעלע און זוכט עפעס.

זי זוכט די מאמען. נאר די מאמע איז שוין לאנג אוועקגע־גאנגען אין מארק מיט'ן קויש עפעל און רייזעלע זיפצט אב:

— אזוי גיך איז זי שוין אוועקגעגאנגען!

פויל טהוט זי אן דאס אלט צוריסען קליידעלע, וואשט זיך און געפינט עפעס א שמאטע, עהנליך צו א האנטוך און ווישט זיך אב. רעמאלט ווערט איהר קלארער דאס מוח'ל, זי דערמאנט זיך, אז היינט איז דינסטאג, נאכדעם דערמאנט זי זיך, אז די מאמע האט א גאנצע נאכט געהוסט, געפאכט מיט דער נשמה. זי האט איהר דערלאנגט קאלט וואסער מיט א שטיקעל צוקער, נאר עס האט ניט געהאלפען... די מאמע האט אויף איהר עפעס אזוי כאדנע געקוקט... „רייזעלע האט זי ge־זאגט, דו האסט אויף מיר רחמנות?" זי האט ניט געענטפערט, זי האט זיך נאר פונאנדער געווויינט און איז אוועקגעלאפען אין א ווינקעלע, שטארקער אויסווויינען זיך. מעהר געדענקט זי ניט. זי וויסט נאר, אז איהר האט זיך א גאנצע נאכט ge'חלומט.

— זי איז שוין געזונד — טרייסט זיך רייזעלע — אזוי וואלט זי דאך אין מארק ניט געגאנגען.

זי געהט צו צו'ם טיש און געפינט דארט גרויט פאר איהר „אנבייסען" — א שטיקעל ברויט, און אביסעל מילך אין א צובראכענעם גלאז.

א גאנצען האלבען טאָפ פאר א האלבען רובעל... נעהמ עס צוריק, דער מאמען וועט עס צונויז קומען... — האָט די מוהמע געזאָגט.

— זי האָט שוין! — האָט חיענע אויסגעשריגען.

און אין שטיבעל איז שטיל געווארען, ווי עמיצער וואָלט עפּעס אָנגעזאָגט זעהר א טרויעריגע בשורה, וואָס רויבט אוועק די לעצטע האָפנונג, וואָס לעשט אויס יעדען שטראהל...

און א גאנצען פּורים האָט דאָס שטיבעלע געטרויערט, ווי מען וואָלט דא „שבעה" געזעסען, ווי מען וואָלט א געשטאָרבענעם בעווייגט.

געשטאָרבען איז פאר חיענע'ן די רייכע שוועסטער...

— עס איז דאך שוין פינסטער, פאר וואס קומט זי ניט? זיפצט זי מיט אונגעדולד.

און אז אין קליינעם שטיבעלע ווערט שוין די פינסטערניש נעדיכט און רייזעלע קען שוין ניט זעהן, וואס ארום איהר גע־פינט זיך אויסער דאס שטיקעלע פריפעטשיק, וואס די מאמע האט ניט לאנג אבגעקאלכט, דאמאלס דערהערט זי א קלאפ אין טהיר. איהר קליין הערצעלע שפרינגט שיער נישט ארויס פאר שמחה און זי צעזינגט זיך:

— די מאמע געהט, די מאמע געהט!

זי ווייסט, אז קיין אנדערער קומט צו זיי קיינמאל נישט, און ווירקליך, עס קומט צו געהן די מאמע, א פערפרוירענע, שטעלט אוועק דעם קאשיק נעבען טהיר און רופט אויס:

— וואו ביזטו, רייזעלע?

— אט בין איך, מאמע, דא לעבען בעט — צינד אן פייער.

די מוטער רייבט אן א שוועבעלע, און צינדט אן דאס לעמפעלע. א שוואכע שיין בעליכט דאס שטיבעלע, נאר פאר רייזעלע איז גענוג — זי דארף נאר דערזעהן די מאמע און זי זעהט איהר פאר'ן רויכיגען פייער גאנץ גוט און זי ווערט פרעהליך.

— מאמע, וועטשערע וועסטו קאכען?

— ווי דען? — ענטפערט די מוטער. — ביזט אודאי א הונגעריגע.

— ניין! איך ווייל גארניט עסען — דו ווילסט דאך אבער...

— איך ווייל אויך ניט, איך האב אויפ'ן מארק געקויפט א האלב פונט ברויט און געגעסען מיט א צופוילטער עפעל — א מחיה!...

די מוטער לעגט פערנאנדער א פייער. אז עס ברענט זיך פערנאנדער שטעלט זי צו א טעפעל וואסער און זי זעצט זיך אוועק מיט רייזעלען. רייזעלע קוקט דא אויפ'ן פייער, דא אויף דער מאמען און עס איז איהר אזוי גוט. אזוי וואהרים...

אז זי עסט אב דאָס אַנבייסען ווערט איהר אומעטיג. זי בעט גאָט, עס זאָל פינסטערלעך ווערען און די מאמע זאָל שוין קומען. זומער קען זי זיך נישט איינהאלטען און לויפט אין מארק זעהן, וואָס מאכט דאָרט די מאמע, און חאָטש די לעצטע פלענט זיך שטענדיג קלאָגען, אז זי האָט גאָרנישט געלייזט, פלענט דאָך רייזעלע קלויבען נחת שטעהענדיג נאָהענט נעבען דער מאמען. איהר נחת פלענט זיך דייטליך אויסדריקען, וועז א קונה פלענט אונטערקומען צום קאשיק עפעל און געבען עפעס צולייזען. זי פלענט פרעהליך אויסרופען:

— מאָמעלע, דו לייזט!

נאָר די מאמע פלענט דאָס רוב טרויריג ענטפערן:

— אז אך און וועה מיין טאכטער צו'ם לייזונג — פאר א גאנצען טאָג ערשט די דריטע קאָפיקע...

ווינטער אבער פלענט רייזעלע ד ע ם פערגעניגען אויך ניט האבען. קיין שיך האָט זי קיינמאָל ניט געהאט און לויפען אין מארק א בארפיסע איז קאלט. די מאמע זאָגט, מען קען זיך פערקיהלען און חלילה שטארבען. און שטארבען האָט זי גאָר וואוסט איז זעהר א שלעכטע זאך. וועז איהר טאָטע איז גאָר שטארבען גערענקט זי ניט, נאָר זי וויסט, אז ער ליעגט דאָרטען ווייט אונטער דער שטאָדט אויפ'ן בית־עולם אין א טיעפער גרוב און קען פון דאָרט קיינמאָל נישט ארויס, אפילו זומער אויך ניט... קיינמאָל ניט!... דעריבער היט זי זיך און זי ויצט ווינטער א גאנצען טאָג אין שטוב און וואָרט ביז וואנען עם ווערט פינסטער, וועז די מאמע דארף קומען.

— שוין פינסטער! — נעהט זי צו אלע ווילע צום פענסטער. — באלד, באלד קומט זי.

נאָר עס קומט איהר אוים נאָך פיעל צו וואָרטען. אין דעם קלייגעם שטיבעל מיט די פערפרוירענע קלייגע שייבעלעך ווערט פינסטער בשעת אויפ'ן גאס איז נאָך גוט ליכטיג און עס ציהט זיך רייזלעז אזוי לאנג די צייט.

הוסט זיך פונאנדער קומענדיג אהיים פון מארק, און זי בעט זי זאל אויפהערען, פאלגט זי איהר אויך. נאר ביי נאכט העלפט נישט איהר בעטען. הייבט ביינאכט האט זי אזוי געהוסט... רייזעלע האט איהר צוויי מאל וואסער דערלאנגט, נאר עס האט ניט געהאלפען... וואס הוסט אזוי די מאמע? זי זאגט דאס איז א פעהלער, נאר מען קאן דערמיט אויסלעבען די יאהרען. איהר מאמע — די באבע — איז אויך אזוי געווען און האט אויסגעלעבט די יאהרען... „אוי נאט, זאל די מאמע לעבען!" צעווייניגט זיך אין רייזעלען דאס קלייגע הערצעלע. דער מאמעס בלאסע פנים מאלט זיך איהר און עס ציהט זי צו איהר... דאס ענג שטיבעלע וועדט איהר נאך ערגער... „אין מארק" — בליצט איהר דורכ'ן קליין קעפעל — „צו דער מאמען"...

און א בארפיסע, אין אן אלט־צוריסענ־קלייד־לויפט זי גלייך אוועק צו דער מאמען.

— נו, וואס ביזטו געקומען, רייזעלע? — פרעגט זי די מאמע מיט ליעבשאפט.

— אזוי זיך, מאמע... אומעטיג... — ענטפערט רייזעלע, ווי שעמעריג.

— נו, נו, קיין בייז ניט... טרייסט זי די מאמע — שטעה זיך דא, קיין געלד לייזט זיך סיי ווי סיי ניט.

א זיצערין פון קעגנאיבער, וואס קריעגט זיך שטענדיג מיט רייזעלעס מוטער פאר א קאפיקע פדיון און וועדט „גוט־פרייגד" בישעת ביידע לייזען נישט, פערלאזט איהר בענקיל און גיהט־צו צו זיי ביידען. בעטראכטענדיג רייזעלען מיט דורכדרינגענדע בליקען רופט זי זיך אן.

— דו ווייסט, חייענע, אז דיין רייזעלע וואקסט אהן עין־הרע.

— זאל נאר אזוי איהר מזל וואקסען! — זיפצט אב חייענע, קוקענדיג מיט פייבטע אויגען אויף איהר קליין־דאר טאכטער'ל.

דאָס טעפּל וואסער הייבט פּרעהלִיך אָן זיעדען. די מוטער פּערקאָכט אביסל גרויפּען און אין א האלבע שעה עסען זיי בייד די וועטשערע.

ביי די ערשטע צוויי לעפּל פּערהוסט זיך די מוטער. רייזלע הערט אויף צו עסען און וואַרט ביז וואַנען די מאַמע וועט זיך אויסהוסטען. די מאַמע וויל איהר זאָגען, זי זאָל נישט וואַרטען און עסען, נאָר דער הוסט וואַרגט זי אָן זי קען א וואַרט נישט אויסרעדען.

— מאַמעלע, געגוג דיר צו הוסטען, — בעט זיך די קלייַנע רייזלע מיט טרערען.

— דו זשאָלעווסט מיר? — פּרעגט די מוטער נאָכ'ן אויסהוסטען זיך. גלעטענדיג רייזלען איבער'ן קעפּלע.

נאָר אָנשמאַט אן ענטפּער נעהמט זי רייזלע ארום אָן וויינט זיך פּונאַנדער...

2.

רייזלע איז אלט געווארען צוועלף יאָהר.

עס איז זומער געווען. דורך די קלייַנע מיט שטויב פּערצוגענע שייבלעך האָבען זיך שטראהלען פּון דער זון, ווי מיט געוואלד אריינגעשפּארט אין שטיבלע אָן זיי זיינען געפּאלען אויף רייזלעס פּנים'ל. רייזלע, וואָס איז דעם נאָנצען פּריהמאָרגען געזעסען פּערטרויערט האָט זיך פּון דאָס זיסע ליכט ערמונטערט אָן עס האָט זי געצויגען אויפ'ן נאָס... נאָר וואָס וועט זי דאָרט טהאָן? שפּיעלען זיך האָט זי ניט מיט וועמען, אלע מיידלעך אין איהרע יאָהרען געהען אין פּיינע קליידלעך. אָן זי האָט אפילו קיין שיך ניט. אלע שעמען זיך מיט איהר. איין חבר'טע האָט זי נאָר — די מאַמע!... זי איז אָוא גוטע, אָוא גוטע... אלע פּאָלנט זי איהר, די גוטע מאַמע. אפילו אן זי

האט געווארט ביז עס איז פינסטער געווארען און זיי זיינען ביידע אהיים געגאנגען; אויפ'ן וועג האבען זיי צווישען זיך ניט גערעדט, ווי זיי וואלטען פלוצים שטום געווארען. מינוטען־וויז פלעגט רייזעלע אננעמען דער מאמען פאר'ן קלייד, ווי זי וואלט פאר עפעס זיך געשראקען...

אז זיי זיינען געקומען אין שטיבעלע, איז שוין פינסטער געווען. רייזעלע האט אננעצונדען פייער און האט זיך דער־שראקען: איבער דער מאמעס געל־דאר פנים האבען זיך געקוי־קעלט צוויי גרויסע טרערהרען.

— מאמעלע, דו ווייגסט! — האט זי מיט שרעק אויסגע־שריגען, צוטולענדיג זיך צו איהר.

— וואס דען, מיין טאכטער, לאכען זאל איך?... „זי" איז ידען ניט גערעכט? וועה צו מיר, דו ביזט שוין א מיידעל פון 12 יאהר און האסט אפילו קיין פאר שיך ניט, קיין העמד אויפ'ן לייב. און איך בין קראנק, איין גאט וויים, ווי אזוי איך שטעה אויפ'ן מארק... וואס וועט זיין דער סוף?...

— נו, וואס זאל איך טהאן? — האט רייזעלע געפרעגט— אז איך וואלט געקענט פערדיענען געלד, וואלט איך זיך געמאכט א קלייד־על מיט שיך און דיר וואלט איך אויך געמאכט אויף יום־טוב א שהן קליידעל...

די מוטער האט א ווייל געשוויגען, קוקענדיג מיט פולע בליקען אויף איהר טעכטעריל, נאכדעם האט זי שטיל געפרעגט.

— דו, רייזעלע, ווילסט פערדיענען געלד?

— אהא! — האט רייזעלע זיך דערמונטערט — איך וואלט נאר געוואוסט ווי אזוי. איך וואלט נאר וועלען זיין א שניידערין. לאה שרה'ס, וואס וואוינט קענען אונז, איז אויך א שניידערין. און זי פערדיענט אזוי פיעל געלד! אלע שבת זעה איך זי שפאצירען אין אזא שהן קליידעל!... אפילו אין מיטען וואך גהט זי אין א היטעלע. נאר איך וואלט קיין היטעלע נישט נעטראגען, איך וואלט בעסער געקויפט דיר א נייעם פארוק,

— וואָס מיינסטו, — רעדט ווייטער די זיצערין — נאָך א יאָהר, נאָך א יאָהר — באלד ווערט זי א „מויד" און זי דארף שוין א חתן. די יאָהרען לויפען... ווי לאנג בין איך געווען אזא מיידעלע? דאכט זיך נעכטען... א גאנץ שעהן מיידעל — ענדיגט די זיצערין, בעטראכטענדיג רייזעלעס געקרייזעלטע העהרעלעך, וואָס פאלען אראָב אין לאָקען אויפ'ן ברייטען שטערענדיל, בעטראכטענדיג איהר בלאָם פנים'ל, מיט די טיעפע, שוואַרצע אויגעלעך.

רייזעלע קען נישט פערטראָגען דער זיטצערינס בליקען, אויף איהר בלייכען פנימ'ל בעווייזען זיך א פאָר רויטליכע פלעקען און זי ווערט נאָך שענער. די זיצערין לויבט ווייטער:

— גאָר א שעהן מיידעל!

— זאָל זי האָבען נאָר אזא שעהן מזל ווי שעהן זי איז — זיפצט אָב חייענע, — איהר טאָטע זאָל פאר איהר זיין א גוטער בעלטער, רבונו־של־עולם!

— אודאי! — ענטפערט די זיצערין —•ווער דען אז ניט „ער". פון דעסטוועגען, חייענע, האָסטו אליין געדארפט עפעס אָנהויבען זאָרגען פאר איהר, עס איז קיין תכלית ניט...

— נו, וואָס זאָל איך טהאָן — זיפצט די מוטער — איך זאָל זי שטעלען מיט א קוויש עפעל? — איך אליין לייז גאָרנישט.

— וואָס עפעס מיט א קוויש עפעל! — האָקט אָב די זיצערין, ווי זי וואָלט זיך דערשראָקען פאר נאָך א קאָנקורענטקע.— גיעב זי בעסער אוועק אויף א „שטעל"... קיין יחוס איז היינטיגע צייטען ניטאָ...

חייענע מיט רייזעלען האָבען זיך איבערגעקוקט, ביידענס פנימ'ער זיינען בלאָם געוואָרען. זיי האָבען שטרענג א קוק געטהאָן אויף די זיטצערין, ווי זיי וואָלטען פאָרגעוואָרפען:

— גזלנ'טע! ווילסט אונז צושיידען!...

רייזעלע איז שוין פון דער מאמען ניט אוועקגענאנגען. זי

פּאַלען, און זאָגען „יא" האָט איהר די צונג ניט געדיענט: ווי־פיעל בעל־הבית'טעם זי האָט געקענט, זיינען אַלע בייזע געווען, און זי האָט געשוויגען...

3.

אין אכט טאָג ארום איז רייזעלע אַנגעקומען צו מאַדאָם גלאַצמאן:

— דו זאָלסט נאָר זיין א בריה, — האָט איהר די מאַדאָם גלאַצמאן די ערשטע אונטערריכט געגעבען — א בריה האָבען אַלע ליעב. און דו זאָלסט פאַלגען, וואָס מען וועט דיר הייסען, אַלעמען דאַרפסטו פאַלגען, אפילו דער קעכין, וועט דיר דאָ זיין גוט.

רייזעלע האָט אויסגעשטעלט די אויגען אויף דער גרויסער, גראָבער מאַדאָם. זי האָט ניט געקענט פערשטעהן, ווי אזוי קען דאָ זיין „גוט", אז אָט די גרויסע, גראָבע מאַדאָם וועט איהר געבען עסען, וועט איהר זאָגען: „געה לעג זיך שלאָפען!" אז אָט די גראָבע מאַדאָם וועט איהר „הייסען" טהאָן אן ארבייט און זי וועט קיינמאָל ניט זאָגען „מיין קינד", „מיין טאָכטער", אפילו „רייזעלע" וועט זיי ניט זאָגען, זי וועט איהר שטענדיג רופען „דו".

— ניין! דו ביזט א לייגנערין, א שלעכטע! — האָט רייזעלע די ערשטע נאכט געקלערט. לייגענדיג אויפ'ן בעטעל אין קיך: „גוט" קען דאָ מיר ניט זיין; גוט איז דאָרטען אין דעם קליינעם שטיבעלע, נעבען דער קראנקער מאַמען. דאָ איז פאר מיר אן אסטראָג... ביינאכט וועט די מאַמע דאָרט הוסטען און איך וועל דאָ דארפען ארבייטען... און אויך וואָס דארף „זי" מיך, אָט די גראָבע גרויסע „בעל־הבית'טע", זי הוסט דען, ווי מיין מאַמע, וואָס?... זי איז דאָך אזא געזונטע... און מאַמער וואָלט זי אמאל א הוסט געטהאָן — האָט זי אזוי פיעל מענ־

דיינער האָט זיך שוין גאָר צוריסען...

— ניין, מיין טאַכטער — האָט איהר די מוטער איבערגעשלאָגען — א שניידערין איז ניט פאר דיר, ביז וואַנען דו וועסט אַנהויבען נעהמען געלד וועט נערווירען דריי יאָהר און קיין קלייד'ל וועסטו זיך אלץ נישט קענען מאכען. ביים אַנקומען דאַרף מען נאָך נעבען דער „בעל־הבית'טע" צעהן רובל פאר'ן אויסלערנען זיך.

— נאָ, ווי־זשע פערדיענט מען נעלד? — **האָט רייזעלע אומעטיג** געפרעגט.

— דו האָסט דאָך נעהערט, וואָס זי האָט געזאָגט...

רייזעלעס בלייך פנים'ל איז בלייכער נעוואָרען. **אין איהר טיעפע** אויגעלעך איז אומגעשוואומען א שרעק.

— און דיך לאָזען אליין, מאַמע, ביינאכט זאלסטו אפילו ניט האָבען ווער עס זאל דיר אבי'סל קאלט וואסער דערלאַנגען?

די מוטער האָט נאָרנישט געענטפערט — נאָר צוויי טרערען זיינען **אראָבגערונען** פון איהרע מאַטע אויגען אויף רייזעלעס פנים'ל...

—נו, מאַמע, וויין נישט, — האָט רייזעלע זיך געבעטען,— דו וועסט דאָך מיך אַבגעבען צו א גוטער „בעל־הבית'טע", וועט זי מיך לאָזען אלע נאכט נעהן צו דיר שלאָפען...

— ניין, מיין טאַכטער—קיין גוטע „בעל־הבית'טעס" זיינען ניטא — אז זיי צאָהלען געלד, ווילען זיי האָבען א נוץ ביינאכט. און ביינאכט.

— און זיי האָבען גאָר קיין רחמנות ניט?... — **האָט רייזעלע** דערשראָקען געפרעגט.

די מוטער האָט אויף דער פראָגע נישט געענטפערט. זאָגען זיכער „ניין" האָט זי ניט געוואָלט איבערשרעקען איהר אייניציג ליעב קינד, וועלכע וועט נעווים שוין מוזען צו „זיי" אריינ־

די נייע לאטע.

יענקעלע איז א אינגעלע פון זיעבען יאהר, נאר זעהן זעהט ער אויס ווי צעהן יאהר. אבער דערין איז ניט ער נעביך שולדיג, נאר די איבערגענעהטע קאפאטקעלע זיינע. זי עלטערט איהם פאר דער צייט, זי איז אויך איהם זעהר ברייט און לאנג. בשעת מען האט זי איבערגענעהט פאר איהם, האט די מאמע בדעה געהאט, אז עס זאל קלעקען אויף עטליכע יאהר, ווייל דאס קינד האלט אין וואקסען. אויך דאס היטעלע זיינס איז אן אלט'ס און א גרויס, — פון טאטענס קאפ, — און ער זעהט אין זיי אויס עלטער אויף שטארקע דריי יאהר, און דער טאטע זיינער, ווען ער איז אין גוטען הומאר, רופט איהם „בעל הבית'עלע"... און יענקעלע איז צופריעדען.

ניט אזוי איז אבער מיט יענקעלע'ס היזעלעך. זיי זיינען געווען זעהר קורץ, די לעצטע צייט זיינען די „קאלאש'עס" פון זיי צעפליקט געווארען און ביי יענקעלען האבען זיך נעבעך די הויזע קניה ארויסגעזעהען און די מאמע האט דורכ'ן ווינטער ניט איינמאל דערמאהנט איהר חייקלען.

— וואס וועט זיין, חייקעל, מיט א פאר הויזעלעך פאר יענקעלען? — זיי זיינען דאך שוין צעברעקילט געווארען.

און חייקעל פלעגט א קוק טהאן אויף יענקעלען, איהם היסען בעווייזען. יענקעלע פלעגט אויפדעקען די פאלעס און אויסשטעלען די פיסעלעך. דער טאטע חייקעל פלעגט מיט גרויס מבינות בעטראכטען די „ריסען" אין די הויזעלעך, און פלעגט ענטפערען:

— מען דארף זעהן מאכען...

ישען, וואס וואלטען איהר אפילו ווייז דערלאנגט. און דאַרטען ליעגט מיין מאמע אליין און הוסט, הוסט. בעט זיך: רייזעלע, רייזעלע... אביסעל וואסער... רייזעלע, אביסעל וואסער...

און רייזעלע האט זיך ארַאבגעבאפט פון בעטל, צוגענאגענען צום פענסטער, געזוכט מיט די אויגעלעך יענעם קליין־שטיבעלע — וואו איהר מאמע ליעגט אליין און רופט זי...

— מאמע, מאמע, טהייערע מאמע! — האט רייזעלע ניט אויסגעהאלטען און האט זיך פונאנדערגעווינט, איינגורענדיג דאס קעפעלע אין קישען.

איהר געווין האט אבער קיינעם ניט געוועקט, אלע זיינען פעסט געשלאפען.

—נעה מיר הייזעלעך, מאמע, האסט דאך צוגעזאגט.—און יענקעלע האט אבגעדרעקט די פאלעס און וויינענדיג אנגעווויזען.

— זעה, זעה, צערדיסען !.. איך שעם מיך.

— וואלסט אפשר זעהן צוקריגען עפעס אויף הויזעלעך... האט די מאמע זיך געווענדעט צו חייקלען.

— אפשר געהן גנב'נען ! — האט חייקעל חוזק געמאכט.

— וווייסטו גאר וואס, יענקעלע, — האט די מאמע זיך פלוצים ווי ערוואכט — איך וועל דיר לעגען אויף די הויזעלעך לאטעס, אז עס וועט זיין שעהנער ווי נייע...

— טאקי ? — האט יענקעלע מיט לוסטיגע אויגעלעך טע־פרענט.

— אויף נאמנות. מיין קינד... וועסט זעהן. באלד וועל איך ארויסנעהמען דעם קאסטען פון אונטער'ן בעט, דארטען ליגט ביי מיר אודאי א האלבער ארשין קארט, פיינע, אין „קעסטע־לעך" !

— אין קעסטעלעך ! — האט יענקעלע זיך נאך מעהר דערפרעהט. שוין לאנג, אז ער האט חשק צו אזא סארט בגד, נאר ער האט גאר קיינמאל ניט געהאט קיין העזה צו טראכטען פון אזא גליק.

און די מאמע האט ארויסגענומען דעם קאסטען פון אונ־טער'ן בעט און זיך גענומען זוכען דאס שטיקעל קארט אין „קעסטעלעך".

זי האט עס געפונען און געוויזען חייקלען און יענקעלען.

— אן אנטיק אין דער וועלט — האט חייקעל אויסגע־שריען, כדי צו אבנארעז נאך מעהר יענקעלען, — עס וועט זיין גאר רייך. גאר רייך — האט ער געדריקט וועדטער און גע־זשמורעט מיט די אויגען צום ווייב.

און יענקעלע איז געווען אויפ'ן זיבעטען הימעל, דאס שטי־קעלע סחורה האט איהם ענטציקט. ער האט זיך גענומען צעהלען די קעסטעלעך.

און א גאנץ ווינטער האָט מען אלץ גשעהן צו מאכען, עס איז אבער א שווערער ווינטער נעווען, מען האָט זעלטען א מוזמענעם גראשען אין שטוב נעזעהן, און מען האָט ניט גע־מאכט...

נאָך פורים האָט יענקעלע שטארק געמומען מאהנען:

— מאמע, נעה מיר „חויזעלעך"... מאמע!

און די מאמע האָט פערזיכערט, אז ווי מען וועט נאָר אב־באקען מצה, איז די ערשטע זאך יענקעלען מאכען חויזעלעך...

און דער טאטע האָט אויך געזאָגט, אז ווי נאָר די מצה וועט זיין אין שטוב, וועט מען געהן אין קראָם און נעהמען פאר אלע קינדער סחורה און יענקעלען חויזעלעך און אפשר א היטעלע וועט מען איהם אויך קויפען...

מען האָט מצה קוים אבגעבאקט, עס איז געבליבען א וואָך צו פסח און אין שטוב איז קיין גראשען ניטא. חייקעל האָט אבגעלעגט געהן אין קראָם אויף נאָך פסח.

— נאָך פסח וועט זיך אם ירצה השם ווייזען ארבייט!— האָט ער מיט בטחון געזאָגט.

חייקעל האָט געהאט א מלאכה אין האנד — א מאלייער איז ער געווען — און בטחון אין הארצען...

— ווייל חויזעלעך! — האָט יענקעלע זיך געווארפען מיט א געווייז, א פאר טאָג פאר פסח.

— נו, יענקעלע, ווייזען מאהר מען ניט! אין ווינקעלע שטעהט דער בעזעם... — האָט חייקעל געסטראשעט.

דער בעזעם איז אפילו געווען אן אלטער; די ריטלעך צעראר־טע און יענקעלע איז געווען מסופק צי וועט די עלטערע שוועס־טער, וואָס היט דעם בעזעם, ווי דאָס אויג פון קאָפ, לאָזען ריח־רען א ריטעלע, — דאָך איז ער באלד שטיל געווארען.

אויף מארגען האָט ער אבער זיך נאָך שטארקער פערנאָ־דערגעווויינט:

אויסגעקראצט די רעכטע און לינקע זייט פֿליצעלעך. איז ער ערשט געקומען צו זיך און זיך דערמאָנט אַז דעם נעכטיגען האַלבען אַרשין קאַרט אין די „קעסטעלעך" און זיין פּנים'ע האָט געגומען שיינען.

— שעהן עפּעס? הא, מאמע? — האָט ער אויסגעשטעלט זיינע אויגעלעך...

— אן אנטיק! — האָט די מאמע געשמייכעלט, — נא, טהו אַז.

יענקעלע האָט אויף גיך זיי אָנגעטהאָן און אָנגעהויבען צו בעטראכטען מיט אן ערנסט פּנים'ע.

— אזוי ווי נייע! — האָט ער פּרעהליך אויסגעשריען טאפּענדיג די צוויי גרויסע לאטעס, וואָס אויף יערער „קאלאָשע".

— נאָך שעהנער! — האָט די מוטער ביטער געשמייכעלט.

— טאקי שעהנער! — האָט יענקעלע איינגעוויליגט. — מאמע — האָט ער צום סוף בעמשקט — אָט די אלטע איז א שעהנערע פּאר רער אנדערער — זי איז א קיילעבדיגע, אזוי ווי א ראָד...

—די אנדערע איז אויך שעהן, מיין זוהן... — האָט די מאמע איהם געטרייסט.

ער האָט זיך פּאַרזיכטיג איינגעוואשען, ער זאָל חלילה ניט פּערשפּריצען די קיילעבדיגע לאטע, עס האָט זיך איהם אָבער ניט איינגענעבען. די אמת'ע שעהנע קיילעבדיגע לאטע האָט זיך אביסעלע פּערשפּריצט און יענקעלע האָט אביסעל צער דערפון געהאט!... באלד האָט זי זיך אבער אויסגעטריקענט, וויל יענקעלע האָט זיך געשטעלט נעבען קוימען, וועלכען מען האָט געבראכט אויף פּסח, און ער איז וויעדער פּרעהליך געוואָרען.

ער האָט אָנגעטהאָן די קאפּאָטקעלע און — אוי וועה — וויעדער א צער — די קאפּאָטקעלע איז לאנג און זי פּער־

— איינס — צוויי — דריי — פיער — אוי, סארא פולע קעסטעלעך!...

— היינט ביי נאכט, וועל איך דיר פערריכטען, בשעת דו וועסט שלאפען.

— עס וועט זיין שעהן! — האט יענקעלע מיט א שיינעניג פנים געזאגט, האלטענדיג דאס שטיקעל סחורה.

— מאמע, וואו האסטו דאס גענומען?

— עס ליענט שוין ביי מיר לאנג. איך האב זיך נאר פערגעסען.

ביינאכט האט יענקעלע אויסגעטהאן די הויזעלעך, זיך גע־לעגט אין בעט און די מאמע האט נענומען זיך צו דער גרויסער רעפעראציע... איהר שטערען האט זיך געקנייטשט, די אויגען האבען געגלאצט און דער מוח האט געארבייט...

יענקעלע איז געלעגען אין בעט און האט ניט געקענט אייג־שלאפען, אלע וויילע האט ער פון בעטעל געפרעגט:

— נו, מאמע, באלד...

— שלאף, שלאף, מיין קינד, עס וועט נאך נשדויערען.

נאר שווער איז יענקעלען נעווען אויפצושלאפען. דארטען ביים טיש זיצט די מאמע איבער זיינע הייזעלעך, וועלכע דאר־פען מגולגל ווערען אין עפעס אזוינס, וואס זיין מוח'ל קען זיך בשום אופן ניט פארשטעלען... און די רעיונות האבען איהם שלאפען ניט געלאזט.

אויף מארגען פריה, ערב פסח, האט די מאמע יענקעלען געוועקט:

—שטעהט אויף, מיין זוהן — איך האב דיר פערטיג געמאכט די הויזעלעך.

— וואסערע הויזעלעך — האט זיך יענקעלע רייבענדיג די פערשלאפענע אויגעלעך געפרעגט.

— דיינע הויזעלעך — פערריכט.

אז ער האט די אויגעלעך גוט אויסגעריבען און זיך גוט

דער ענדלעך און זיין האפנונג.

צי ער האָט קיין כח נית געהאט, צי ער האָט זיך נע־
שעמט, — ווער קאָן ווייסען, אפשר ביידע זאכען. אבער שרייען
אויפ'ן הויף: האנדעל! האנדעל! ווי אלע ענדלער, פלעגט ער
נית. מית'ן זעקעל אין האנד פלעגט ער פון דירה צו דירה אריינ־
גיהן און שטיל פרעגען:

— אפשר האָט איהר עפעס צו פערקויפען?

מית דער זעלבער פראגע איז ער אמאל, א דארער, א בלוי־
כער מית פערשמאכטע ליפען מית רויטע אויגען, אריין אין מיין
צימערל.

— ניין! — האָב איך ווי שולדיג נעענטפערט.

— אפשר א פאָר אלטע שיך? — האָט ער תחנונים'דיג
געפרעגט און זיך איינגעבויגען אונטער מיין בעטל.

— ניין איך האָב נאָר איין פאָר.

— אפשר אן אלטען הוט? — האָט ער ווייטער מית'ן זעל־
בען טאָן געפרעגט, און געהויבען דעם קאָפ אין דער הויך אויף
דער שאפע, מיין בעל־הבית'טעם שאפע.

— ניין!

— אפשר א העמד? — האָט ער ניט אויפגעהערט צו פרע־
גען, קוקענדיג אויף דעם טשעמאדאן, וואס איז געלעגען אויף א
שטוהל.

— ניין, איך האָב ניט, — האָב איך געענטפערט, און א
קוק טהוענדיג אויף איהם, האָב איך דערזעהן, ווי זיין פנים
דריקט אוים שרעקליכע פערצווייפלונג. איך האָב האָטש נע־

שטעלט אזעלכע צוויי שעהנע לאטעס. אז ער וועט ארויסגעהן אויפ'ן נאס שפּיעלען, וועלען אפילו די אינגלעך נאר ניט זעהן...

— מאמע, — האט ער זיך געקלאגט — די קאפּאטע איז א לאנגע — עס זעהט זיך ניט די לאטעס ארויס...

— ס'א דאגה מיין זוהן — האט די מאמע מיט א זיפּץ איהם געטרייסט — אז מען זעהט ניט איז נאך בעסער...

— איך וויל ניט, וויל ניט !... — האט ער זיך קאפּריזנע געוואָרפען — שנייד מיר אונטער די קאפּאטקעלע.

— שפּעטער, מיין זוהן — האט די ארימע מוטער איהם פערשפּראכען — עס אב פריהער דעם חמץ, באלד וועט מען דארפען טראגען אויפ'ן בוידעם.

אז ער האט אבגענעסען אבנביסען און איז ארויס שפּיעלען אויפ'ן הויף, וועלכען די פריהלינגס־זון האט שוין אביסעל אונטערגעטריקענט, האט ער גלייך געפונען א קאמפּאניע אינגלעך אלע אין נייע בגדים'לעך.

— דיר, יענקעלע, האט מען נאר נישט געזעהט אויף פּסח?— האט איהם אייז אינגעלע געפּרעגט.

יענקעל האט נאר ניט געענטפערט, נאר מיט שטאלץ פערקאשערט די קאפּאטקעלע און געשוויזען די צוויי נייע לאטעס.

די אינגעלעך האבען זיך פונאנדערגעלאכט.

— וואס לאכט איהר, וואס ? — איז יענקעלע אין כעס געוואָרען און פאר פערדרוס, וואס זיי שאצען ניט אב די שעהנהייט פון די לאטעס, שיעור וויינען ניט אנגעהויבען.

— חי—חי—חי—נייע לאטעס... חי—חי—חי !...

— אוועקט ! — האט ער אויפגעהויבען א שטיקעל בלאטע און א וואָרף געטהאן פאר כעס, — אוועקט !... און מיט פערדרוס איז ער אליין אוועק.

אונטערשניידען דאס קאפּאטקעלע האט שוין יענקעלע ניט געוואלט, ער האט שוין פערשטאנען, אז נייע לאטעס זיינען ניט אזא נרויס גליק, ווי ער האט זיך פארגעשטעלט...

— א פראסט סחורה'לע... — האט ער געזאגט מבינות, און צוקוקענדיג זיך טיעפער, האט ער צוגעגעבען:

— שוין גוט אבגעטראגען... נאר עס מאכט ניט אוים... איך קויף ביי אייך אב... איז, הייסט עס, וועז זאגט איהר — אין עטליכע טעג ארום...

— אין צוהן טעג ארום! — האב איך איהם בעשטימט...

— גאנץ גוט! גאנץ גוט! — האט ער ווי צורודערט פאר גליק געריבן און ניט אראבגענומען די אויגען פון מיין אנצוג, וועלכער איז קענטיג איהם יא געפעלען געווארען...

ער האט זיך שוין געזעגענט, געזאגט א גוטען טאג, נאר פלוצים איז זיין פנים וויעדער דונקעל געווארען און מיט א ציטערדיגער שטימע האט ער זיך געוועגדט שטעהענדיג ביים טיהר.

— און מיט וואס בין איך זיבער, אז איהר וועט איהם מיר פערקויפען? אפשר וואלט איהר ביי מיר געגומען א פאר גילדען האנד־געלד?

— ניין! — האב איך זיך ווי פערשעמט פון דעם מאדנעם מסחר — איידער איך קויף א נייעם, קאן איך דאס ניט טהאן, אבער איך פערזיכער אייך, אז אייך אליין וועל איך פערקויפען...

— נו, טא גערענקט־זשע...—איז ער וויעדער פרעהליך געווארען. דער אנצוג געהערט מיר...

* * *

איז א וואך ארום איז ער צו מיר נעקומען.

איך האב זיך פערשעמט און קוים געקאנט ענטפערן.

— נאך ניט.

— נו, נו, עס מאכט ניט אוים, — האט ער מיך ווי געטריסט, — אבער פערקויפען איהם וועט איהר דאך מיר?

וואלט איהם אויסדריקען מיין מיטגעפיהל און האב איהם געפרעגט:

— וואס, ר' איר, ניטא קיין פרנסה?

— אי, ניטא, ניטא! — האט ער זיך אנגעחאפט אן מיינע ווערטער, — אבער טאקי גאר ניטא! חאטש נעהם און ציה זיך אוים אויף דער גאס.

איך בין געריהרט געוואָרען. פאר מיר איז געשטאנען, האלטענדיג אין די הענד א לייריגען זאק, די פערצווייפלונג אליין, און האט זיך ניט גערירט פון ארט.

איך האב איהם געוואלט געבען א פאפיראס.

ער האט מיר געדאנקט און געענטפערט:

— עס איז אזוי אויך ביטער...

וואס זאל איך מיט איהם טהאן, אזוי אוועקלאזען טאר איך איהם ניט, פערקויפען איהם עפעס האב איך ניט וואס, א פאפיראס נעהמט ער ניט און קיין נדבה האב איך ניט (אין אפשר וואלט ער אויך ניט געגומען), און פלוצלונג האט זיך פון מיין מויל ארויסגערישען:

— אין א וואך ארום קויף איך מיר א נייעם אנצוג, קומט צוגעהן, וועל איך אייך פערקויפען דעם, וואס איך טראג.

— הא, וואס זאגט איהר! — האט ער, ווי ערוואכט פון א גליקליכער בשורה, אויסגעשריען, און זיך צוגערוקט צו מיר נעהנטער — אין א וואך ארום? געווים?...

— אפשר אין צעהן טעג ארום! — האב איך געפרובט אבלעגען זיין יום טוב אויף שפעטער — אבער ווי איך קויף א נייעם, פערקויף איך אייך דעם, וואס איך טראג...

— מילא זאל זיין אין צעהן טעג ארום. קיין נפקא מינא ניט... איך קאן וואַרטען... — האט ער געשטאמלט, און אין זיינע אויגען האט זיך אנגעצונדען א פרעהליך פייערהעל... ער איז פאר שמחה צו מיר צוגענאנגען גאר נאהענט און א טאפ געטהאן דעם ארבעל...

פערמאכט.

לייבעלע איז א אינגעל פון צעהן יאָהר. ער האָט בלאָסע בעקעלעך, שוואַרצע, פייכטליכע פערחלומ׳טע אויגעלעך. זיינע שוואַרצע הערעלעך פאַלען אראָפ אין קליינע געקרייזעלטע לאָקענדלעך, — פערשטעהט זיך נאָר דאָן זעהען זיך די לאָקענדלעך, וועז דאָס היטעלע זיינס פאַלט ארונטער פון זיין קעפעלע— אזוי איז לייבעלע א פרום אינגעלע און וועט דאָס היטעלע קיינמאָל נישט אויסטהאָן...

לייבעלע האָט ליעב א סך זאכען און האָט זיי קיינמאָל ניט, אָדער ער האָט זיי ניט אין גאנצען און דערפאר זיינען טאקי זיינע אויגעלעך שטענדיג פער׳חלומ׳ט, פערזאָרגט און א בענקעניש שוויסט אין זיי שטענדיג אום.

ער האָט ליעב דעם זומער — זיצט ער אבער א גאנצען טאָג אין חדר. ער האָט ליעב די זון, — פערהענגט דער רבי שטענדיג די פענסטער מיט זיין קאפאָטע און אין חדר ווערט פינסטער, אזש ס׳פאַלט אָן א שווערע דריקעניש. לייבעלע האָט ליעב די לבנה, די נאכט, — פערמאכט מען ביי זיי אין שטוב די לאָדען און ער פיהלט זיך אויף זיין געלעגער׳ל, ווי לעבעדיג בענאָבען...

און לייבעלע קאָן נישט פערשטעהן, ווי אזוי די וועלט פיהרט זיך עפעס מאָרנע. דאכט זיך, אז די זון לייכט אין פענסטער, קלערט ער, איז א מחיה; עס איז אזוי גוט און פרעהליך, — נעמט דער רבי און פערשטעלט זי, — ניטא קיין זון !... ווען לייבעלע וואלט א העזה געהאט, וואלט ער אזוי וועלען פרעגען: וואָס אָרט איז, רבי, אז די זון לייכט אין פענסטער? זי

— אודאי — אייך, זיכער!

— נו, וועל איך וואַרטען.

ער איז א פּרעהליכער געבליבען שטעהן, און האָט עפּעס ווי געוואָלט זאָגען, נאָר קאָנטיג ניט געוואָגט.

איך האָב איהם געפּרעגט:

— וואָס ווילט איהר וויטער?

— אז איהר וואָלט אזוי גוט געווען וווייזען מיר דעם אונטערשלאָק פון רעקעל. איך דארף איהם אָנקוקען. איך בעט אייך.

זיין בקשה איז געווען לעכערליך. איך אָבער האָט זי פערשטאַנען און האָב ניט געלאָכט. פערקעהרט — איך האָב אַ טיעפען זיפץ געטהאָן און האָב אראָבגעצויגען דאָס רעקעל פון זיך.

ער האָט זיך געגומען מיט מביונות בעטראַכטען, געדרעהט דאָס רעקעל אין אַלע זייטען און אויסגערופען:

— א פּראַסטינקער אונטערשלאָק... נאָר נישקשה... איך קויף ביי אייך... איז הייסט עס, וועז זאָל איך אריינגעהן...

— העכסטענס אין א וואָך ארום...

— זעהר גוט! זעהר גוט! — האָט ער פּרעהליך און אויפגערעגט פאר גליק געמורמלט. — הייסט עס, אז דער אָנצוג איז מיינער — אין א וואָך ארום.

און פול האָפנונג איז ער ארויס פון מיין צימער. איך האָב געקוקט אויף מיין אָנצוג מיט כבוד און אָבשיי, עפּעס איז עס ניט קיין געווענליכער אָנצוג. איך האָב איהם געגומען שטארק היטען, ניט נאָך מיין געוואָהנהייט, איך זאָל חלילה ניט בעריי־סען דעם אָרימען העכדלערס האָפנונג, וואָס איך טראָג אויף זיך...

ווייז און מיט קאַרן און וויים אלע מאל דעם מקח. וועז עס איז מיערער, וועז עס איז וועלווועלער, דער טאטע קען רערעז גוט אויף גויעש אוז קען זיך דינגען. דער טאטע פערשטעהט אויף דער „פריסישער וואג", — א קליניגקייט דער טאטע! היינט ווי אזוי דערצעהלט מען דעם טאטען, אז אויפ'ן גאס איז איצט אזוי גוט...

אוז לייבעלע איילט זיך גליך פון חדר אהיים. אז ער קומט אהיים פרעגט איהם דער טאטע וויפיעל קאפיטלעך תנ"ך ער האט אבגעלערנט. אז ער עגטפערט: פינף — שווייגט דער טאטע אוז זינגט אונטער א ניגונדיל, נישט קוקענדיג איהם אין פנים אריין. טאמער ענטפערט ער: דרייי, ווערט דער טאטע בייז אוז פרעגט:

— וואס איז די מעשה וואס אזוי וועניג? הא?

אוז לייבעלע שווייגט אוז פיהלט זיך שולדיג קענען טאטען.

נאך דעם פרעגט דער טאטע ביי איהם עפעס א טייטש-ווארט:

— סטייטש: כמלונה?

— כמלונה — ווי אז איבערנעכטיגונג — ענטפערט לייבעלע דערשראקען.

דער טאטע שווייגט — א סימן אז ער איז צופריעדן. מען זעצט זיך צום טיש עסען וועטשערע. דער טאטע קוקט די נאנ-צע צייט אויף לייבעלען אוז לערנט איהם ווי צו עסען.

— ווי האלסטו די לעפעל? — בעמערקט ער טרוקען. אוז לייבעלע נעמט די לעפעל נידריגער אוז דאס עסען געהט איהם גיט אויין.

נאכ'ן עסען מוז לייבעלע בענשען הויך אוז זאגען „עברי", ווי עס דארף צו זיין. טאמער פערשלינגט ער א ווארט, צושרייט זיך דער טאטע:

— ווי האסטו נעזאגט? ווי? נאך אמאל: שאתה זן

שאַרט אויך דען?...

נאָר לייבעלע וועט עס קיינמאָל ניט פּרעגען — דער רבי איז אזא גרויסער איד און אזא קלוגער איד, מסתמא פּער־שטעהט ער דאָך — אי, פּאר וואָס דאכט זיך איהם, לייבע־לען, אז עס איז ניט גוט, מסתמא איז ער נאָך א קליינער — אז ער וועט וועלען א גרויסער, וועט ער אפשר אליין פּערהענגען די פענסטער. אבער ווי די מעשה איז — ניט גוט איז לייבעלען און ער פיהלט זיך שטענדיג ווי א בעלידינגטער פון עלטערע מענשען...

פּאר נאכט געהט ער פון חדר אהיים. די זון איז שוין פער־גאנגען. אין גאס איז פרעהליך און לעבעדיג, די שווארצע זשו־קעס הודושען און פליהענדיג טרעפען זיי איהם אין נאָז, אין אויער, אין שטערן. ער וואָלט וועלען אביסעל שפּיעלען אין גאס, לאָזען אין דער היים די נאנצע וועטשערע, האָט ער אבער מורא פּאר'ן טאטען. דער טאטע איז אפילו א גוטער, אז ער רעדט מיט פּרעמדע מענשען איז ער אזוי ווייך, אזוי גוט, אזוי צוגע־לאָזען, — אבער צו איהם, צו לייבעלען, איז ער זעהר שלעכט, שטענדיג שרייט ער אויף איהם און זאָל ער קומען אמאָל פון חדר מיט עטליכע מינוט שפּעטער, וועט ער זיך באלד צוביי זערן:

— וואו ביזטו דאָס געווען, שעהנער מענש? האָסט עפּעס געשעפּטען?...

היינט נעה, דערצעהלט דעם טאטען, אז אויפ'ן גאס איז איצטער נאָר ניט שלעכט, אז ער האָט לייב ווי די זשוקעס הו־דושען, ס'איז א מחיה צו הערען, אז אפילו דער קלאפּ זייערער, וואָס זיי גיבען פערביי־פליהענדיג, איז אויך זעהר פריינדליך און מעשה־חבר!...

עס איז דאָך טאקי א ווילדע נארישקייט. באשר ער, לייב־בעלע, איז א קליינער, געפּעלט עס איהם, האָט ער נחת דערפון— דער טאטע איז דאָך אבער א גרויסער איד, וואָס האנדעלט מיט

און א וויילע שפעטער ווערט דער לאמפ אויסגעלאשען. אין שטוב איז פינסטער, אלע שלאפען שוין. לייבעלע אבער, ווען לכער שלאפט גראד ביים פענסטער, קען ניט איינשלאפען, ער וואלט נאך ווען שפיעלען זיך אויפ'ן גאס, פון וואנען עס דערטראגען זיך דורך די שפאלטען רופענדע קלאנגען... ער פרובט זיך זעצען, איינקוקען זיך דורך די שפאלטען און טאקי א פרוב טהאן אויפעפענען שטילערהייט א לאדען און קוקען, קוקען... עס גלינגט אבער ניט. דער טאטע כאפט זיך גראד אויף און ברומט:

— וואס פארקעסטו זיך דארטען, הא?... ווילסט איך זאל אראבנעהן מיט'ן „פאס" און צוקאטעווען דיך?!...

און לייבעלע נורעט זיך איין שטיל אין קישעלע, דעקט זיך איבער מיט דער קאלדרע איבער'ן קאפ און איהם. דאכט זיך, אז ער איז לעבעריג בעגראבען...

ומפרנס אותנו... נו, זאג — חאפ ניט, פליה ניט — עס ברענט ניט...

און לייבעלע זאגט נאך אמאל כאטש ער איילט זיך זעהר, כאטש ער וואלט וועלען זעהר פליהען אויפ'ן נאס, כאטש עס ברענט איהם זעהר, זעהר...

או עס ווערט פינסטער, דאוונט ער מעריב שוין פאר'ן לאמפ. דער טאטע כאפט איהם אלע וויילע ביי א גרייז, און לייבעלען קומט זעהר שווער אן צו איינהיטען זיך. די לבנה, ריין און קיילעכדיג, שווימט אויפ'ן הימעל און לייבעלע דאוונט און קוקט אויף איהר און עס ציהט איהם אזוי אויפ'ן נאס, און ער טומעלט זיך אין דאוונען...

נאך מעריב כאפט ער זיך ארויס אויפ'ן נאס, אויסקלעררענדיג עפעס א תירוץ. ער זוימט זיך אביסעל און קוקט דערווייל אויף דער לבנה, וועלכע בעשיט מיט בלייכע שטראהלען די נאס. באלד אבער דערהערט ער דעם טאטענס קול:

— אין שטוב אריין שלאפען!...

אויפ'ן נאס איז ווארעם, קיין מינדסט ווינטעלע בלאזט ניט, נאר לייבעלען דאכט זיך, או עס איז פון טאטענס ווערטער ווי א ווינט דורכגעפלויגען. עס איז איהם מאדנע קאלט געווארען, און ווי א דערפראָרענער נעהט ער אריין אין שטוב, שטעלט זיך ביים פענסטער און קוקט, קוקט אויף דער לבנה...

— נו, מען דארף נעהן צומאכען די לאדען, ניטא וואס צו זיצען! — דערהערט לייבעלע העם טאטענס קול און אן אימה בעפאלט איהם.

און אט גשהט ארויס דער טאטע. לייבעלע דערהערט, וי די לאדען קלאפען, עקשנ'ען זיך, ווי זיי וואלטען זיך געגען זייער ווילען פערמאכען. און באלד דערהערט זיך א שטארקער קלאפ— ניטא קיין לבנה!...

—הער טאטע האט זי בעהאלטען!...

ער איז אן עהרליך איננעל, וואס מוז האבען א בענשער'ל ער זאל וויסען ווי אזוי מען מאכט א ברכה.

— אויך פארפעל מאכט מען מזונות! — האט ער הויך נעלייענט.

— וואס לייענסטו דארטען? — האט די מאמע, פארענדיג זיך ביים פריפעטשיק, געפרעגט.

— איך האב נעקויפט א בענשער'ל! — האט גרשון נעזאגט מיט א גלאנץ אין די אויגען.

— ניט קיין נארישקייט, — האט די מאמע איהם נאכגענעבען: וויפיעל קאסט?

— א פיערער... זעהסט — א טייערער בענשער'ל, — האט ער נעלאזען די טעלער פארפעל און צונעטראגען דאס בענשער'ל צום אויוועז.

די מאמע, ניט קיין געלעהרענטע, האט עס גענומען אין דער האנד, אריינגעקוקט אין איהם און מיט אבשיי געענטפערט:

— א גוטער בענשער'ל — ווערט א פישערער. זיי נור א איד און וויל לערנען.

נערשונקע עסט אב וועטשערע און זוכט די ברכה אחרונה.

— ווערט א פיערער! — טרייסט ער זיך נאך דער ברכה אחרונה, חאטש דער שניץ קען די ברכה אחרונה ווי אלע ברכות. א, וואס מאכלים עס טהוט זיך אויך דער וועלט! נאנצע פיער בלעטלעך איננעטונקט מיט גוטע זאכען!

— „אגרעסען וואס מען קען זיי עסען רויע"... ע... דאס וויים איך... ער לייענט ווייטער.

— „אוגערקעס"... דאס וויים איך אויך.

— „איננעמאכטס" — איננעמאכטס עסט מען דאכט זיך פסח... מאמע, וועז עסט מען איננעמאכטס?

— וועז נאט העלפט! — זיפצט די מאמע...

— „אייער"... אייער עסט מען צום סדר, דאס וויים איך— ער לייענט ווייטער.

דאס בענשער׳ל.

גרשון — א צעהניאהריג תלמוד תורה אינגעלע — האָט געהאט חשק צום קליין סדור׳ל, וואָס האָט זיך געפונען ביים פאקעז־טרענער אין קאשיק, ווייל דאס דאזיגע סדור׳ל איז געווען אין א רויטען איינבונד און די אותיות אויפ׳ן טאוועל זיינען געווען אמת׳ע גאלדענע און האָבען געפונקעלט נאָך בעסער ווי גאָלד. נאָר פאר דאס סדור׳ל האָט דער פאקענטרענער געבעטען א גילדען און גרשון האָט מהר ניט געהאט, ווי א פיערער׳ל, וואָס ער האָט אליין פערדיענט ביי זיין מאמען, גרונה די אלמנה. האָט ער זיך מישב געווען, אז ער וועט נאָר קויפען דאס בענשער׳ל. אמת, בענשען קען ער אויסווייניג, אבער אין בענשער׳ל שטעהט דאָך ניט נאָר בענשען אליין! דאָרטען שטעהט קריאת־שמע, ציצית־בענשען און א פולע ברכות, און דערצו איז נאָך דאס בענשער׳ל א קליינס מיט רויטע פאָדער־בלעטלעך און שעהן צוואמענגעניט.

און גרשון האָט עס אבגעקויפט פאר א פיערער׳ל.

געקומען אהיים, האָט איהם די מאמע געגעבען עסען וועטשערע — פארפעל.

— וואָרט, ווי מאכט מען א ברכה אויף פארפעל? — האָט ער צו זיך אליין גערעדט. דער שנץ האָט געוואוסט, אז אויף פארפעל מאכט מען מזונות, נאָר ער האָט געוואָלט זיך אליין אבנארעז, אז ער ברויך דאס בענשער׳ל נויטיג צו האָבען, אז ער האָט עס געקויפט ניט חלילה דערפאר וואָס ער איז א צולאָזען אינגעל און פערשוועדט גלאט אומזיסט געלד, נאָר אדרבא, ווייל

אדער שהכל, די מאכלים אבער זיינען אזוי פיעל און אזוי פער־שיעדען !...

ענדליך ווערט ער מיער אוז, דאכט זיך, ווי ברוגז'לעך: פארהאן אזוי פיעל גוטע מאכלים אויף דער וועלט און ער ווייסט פון זיי גאר נישט ! פאר וואס איז עס אזוי ? ער איז אזא עהר־ליך אינגעלע — ער האט פאר'ן לעצטען פיערער'ל נעקויפט א בענשער'ל, עפעס פיהלט ער, אז עמיצער האט איהם געטהאן אן עולה און ער ווייסט ניט ווער...

ער לאזט דעם צעטעל פון די מאכלים און נעהמט זיך צו די אנדערע ברכות... „אויף א דונער מאכט מען: שכחו וגבורתו".. ע... צו זומער איז נאך ווייט, טראכט ער און אויף שנעע מאכט מען ניט קיין ברכה.

„אז מען טהוט אן א נייעם בגד, מאכט מען: ברוך אתה מלביש ערומים".

דאס איז שוין יא אן אינטערעסאנטע ברכה. נאר וואס איז די פעולה אז ער טהוט קיינמאל ניט אן קיין בגד'ל, אלץ געלאטעט און געלאטעט. די מאמע האט א גרויסען קנויל פאר־דעם און לאטעט רק.

— מאמע, אויף פסח וועסטו מיר נייהען א בגד ?—פרעגט ער.

— הלואי, מיין זוהן.

„עט, זי וועט ניט נייהען", איז ער זיך מיאש, די ברכה „מלביש ערומים" וועט ער קיינמאל ניט דארפען מאכען... קיינ־מאל ניט ! און וואס האט ער גאר געדארפט דאס בענשער'ל, אז קיין זאך האט ער ניט !...

— „אינגבער..." אי, אינגבער איז א גוטע זאך. אינגבער־לעך פערקויפט מען נעבען תלמוד־תורה צו גראשען א שטי־קעל.. .עס איז גאנץ געשמאק...

„פייבטע" — מאכט מען „האדמה", — „טרוקענע אהן א ברכה"... ע... די אידינע פערקויפט טרוקענע, קוים וואס מען בייסט איין...

ער לייענט ווייטער:

— „און אזוי, איז דער דין ביי פעפער"... ע... פעפער איז בלאטע... פעפער האט ער פיינט.

— „ארבים, פאסאלים" — דאס איז נאר נישט...

— לימאנע שאלעכץ... — פערטראכט זיך די מאמע — צי זאל דאס ניט זיין אפטמאל אזא מין ציטרין?

— לימאנע שאלעכץ... פערטראכט זיך די מאמע: צי זאל דאס ניט זיין אפטמאל אזא מין ציטרין?

— א, ציטרין וויים איך!...—שרייט גרשון אוים—עס איז זויער... איך וויים!

ער לייענט ווייטער און וואס ווייטער ער לייענט, קריכט ער אלץ אריין אין אומבעקאנטערע מאכלים, וואס ער האט קיינמאל זייער נאמען אפילו ניט געהערט. איבערהויפט געפעלט איהם דער מאכל „סטרודיל", אויף וואס מען מאכט „מזונות".

— וואס איז דאס סטרודעל, מאמע?

— לאמיר, מיין זוהן, אזוי ניט וויסען פון ביין, ווי איך וויים ניט וואס דאס איז, עס מוז זיין אזא געפילטער טייגעל־צייל.

— עס מוז זיין געשמאק — איז זיך גרשון משער.

—מסתמא איז דאס ניט שלעכט—גיט איהם נאך די מאמע.

גרשון לייענט ווייטער, ער פערטיעפט זיך שטארק אין בענ־שער'ל, איהם איז ניט אזוי וויכטיג די ברכה ווי די מאכלים, די ברכות זיינען נאר פשוט'ע: אדער האדמה, אדער מזונות,

בשעת עס איז ניטא קיין ארבייט, קען מען דאך נאר אנהייבען צו האנדלען און ווערען אויס בעל־מלאכה...

און יענקעל לייגט דערפאר מיט די ביינער אין דער דאזיגער חברה. כאפט זיך אמאל אריין אין קאנטאר וויסען, וואס „הערט זיך". אמאל מיט א בקשה: אבלייגען דעם טערמין פון צאהלען, און אמאל: פרואווען קריגען א הוספה אויף זיין קרעדיט נאך א צעהנרובעלדינע... עס וואלט, נישקשה, צוניץ געקומען! און ניט איין שעה האט ער שוין מבטל געווען צולייעב דער דאזיגער חברה, פאר וואס די ווייב זייגע פלעגט איהם אמאל, אזוי פארבייגעהענדיג, א זאג טהאן:

— די גליקען פון דיין חברה וויים איך נאך „ברוך השם" ניט... דו צורייבסט משהר צייט, ווי עס טרעפט אן די געלד, וואס דו לייהסט דארטען...

נאר יענקעל ענטפערט איהר מיט א גוטמוטיגען שמייבעל פון אויבען אראפ:

— דו האסט א פנים א ידיעה אין אזוינע זאכען... אט פרעג דיך בחרם...

נאר שטארק נתפעל איז ערשט יענקעל נעווארען, ווען די דאזיגע חברה האט פערבריטעט איהר טהעטיגקייט און האט נעגרינדעט נאך אן אבטיילונג אין דער חברה מיט'ן נאמען: „ר ו פ א י ח ו ל י ם".

די תקנות פון דער חברה זיינען בעשטאנען אין דעם, אז יעדער מיטגליעד, ווען ער צאהלט איין צוויי רובעל א יאהר, האט ער דאס רעכט, ווען ער, צי ווער פון זיין הויז־נעזינד, ווערט חלילה קראנק, צו וועגדען זיך צו יעדען דאקטאר, וועלכען ער ויל נאר אליין. דערויף גיט זיך יעדערען ארויס אזא ביכעלע און ווי נאר מען ווייזט דעם דאקטאר דאס ביכעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים", מוז דער דאקטאר היילען אהן א גראשען געלד און דאס גלייכען דארף יעדער אפטייקער געבען רעצעפטען, ווי פיעל דאס הארץ גלוסט.

ביי דאָקטוירים.

פון דער חברה „קרעדיט־נעזעלשאפט פאר בעל־מלאכות" איז יענקיל דער שניידער נתפּעל. „זינד חברות האָבען זיך גע'חבר'ט", וויצעלט ער, ווי זיין שטייגער איז: „איז נאָך אזא חברה ניט געווען". ערשטענס נעפּעלט איהם, וואס א בעל־מלאכה, א רעמעסלענניק, הייסט עם, איז נאָר דער, וואס פיהרט אן אייגענעם טיש און האָט אייגענע געצייג... „וואס דען, די שקאציקעס, וואס זייער געצוג איז בלויז זייערע צהען פינגער און היינט ארבייטען זיי דאָ, מארגען דאָרטען — זיי זיינען דען מענשען? אָט, איך בין א שניידער, אָבער וויבאלד איך פיהר אן אייגענעם טיש און האלט פועלים, בין איך טאקי א טשלען אין דער חברה און האָב קרעדיט ביז 30 רובעל. א קלייניגקייט ביי א „נאש בראט" 30 רובעל! בשעת הדחק, למשל: א פאר פּסח, א פאר סוכות, עפענען זיך דאָך די אויגען, אז מען קרינט געליהען 3 צהנערלאָך... לייהען לייהט מען כלומרשט אויף בעציינ, אויף „מאטעריע", אָבער וויר דארף דאָס וויסען, אז דאָס איז אויף מצה, צי נאָר אויף שיכלאָך פאר די קינדער?

און זינד די דאָזיגע חברה האָט זיך געגרינדעט, געהט זי איהם פון זינען און פון מויל ניט ארויס. עס איז א סברא, אז ניט די הילף, וואס ער בעקומט פון דער חברה, איז איהם דער עיקר. איבערהויפט איז איהר שטאלץ וואס ער, יענקעל דער שניידער, וואס האָט אין שפייז קרעמל קאנטאָ סך הכל ביז א האלב־קערבל וועדט גאר פלוצלונג א „טשלען" און מען געטרויט איהם ביז 30 קערבלעך — אזא איינעם געלד!...

— פאר אזא סומע געלד, — וויצעלט ער אמאל — זיי זאלען נאָר ניט אוועקגעהן אויף מצה, צי אזוי אויף דער הוצאה,

דער וועלט! — האָט ער שוין זיך ניט געקאָנט איינהאלטען ניט אויסצודריקען זיין התפעלות פאר זיין אייניציגען פּוּעל.

דער פּוּעל, א הויכער און א דאַרער, מיט פייכטע אויגען האָט טרויעריג אַבגעענטפערט:

— יאָ, וועמען נאָט העלפט...

פון דעם דאָזיגען ענטפער איז יענקעל שטארק גערירט געוואָרען און ער האָט בעשלאָסען צו זעהען מאכען עפעס א שווינדעל אין ביכעלע און זעהן, אז דער פּוּעל זאָל זיך מיט איהם אויך קענען בענוצען.

— דו זיי נאָר א מענש — האָט ער זיך צום פּוּעל געוואַנדעט, — וועסט דו אויך אריינגעהן צום דאָקטאָר... איך וועל שוין זעהען עפעס מאכען א קונץ, וואָס טהוט דיר וועה?

— אין הארצען כאפט אמאָל שטעכען! — האָט דער פּוּעל געמאכט א קראַנקע מינע.

— אויך צו מיינ'ן! — האָט דער שניידער אויטאָריטעטיש בעשטימט, — אויך א האַרץ־פעהלער איז ער דער גרעסטער דאָקטאָר... כּען זאָגט, אז ער האָט געקאָנט זיין א פּראָפעסאָר, נאָר ער ווייל זיך ניט שמד'ען...

— פּאָרט א איד! — האָט ער מיט שטאָלץ צוגעגעבען — דאכט זיך — וואָס? פאהרט אום שבת. פיהרט א טרייפע קיך און שמד'ען זיך — דאָס א מכה!

אין עטליכע טעג זיינען אלע קינדער איבער־געווען ביי דאָקטוירים. די קליינע שטיבעל איז פול געוואָרען מיט פלעשעלעך, סלויטשיקלעך און שאכטעלעך, יענקעל פלעגט זיי טאָפען שמעקען און שאָצען:

— די סלויטשיקלעך אליין זייגען עפעס ווערט...

זיין „וויזיט" צום דאָקטאָר האָט ער אבגעלעגט אויף שבת. אין מיטען וואָך גהאָן קורירען זיך פערגינט ער זיך ניט. דאָס

— דו בענעהמסט חאטש, וואס פאר א טייערע זאך דאס איז! — האט ער געפראווט אייגנטאליקעווען מיט דער ווייב, אז זי זאל איהם ערלויבען אייגשרייבען זיך אין דער פאזיגער חברה.

— יא, גוט איז דאס... — האט די ווייב אונטערגעזיפצט— הלואי זאל מען ניט דארפען... א דאקטאר קומט צוניץ... אט בערעלע הוסט טאקי, און יענטעלען רינט שוין א פאר חדשים פון אן אויער, און וועלוועלע פרואווט גאר ניט עסען, אויסגעדארט נעבעך איז ער געוואָרען. און איך אליין וואלט אויך געדארפט א דאקטאר... אבער צוויי רובעל איז דאך באלד א האלבע שורקע האלץ...

— ביזט א בהמה! — איז שוין יענקעל פון געדולד ארויס, און האט פאר די לעצטע צוויי רובעל אייגגעשריעבען זיך אין דער חברה.

— זאלסט היינט נעהמען בערעלען און אוועקפיהרען צום דאקטאר מינץ... א טייערער דאקטאר, — האט יענקעל פערזאגט דער ווייב אויף מארגען נאכ'ן אייגשרייבען זיך. — מינץ נעהמט דאך ניט אנדערס, ווי א האלבען רובעל. פערשטעהסט? דער בעסטער דאקטאר אין שטאדט. געה שוין אריבער, נא דיר דעם ביכעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים", וועסט איהם ווייזען און אוועקגעהן...

און אז דאס ווייב אבגעטהאן איהרע מלאכות האט זי בערעלען געהייסען גוט אויסשניצען די נאז, אנגעטהאן איהם די שבת'דיגע היטעלע און מיט איהם געגאנגען צו מינץ...

יענקעל האט איהר א גליקליכער נאכגעקוקט און האט געטראכט:

— א האלבער רובעל וועט שוין אראב... מארגען וועט נעהמען יענטעלע, איבער מארגען בערעלע, איבער־איבער מארגען וועלווועלע...

— אזא טייערע זאך, ווי די חברות זיינען, איז ניטא אויף

און א וויכטיגע. עס איז דא וואס אנצוטעהמען. און שפעטער, אין עטליכע וואכען ארום, וועט ער פרעגען אויפ'ן „קאפ", אויפ'ן הארץ, אויפ'ן שטערדיגען קאטער, וואס ער האט, אויף דעם נראבען פינגער פון פוס, וואס זינד דער נאגעל האט זיך פון איהם אראבגעריסען, ווערט ער אלץ שווארצער און שווארצער...

— און נאכדעם וועל איך ערסט א פרעג טהאן וועגען דער באד — בעשליסט ער...

און יענקעל לאזט זיך ניכער געהען צום דאקטאר. „דער זיינער איז שוין שפעט" טראכט ער, און דער טשאלעמנט קען קאלט ווערען — און ביי יענקלען א קאלטער טשאלעמנט איז א פערשטערטער שבת...

געקומען צום דאקטארס טיר, האט יענקעל דערזהען צווי גלעקלעך, איינעם, וויים ער, דארף מען קוועטשען און איינעם ציהען. און ניט וויסענדיג, וועלכער גלעקל קלינגט צום דאקטאר, האט ער אי נעקוועטשט, אי נעצויגען... און געקלונגען האט ער נאכאנאנד, וויל איהם האט זיך אלץ נעדאכט, אז מען הערט ניט אינוועניג... די טיר האט זיך נעעפענט מיט האסט. און א בייזע צורה פון א לאקיי האט זיך בעוויזען און א געשריי געטהאן:

— וואס איז דאס פאר א מין קלינגען?... דוראק?!..

— איך דארף צום דאקטאר.... איך בין א טשלעו... און יענקעל האט גלייך ארויסגעכאפט דאס ביכעלע...

דער לאקיי איז ווייכער נעוואָרען. ער האט א שמייכעל געטהאן און נעהייסען איהם ווארטען אין צווייטען צימער, ביז דער דאקטאר וועט איהם א רוף טהאן.

דער אויפנעהם־צימער איז נעווען פול מיט פערשיעדענע מינים איהען אהן בערד, איידען מיט בערד און דערהויפט — וויבער. געזעסען זיינען זיי אלע שטום און ישדער פערטיעפט אין זיין קראנקהייט... ווער ניט ווער, האט זיך נאר איבערגע־שושקעט אויפ'ן אויער. יענקלען איז אזא גרויסער און שווי־

איז ער ניט ביכלת. און אגב פאסט ניט פאר לייטען. א מענש געהט אום, עסט און טרינקט און נאָ דיר נאָר קורירען זיך. שבת איז אנ'אנדער זאך. שבת קורירען זיך אלע אַרימע אידען...

און ווי יענקעל האָט נאָר אָבנעדאוועגט, האָט ער זיך נע־אייליט צו געהן צום דאקטאר.

געהענדיג האָט ער איבערגעווארפען אין קאָפ אלע זייגע חלאת'ען און זיך אלץ מישב געווען, אויף וואָס זאָל ער פרע־גען, בעסער פאר אלץ וואלט ער וועלען האָבען א רפואה צו זיין חלאת, וואָס עס האָט זיך ביי איהם די לעצטע צייט בעווי־זען: ער קאָן אין באָד אויפ'ן פאָל די פּאָרע ניט פערנעהמען. עס פערכאפט איהם גלייך דעם אָטעם און ער מוז ארויסלויפען צו־ריק אין דער קאלטער באָד. ער האָט אזוי ליעב פּאָרע!... און גלאט איז דאָס נאָר מעשה אינגעל... אמאָל איז ער נעווען פון די ערסטע, וואָס פלענען אויף דער אויבערסטער באנק זיצען און שרייען: פּאָ־דאָוואי פּארו!... איצט־איז ער אינגאנצען אראָב פון זיין גדולה: אויף דער סאמע אונטערסטער באנק זעצט ער זיך צו, און דאָס נאָר אויף א ווייליע — ער מוז נלייך ענטלוי־פען...

אָבער צי איז דאָס א חלאת? עס קאָן זיין, אז דער דאָק־טאָר וועט נאָר לאכען דערפון... עס איז א ריזיקע צו פרענען דאָס ערשטע מאָל וועגען אזא זאך.

און ער בעשליסט, אז וועגען דעם וועט ער פרענען, אז ער וועט נעהען צו דאקטוירים עטליכע מאָל און וועט וועלען נעניט.

דאָס ערשטע מאָל דארף מען פרענען וועגען אן איידעלע קרענק: וועגען מאָגען. עפעס שוין א צייט, אז ווי ער עסט נאָר אָב בולבע מיט ראָסעל, שטעהט איהם מאָדנע אונטער'ן לע־פעלע, ערשט, אז ער עסט אָב מיטאָג, און לעגט זיך צו אויף א האלבע שעה, וועלט איהם אביסעל לייכטער, אָבער אונטער'ן לעפעלע דריקט אלץ...

— יאָ, דאָס איז אן איידעלע קרענק! — בעשליסט ער—

טאר און האט זיך תמ'עוואטע אנידערגעשטעלט אין מיטען צימער.

דער דאקטאר איז געזעסען אויף א שטולל, האט געקוקט אויפ'ן פאציענט, געגענעצט הויך און האט ענדליך, ווי דורך די צייהן, דורכגעוויהט:

— וואס טוט וועה?...

— דער מאנען... עס שטעהט אונטער'ן לעפעלע... — האט יענקעל הערשראקען געענטפערט.

— שוין לאנג?...—האט דער דאקטאר וויעדער, נאכדעם ווי ער האט א נענעץ געטהאן, געפרעגט:

— א, שוין א צייט! — האט יענקעל שוין ווי מיט א שטאלץ געענטפערט — עס וועט זיין א יאהר צעהן...

דער דאקטאר האט איהם צוגערופען נעהענטער, א טאפ געטהאן דעם בויך, א קוק געטהאן אין די אויגען, און געזאגט:

— אבהיטען זיך מיט'ן עסען... עסען אלץ פרישע... ניט עסען די שבת'דיגע מאכלים אייערע: קוגעל... קאשע...

— הא? — האט יענקעל אויסגעשטעלט דערשראקען די אויגען.

— נו, וואס פערשטעהט איהר ניט? — קיין טשאלענט ניט עסען. — האט דער דאקטאר דייטליכער ערקלערט...

— פאני דאקטאר — וואס הייסט? — האט יענקעל אנגעהויבען בעטען זיך ווי צוכיישטערהייט... — טשאלענט... וואס הייסט טשאלענט... ביי מיר איז גוטער טשאלענט.... הייסער... ארבא...

—איהר טארט ניט עסען קיין טשאלענט, זאג איך איהר!— איז דער דאקטאר אריין אין כעס — און געהט איהר!

— האט קיין פאראיבעל ניט... — האט יענקעל גענומען צימערען. — איך בין א פראסטער מענש... איך האערווע א גאנצע וואך... ביי מיר איז טשאלענט...

נענדער עולם ניט געפעלען געווארען. עס איז איהם געווארען זיצענדיג באלד לאנגוויליג. ער האט זיך א וועג געטהאן צום ערשטען בעסטען אידען און געפרעגט:

— איהר זייט אויך א טשלען?

— וואו? — האט דער איד אויסגעשטעלט פערוואונדערט די אויגען.

— אין „רופאי חולים"!

— לאזט צו רוה... — האט זיך דער איד אבגעקהרט.

— א בעל גאוה! — האט יענקעל א טראכט געטהאן און האט חרטה געהאט, וואס ער האט מיט איהם נאר אנגעהויבען: אויפ'ן קוק, דאכט זיך, האט יענער אויסגעזעהען א צוגעלאזענער...

און ער האט שוין מעהר מיט קיינעם ניט נערעדט. ער האט נאר מיט גרויס אונגעדולד געקוקט אויף דער טיר, וועלכע האט געפיהרט צום דאקטאר. נאך יעדען מאל, וועז די טיר פלענט זיך עפענען, פלענט ער זיך אויפשטעלען, א טאפ טהאן דאס ביבעל — און זיך לאזען נעהן, נאר דער לאקיי, א רוח אין איהם, פלענט איהם מיט א בייזקייט אבשטעלען, זאגענדיג:

— וואארט, האט צייט!

און פלענט א צווייטען דורכלאזען.

און יענקעל איז געבליעבען זיצען אין אייגע שרעק: נאט וויס, וואס מיט דעם טשאלענט וועט דאקטער וועהרען... מען וועט איהם אין מויל ניט קאנען נעמען...

ענדליך איז ארויס פון דאקטארס צימער דער לעצטער חולה. יענקעלען איז ווי א משא פון די פלייצעס אראבגעפאלען. וואהרום די אלע בעזוכער זיינען ניט אויף שטוהלען, נאר ווי אויף איהם נעזעסען, — אזוי האט זיך איהם נעצויגען די צייט.

צוטומלט און צוטראגען, האלטענדיג אין האנד דאס בי־כעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים", איז ער אריין צום דאק־

דאָס אייביגע לעבען.

נאָך אינגעלוויז, אז ער האָט נעהייסען, ניט ווי יעצט ר' בער, נאָר בערעלע, האָט ער זעהט אפט געטראכט וועגען טויט. אז ער האָט געלערנט די מעשה פון אָדם וחוה, האָט ער זיך שטאַרק אויפגערעגט און עס האָט איהם געאַרט, וואָס אדם וחוה האָבען בעסער ניט נעגעסען פון עץ החיים, אויידער פון עץ הדעת. אז זיי וואָלטען א סך נעלעבט, וואָלטען זיי סיי ווי סיי קלוג נעווען — האָט ער נעטראכט דאמאָלס, און אפילו, אז זיי וואָלטען קיינמאָל ניט קלוג געוואָרען, וואָלט אויך קיין אונגלויק ניט נעווען, אבי אייביג לעבען, בפרט, אז זיי האָבען נעקענט עסען אי פון עץ הדעת, אי פון עץ החיים — א נעשעפט אבצורייסען אן עפעל, בשעת די מלאכים מיט די צווייזיטיגע שווערדען פערקוקען זיך? איהם וואָלטען זיי שוין ניט איינגעהיט. ער וואָלט שוין וויסען ווי אזוי ארַאבצורייסען אן עפעל. צי גאָט וואָלט זיך וויעדער נעבייזערט, נאָר וואָס וואָלט גאָט דאָמאָלס נעקענט מאכען? אז מען לעבט אייביג קען מען שוין לאָבען פון אלץ, וואָס קען גאָט טהאָן מיט א מענשען וואָס לעבט אייביג! אזא מענשען קען מען ניט סטראשען מיט'ן גיהנום, מיט שווערע ארבייט: צו א מענשען וואָס לעבט אייביג קען מען נאָר ניט צושטעהן — אזוי ווי צו גאָט אליין. יעדערער וואָלט דאן נעווען א גאָט! — פלעגט בערעלע ענדיגען זייַנע רעיונות. און דעם אמת געזאָגט האָט ער בשעת די דאָזיגע נעדאנקען ניט שטארק געהאלטען פון גאָט, ניט שטארק צופריעדען געווען מיט דער נאנצער וועלט־שאפונג. אמת טאקי אין זעקס טעג האָט ער בעשאפען די זון מיט די שטערען, מיט האָק און

נאר יענקעל האט שוין ניט געהאט פאר וועמען צו רעדען: דער דאקטאר איז שוין ניט געווען...

נעקומען א היים. איז דאס ווייב אויף יענקלען ארויפגעפאלען:

— וואו ביזט דו דאס געווען? דער טשאלענט איז אודאי שוין קאלט געוואָרען.

— וואו זאל מען זיין — זיך פעררעדט אין בית־מדרש... האט יענקעל פערשולדינט נעענטפערט... — אט געה איך זיך וואשען.

דער טשאלענט איז גראָר געווען היים, נאר עסענדיג איהם, האט זיך איהם נעדאכט, אז ער עסט ניט קיין טשאלענט, נאר עפעס א טרפ'ע זאך און יעדער לעפעל קאשע און יעדער ביסען קוגעל האט זיך איהם נעשטעלט אין האלז און געוואָרגען איהם.

— וועך ווייס — האט ער נעטראכט — וואס איך קען נאך אנמאכען: וואס הייסט — ניט פאלגען א דאקטאר!...

און ער האט פון נאנצען הארצען חרטה געהאט אויף זיין אויפטהו: אייגשרייבען זיך אין „רופאי־חולים".

— צו וואס האב איך געדארפט האבען צו טהאן מיט די דאקטוירים — האט ער זיך נע'מוסר'ט...

וועגען דעם טויט טראכט שוין דאמאלם בערעל ווייניגער. אביסעל ווערט ער מיט'ן געדאנק געוועהנט, און אביסעל פער־שפּיעלט ער זיך מיט חדר־אינגלעך; געהט זומער אין וואלד, ווינטער אויפ'ן גליטש און זעהט נעניסען פון דעם קורצען לע־בען ווי פיעל עם לאזט זיך און פערגעסט ביסלעכווייז אז אדם מיט חוה'ן, אז עץ הדעת און עץ החיים.

איצטער הייסט ער שוין ר' בער, א איד א פופציגער, האט שוין אויסגעגעבען קידער, לעבט רוהיג פון א קראם, וועלכע עם פיהרט זיין ווייב. ער אליין זיצט איבער זיינע ספרים און לערנט, גריבעלט און זוכט...

און וואס מעהר ער לערנט, גריבעלט און זוכט, אלץ מעהר ספיקות, אלץ מעהר קשיות, אלץ מעהר מחשבות ערוועקען זיך אין איהם; דער עיקר אבער לאזט איהם ניט אב די מחשבה פון טויט. ער דערמאנט זיך, אז, דאכט זיך, נאר ניט לאנג איז ער א קליין אינגעלע געווען, געלערנט די מעשה מיט אדם וחוה און אט איז ער שוין יעצט 50 יאהר. אז ער זאל שוין אויסלע־בען די יאהרען ווי אין פסוק שטעהט: אם בגבורה שמינים שנה, העכסטענס אכציג יאהר, איז איהם אויך סך הכל געבליב־כען א 30 יעהרעלעך, אלץ ווייניגער ווי ביז אהער געלעבט, און נאך שנעלער וועלען זיי פערשווינדען...

ער בערוהיגט זיך אפילו אמאל, אז דאס אייביגע לעבען הייבט זיך ערשט אן אויף יענער וועלט; ס'איז אודאי א גרויסע נחמה. נאר וואו נעהמט מען דעם אמת'ן ריינעם גלויבען דע־רין? וואהרום נאך אלע זאכען, נאך זיין גאנצער פרומקייט און תמימות גלויבט ער דאך מעהר אוים מורא, ווי אוים גלויבען. בפרט זייט ער האט אריינגעקוקט אין א פאר פרייע העברעאי־שע ספרים, וואס האבען איהם אזוי צורודערט די מחשבות, איז דער גלויבען אזוי ניט עכט, אזוי געקארט, אזוי וואקעלדיג...

ער ראטעוועט זיך מיט ספרים, מיט'ן פעדאז. מיט'ז תורת אל מות, מיט א ספר פון א גלח פון חסידי אומות העולם, וועל־

פאק, אבער וואס טויג דאס אלץ, אז מען דארף שטארבען און דאס אלץ פערלאזען. אט למשל איז ביי בערעלען נעווען א קליין שוועסטערל, דינה'לע, ער האט זי אזוי ליעב געהאט, און זי האט אפילו ניט געוואוסט, אז עס איז דא א זון מיט א לבנה כיט שטערען מיט פיינעלעך — צו צוויי יאהר איז זי נעשטארבען בען און פאר איהר האט נאר נישט בעשאפען. מעהר ניט ווי דעם מלאך־המות, וואס הלואי וואלט ער ניט בעשאפען געווארען.

שפעטער אבער פאהרט בערעל אריין אין די וויטערדיגע סדרות, ער לערנט פרשת נח, וואו גאט וויזט זיך ארוים ניט נאר פאר א בעשעפער נאר פאר א בייזען צושטערער, נעהמט אין מיטען דערינען און ברענגט א מבול אויף דער וועלט און מאכט אלץ חרוב. דעם אמת געזאגט איז דאס בערעלען ניט געפעלען. ער, בערעלע, אז ער בויט אוים א שטיבעלע פון קארטען און עס פאלט איין, טהוט איהם וועה דאס הארץ, כאטש ער איז ניט שולדיג — דאס שטיבעלע איז פון זיך אליין איינגעפאלען, און גאט נעהמט אזא וועלט און מיט די אייגענע הענד מאכט ער עס הרוב, פערטרינקט עס. אבער שטארק אריינלאזען זיך אין דעם דאזיגען ענין האט שוין בערעלע קיין חשק ניט. מיט אזא גאט איז שוין א מורא אנצוהויבען זיך. אבער דאך וויים ער, אז אלץ איז שולדיג דער טויט. וועז אדם והוה וואלטען ניט געגעסען פון עץ הדעת, אדער וואלטען זיי אראבגע'גנב'עט אן עפעל אויך פון עץ החיים, וואלט מען געלאכט פון מבול: ווי באלד, אז מען לעבט אייביג, טא וואס קען טהאן א מבול?

נאך שפעטער געהט ער אריין אין די נאך וויטערדיגע סדרות. ער וועלט שוין מיט גאט גאר גוט בעקאנט, ער קען איהם דורך און דורך: ס'איז א בייזער, א שרעקליך בייזער. ס'איז ניט נאר א מורא צו זאגען עפעס אויף איהם, נאר פשוט צו טראכטען. ער וויים אלץ, וואס קומט פאר אין הארצען און פאר יעדער קלייניקייט שטראפט ער.

הענדיג וועלכעס מעשה'לע ער מיינט.

— איך וויים ניט וועלכע מיינסטו.

— אט דאס מעשה'לע, ווי אזוי איינער א מענש האט זיך אמאל געלאזען זוכען א קוואל, וואס אז מען טרינקט פון איהם לעבט מען אייביג.

— אהא! איך דערמאן מיך! — האט ביילע נעענטפערט און איהר פנים האט זיך ווי מיט שטראהלען בעשאטען — יא, יא, איך דערמאן מיך, ס'איז געווען טאקי א שענהן מעשה'לע. איך האב עס דריי מאל געלייענט...

— נו, נו, וווייסטו אפשר וואו לייענט עס ערגעץ? — האט זיך בער אנגעכאפט מיט א בהאלטענער שמחה.

— וואר וויים? — האט ביילע נעענטפערט — אודאי לאנג אויף דער וועלט ניטא.

—א שאד! א שאד! — האט בער באמת בעדויערט.—איך דארף דאס גראד איצט האבען.. און נאך א קליינער פויזע האט ער זיך נעוועגדט:

— נעדענקסטו ניט, האט יענער נעפונען דעם קוואל?

— אוי, דאס האב איך שוין פערגעסען — האט ביילע ווי פערשולדיגט נעענטפערט.—דער קאפ איז אזוי פערדרעהט.

—א שאד, וואס די מעשה'לע איז פערפאלען נעוואָרען— האט בער וויערער בעדויערט און האט זיך וויעדער נענומען זוכען צווישען די דיקע ספרים דאס קליין ביכעלע פון קוואל פון אייביגען לעבען, מורמלענדיג דערבייי:

— אפשר וועל איך פאָרט נעפינען...

ער האט אבער ניט נעפונען און ער האט עס אויסגעלעגט ניט צום גוטען...

כען ער האָט אויסגעשריעבען אוש פֿון ווארשע, וואָס ווייזט אויף, אז ס'איז יאָ דאָ א יענע וועלט... די אלע ספֿרים שטעהען אבער ניט צו זיין נשמה, זיי בערוהיגען זי ניט. די נשמה צאפּעלט אלץ און פּלאַטערט, ווי א פֿייגעלע אין א גרויסען פּראָסט... נאָך אלע ספֿרים און נאָך אלע הבטחות, ווײל דער שווארצער בעגלייטער — דער גערדאנק פון טויט — ניט אבטרע־טען פון איהם אויף א שריט און די פּראָזע: בער, דו וועסט שטארבען! קלינגט איהם אין די אויערען ווי א שווארץ גלע־קעל פון ערנעץ א ווייטען פערשאָלטענעם לאנד...

— אמאל — דערמאָנט ער זיך — האָט ער נעלעזען א מעשה'לע — אויף עברי־טייטש, ס'איז אבער נעווען זעהר א שעהן מעשה'לע, געקויפט האָט ער עס פאר דער ווייב. זי זיצט א נאנצען טאָג אין קראָם, זאָל זי האָבען וואָס צו לעזען, א אי־דענע האָט דאָך אויך א חשק אין עפּעס אריינצוקוקען. דאָס דאָזיגע מעשה'לע האָט ער נאָכדעם אליין דורכגעלעזען. ס'איז נעווען שוין זעהר לאנג, דאָך נעדענקט ער, אז דאָרט האָט זיך עפּעס דערצעהלט, ווי אזוי איינער האָט זיך נעלאָזען ערנעץ ווייט, ווייט צו א קוואל, וואָס אז מען טרינקט פון איהם לעבט מען אייביג... ער דערמאָנט זיך יעצט אן דעם מעשה'לע און קען ניט נעדענקען דעם סוף — האָט יענער נעפונען דעם קוואל צי ניט. עס איז נאָרישקייט — אויב יענער האָט אפילו נעפונען, גלויבט ער אויך ניט אין קוואל. ס'איז אבער ציקאַווע צו וויסען צי האָט ער נעפונען. דאָס מעשה'לע אליין איז גלאָט זעהר א שעזנס נעווען... שוין עטליכע וואָכען, אז בער זוכט דאָס מעשה־לע צוויישען זיינע דיקע ספֿרים און קען זי ניט נעפינען.

— ווייסטו ניט, ביילע, וואו קען זיך ערגיץ וואלנערען א מעשה'לע אויף עברי־טייטש? — האָט ער זיך שוין אבגעשעהמט און האָט א שבת בייטאָג א פרעג נעטהאָן מיט א מאָדנעם טרויי־ערינען קול וועגען דעם זיין ווייב.

דאָס ווייב האָט איהם מאָדנע אנגעקוקט, ניט פערשטע־

מיניאַטורען.

נעבליבען אליין.

1.

זיצענדיג אויף א באנק אין זאקסישען נאַרטען, האָב איך פּאַר לאַנגוויילע ארויסגענומען פון מיין קעשענע די לעצטע נומער פון א אידישען בלאַט און האָב אריינגעקוקט אין איהם.

אויף דער זעלבער באנק, אביסעל אַבגערוקט פון מיר, איז נעזעסען א אידישע רייכע דאמע פון א יאָהר 40 מיט א קליין־מיידעל, א טאַכטערל, פון א יאָהר 11—12.

אז איך פלעג מינוטענווייז אַבוועגדען מיינע אויגען פון בלאַט און ניט וויילענדיג א קוק טהאָן אויף מיינע צוויי חשוב־דיגע שכנים, פלעג איך זעהען, ווי דאָס קליינע מיידעלע שטעלט אויס איהרע נרויסע אויגען און קוקט דאָ אויף מיר, דאָ אויפ'ן בלאַט.

נאָך איהרע בליקען איז מיר נעווען לייכט צו דערקענען, אז דאָס בלאַט איז איהר פרעמד, זי האָט אזעלכע ווילדע אותיות קיינמאָל ניט נעזעהן... יעדער בליק איהרער האָט קינ־דעריש פערוואונדערט נעפרעגט: וואָס איז דאָס אזוינס? עפעס ניט קיין רוסיש, ניט קיין פויליש און ניט קיין דייטש?...

און באלד האָב איך דערהאַלטן איהר דייטליכע פראַגע אין ריין פויליש.

— מאמעניא, צא טען פאן טשיטא?

איך האָב א קוק נעטהאָן אויף די מוטער, אויף די רייכע דאמע און האָב דערזעהן, ווי איהר וויים נעזיכט איז דונקלער נעוואָרען און איהר לאַנגער נאָז האָט זיך פשרקרימט אין א זייט; און גלייך נאָך דעם האָב איך דערהערט א קורצען ברוגז־דיגען ענטפער:

טעג, וואס שטעהט אין מיטען נאס און גיט אכטונג אויף די ארדענונג.

— דאס איז א אידישער סטאיקאווע! — הער איך ווי ער זאגט מיט קינדערשען שטאלץ, און זיינע שווארצע אייגעלעך גלאנצען פאר פרייד.

דאס צווייטע אינגעלע קוקט אן זיין חבר ווילד, קען ניט גלויבען און לאכט:

— חע—חע—חע! א אידישער סטאיקאווע!... משוגע־נער יאסקע! א איד טאר ניט זיין קיין סטאיקאווע...

דאס ערשטע אינגעלע, דער משוגענער יאסקע, האלט זיך אבער ביי זיינס און שווערט מיט אלע כחות:

— אוי, זאל יאך אזוי געזונד זיין! ער דאוונט אפילו אלע שבת ביי אונז אין קלייזל, ער שאקעלט זיך אזוי!...

— ס'א ליגען! שפארט זיך דאס צווייטע אינגעלע, אבער שוין אביסעל שוואבער: דעם חבר'ס הייסע שבועה, און דער פאקט, אז ער זעהט איהם אלע שבת אין קלייזל, האבען גע־ווירקט אויף איהם.

און דאס ערשטע אינגעלע בעשטעטיגט נאך שטארקער זיינע ווערטער דערמיט, וואס הער אלטער סטאיקאווע טראגט א בארד:

— זעהסט סארנע לאנגע בארד!

דאס ווירקט שוין אין גאנצען און דאס צווייטע אינגעלע שרייט אוים פרעהליך:

— אוי, טאקע, טאקע! אי וועה א איד א פאליציימאן! איך וועל עס פשרצעהלען אלע אינגעלעך אין חדר!

אויפ'ן טראטואר געהט דערווייל דורך א אידישער טרע־נער מיט א גרויסען קאסטען אויפ'ן פלייצע. דער פאליציסט שרייט פון ווייטען:

— אראב פון טראטואר!

דער איד הערט ניט.

— ניין!

דאס מיידעלע איז אבער, ווי א רייך, געפעסטעט קינד, איינגעשפארט נעווען און האט דורכאויס געפֿארערט, אז די מא־מע זאל איהר זאגען, וואס איך לעז אזוינס.

נאר די מוטער האט מיט כעס געשארט דעם זאמד מיט איהר זיידענעם שירם, זיך געבייזערט און ניט געזאגט, אזוי ווי זי וואלט מחֹרא האבען, מיט'ן אויסזאגען איהר מויל אומ־ריין מאכען.

דאס הארץ האט מיר שטארק געקלאפט. עפעס אן אלטע וואונד האט זיך אין מיר אבגערופען אזן האט שרעקליך וועה געטהאן, געגאנגט און געצופט... און פלוצים, איך וויים ניט ווי אזוי, האט זיך ביי מיר ווי מיט גוואלט ארויסגעריסען אן ענט־פער:

— טא יעסט זשידאווסקא נאזעטא!...

און איידער איך האב צייט געהאט זיך אומצוקוקען, וואס פאר איין אייגדרוק מיין ענטפער האט געמאכט, איז שוין די דאמע מיט'ן מיידעלע פערשוואונדען געווארען אין א צווייטער אלעע...

איך בין געבליבען אליין...

וואַרשוי 1900.

2.

ניט קיין איד.

איך געה אין גאס. ניט ווייט פון מיר געהען צווי אידישע אינגלעך אין לאנגע קאפאטקעלעך און שמועסען פרעהליך.

און אט זעה איך, ווי איינער פון זיי הויבט אויף דאס הענטעל און ווייזט אן מיט א פינגער אויפ'ן אלטען פאליציס־

— מילא, וואס זאל מען טהאן מיט אייך? אז איהר גלויבט אזוי אין א אידען, דארף מען אייך טאקע ניט אבנארען... ווייזט אהער דאס אכטעלע טהעע און נאכט אייך טאקע אמת'ע פאפאוו'ס...

4.

דער פאלשער טאן.

די נאכט־קאפע, אין איינער פון די רוישענדע גאסען פון שטאדט איז פול מיט געסט. עס איז צוויי דער זיינער ביי נאכט, נאר וועגען שלאפען קלערט דא קיינער ניט. דא שפיעלט די נאטור זעהר א קלייניע ראלע, מיט איהר קעמפען דער וויין, דער שווארצער קאווע און די מוזיק.

אין קאפע הויז איז רוישענר און פרעהליך.

ארום מארמארנע טישלעך זיצען געסט: פרויען מיט מענער. די פרויען אין גרויסע היט מיט פיעל פעדערן און בלומען — פאלשע, געקונסטעלטע. די געזיכטער זיינען לויט געשמאק — ביי מאנכע וויים, ביי מאנכע רויט, אבער די ביידע פארבען זיינען פאלשע, געקונסטעלטע... די מענער, וואס זיצען געבען די פרויען, זיינען, חאטש האלב אדער גאנץ פער'שכור'ט, העפליך, נאר די העפליכקייט איז פאלש און געקונסטעלט. זיי רעדען פון ליעבע, בשעת זיי טראכטען פון דעם געמיינסטען פערגניגען.

און די פרויען לאכען פרעהליך און הע! און קלינגענדיג.

נאר דאס לאכען איז א פאלשעס, א געמאכטעס, אינוועניג אין הארץ טאטשעט זיי אפעס א געדאנק, אז דער סוף זיערער איז פערפוילונג, הקדש און טויט...

און דער וויין, וואס מען טרינקט דא, איז מאלש, און דער שאמפאניער איז פאלש, און מאנכע מיטבעות, וואס מען רוקט

און דער פּאָליציסט לויפט צו צום טרענער מיט אימפּעט, פּיהרט איהם אראָב פון טראטואר און בענלייט איהם מיט זיך לעריי און סטראשעט איהם מיט'ן צערקל.

— ניט קיין איד! ניט קיין איד! — צווינגט זיך אומעטעג דאָס צווייטע אינגעלע — שׂר טרייבט א אידען!... ניט קיין איד, איך האָב געזאָגט...

דאָס ערשטע אינגעלע קוקט טרויריג אויפ'ן פּאָליציסטען און קען נאָר נישט ענטפערען...

וואַרשוי 1900.

3.

א י ן א א י ד י ש ג ע ו ו ע ל ב.

איך גיה אריין אין א אידיש געוועלב און בעט איין אכטעלע טהעע, אמת'ע פּאָפּאָוו'ס.

— ווי דען, ווי דען? — ענטפערט מיר א איד אין א לאנגער קאָפּאָטע — אודאי אמת'ע! ביי מיר איז נאָר קיין פּאלשע ניטאָ, איך האלט עס ניט!

ער דערלאנגט מיר איין אכטעלע טהעע, איך בעטראכט עס פון אלע זייטען מיט ספיקות און פרעג איבער נאָך אמאל:

— עס איז געווים אמת'ע פּאָפּאָוו'ס?

— א מאָדנער מענש! — ווערט דער איד, ווי אין בעס — אז מען זאָגט אייך געווים, איז געווים! איך ווע'ל אייך דען אבנאָרען? איך האָב נאָך קיינמאָל א אידען ניט אבגענארט.

— נו, אז א איד זאָגט, דאַרף מען איהם גלויבען, — ענטפער איך מיט שטארקער אמונה אין א אידענס עהרליבקייט— א אידען גלויב איך שטענדיג.

אויפ'ן אידענס פנים בעווייזט זיך עפעס א מאָדנער שמייבעל, ער גיט זיך א קראץ אין קאָפּ און זאָגט ארוים;

וואס וואלט געקענט דערמאהנען אן א מוראווניק אין וואלד, וועו די מענשען וואלטען ניט אזוי אומריין אוו די גאס וואלט ניט אזוי שמוציג געווען. די גאס האט ניט פארגעשטעלט א בילד פון לעבעריגע ברואים, וואס ראנגלען זיך, אום צו לעבען, צו גענישען, נאר א געטימעל פון עפעס בעשעפענישען, וואס לויפען אום דערשלאגענע אוו צוטומעלטע, ווי פון א ידיעה, אז זיי דער־פען אלע באלד אויסשטארבען, אוו זיי זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסצומיידען דעם טויט, פאר וועלכען זיי האבען אזוי מורא. דאס זעהט זיך ארויס דייטליך פון די דערשראקענע אויגען זיי־ערע, פון די בלייכע פנים'ער. —

אין דער צייט האב איך בעמערקט, ווי איך גיעה נאך, פונקט ווי איך וואלט איהם בעגלייט, א אינגעלע פון א יאהר 14—15, אין א צעריסענער לאנגער קאפאטע, מיט צעריסענע שטיוועלעך, וואס האבען ערווארטט א וואונדער, ווי אזוי פאלען די קלייגע פים ניט ארויס פון אזוינע גרויסע לעבער. אויפ'ן קאפ האט ער געטראגען א גרויסען קארב מיט זעמעל, קענטיג א בעקער. ער איז געגאנגען געשווינד, פונקט ווי די זעמעל האט ער טאקע געטראגען פאר אזוינע, וואס האבען ניט וואס צו עסען אוו קו־קען נאר אויף איהם ארויס.

קוקענדיג אויף איהם האט זיך מיר געדאכט, אז דאס ארים אינגעלע אין זיין צעריסענע קאפאטע אוו שטיוועלעך ווינטער צייט, מיט דעם גרויסען קארב אויפ'ן קאפ, האלטענדיג איהם אין דער הויך מיט די ביידע דארע הענטלעך, אז אט דאס אינגעלע דארף זעהר אונגליקליך זיין. עס האט עפעס זיך ערווקט אין מיר א געפיהל, וואס האט מיך געטריעבען צום אינגעלע אונטער געהן אוו טרייסטען איהם.

— א רחמנות, אזא אונגליקליך בעשעפענישׂ, וואס האט עס נעבעך אין לעבען? ניט עס וועו א לאך, א זונג, א שפרונג? פערוואגעלטע! האב איך געטראכט, אוו האב שוין גשווינד אבישטעלען איהם, עפעס א פרעג טהאן איהם, טרייסטען איהם.

אריין דעם קעלנער אין טומעל, זיינען אויך פאלש און פאלש...

קיינער וויים דאס אבער ניט. וועד האט צייט צו בעטראכטען? די נאכט איז אזוי קורץ און די תאוות זיינען אזוי פיעל און אזוי גרויס.

אויפ'ן עסטראדע, ניט וויים פון בופעט, וואו עס זיצט א פערפודערטע קאסירערין, שפיעלט דער צרקעסטער. די מוזיקאנטען זיינען האלב בערוישט. די גוטע געסט פערגעסען זיי ניט, און מען איז זיי מכבד פון צייט צו צייט מיט משקה. דער דירעזשאר אבער איז ניכטער און אנגעשטרענגט. טרייי, איבערגעבען, מאכט ער אום מיט זיין שטעקעלע, איינהערענדיג זיך אין יעדען טאן.

פלוצים שפרינגט ער אויף, ווי יעמאנד וואלט איהם געביטען:

— בע—מאל! פאלש!

און אבשפיעלענדיג דאס שטיק, וועגדט ער זיך צום מוזיקאנט, וואס האט זיך טועה געווען, און מוסר'ט איהם און מוסר'ט איהם...

און דער מוזיקאנט פיהלט זיך אזוי שולדיג, אזוי שולדיג, און לאזט אראב די אויגען....

דער איינציגער אין דעם נאכט־קאפע...

5.

ר ח מ נ ו ת.

איך האב אמאל מיט מיינעם א חבר דיסקוטירט וועגען רחמנות. דער חבר האט מיר געוואלט אויפווייזען, אז רחמנות שטאמט אויך פון ענאאיזם, און אט וואס ער האט מיר דערצעהלט:

„איך בין געגאנגען אין דער אריימער רוישענדער גאס,

איהם שטענדיג אב. יעדער אויף זיין נוסח.

חיים בער קען זיי שוין אלע מיט זייערע מומים, מיט זייערע מינעס, מיט זייערע קללות. ער האט זיי פיינד, ווי דעם טוידט, זיי עקלען איהם אלע, אלע. אפילו דער איד, וואס האט קיין ברעקעל פוס ניט, וואס שארט זיך נאר אויף די זייטען; אפילו דער איד מיט דער ווילד־אויסגעדרעהטער האנד; אפילו דער בלינדער, וואס בעט די נדבה ווי אן אויטאמאט, אפילו דאס קליינע אינגעלע, וואס שרייט אין פלוג אזוי קלינגענדיג שעהן:

— ר' איד, א נעזונד אין אייך, שענקט א קאפיקע — איך ווייל עסען...

אלע, אלע עקלען איהם.

אמאל ניט ער זיי אפילו א קאפיקע, אמאל א פיערער (רעשט נעמען פון זיי איבעלט ער זיך). אבער ניט פון רחמנות וועגען, ניט ווייל עס האט איהם געריהרט. נאר אזוי — אפטשע־פען זיך, אפשר וועלען זיי דעם אנדער מאל ניט בעטען. און נעבען די נדבה, גיעט ער פארזיכטיג, זיין האנד זאל זיך ניט אנריהרען אן דעם בעטלער, און צוליעב דער דאזיגער פארזיכ־טיגקייט, פאלט דאס רוב די מטבע אראב אויף דר'ערד און דער בעטלער זוכט זי, וואר וויים. וואו ער געפינט זי, — אמאל אין רינשטאק.

נאר חיים בער איז דאמאלס שוין וויים, און ער מורמעלט:

— נעהט צום טייוועל!

און נאך יעדער נדבה נעבען פיהלט ער זיך, ווי ער האט א מיאוס'ע זאך אבגעטהאן און שפייט אוים.

נאר מעהר פון אלע ארימע לייט האט ער פיינד די אידע־נע, וואס שטעהט ביי דער רייכער רעסטאראציע. אין פלוג א שעהנע אידענע פון א יאהר פונפציג, נעהט געקליידעט נישט־קשה'דיג, כמעט בעלי־בתיש, אין נאך נאר ניט קיין שלעכטער

זאל ער ניט מיינען או ער איז אזוי אונגליקליך... ביי איהם וועט דאך א וואהרט וואהרט אזוי אנגעלעגט זיין, פון וועמען הערט ער עס? פון זיין בעל־הבית אודאי ניט. און אויסער דעם בעל־הבית — וועמען האט ער אויף דער וועלט! און איך האב שוין געוואלט צוגעהן צו איהם און אנהויבען מיין „נוטסקייט" בעי וועיזען. נאר מיין גוטען וועלען האט אין מיטען איבערגעריסען עפעס א פרעהליך געזאנג, וואס האט פערהילכט דעם נאצען טראטואר און אנגעפילט די דיקע לופט מיט יונגע פרעהליכע טענער.

וועי זינגט עס אזוי שעהן, אזוי פרעהליך?... עפעס גלויבט זיך מיר ניט, דאכט זיך דאס איינגעלע מיט'ן קאהב — עס קען ניט זיין. ער איז משוגע געוואהרען, וואס? נאר נעזונגען האט עס מאקע דאס איינגעלע מיט דער צעריסענע קאפאטע, מיט די צעי ריסענע שטיוועלעך אין ווינטער, מיט דעם נרויסען קאהב זעמעל אויפ'ן קאפ. ער האט געזונגען פרעהליך און לוסטיג, אזוי, אז רחמנות האבען אויף איהם איז נאר ניט געווען צום אהרט און צו דער צייט. איך בין געבליעבען מיט מיין „רחמנות" ווי אין דער לופטען, ניט וויסענדיג וואו אהין צו טהאן עס; איך האב זיך געפיהלט ווי א סוחר, וואס האט נערעכענט אויסברענגען א גוט שטיקעל סחורה און האט ניט געפונען קיין בעלנים..."

— און דו וועסט גלויבען, האט מיין חבר געענדיגט מיט א טרוקענעם שמייכעלע, עס האט מיר די מעשה פערדראסען. ס'טייטש? א י ך האב אויף דיר רחמנות, א י ך בין אזא גוטער און ד ו זינגסט!...

6.

ה נ א ה ג ע ה א ט.

חיים בער איז א איד א נגיד, געהט אנגעטהאן ווי א נגיד, און אריבער לייט, וואס שטעהען אויף די גאסען, שטעלען

און ער האָט זיך געזומען גראבלען אין טאָש, אבקנעפלענ־
דיג דעם פוטער און סורדוט...

ער האָט פון דאָרט ארויסגענומען א זילבערנע מטבע און
האָט איהר אריינגעלעגט גלייך אין האנד, און נאָך אמאל גע־
זאגט:

— ווייניט ניט, ווייניט ניט!

און האָט עפעס געווארט.

נאָר די אידענע, ניט נתפעל וועדענדיג פון דער זילבערנער
מטבע, האָט געוויינט הויך און העכער, און ניט בעקומענדיג
קיין ברכה פון איהר, ווי ער איז געוואָהנט פון די איבריגע אָרי־
מע־לייט, איז חיים בער אוועק ווייטער.

גראבלענדיג זיך אין טאָש אבגעשפילעוועטערהייד, איז
איהם קאלט געווארען, אויך האָט זיך איהם געדאכט, אז ער האָט
די שפיץ פינגער פון האנד אבגעפרוירען, נאָר ער איז ניט בייז
געווען, און עס האָט איהם ניט געעקעלט. דאָס ערשטע מאל האָט
חיים בער געפיהלט נאָך א נדבה אזא גוט געפיהל.

— א קליניגקייט, אזא פראסט! — האָט ער געטראכט
און דאָס ערשטע מאל האָט חיים בער פון א נדבה א הנאה גע־
האָט...

7.

גע שׂ לאָ סע ן א גע שׂ עפ ט.

אויף מאָרגען נאָך פסח.

לייזער שטעהט ביי זיין קליין שטיבעל און קוקט אין דער
וועלט אריין. זיין קוק איז א דערשראָקענער, א פערצווייפעלטער.
די ליעבע זון, וואָס שיט מיט שטראהלען פון דער פולער האנד,
ווירקט ניט אויף איהם. פערקעהרט, דער שענער ליכטיגער
טאָג רייצט איהם, לאכט פון איהם, מאכט חוזק פון זיין בלאסען

פאטשיילע. בעט א נדבה, דאכט זיך, נאר בנעימות'דיג, מיט א עגון'דע, מיט א צובראכענקייט:

— שענקט, ר' איד, א נדבה, האט רחמנות...

און אט דער אידענע — ער ווייסט ניט פאר וואס — האט ער בעזונדערס פיינד, און אנשטאט צו געבען איהר וועז א נדבה, ענטפערט ער איהר שטענדיג מיט א מאדנעם האס:

— נעהט, נעהט! לאזט צו רוה...

דער דאזיגער אידענע האט ער קיינמאל קיין נדבה נענעבען... וואס האט ער צו איהר? איין נאט וויים!...

און די דאזיגע אידענע, צי זי דערקענט איהם, צי זי מאכט זיך ניט דערקענעז, בעט שטענדיג, וועז זי זעהט איהם דורכגעהן:

— שענקט, ר' איד, א נדבה, האט רחמנות!...

נאר ער גיעט איהר קיינמאל ניט... קיינמאל ניט!..

איינמאל איז געווען א גרויסער פראסט, חיים בער, אנגעטהאן אין דעם גרויסען וואראמען פוטער, איז געגאנגען אין גאס, די ארימע לייט, וואס זיינען צוליעב דעם פראסט וועניגער געווען, האט ער ניט בעמערקט, צי אפשר האבען זיי איהם פאר קעלט ניט בעמערקט. געגאנגען איז ער גיך, ניט וויי זיין שטייגער, און צוקומענדיג צו דער רעסטאראציע, וואו די אידענע איז געשטאנען, האט ער דעם טריט נאך פערגרעסערט.

הינטער זיך האט ער דערהערט א זיפץ און נאכדעם עפעס וועדטער און נאכדעם וויעדער א זיפץ. ער האט זיך אינסטינקטיוו אומגעקוקט און האט דערזעהן נעבעז זיך די אידענע, זי איז איהם נאכגעלאפען און גערופען:

— גוטען! שענקט א נדבה.

ער האט זיך אבגעשטעלט.

קענען איהם איז געשטאנען די אידענע און האט געיאמערט הויך און די טרערען האבען געפרויערען אונטער די אויגען.

— שא, וואס וויינט איהר?... וויינט ניט — האט חיים בער ווי אין כעם נע'מוסר'ט.

קאפ און אין אלע גליעדער. באלד אבער ווערט זי נאך הארבער, נאך שווערער, נאך שטעכענדיגער: וואס ווען ער טהאן איבער מארגען און וואס ווען ער טהאן א גאנצען זומער, דעם לאנגען גרויסען זומער, אז קיין ארבייט קען ער ניט, קיין קראם האט ער ניט און האנדלען איז ניטא מיט וואס און זומער איז ניטא וואס צו האנדלען — טויט!.

און לייזער ווערט ניט אויף געלעבטער אין כעס און ברומט:

— א, ניט געדאכט זאל ער ווערען, דער זומער!...

און יענקיל־חנן דער מלמד איז אויך ניט אין א בעזונדערע גוטער שטימונג. די ווארימקייט איז אפילו צו זיין הוסט א שטיקעל רפואה, אין א ווארעמען טאג הוסט זיך לייכטער, און דער עצם הוסט איז א ווייכער, אוש אין דעם הוסטען אליין שטעקט א שטיקעל תענוג, פון דעסטוועגען איז פארט ניט גוט, מיט'ן הוסט אליין קען מען ניט לעבען, מען מוז האבען דערצו א קנעלונג, און זומער בעקומען א קנעלונג איז נאך שווערער ווי ווינטער צו בעקומען די ליחה.

נאר יענקיל־חנן איז א איד א בריה. ניט אומזיסט לעבט ער שוין 50 יאהר אויף דער וועלט און הוסט שוין 35 יאהר,— און ער לאזט זיך ארויס אין גאס זוכען „קינדער".

און זוכענדיג, קומט ער צו צו לייזערן. א גליקליכע אידעע פליהט איהם דורך אין קאפ. סטייטש! לייזער האט דאך א איניגעל, א חומש'ניק. ער וועט צו איהם צושטעהן, ער זאל איהם דאס איינגעל אוועקגעבען. ער מוז איהם אוועקגעבען. פאר גליק גיעט ער א פאר מאל א הוסט און נעהט צו גלייך צו זיין קינפטיגען שפייזער, צו זיין „בעל הבית", צו לייזער'ן, און נאכ'ן „גוט מארגען" פרעגט ער:

— ווי געפעלט אייך היינטיגער טאג?

— ניט קיין מאוס'ער טאג! — ענטפערט לייזער.

— דוקא א שעהנער טאג! — לויבט יענקעל חנן.

איינגעשרומפענעם פנים, פון זיין קליין בערדיל, וואס האט שוין צו פיערציג יאהר פיעלע וויסע האר, און דער הויפט פון זיין סורדוט, וואס איז כלומר'שט דער יום־טוב'דינער און האט סך הכל מיט צוויי לאטעם און מיט איין רים וועניגער, וויי דער וואכענריגער....

היינט, וויי וואלט נאך די זון געלאכט, וועז זי וואלט נעוואוסט, וואס ביי איהם „טהוט זיך" אין שטיבעל, אין קעשענ... און אפשר וואלט זי נאר קיין הארץ ניט האבען דאז צו לאכען. זי וואלט זיך פאר שרעק אודאי בעהאלטען, און זי וואלט דערמיט טאקי איהם א טובה געטהאן. זי וואלט איהם ניט אזוי געשטאכען מיט איהרע שטראהלען, זי וואלט איהם ניט אזוי געווארקט צום לעבען, וועז איהם איז נעקומען ממש זיך אויס־צוציהען אין נאם און שטארבען.

עם איז אבער גרינג צו רעדען — אויסצוציהען זיך אין נאם און שטארבצען. קיין שלעכטע זאך וואלט דאם אפילו ניט נע־וועז — א סוף — אן עק, וויפיעל איז דער שיעור צו מוטשען זיך! אבער וואס טהוט מען מיט'ן וויב און קינדער! אויסצי־העז זיך אין נאם מיט 7 פארשוין, צוויישען וועלכע עס געפינען זיך א פאר עופעלעך איז עפעס אביסעל צו שרייענדיג, ווער וויסט וואס פאר א רעש עס וואלט געווארען אויפ'ן הימעל פון אזא מעשה, און אפשר אויף דער ערד אויך...

וואס־זשע טהוט מען אבער פארט? אויף היינט אפילו איז נאך געבליעבען פון פסח עטליכע מצות, אביסעל מצה־פאר־פעל און אביסעל בולבע. אין דער פריה נאך האט ער געהערט, וויי זיין גרונע האט זיך ג'חשבונ'ט און בעשלאסען צו קאכען א טעפעל בולבע און פערזופען מיט מצה פארפיל. שלעכט איז דאס אפילו ניט, כמעט א יום־טוב'דינער „וואראעמס", אבער דאס איז דאך נאר אויף היינט. וואס וועט ער אבער טהאן מארגען?

די קש־ה איז א הארבע, א שווערע און איהר שפיז איז מיט נאדלען אונגעשטעקט און די נאדלען שטעכען אין הארץ, אין

8

אלע טאג.

אייגענטליך האט די „פאסט" אין דעם קליין־שטעדטעלע געפענט זיך בענעהען גאר אן א בריעפטרעגער, און דאס געלד וואלט בעסער צו ניין געקומען אויף א גרעסערע שטוב פאר דער קאנטאר. די זאך איז גאר פראסט. די אינוואהער פון שטעד־טעל, וואס האבען געפיהרט א קארעספאנדענץ פלעגען זיך ניט קענען דערווארטען ביז דער בריעפ־טרעגער וועט זיי דעם בריף ברייגגען אין שטוב אריין, און אלע אין דער פריה, וועז די פאסט פלעגט גאר אנקומען. פלעגט שוין דער בריעפטרעגער געפינען אין קאנטאר א פאר מינינים אידען, וווייבער און קינ־דער אפילו, וואס האבען כיט גרוים אונגעדולד געווארט, ביז וואנען ער וועט עפענען דעם זאק, וואו עס ליגען די בריף.

און חיענע, א יונג ווייבל כיט א בלאס, דערשראקען פנים, פלעגט קומען נאך כיט א האלבע שעה פריהער, איידער די פאסט פלעגט אנקומען. זי פלעגט מורא האבען, טאמער וועט זי פערשפעטיגען און איהר זאל ניט אויסקומען צו ווארטען ביז צוויי א זייגער ביי טאג, וועז דער בריעפטרעגער, סטעפקע, טראגט ערשט די בריף פונאנדער.

אויסער דער מורא צו פערשפעטיגען, האט זי גלאט א וויל־דען חשק געהאט צו בעקומען דעם בריף פאר אלעמען אין די אויגען, — זאלען אלע הערען, ווי דער בריעפטרעגער רופט הויך אוים: חיענע עוועגציק! — און זאל מען ניט מיינען, אז איהר מאן, חיים, האט שוין טאקי אין אמעריקא א דייטשקע געקראגען און האט זי, חיענען, שוין גאר אוועקגעווארפען.

וואס איז? זי האט דאך אמאל שוין בעקומען פון איהם צוויי בריף, איינעם כיט נעלד און דעם צווייטען כיט גוטע ווערטער — נישקשה, עס וועט נאך איהר אנקומען א בריף, און שונאים וועלען נאך צופוקעט ווערען...

ער ווערט שטיל, גיעט אויפען אן הוסט, מאכט נאר אן אנ־דער מינע און שטעהט צו גלייך צו דער זאך.

— וואס הערט זיך מיט אייער „בחור'ל"? האט ער שוין א מלמד?

— האבען האט ער... — ענטפערט לייזער און ווי שטאלץ זיין — נאר איך בין עפעס ניט צופריעדען.

— הייסט עס, האט ער דאך ניט — ווערט יענקיל מלא שמחה.

— אזוי ווי ניט! — איז זיך שוין לייזער האלב מודה.

— הויבט וואס־זשע זואלט א־הר? — ווערט שוין יענקיל חנן אין גאנצען פרעהליך, די האפנונג צו בעקומען דעם תלמיד איז שוין כמעט ווי ערפילט. און ער הוסט זיך שוין פערנאנדער, ווי געהעריג איז, ווי עס פאסט פאר א מלמד, וואס האט שוין באלד זיין חדר פאר פול.

ער פערגעסט דעם מקח, וויפיעל קינדער האלט ער אין חדר און ווי איז זיין שיטה אין לערנען. יענקיל־חנן ענטפערט אזוי, אז לייזער איז אין גאנצען צופריעדען, און נאך א קורצען ישוב־הדעת זאגט ער ארויס כיט א בריטקייט:

— מילא, יער וועט געהן צו אייך!

— און איהר וועט זיין צופריעדען! — פערזיכערט יענקיל חנן און וויינט שיעור ניט פאר שמחה...

און אז דער מלמד געהט א גליקליכער אוועק, ווערט לייזער אויך רוהיגער און האלב שמייכלענדיג, האלב ווינענדיג ברומט ער ארויס:

— געשלאסען א געשעפט...

געדופען חיענע עוועניציק — „יא זריעם"!... הייבט זי אָן צו שרייען, ווי משוגע. דער עולם לאכט, דער בריעפטרעגער שמייכעלט און זאגט:

— ניע טעביע, גאָלובושקא; טיעביע יעשצע פּישעטסיא...

און דעם בריף גיט ער אָב ראשע רובענציק — א יונג ווייבעל מיט בליהענדע באקען, וואָס דער מאן שיקט איהר אלע וואָך א בריף פון אמעריקא, און אלע חודש א 25-ער...

חיענע ווערט אין אזעלכע מינוטען ווי צוטומעלט און קוקט מיט זשעדנע בליקען אויף ראשען, וועלכע עפענט אויף דעם בריף אויף פּאסט טאקי און הויבט איהם אָן שוין צו לייענען. חיענע רוקט אריין אין בריף איהרע אויגען, ווי א הונגעריגער אין א שיסעל געקעכטס, ווען א צווייטער עסט... ראשע רוקט זיך אָב מיט פּראכטונג און פּערשטעלט דעם בריף. חיענע זוכט עפּעס א בעהאלטענע טהיר, וואו זי זאל קענען ארויס, אז קיינער זאל זי ניט בעמערקען, און פּאר צוטומלונג וועגדט זי זיך צו ראשען און פרעגט מיט הכנעה:

— וואָס שרייבט אויך אייערער?...

ראשע ענטפערט ניט און לייענט ווייטער און חיענעס הארץ בלוטיגט זיך...

און דאָך געהט זי אלע טאָג אויף פּאסט... אלע טאָג... עגרליך וועט זי איהר בריף בעקומען... זי שרייבט זיך...

9.

דער מאלער.

ער איז פּארבייגענאנגען א גרויס-אלט-הויז אין א לאנגער, אָרימער, רוישענדער גאס. ביי א טהיר פון א וואהנונג איז דער נידער איז געשטאנען א יונגע, אָרימע פרוי מיט א קינד אויף די הענד, און ביידע, די מוטער מיט דעם קינד, האבען געקוקט

ווי אויף צו לחכעיס אבער ווי׳ל איהר דער בריעפטרעגער קיין בריעף ניט אבגעבען, און א פערביטערטע, א צוקלעמטע נעהט זי אוועק אלע טאג פון פאסט.

— רבונו של עולם! — טראכט זי מיט א פערבלוטינט האַרץ — אזוי פיעל בריעף איז היינט אנגעקומען, אפשר פיער־ציג! — ניט שוין דען איז פאר מיר דאַרטען קיין בריעף ניט געלעגען?...

און איהר דאכט זיך, אז סטעפקע איז א טריפה׳נער ערל. אז ער האט מיט א כיון איהר בריעף, פאהרענדיג, ארויסגע־וואַרפען אויפ׳ן פעלד. וואס ארט עס איהם? אורזאכען צו חושד זיין איהם זיינען דא גענוג:

אפט, אז זי פרעגט איהם: „יעסט פיסמא״? ענטפערט ער איהר מיט א שמייכעל: „פישעטסיא״ — און דאס שמייכע־לע איז חישענען נאר ניט געפעלען. אויסערדעם, וואס דער ארו־מיגער עולם לאכט צופריעדען, און זי ווערט רויט פאר חרפה, ווערט נאך אבער גרעסער איהר שרעק. אז סטעפקע ווי׳ל איהר איהרע בריעף ניט אבגעבען.

און דאך געהט זי אלע טאג אויף פאסט און האט נאך די האפנונג ניט פערלאַרען.

אמת טאקי, ניט גרינג קומט עס איהר אן. יעדעם מאל אריינגעהן אין פאסט האט זי שפיכות דמים. די איבעריגע ווייי־בער, וואס האבען מאנען אין אמעריקא, קוקען אויף איהר מיט פעראכטונג. אויך מיר איין „אמעריקאנטע״! — ניט געהן אבער קען זי ניט — זי האט קיין כח ניט צו וואַרטען ביז צוויי א זיי־גער. דא אין פאסט האט זי חאטש אן ענטפער: „ניעט״ אדער „פישעטסיא״, שפעטער ביי טאג, וועט זי דאס אויך ניט הערען, דעם בריעפטרעגער וועט זי אפילו ניט אנזעהן.

אט רופט אויס דער בריעפטרעגער: חאשע דובענציק — חיענען גיט א קלאפ אין הארצען, און עס רייסט זיך ווי אינע־וויניג עפעס אב — איהר קלינגט אב, אז דאס האט מען אויס־

די קריטיקער האבען דאס בילד בעמערקט, מען האט עס בעווואונדערט, דאס פובליקום האט זיך ענטציקט. א מבין און א רייכער דאצו האט עס פאר א סך געלד אבגעקויפט.

— איהר זענט אונשטערבליך! — האט איהם אויף מאר־גען א בעריהמטער קריטיקער געזאגט — אייער בילד וועט אייביג לעבען!

און דער מאלער איז ווי בעטרונקען פאר גליק געווען: ער האט אן אייביגעם בילד בעשאפען...

אז ער האט זיך אבער פון ערשטען גליק אביסעל אויסגע־כיבטערט, האט איהם א גיפטיגער געדאנק אנגעהויבען צו נאסט צו קומען.

— וואו איז די ארימע פרוי מיט'ן קינד?

שפעטער אביסעל איז דער געדאנק נאך גיפטיגער געווא־רען:

— דאס בילד אויפ'ן לייוואנט איז אונשטערבליך — וואו א־ז אבער דאס לעבענדיגע בילד דארט אין דער ארימער נאס...

און דער געדאנק איז אלץ גיפטיגער און גיפטיגער געווא־רען, ער האט איהם רוהען ניט געלאזט, ער האט איהם שאפען ניט געלאזט...

און איינמאל האט איהם א ציה געטהאן אהין אין יענער נאס זוהען די ארימע פרוי.

נאר — אוי־וועה! די ארימע פרוי, וואס האט אזוי שוהן געקוקט אין דער ווייט, מיט איהר ארים, קליין קינד, איז שוין מעהר דארטען ניט געווען.

— וואו איז זי? וואו איז זי? — האט ער פערצווייפעלט נאכגעפרעגט וועגען איהר.

וואר וויסט? — האט מען איהם קאלט געענטפערט.

— הא־הא־הא! — האט ער קומענדיג אהיים זיך ווילד פערנאנדערגעלאכט — דאס טויטע בילד אויפ'ן לייוואנט וועט אייביג לעבען און זי אליין, מיט'ן הארץ, מיט געפיהלען איז

ערגיץ ווייט, ווייט, איבער די הויבע הייזער, איבער די קוימענס פון פאבריקען, איבער דעם נעדיכטען שווארצען רויך, וואס האט פון די קוימענס זיך געטראגען...

און אין ביידענס בליקען האט זיך אויסגערוקט א שטום נעבעט: גוואלד, נעהם אונז צו אהין, אהין, דא איז אונזער שווער, מיר ווילען דא דערשטיקט אהן לופט, אהן ליכט...

און אין די בליקען איז אזוי פיעל טרויער געלעגען, אזוי פיעל צער און בענקען, אז דעם מאלער'ס הארץ האט זיך אנגענאסען מיט ימים וווייכע געפיהלען.

— דאס איז דער עלענד אליין! — האט ער אין געדאנק געזעדט — ווי שעהן און ערהאבען, ווי ריהרענד דאס בילד איז!... נאט מיינער...

ער איז בעגייסטערט געוואָרען. ער האט נאך אמאל אויפ'ן לעבענדיגען בילד א בליק געטהאן און האט די זעלבע בליקען בעמערקט, דעם זעלבען טרויער, דאס זעלבע בעטען זיך: אהין, אהין! און ווי געטריבען פון א געהיימע קראפט, איז ער אהיים אוועקגעלאפען.

— איך וועל בעשאפען אזא בילד! — האט ער הויך אויסגעשריען, אריינקומענדיג אין זיין ארבייט־צימער.

און דריי טעג איז ער ווי צום לייוואנט צוגעשמידט געווען, דריי טעג האט ער ניט געגעסען, ניט געטרונקען, קיינעם ניט געזעהען, ער האט געוואלט בעשאפען פונקט אזא בילד, ווי ער האט אין דער אָרימער רוישענדער נאם געזעהען.

און עס איז איהם געלונגען!

אז עס איז פערטיג געוואָרען, האט ער דערויף געקוקט מיט אינוועניגסטער שמחה, ער איז גליקליף געווען, זיינע אויגען האבען געשטראהלט, ער האט, דאכט זיך, ניט קיין בילד, נאר דאס גליק פאר זיך בעשאפען.

ער האט דאס בילד „עלענד" א נאמען געגעבען און האט עס אויף אן אויסשטעלונג אוועקגעשיקט.

נעז געשטאַרבעז 700. פון 12 טויזענד נאַסעז־פּרויעז, זיינען דאַ 8 טויזענד, וואַס בעגעהעז די זיבן אויס נויט".

מיט אייז וואַרט, אלעס איז ביי איהם אויסגעצאהלט. א זאַך, וואַס האַט ניט קיין בעוואוסטע ציפער, בעאונרוהיגט איהם. איהם דאכט זיך, אז אויב די צאהל וועט ניט ענוי אויסגעפּאַרשט ווערז, קאַן דערפון די גאנצע וועלט לייַדעז. אוז ער טאַר דאַס ניט דערלאַזעז — אוז ער נעהמט זיך צו צאהלעז.

אט געהט ער אין גאס. עס וואַלט געווען א יושר צו מאכעז א סטאַטיסטיק, וויפיעל פּרויעז געהעז מיט די מענער, וויפיעל אהן די מענער... וויפיעל פּאר א טאַג לייזט די אידענע מיט די ביליגע נאַשערייַ, וואַס זיצט אויפ'ן שפּיין טראַטואר. וויפיעל קאַטויליעז, פּארבייגעהענדיג דעם גרויסעז קאַסטיאל, נעהמעז אראַב דאַס היטעל אוז צלם'עז זיך, אוז וויפיעל מאכעז זיך ניט זעהענדיג, ווי עס וואַלט געשטאַנעז סתם א הויז, וואו קיינער וואַהנט ניט...

דערווייל אבער געהט ער דורך די בריק, וואו עס שטעהט א בעטלער מיט צוויי הילצערנע פּיס. דער בעטלער, דערזעהענדיג ה' ציפרינעז אוז ניט וויסענדיג, אז ער איז א סטאַטיסטיקער, מאכט א וויינענדיגע מינע אוז שטרעקט אויס זיין האנר מיט דעם היטעל.

ציפרין געהט פּאַראיבער, מיט אמאל לויפט איהם דורך עפּעס אין קאפּ.

עס האַט איהם בעהערשט גלייך א סטאַטיסטישע אידעע: ער וועט שטעהז אוז קוקעז, וויפיעל געבעז יא אוז וויפיעל נעבעז ניט קיין נדבה.

ער ווערט סטאַטיסטיש בעגייסטערט, וואַס דאַס דריקט זיך אויס ניט אין א שמייכעל, נאר פערקעהרט אין זעהר א שטרענגער מינע, ווי עס פּאַסט פּאר אזא וויכטיגע ארבייט, וואַס ער נעהמט איצט פּאר.

עס געהט איינער פּארבי. דער בעטלער שטעלט אן זיין

פערשוואנדען געוואָרעז, קיינער וויסט פון איהר געביין אפילו ניט, קייענר וועט אפילו איהר נאָמען ניט וויסען... חא־חא־חא !..

10.

דער סטאַטיסטיק.

דער הער ציפרין, א מענש אין די מיטעלע יאָהרען, מיט א נאָז, וואָס זעהט אויס, ווי א 1, מיט אויגען, וואָס זעהען אויס ווי צוויי נולען, בעשעפטיגט זיך ספעציעל מיט סטאַטיסטיק.

ער קוקט אויף דער וועלט נאָר פון סטאַטיסטישען שטאַנד־פונקט. מענשען אַן און פאר זיך עקזיסטירען ניט פאר איהם. זיי דיענען איהם נאָר אלס מאטעריאל פאר סטאַטיסטיק. אפילו פרויען, דער שעהנער מין פון דער מענשהייט, וואָס האָבען אזוי ניט ליעב דאָס חשבון'ען, — אפילו זיי זיינען פאר איהם אויך נאָר נעציינ צו זיין סטאַטיסטישער קונסט: וויפיעל נקבות וועלרען געבוירען אויף יעדע הונדערט זכרים, — און אויב די סטאַטיסטיק קומט אויס מיט דריי פרויען וועניגער פרעהט ער זיך זעהר, אמת ניט פון שנאה צו די פרויען, ער קען צו זיי קיין שנאה ניט האָבען, ווייל ער קאן זיי נאָר ניט, נאָר פון דער חכמה אליין, פון העם קונצשטיק, וואָס אין אזא מין סטאַטיסטיק שטעקט. און פון די נוצען, וואָס די וועלט קאָן דערפון האָבען... זאָנסט בעציהט ער זיך צו זיין מיסיאָן אונפאַרטייאיש: די פרעהליכע חתונה בעטראכט ער און נאָטירט אין זיין ביכעל, ווי די טרויריגע לויה; מיט א שטענדיג גלייכער, זעהר אן ערנסטער מינע, פערשרייבט ער: „פאַרגעקומען 273 חתונות, געשטאַרבען 962, געבוירען 319".

„אויף 300 מענשען, וואָס שלאָפען אין בעטלעך, נעפינען זיך 90, וואָס בלאָנזשען אין די גאסען, נעבטיגען אונטער'ן הימעל; פון 2000, וואָס זיינען קראנק געוואָרען אויף טיפוס, זיי־

טיסטיק אנדערש אויסקומען, נעמליך: אויף יעדע 101 מענשען גיבען א נדבה דעם בעטלער 8: זעקס נקבות און שוין צוויי מאנסבילען.

איהם וועלט עס קשה:

— וואס הייסט? איך וואלט דאך איהם אזוי, וועז ניט אלס דאנק פאר דעם נוץ, וואס איך האב פון איהם, קיין נדבה ניט געגעבען, דארף איך דאך אליין אין רעכנונג ניט געהן.

— ניין! — חאפט ער זיך צוריק — ווי באלד איך גיב, נישט קוקענדיג וועלכע סבה מיין נעבען האט ארויסגערופען, דארף אויך מ י י ן נדבה ארייננעהן אין די סטאטיסטיק ווארום — ערקלערט ער זיך ווייטער — וועז מען זאל נעהמען קוקען אויף אורזאכען אליין, קאן דאך געמאלט זיין, אז די אלע, וואס האבען די נדבות געגעבען, האבען דאס אויך געטהאן צוליעב פערשיעדענע סבות. די ווייסענשאפט אבער רעכענט זיך ניט מיט אורזאכען, נאר מיט פאקטיגע מעשים...

די לעצטע סברה לעגט זיך איהם אויפ'ן שכל, אז ער ווילשוין דעם בעטלער געבען א נדבה. ער דערשרעקט זיך אבער:

— אלענפאלס איז נאך ביי מיר ניט קלאר, צי איך דארף ארייננעהן אין דעם חשבון, צי ניט. מיט מיין נדבה קאן איך אויף אזא אופן קאליע מאכען די סטאטיסטיק. איך טאר ניט געבען! — האט ער שוין פעסט בעשלאסען.

און אומזיסט האט דער בעטלער מיט די הילצערנע פיס און דעם ווייטענדיגען פנים געהאלטען אנגענרייט זיין היטעל: קיין נדבה האט ער ניט בעקומען. ציפרינען האט אפילו פערדראסען, וואס איהם קומט אויס אויסצונוצען א קאליקען בעטלער, דערפאר אבער, האט ער זיך געטרייסט, וועט די סטאטיסטיק זיין קלאר...

ווייניגער פנים, שטרעקט אויס די האנד מיט'ן היטל. עס ווירקט אבער ניט — יענער נעהט פארבי, ווי ניט איהם מיינט מען גאר.

— 1 — ניט! צעהלט ציפרין אין גראנק און נעהמט זיך וויעדער נאכצוקוקען.

ער צעהלט אן ביז 9 — קיינער גיט ניט. ציפרין איז זעהר צופריעדען: ער וועט דערפון מאכען נאנצע קאמבינאציעס...

שנעלליך נעהט פארביבער א פרוי; זי שטעקט אריין די האנד אין קליידעל־טאש, נעהמט ארויס פון דארט עפעס א מטבע און ווארפט עס אריין דעם בעטלער אין היטל.

— פון צעהן גיט איינע! — ציפרין חאפט נעשווינד ארויס דאס נאטיץ־ביכעל פון טאש און וויל עס פערנאטירען: נאר באלד פאלט איהם איין א מעהר גליקליבע סטאטיסטישע אידעע:

— ווער גיט מעהר: פרויען, צי מענער? — ער בלייבט שטעהן נאך א לענגערע צייט און די סטאטיסטיק קומט ענדליך אויס אזוי:

פון 100 דורכנעהענדע נעבען א נדבה דעם הינקענדיגען בעטלער 7: פון די 7 זיינען 6 פרויען און 1 מאנסביל.

ער פערנאטירט עס און וויל שוין, א גליקליכער, אוועק־נעהן. עס איז ווירקליך זעהר א בעלעהרענדע סטאטיסטיק. ער האפט, אז ווען ער וועט זי פערעפענטליכען, קאן ער קוגה שם זיין און אפשר נאך בעריהמט ווערען.

פאר גרוים גליק בעשליעסט ער צו געבען דעם בעטלער א נדבה. זאל עס ניט הייסען, אז ער האט עקספלאאטירט, אויס־גענוצט א בעטלער.

ער לאזט זיך געהן צום בעטלער.

פלוצים האלט איהם עפעס אב: ער הויבט אן צו קלערען.

— אמת, איך בין נאר א סטאטיסטיקער, אבער אין רעב־נונג וועל איך דאך געהן אלם מענש. אלזא וועט שוין די סטא־

זען־טאשען האָט ער נישט געטרויט אוא פּקדון און אפילו אין דער זיכערער טאָש האָט ער אלע וויילע געדוקט די האנד זעהן, צי עס ליענט, און עס האָט אויסגעזעהן, אזוי ווי ער קראצט זיך.

„מען געטרויט מיר פינף הונדערט רובל?" ! אָט דאָס איז נעווען דער אָפּן, אויף וועלכען עס האָבען זיך געדרעהט יוסף׳ס נעראנקען, טראָגענדיג דאָס נעלד.

ער האָט אין זיין לעבען „נעלד־שמחות" א סך נשהאט, אייז שמחה וועו נאכ׳ן דריי־יאהריגען אומזיסטען טערמין האָט ער אנגעהויבען צו נעמען נעלד — צעהן רובל א מאנאט; וווייטער האָט ער אמאל נעהענדיג צעהן גולדען נעפונגען; היינטיגען ווינטער, חנוכה האָט ער מיט א חברה „האנדעלס־אנגעשטעלטע" אין קאָרטען נעשפּיעלט און האָט נעווואונען אכט גולדען, אבער יעצטיגע שמחה, נישט קוקענדיג, וואָס דאָס נעלד איז פרעמדס, איז די נרעסטע ביי איהם. ער האָט יעצט דערפיהלט אין זיך אזא קראפט, וואָס ער האָט קיינמאל, קיינמאל נישט נעשפּירט און אויף פּיעל ארעמע פערבייגעהענדע האָט ער נעקוקט, ווי אויף קליינע ווערים: „אויך מיר נפשות! פינף הונדערט רובל!"...

„איצטער קען איך ערשט אנהייבען וואקסען"! האָט זיך צווישען זיינע נעדאנקען א נייער אריין נעדרעהט — איך בין שוין א מענש ווער וויים? אפשר ווייל „ער" מיר מאכען פאר׳ן עלטסטען אנגעשטעלטען"!...

ער וועט דאָס, קומענדיג ביי נאכט פון נעשעפט, דערצעהלען זיין חבר חיים׳ן — זאל ער וויסען! ער בעטראכט זיך אבער, אז חיים וועט איהם נישט נלויבען. איהם מאהלט זיך שוין פאר די אויגען, ווי חיים שמייכעלט אירָאניש און זאגט: אפשר נאָר א מיליאן וועסטו זאגען?...

און עס כאפט איהם אָן א ווילדער פערלאנג ש ו י ן אריין לויפען אויף א מינוט צו חיים׳ן און ווייזען איהם — זאל ער זעהן!...

11.

דאָס שלימות.

דער ווירטה פון גרויסען מאנופאקטור מאגאזין, רייכמאן, א הויכער דיקער איד, איז געשטאנען ביי דער קאסע און האט מיט גרויסער כוונה געצעהלט פאפיערענע געלד; אז ער איז מיט'ן צעהלען פערטיג געווארען, האט ער געוואַרפען זיינע בליקען אי־בער'ן מאגאזין, ווי ער וואלט עמיצען געווכט, און האט עגדליך א געשריי געטהאן:

—יוסף! — עס איז גלייך אונטערגעשפרונגען א יונג־בחור'ל פון א יאהר אכטצעהן־נייַנצעהן, האט זיך אוועקגעשטעלט קעגען פרינציפאל און קוקענדיג איהם טיף אין די אויגען אריין, האט ער ערוואַרטעט זיין בעפעהל.

— אט דא האסטו פינף הונדערט רובעל; נעם און טראג עם אוועק גרינפעלד'ן; ווייסט ווהו?

— איך ווייס... גרינפעלד! איך ווייס. דאָג דלוגא 17, כ'ווייס, גרינפעלד... פון קלייַדער... כ'ווייס!...

נאכ'ן ענטפער פון יונגען בחור האט דער הער רייכמאן פערשטאנען, אז ער איז איבערראשט פון אזא שלימות. ער האט שטאלץ געשמייכעלט און געזאגט:

— שוין טראג עם אוועק, נאר ענטלויף דער מיט נישט קיין אמעריקא! א קשיא אויף היינטיגע יונגאטשעס...

— איך וועל אין אמעריקא נישט לויפען, וואס פעהלט מיר ביי אייך?...

אויסערדענדיג מיט'ן פרינציפאל אוא לאנגע פראזע, וואס איז נישט שייך צום געשעפט, האט זיך יוסף'ן נעראכט נישט דרך־ארץ, און ער האט דאריבער, פערשעמט וועדענדיג, זיך ארויסגעדוקט פון מאגאזין.

דאס געלד האט ער אריינגעלעגט אין בוזעם־טאש, די הוי־

12.

דער הילינגער.

א שווערע צייט איז דאמאלס אין דער ארגאניזאציע געווען. מען האט געדארפט איבערפיהרען „ליטעראטור" אין די ארומינע שטעדטלעך. און מען האט איינעם נאכ'ן אנדערען אהעסטירט אויף די וואקזאלען. עס האט ניט געהאלפען קיין שום קאנספיראציע, פונקט ווי די מיאוסע זשאנדארען וואלטען אין הימעל א שר געהאט און יענער וואלט אלץ אויסגעזוכט.

נאכדעם ווי מען האט א פינף חברים ארעסטירט, האט די ארטיגע ארגאניזאציע געמאכט א פערזאמלונג צו בעראטטען אן עצה.

עס האט זיך ארויסגעשטעלט אז דאס נאנצע אומגליק בעשטעהט אין דעם, וואס יעדער חבר גיט זיך אליין ארויס מיט זיין אויזועהען און מיט זיין הילוך, און מען האט ארייננעטראגען א פארשלאג, אז בשעת מען פיהרט „ליטעראטור", מוז מען מתיר מאכען און אנשטאט א בלוזע טראגען א ווייסע מאנישקע מיט א קראגען.

מען האט גלייך איינעם פון די ענאסטען געשיקט אין א נאלאנטעריע־געשעפט צו קויפען א פאפירענע מאנישקע מיט א פאפירענעם קראגען און מען האט געווארפען גורל ווער עס זאל עס אנטהאן לשם קאנספיראציע.

דער גורל איז אויסגעפאלען אויף חיים „דעם אינטעליגענט".

— אוי וועה! — האט ער אויסגעשריען, דערהערענדיג דעם פינסטערען גורל, און מיט א מינע פון א פער'משפט'ען, האט ער זיך געזומען אנטהאן די מאנישקע מיט'ן קראגען.

נאטירליך איז עס ביי איהם ניט אזוי גוט געגאנגען, און דריי חברים זיינען איהם געקומען צו הילף.

חיים, יוסף׳ס חבר, זיצט שוין צוויי מאנאטען אהן א שטעלע, זיין ווירטה האט באנקראטירט.

— „חיים"! — גיט יוסף א געשריי, ארויסלויפענדיג אויף זיין ארעמער קווארטיר, א קליין צימערל ערגעץ, — חיים, ביזט דא?

— וואס איז? — פרעגט חיים מיט א שוואכען, טרויריגען קול — האסט פאר מיר אפשר א שטעלע?

— ניין! — האקט יוסף אב, — איך האב אזוי זיך נעוואלט דיך זעהן, פרענען וואס דו מאכסט...

— עט, וואס זאל איך, ברודער, מאכען? נישטא קיין נראשען ביי לייב און זעל, איך וויים נאר נישט וואס וועט זיין חער סוף, כאטש לעג זיך און שטאר!

יוסף קוקט אויף חיים׳ן און קען נישט עפענען דאס מויל צו דערצעהלען איהם דאס פרעהליכע נייעס, און ער בעשלויסט זיך שוין ארויסצוגעהן און נישט בעריהמען זיך, נאר חיים שטעלט איהם אב:

— ברודער לעבען! האסט אפשר א זעקסערל ביי זיך... אויף פאפירוסלעך... איך שטארב רויבערן...

— א גראשען נישט... — ענטפערט יוסף — א גראשען נישט!...

— זאגסט נישט קיין ליענען?

— זאל איך דאס, ברודער־לעבען, פערקרענקען, וואס איך האב ביי זיך... — שוועדט יוסף מיט הארץ.

און ארויסלויפענדיג פון חיים׳ען איז יוסף אומעטיג נעוואלען און האט געמורמעלט:

— נעה זיי גליקליך, וועו יענער איז אזוי אויף צרות...

אין אונזער אַרגאניזאציע, וואָס זאָל קענען פראנק און פריי ארומפאָהרען איבער די באהנען. זיך נעפינען אויף פערשיעדענע וואָקזאָלען און זאָל האָבען א מאוס אויסזעהן, דאָס היימט אז אויסזעהן פון א קאָמי־וואיאושאָר...

— פוי! — האָבען די מיטגליעדער אויסגעשפיגען.

— פוי היינט, פוי מאָרגען! מען מוז! אנדערש קען מען ניט טראנספאָרטירען קיין ליטעראטור. די פראגע איז אָבער, ווי אזוי ערציהט מען אזא מין נפש? אום אויסצוזעהן ווי א קאָמיוויאָזשרזשאָר דארף מען האָבען אן אבנגעפענעם פּנים, דערצו פאָדערט זיך עסען אלע טאָג א גוטען מיטאָג. היינט פרעגט זיך, צי וועט זיך נעפינען צווישען אונז אזא מאוסע בריה וואָס וועט זיך שלעפּען, אין דער צייט וועז ארבייטער הונגערן און לעבען אין דחקות, זיך אָנטהאָן וואויל־טאָג, כדי צו בעקומען א פּאָר שהנע באקעז.

— נעווים ניט!... — האָבען אלע ווי איינער אויסגעשאָסען.

— און דערצו — האָט דער פאָרזיצענדער פאָרטגעזעצט — פאָדערט זיך נאָך צו רויבערן א גוטען סיגאר, שטעהען אין א ליכטיגען רייכען צימער אין א האָטעל. נעפינענדיג זיך אויפ'ן וואקזאָל, מוז מען שטענדיג זיצען אין ערשטען קלאָס צווישען נראָבע, אבנגעפּענע בורזשויען...

— אוי, ווי עקעלהאפט! — האָבען אלע חברים אויסגעשאָסען.

— אויסער דעם — האָט דער פאָרזיצענדער וויטער געדראָהט, — מוז מען אויף יעדען אָרים־נעקליידעטען, אויף יעדען הונגערינען קוקען פון אויבען אראָב, מיט פעראכטונג.

— ניין, פאר קיין פאל ניט! — האָבען אלע בייז אויסגעשריען.

— אלזא נעפינט זיך צווישען אייך קיינער ניט, וואָס וויל זיך אונטערנעהמען שפיעלען די דאָזיגע ראָלע?

נאָכדעם ווי ער איז שוין געשטאָנען אָנגעטהאָן און האָט אויסגעזעהען ווי א חתן, האָט דער עולם איהם בעטראכט.

— אצינד וועט מען איהם ניט ארעסטירען! — האָט אייר ער נעזאָגט. ער זעהט אויס ווי א בעל־הבית'יש בחור'ל.

— צו מאָנער זעהט ער אָבער אויס, — האָט א צווייטער בעמערקט. — דאָס איז אויך זעהר פערדעכטיג.

— נו, דערצו איז שוין קיין מיטעל ניטא! — האָט א צווייטער געענטפערט.

דער פאָרזיצענדער האָט אָבער דאָרויף זיך אָבגערופען:

— מיר דאכט, אז עס וואָלט געווען צוועקמעסיג צו האָבען אין דער ארגאניזאציע א מיטגליעד, וואָס זאָל אין נאנצען אויסזעהען ווי א בורזשוי. מיט אזא וואָלט שוין קיין דורכפאָל ביין איבערפיהרען ליטעראטור ניט געשעהן.

— וואָזשע נעהמט מען א בורזשוי צווישען אונז? — האָט אייגער טיעפזיניג געפרעגט.

און א צווייטער האָט איבערגעשלאָגען:

— וואָס הייסט, וואו נעהמט מען? אוז אז דו וועסט יא נעהמען, וואָס טויג אונז א בורזשוי? ווי קען מען א בורזשוי אָנטרויען קאָנספיראציע?

דאָן האָט דער פאָרזיצענדער ערקלערט:

— מען מיינט ניט, נאָטירליך, קיין בורזשוי ממש. מען דארף נאָר האָבען אזא, וואָס זעהט אויס ווי א בורזשוי. ער דארף אָבער, נאָטירליך זיין אונזערער א טרייער פאָרטיימאָן. אזוי ווי אָבער ביי אונז זיינען קיין בורזשויען ניטא, דארף מען אזא מין זעהן אויסארבייטען, פראָדוצירען, הייסט עס.

די איבעריגע מיטגליעדער האָבען דעם פאָרזיצענדען ערשטויגט אָנגעקוקט.

— וואָס הייסט?

דער פאָרזיצענדער האָט ערקלעהרט:

די זאך איז איינפאך. מיר מוזען האָבען אזא מיטגליעד

די לשון־קודש'דיגע.

(א שפאם).

1.

ער איז געווען א ציוניסט און א לעהרער פון לשון־קודש. זי איז געווען סתם א בעל הבית'יש מיידעל, אויך א ציוניסטקע און האט אויך געקענט לשון־קודש, כאטש קיין לעהרערין איז זי ניט געווען.

בעקענט האבען זיי זיך אויף דער ערשטער פערזאמלונג פון דער חברה „דוברי עברית".

קיין שעהנע מיידעל איז זי ניט געווען, נאר אזוי ווי ער איז געווען א ציוניסט און א העברעאישער לעהרער האט ער אויף שעהנקייט ניט געקוקט. ער איז געווארען ענטציקט פון איהר לשון־קודש רעדען.

— העלמה דוברת צחות בשפת קרשנו — האט ער איהר געמאכט א קאמפלימענט.

זי איז רויט געווארען און האט געענטפערט:

— גם האדון דובר צחות בהשפה היחידה והשרידה...

2.

זיי האבען זיך פערליעבט און האבען א נדר געגומען צו רעדען שטענדיג לשון־קודש. צו זייער דיענסט איז געווען דער שיר השירים. גאנצע פסוקים פלענען זיי ניט קארגען, אויסצו־הריקען זייער ליעבע אייגער צו דעם אנדערען.

ביז אין א העלען פריהמארגען האט זיך דער שיר השירים אין גאנצען אויסגענומען...

האבען זיי אנגעהויבען אויף דאס ניי.

— קיינער ניט! — האָבען אלע ווי אַיינער געענטפערט...

נור פלוצים האָט זיך אייַנער אויפגעשטעלט און מיט פרום־פערגלאָצטע אויגען האָט ער געזאָגט:

— איך טהו עס פון דער פארטיי וועגען... איך געהם אן דעם פארשלאג צו לעבען א גוטען טאג...

די מיטגליעדער האָבען זיך איבערגעקוקט און אייַנער דעם אנדערן האָט אויסגעדריקט זייַנע התפעלות פון אזא חבר, וואָס וויל זיך אזוי ווייט אויפאָפפערן פאר דער הילפיגער אידעע, און ער איז געוואָרען פערראָבענט פאר א הילפיגען...

וואוסט ווי אזוי זאגט מען אויף לשון קודש בעבלאך. האט ער נעביך געמוזט עסען אלע טאג פערל־גרויפען. איינמאל האט ער זיך פערלאזען אויף נאט׳ס בעראט און האט איהר געזאגט:

— עשי מטעמים כאשר אהבתי!

און אז זי האט איהם געפרעגט וואס? — האט ער ענטפערט:

— לפת.

איהר האט מען אמאל געטייטש: לפת — מעהרען. האט זי איהם געמאכט א מעהרען־צימעס.

ער איז געוואָרען בייז.

— בחול מעהרען־צימעס!... לא נאה...

— הלא אמרת לפת! — האט זי זיך געוואונדערט.

— לפת!... לפת!... — האט ער געקריצט מיט די צייהן— הלא לפת בעבליך בלע"ז...

האט זי אבער גע׳טענה׳ט, אז לפת איז מעהרען.

איז ער נאך בייזער געוואָרען: סטייטש, ער איז א העברע־אישער לעהרער, קומט זי און מאכט איהם פאר אן עם־הארץ! און ער האט דעם ערשטען מאל אויסגעשריען מיט א פסוק פון איוב. (ביז אהער האט ער איוב קיינמאל ניט געגוצט.)

דער פסוק איז געווען א הארבער. אלענפאלס נאך שיר השירים האט ער שלעכט געקלונגען. זי האט איהם געוואלט אויסזידלען האט זי ניט געוואוסט ווי אזוי מען זידלט אויף לשון־קודש. האט זי א נעשריי געטהאן מאמע לשון:

— ביזט א שטיקעל משוגענער.

— און דו ביזט א נארישע אידענע — האט ער געענטפערט צוריק מאמע־לשון.

און פון דאמאלס אן רעדען זיי אידיש...

ביז דער שיר השירים האט זיך א צווייטען מאל אויסגע־נומען.

האבען זיי ווידער אנגעהויבען אויף דאם ניי.

— לבבתיני אחותי כלה באחת מעיניך! — פלענט ער איהר זאגען.

— דודי צח ואדום! — פלענט זי איהם ענטפערען.

— שובי, שובי השולמית! — פלענט ער זי אפאל רופען.

— אני לדודי ודודי לי! — פלענט זי איהם ענטפערען.

אזוי האבען זיי זיך אויסגעלערנט דעם גאנצען שיר השירים אויף אויסווייניג...

3.

זיי האבען חתונה געהאט — אזן האבען געגעסען קעסט ביי איהרע עלטערען.

דעם שיר השירים האבען זיי נאך נענוצט דעם ערשטען מאנאט. שפעטער האבען זיי שוין גערשרט מיט'ן לשון פון אהבת ציון, אשמת שומרון.

כאך שפעטער האבען זיי נענוצט דעם חומש.

זיי זיינען אראב פון קעסט.

די לשון קדש'דיגע ווייבעל האט זיך געמוזט נעהמען אליין פיהרען דאם הויז.

דער לעהרער פלענט קומען שפעט. נאך דער חתונה האט ער געמוזט נעהמען מעהר אוראקעז.

— הנני רעב ככלב... פלענט ער אויסרופען אביסעל ביים.

— אוי ואבוי לי! — פלענט זי איהם מיט אנטהיל ענט־פערען.

4.

עס איז פערגאנגען א יאהר.

ער האט ליעב נעהאט בעבלאך, האט ער אבער ניט גע־

מאום פלעגט דאָרט, נעבעך, אבשניידען א מגיד פון די „פוס־געהער", וואָס פיהרען זייערע דרשות צו פום: שווער פלעגט איהם אנקומען ביז וואנען ער פלעגט פועל'ן ביי'ם שמש צו „זאגען" און אויף מאָרגען פלעגט איהם דערועלבער שמש. אפילו ניט מחילה בעטענדיג, נאָר אפען איבערגעבען אז דער עולם פערלאנגט ניט מעהר זיינע דרשות. דערביי פלעגט ער איהם אין האנד אריינרוקען א פאָר גילדען, וואָס האָט זיך אויפגעקליבען אין דער „קערה". אויב דער מגיד פלעגט האָבען די העזה, נאָך אזא קליינעם שכר־תורה, זיך א קרים צו טהאָן, פלעגט איהם דער שמש ענטפערען: דאָס שטערטעל איז גרויס. דאָס איז נעווען דער פשט: „איהר קענט נאָך געהן איבער די הייזער"...

איין מאָל אבער האָט געטראָפען, אז איינער פון די סאָרט מגידים פון די „פוס־געהער", האָט אנגעמאכט נאָר א גרויסען רעש מיט זיינער א דרשה. ער איז נעקומען ווינטער, אין האלב־שבט, מאנטאג פריה נאָכ'ן דאוונען. ער איז אריין אין גרויסען בית־מדרש אהן א פעקעל. ווער וויסט וואו ער האָט עס אין שטערטעל איבערגעלאָזט. נאָר דער שמש, וועלכער איז נעווען נעניט אין מגידים, האָט מיט'ן ערשטען קוק פערשטאנען, אז דאָס איז ניט פון די געהויבענע מגידים, נעווים א „פוס־געהער", און ער האָט זיך אויף איהם אפילו נישט אומגעקוקט. דער מגיד האָט זיך ארום איהם ארום נעדרעהט, אונטערברומענדיג עפעס א טרויריג גמרא־נגון'דעל. עס איז נעווען קענטיג, אז ער וויל זיך פאָרשטעלען פאר'ן שמש, נאָר ער וואָרט, אז פריהער זאָל איהם דער שמש נעבען שלום. אבער דער שמש האָט זיך קאלט־בלוטיג נעטהאָן זיינע ארבייט: פערשלאָסען די ספרים שראנ־קען, אויסגעלאָשען די לאמפען, אויסגעזידעלט א פאָר יונגע ישיבה־בחורים, וואָס זיי רויכערן און אויפ'ן אורח זיך אלץ ניט אומגעקוקט. און דער אוירה האָט זיך אלץ אומגעדרעהט און אומגעדרעהט, ברומענדיג זיין גמרא ניגון'דיל... ענדליך האָט

די ריהרענדע דרשה.

דאָס שטעדטעלע ק. האָט נעהאט מזל צו מנידים: עס פלעגט ניט אוועק די וואָך, איבערהויפט ווינטער־צייט, אז עס זאל ניט קומען אהין א מגיד אוו בענלזיקען עס מיט א פיער־פינף דרשות. די טהירען פון גרויסען בית־המדרש זיינען נשוען פערשמירט גראָב מיט מודעות, וועלכע פלעגען זיך אנהויבען מיט איין נוסח: „היום ידרוש"; און די שטאָדט־גויה, וואָס פלעגט וואשען אלע ערב־פסח די טהירען פלעגט נעבעך נעגנוג בעדאַר־פען האַרעווען אום אבצושייערען די איינגעגעסענע פערטריקענ־טע קלייי, וועלכע מען האָט געשמירט פון דער פולער האנד אויף קהל'שע הוצאות.

דאָס שטענדיגע הערען מנידים האָט זעהר שטארק אויס־געפיינערט אוו ענטוויקעלט דעם געשמאק ביי די צוהערער: עס האָבען זיך בעוויזען אין שטעדטעל בעזונדערע טאלאנטען קריטיקער, וואָס פלעגען מיט גרויסע נעפיהל אוו בריה־שאפט אבשאצען יעדען מגיד נאך זיין וועדט. די קריטיקער פלעגען האָ־בען א גרויסע ווירקונג אויפ'ן איבערינגען עולם, אוו מען האָט גע־דארפט דערום האָבען א שטארקע קראפט צו קענען „נעהמען" דעם ק.־ער עולם. זיי פלעגען זיך ניט שעהמען אויסצוועצען פעה־לער אין אזעלכע מנידים ווי דער „סקידלער", דער „ווידלער", וואָס זיי האָבען אנגעמאכט א גרויסען רעש „אויף דער וועלט", ווי עס איז בעוואוסט פון די נאזעטען. אויפ'ן גרויסען מטיף, ליע־בערמאן, וואָס מיט איהם האָט ממש געקלונגען, האָבען זיי נאר בעמערקט, אז ער זאגט „ניט שלעכט", אבער ניט נתפעל געווא־חען — זיי האָבען בעסערע נעהערט!...

א מדרש, א צוויי אנדרתות, דריי „רבי־בר־בר־חנא", א שטיק פון „יערות־דבש" ער האָט אלץ געמישט און געמישט, נאָכהער האָט ער געבראכט א משל פון א בן־יחיד, וואָס איז געפֿאָהרען למדינת־הים. בכלל האָט ער די דרשה אָנגעצויגען אויפֿ'ן הויכען שניט, ער האָט ערטערווייז פערטראָגען צו גרויסע מגידים. נאָר דער עולם האָט עפּעס די דרשה ניט געטומען, עס איז שוועך געווען צו דערקלערען די סבה דערפון: צי דער ניגון איז זיי נישט געווען געפֿעלען צי אפֿשר איז געווען שולדיג אין דעם זיין באָרד. זיין ניגון איז געווען שטיל, נאָר געטונ טרויעריג, און איז אריינ־געפאלען ערטערווייז אין א עכט אידישע הייזערינקייט; די באָרד זיינע איז טאקע געווען ניט קיין שעהנע, ניט קיין לאנגע באָרד פון א מגיד, ווי דער עולם האָט ליעב. די „צוהערער" האָבען מינוטענווייז פערלאָרען אלץ מעהר דאָס געדולד, אויפֿגעהערט צו קוקען איהם אין מויל אריין און די „קריטיקער" האָבען זיך צו־וואַרפֿען מיט מיינונגען:

— נאָר ניט קיין זאָגער.
— נישטא וואָס צו הערען.
— ער האָט נאָר קיין צונג ניט.
— ער האָט נאָר קיין קול נישט.
— ער פֿלוידערט.
— עט...

און אין בית מדרש האָט אָנגעהויבען צו זומען, וואָס ווייטער אלץ שטארקער, ביז עס איז איבערגעגאנגען אין א גערו־דער. אייניגע וואָס שטעהען נאָהענט נעבען בימה, רוקען זיך צוריק, צוריק, און ארום דעם מגיד ווערט אלץ מעהר לייידיגער פֿלאץ, אט איז שוין א שטיק קיילעכדיגער פֿלאץ לעדיג... הינטען רודערט, דער שמש פֿאטשט...

און דער מגיד שטעהט אויפ'ן בימה א דערשראָקענער; דאָס גערודער, דאָס פונאַנדערגעהן זיך, דאָס פאטשען פון שמש שלאָגט איהם אראָפ פון וועג און ער טומעלט זיך אין די רייד:

דער אורח נישט אויסגעהאלטען, ער איז שטיל צוגענאנגען צום שמש און שוואך ארויסגערעדט:

— שלום עליכם... איך בין א מניד —

— עליכם שלום, — האט דער שמש איהם קאלט געענט־פערט און געוואלט אוועקגעהן.

— וואס, מען וועט קענען זאגען? — האט דער מניד פער־האלטען דעם שמש מיט א פראגע.

— דאס וועל איך זעהן שפעטער, מנחה־צייט, האט דער שמש מיט א טאן פול גרויסקייט געענטפערט.

אבער דעם מניד, וועלכער איז שוין אביסעל שטאלצער גע־ווארען דערהערענדיג אז א האפענונג איז פארהאן, האט זיך געשטעלט בריט:

— איהר דארפט וויסען אז איך האב יענע ווארט געזאגט אין מינסק און גאט צו דאנקען איך האב דארטען „נושא־חן" געווען, איך בין ניט חלילה פון די גראשענע מניידים...

— אויב אזוי, — האט דער שמש געענטפערט ווייכער שוין, — קענט איהר „זאגען", ממה־נפשך דער עולם וועט הערען.

און באלד איז שוין געווען אויפ'ן טהיר צוגעקלעפט א מודעה „היום ידרוש" א. ז. ו.

נאך מנחה האט זיך שוין דער עולם צוזאמען געקליבען פון אלע קלייזלעך — אין גרויסען „בית־מדרש".

נאך מנחה, איז דער מניד ארויף ווי דשרשראקען אויפ'ן בימה, א קוש געגעבען דעם פרכת, א בלעטער געטהאן דאס ספר'ל, וועלכען ער האט מיטגענומען און האט מיט א שוואכען ניגון א זונג געטהאן:

— „רבותי! שלמה־המלך קומט צו גהן אין משלי און זאגט אזוי:

דער מניד האט געמאכט שלמה־המלך ווי דער אמת איז פאר א גרויסען חכם, נאר אויפ'ן פסוק האט ער אנגעפרענט פינף הארבע קשיות און אום זיי צו פערענטפערען, האט ער געבראכט

קינדער, איך בין שוין פון דער היים א יאָהר, איך האָב זיי געלעזאָן אהן א נראָשען נעלד... זיי הונגערען דאָרטען אוודאי, רבותי, רחמנים בני רחמנים, האָט רחמנות אויף א טאטען פון אכט קינדער...

אין בית־מדרש אין שטיל נעוואָרען ווי אויף א בית־עולם. א שוידער איז דורכגעלאָפען יעדערן איבערן לייב. צייט מגידים האָבען דא נעזאָגט האָט נאָך קיינעם אזוי נישט נעראָטען צו ווירקען אזוי שטאַרק אויפ'ן עולם. אפילו דער רב, וואָס איז בטבע א שונא מגידים, וואָס שלאָפט שטענדיג אָנשפּאַרענדיג זיך אויפ'ן סטענדער, ווען דער מגיד זאָגט, האָט זיך דערפון אויך אויפגעהאָפט, ארויס געלאָזען א טיעפען זיפץ, געשאָקעלט מיט'ן קאָפ און נעמורמלט: נעביך, נעביך...

און איין קריטיקער האָט מיט אומעטיגע בליקען א קוק געטהאן אופ'ן צווייטען און געפרעגט:

— האָסט נעהערט?

— יא, האָט יענער טרויעריג נעענטפערט.

— נו, א וועלטעלע, האָט א דריטער נעזיפצט... — און דאָרט הינטערן בימה, וואו די קערה שטעהט, איז נעווארען א שטופּעניש. דאָס האָט יערער זיך נעשטויסען צו דער קערה אריינווארפען זיין נדבה פאר'ן מגיד. עס זיינען נעפלויגען גריוונעס, גילדענס און פערציגערס, ווי די טויבען...

און אויף מארגען זיינען צוויי שהנע בעלי־בתים ארומנעגאנגען איבער'ן שטערטעל צוואמען קלויבען נעלד; עס איז פאר זיי נענוג נעווען נור אויסצורעדען, אז עס איז פאר'ן נעכטיגען מגיד, אז מען זאָל זיי שראָגען די נדבה אנטקעגען. די שענסטע נדבה האָט נעגעבען יענער „קריטיקער", וואָס האָט נעכטען נעזאָגט אויפ'ן מגיד, אז ער פלויערט. אריינקוקענדיג צו די גבאים אין דאָס רויטע פאטציילכען, וואו דאָס נעלד איז נעלענען, האָט ער מיט הארץ נעזאָגט:

— עס איז א יושר אויפצוקלייבען וואָס מעהר; מילא

אנשטאט שלמה המלך זאגט ער דוד המלך, אנשטאט „דער מדרש" זאגט ער „דער זהר" און פערקעהרט, ער פערכאפט זיך צוריק, נאר דאס פערבעסערט נישט, עס ווירקט נאך ערגער אויפ'ן עולם, וואס האט ליעב עס זאל געהן גלאט: ביסלעכ־ווייז צוגעהט זיך דער עולם, די נעהנטערע רוקען זיך אב, אנ־דערע געניצען... דער גבאי זאגט דעם שמש אויפ'ן אויער: שוין צייט מעריב צו דאוונען, נאר ער זאגט עס אזוי שטיל, או דער מגיד הערט עס... אפילו דער אלטער משה דער קרעמער וואס האט זיין נאנץ לעבען איין דרשה נישט דורכגעלאזט, וואס שטעטה שטענדיג הארט נעבען בימה און קוקט אין מויל אריין יעדען מגיד און חאפט אונטער בעקאנטע ווערטער פון פסוקים, וועלכע דער מגיד ענדירגט ניט, פערלאזענדיג זיך אופ'ן עולם'ס לומדות, אפילו ער גיט אויך א נענין דעם מגיד גלייך אין מויל און ריקט זיך אב ניט וועלענדיג א שטיק ווייטער.

און די דרשה ווערט אלץ מעהר אבגעריסען און צופלאנ־טעט. דער מגיד שטעהט דערשראקען. עס איז קענטיג, או ער זוכט אן עצה, ווי צו בעהיגען דעם שטורם, ער איז מבטיח, או באלד איז ער מסים, נאר ער קען נישט ארויסקריכען, ער האט זיך צו שטארק פערדרעהט אין פסוקים, אנדתות און מדרשים, קענטיג ניט נאך זיין כח... דער טומעל וואקסט, אט דאכט זיך שפרינגט ארויס אן עזות־פנים און שרייט: געוונ שוין — מ'דארף שוין מעריב דאוונען... דער מגיד מאכט מיט די הענד, ווארפט זיך אום אין אלע זייטען, ווי ער וואלט עפעס זוכען א וואָרט, וואס זאל קענען פערהאלטען און בעהיגען דעם עולם, זיי זאלען איהם אויסהערען... זיי זאלען זיך ניט צוגעהן... נאר נישטא אזא וואָרט!...

פלוצים האקט זיך אב די דרשה, דער מגיד ווישט זיך דעם שוויים און קוקט מיט שטארע בליקען אופ'ן עולם, און באלד ברעכט ער אויס איבער'ן בית־מדרש מיט זיין פערצווייפעל־טער הייזעריגער שטימע: רבתי! איך בין א איד פון אכט

אינהאלט:

די ארעמע קהלה	7
די קנעטערין	15
דער שמעק טאבאק	20
דער אלטער טשעפלער	27
וועז עסט חיים מלמד א בויגעל?	33
דער אורח	38
בולקעס	42
א דראמא איבער 5 קארטאפעלס	47
דער קראנקער פינגער	54
דעם טאטנס שטיוועל	63
די אידענע מיט'ן באב	68
די מרידה ביי אקדמות	72
אויפ'ן בוידעם	79
דער קליין רעדלער'ל	82
מיינע ערשטע האנאראריען	89
דער גימנאזיסט	95
א אידיש הארץ	101
די נאשערין	105
מיין באבעס גליק	110
די הייזער	114
די רעוואלוציע אין קליינעם בית־מדרש	121
דער ארעסטירטער קרעמער	127
א פסח'דיגער טאטע	132
גבירה'שע מצה	139
ארימע לייט	152

קען ער ניט זאָגען, אָבער א רחמנות איז דאָך. פֿאַרט, א איד א למדן — איהר ווייסט — האָט ער געענדיגט צוהויצענדיג זיך אַביסעל — איך וואָלט וועלען, אז היינט זאָל מען מיר איהט שיקען אויף וועטשערע. איך וואָלט זיין זעהר צופרידען!

— ניין! — האָט איין גבאי געענטפערט, — יענקיל לייבעם שוין פערבעטען, נאָך אין דער פריה ביים דאוונען.

יענקעל לייבעם איז דערוועלבער, וואָס האָט נעכטען אויפ'ן מגיד געזאָגט אז ער האָט גאָר קיין מויל נישט. —

צוויי שוועסטער — — — — — — — — 156
רייזעלע — — — — — — — — 167
די נייע לאטע — — — — — — — — 177
דער ענדלער און זיין האפנונג — — — — — — 183
פערמאכט — — — — — — — — 187
דאס בענשער'ל — — — — — — — — 192
ביי דאקטוירים — — — — — — — — 196
דאס אייביגע לעבען — — — — — — — — 205

מ י נ י א ט ו ר ע ז :

1) נעבליעבען אליין — — — — — — 213
2) ניט קיין איד — — — — — — 214
3) אין א אידיש נעווענלב — — — — — 216
4) דער פאלשער טאן — — — — — 217
5) רחמנות — — — — — — — 218
6) הנאה געהאט — — — — — — — 220
7) נעשלאסען א נעשעפט — — — — — 223
8) אלע טאג — — — — — — — 227
9) דער מאלער — — — — — — — 229
10) דער מטאטיסטיק — — — — — — 232
11) דאס שליחות — — — — — — — 236
12) דער הילפיגער — — — — — — — 239
די לשון־קודש'דיגע — — — — — — — 243
די ריהרענדע דרשה — — — — — — — 246